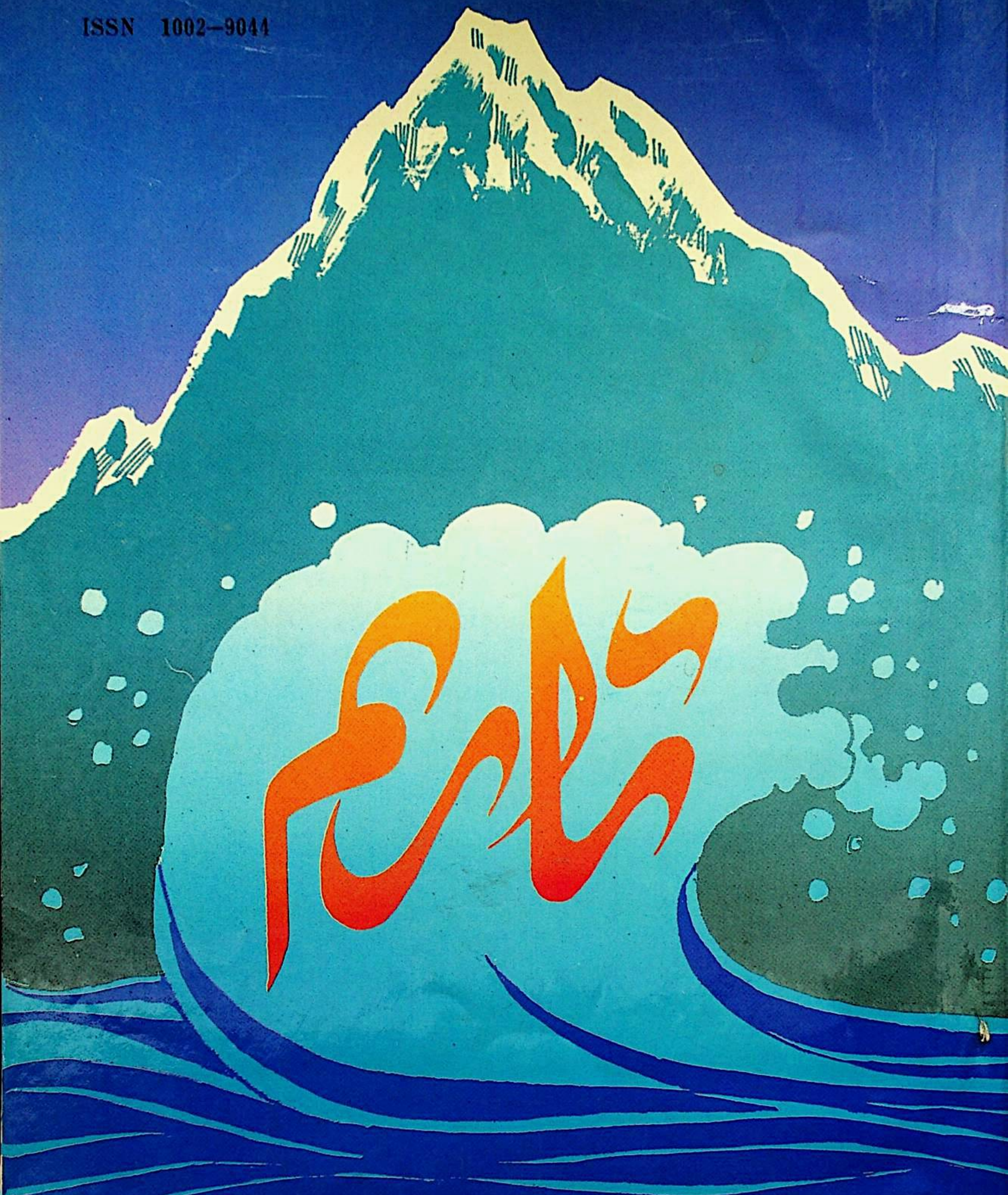

ISSN 1002-9044

09906

1

ISSN 1002-9044

9 771002 904009

0.1

ھۆرمەتلىك ئاپتور ھەم كىتابخانلار، يېڭى يىللىقلارغا مۇبارەك بولسۇن!

تەھرىر بۆلۈمىمىز قاينام- تاشقىنلىق ئىسلاھات ھەم رىقابەت ئىچىدە 1996- يىلىغا ئۈمىدۋارلىق بىلەن قەدەم تاشلاۋاتقان ئاپتور ۋە كىتابخانلار ئەڭ قىزغىن سالام يوللايدۇ ھەمدە مول نەتىجىلەرنى تىلەيدۇ.

ژۇرنىلىمىز ئۆزلىرىنىڭ كۈندىن- كۈنگە كۆپىيىۋاتقان تىرىشچان ئاپتورلىرى بىلەن پەخىرلىنىدۇ. ئۇلار 1995- يىلى ئۆزلىرىنىڭ سۈپەتلىك بەدىئىي ئەسەرلىرى ئارقىلىق ئانا ژۇرنال — «تارىم» نىڭ سەھىپىلىرىنى جانلاندىرۇپ، جەلىپكارلىقنى تېخىمۇ ئاشۇردى، نوپۇزىنى يەنىمۇ ئۆستۈردى. يېڭى يىلدا يېڭىچە ئىجادىي روھقا تولۇپ- تاشقان بۇ قەدىناس ئىجادكارلىرىمىز 1996- يىلى بىزگە تېخىمۇ مول، تېخىمۇ ئېسىل مەنىۋى مەھسۇلاتلارنى تەقدىم قىلىدىغانلىقىغا ئىشەنچىمىز كامىل.

ئاپتورلىرىمىز ئەدەبىي ئىجادىيەتنىڭ بۈگۈنكىدەك ئەۋزەل شارائىتىنى ئەزەلدىن كۆرۈپ باققان ئەمەس. ئەدەبىي ئىجادىيەتمۇ ھېچقاچان دەل بۈگۈنكىدەك جۈش ئۇرۇپ راۋاجلانغان ئەمەس. بىز ھەقىقەتەن ئاجايىپ بىر دەۋردە ياشاۋاتىمىز. ھازىر كىتابخانلارنىڭ مەنىۋى ئېھتىياجى كۆپ خىللىشىپ، «تارىم» سەھىپىلىرىدە تېخىمۇ رەڭدار، تېخىمۇ ئېسىل- نادىر ئەسەرلەرنىڭ ئېلان قىلىنىشىنى تەلەپ قىلماقتا. ئىشىنىمىزكى، «تارىم» نىڭ ئاپتورلىرى كىتابخانلارنىڭ ئۈمىدىنى ھەرگىزمۇ يەردە قويمايدۇ.

ژۇرنىلىمىزنىڭ كىتابخانلىرى بىزگە ئۈمىد ۋە شادلىق بېغىشلايدۇ. ئۇلار ژۇرنىلىمىزنى خېرىدارلىق، بازارلىق، ئابرويلۇق قىلدى. كىتابخانلىرىمىز- نىڭ ئوتتەك قىزغىن مۇھەببىتى ئارقىلىق «تارىم» سەھىپىلىرىگە بېسىلغان ھەر بىر ئەسەر خەلقىمىز ئارىسىغا چوڭقۇر يىلتىز تارتتى. شۇڭا بىز 1996- يىلى مۇشۇنداق قىزغىن، مەسئۇلىيەتچان كىتابخانلىرىمىزنىڭ يەنىمۇ كۆپىيىشىنى سەمىمىي ئۈمىد قىلىمىز.

ھۆرمەتلىك ئاپتور ھەم كىتابخانلار، يېڭى يىل سىلەرگە يېڭى مۇۋەپپەقىيەت ئاتا قىلسۇن. مەنىۋى ھاياتىڭلار كۆڭۈللۈك، تېنىڭلار سالامەت بولسۇن!

«تارىم» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى

1996- يىلى يانۋار

باش مۇھەررىر
مەھەممەت شاۋۋدۇن

مۇئاۋىن باش مۇھەررىرلەر
ئارسلان، ئەنۋەر ئابدۇرېھىم
تەھرىر ھەيئەتلىرى
(ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە)

ئابدۇسالام توختى، ئابدۇرۇسۇل
ئۆمەر، ئابدۇراخمان ئەبەي،
ئارسلان، ئازاد سۇلتان، ئەنۋەر
ئابدۇرېھىم، ئەبەيدۇللا ئىبراھىم،
تۇرسۇنئاي ھۈسەيىن، زوردۇن
سابىر، قەييۇم تۇردى، مەھەممەت
زۇنۇن، مەھەممەت شاۋۋدۇن،
ئوبۇل ئىسلام، ئېلى زاھىد، ئىدىرىس
بارات، ئىمىن تۇرسۇن.

ئايلىق دەپتېر ژۇرنال

46 - يىل نەشرى

1996

نەسرې ئەرلەر

6	نۇرمە ھەممەت توختى	خوتەندىن خەت (ئەدەبىي ئاخبارات)
29	مەتتە (ھېكايە)	مەتتە (ھېكايە)
46	تۆمۈر داۋامەت	ئوتتۇرا ئاسىيادىكى بەش دۆلەتكە زىيارەت سەپەر خاتىرىسى)
103	مەتتە مەتتە	باھار يەنە كېلىدۇ (پوۋېست)
126	توختى سابىر	ئىچكى چىيى (ھېكايە)
134	ئا. ئابدۇقادىر	بۆرە ئىت (ھېكايە)
140	ئەخمەت خېۋىر	پەرىشتە (ھېكايە)

شېئىرلار

33	ئابابەكرى توختى	گۈزەللىك ۋەسلىگە تويۇنغان جاھان
36	جۈمە ئابدۇغېنى	ئۈچ تەخمىس
40	قىيۇم سۈپى	يۈرىكىڭدە ئۇنىڭ يىلتىزى
41	ھوشۇر ئىبراھىم	غەزەللەر
45	ئىبراھىم ئىزاقى	ئۆچمەس چاقماقلار
93	ئادىل تۇنىياز	شائىرنىڭ ئىش كۈنلىرى
94	ئەنۋەر قۇتلۇق نەزەرى	بۇ يوللاردا ياتار مىڭ سېھىر
95	تايپاس تاھىر	شائىرغا تەبىر
96	ئالىمجان ياسىن	بىر كۆزۈم تولۇن ئاي، بىر كۆزۈم قۇياش
96	ئىلھامجان ئابلىز	غەزەللەر
98	ئەسقەر ياسىن	ئىككى شېئىر
99	مۇھەممەت سالىم	سۆيگۈ ئېھراملىرى
102	ئەكبەر نىياز پەتتارى	سەھرايىم

مۇھاكىمە ۋە تەقىرىز

144 مۇھەممەت ئىمىن جاپپار..... ئەل قەم ئەختەمنىڭ ئىجادىي پائالىيىتى ئۈستىدە ئىزدىنىش.....

ئەسىر ۋە باھا

149 بارىجان زەپەر..... «دەرۋازىۋەن» نىڭ خاسىيىتى.....

ماقالىلار

4 «تارىم» نادىر ئەسەرلەر ۋە تالانت ئىگىلىرىگە تېخىمۇ كەڭ قۇچاق ئاچىدۇ.....
ۋېن لىپىڭ..... «ئاساسىي مۇقامنى جارى قىلدۇرۇپ، كۆپ خىللاشتۇرۇشنى تەشەببۇس قىلىش» توغرىسىدا
152

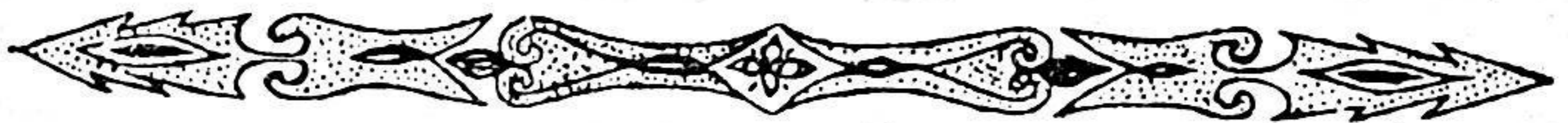
ئەدەبىي ھايات ۋە ئۇچۇرلار

159 تەھرىر ھەيئەتلەر يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى.....

* * *

رەسسام ۋە خەتتات: مەھمەت ئايۇپ

مەسئۇل كوررېكتور: قىيۇم تۇرسۇن

« تارىم » نادر ئەرلەر ۋە تالانت ئىگىلىرىگە

تېخىمۇ كەڭ قۇچاق ئاچىدۇ

— زۇرنىلىمىزنىڭ يېڭى يىل بېغىشلىمىسى

ئەدەبىياتىمىز يەنە بىر يىلنى بېسىپ ئۆتتى. بۇ بىر يىلدا تىرىشچان ئاپتور-ئىجادكارلىرىمىز ئىجادىيەت مەنزىلىنىڭ يېڭى داۋانلىرىغا يۈرۈش قىلىپ، تىنماي ئىزدىنىش، يېڭىلىق يارىتىش روھى بىلەن كۆپلىگەن مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى ئىجاد قىلىپ، « تارىم » گۈلزارلىقىغا تەقدىم قىلدى؛ ئۇلارنىڭ كۆپ خىل تېما، ئۇسلۇپ، شەكىلدە يېزىلغان مۇنەۋۋەر ئەسەرلىرى « تارىم » سەھىپىسىنى تېخىمۇ بېيىتىپ ۋە كۆپ خىللاشتۇرۇپ، زۇرنالىنىڭ سۈپىتى ۋە تەسىر كۈچىنى بەلگىلىك دەرىجىدە ئاشۇردى. زۇرنال خىزمىتىدىكى ئىلگىرىلەش ۋە نەتىجىلەر، ئالدى بىلەن ئاپتورلارنىڭ دەۋر ئالدىدىكى ئىجتىمائىي مەسئۇلىيىتى ۋە شەرەپلىك بۇرچىنى ئېنىق تونۇپ، ئىجادىيەت ساپاسىنى ئۆستۈرۈش يولىدا يېڭى قەدەم تاشلىغانلىقىنىڭ نەتىجىسى.

ئاپتور مەنئى مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىپ تەمىنات يەتكۈزۈپ بەرگۈچى. كىتابخان — مۇشتەرى ئىستېمالچى. مۇھەررىر ئاپتور بىلەن كىتابخان ئوتتۇرىسىدىكى ۋاسىتە. ئاپتورنىڭ كىتابخان — مۇشتەرىلەرگە يەتكۈزۈپ بېرىدىغان تەمىناتى مەنئى ئوزۇق يەنى ئەدەبىي ئەسەر. ئەدەبىي ئەسەر ئاپتورنىڭ مۇرەككەپ ئەقلىي ئەمگىكىنىڭ مەھسۇلى. ئاپتورلار قوشۇننىڭ ساپاسى قانچە يۇقىرى كۆتۈرۈلسە، ئىجادىيەت ساپاسى شۇنچە يۇقىرى كۆتۈرۈلىدۇ. شۇنداقلا ئوتتۇرىدا ۋاسىتە بولغان زۇرنالدىكى ئەسەرلەرنىڭ ساپاسىمۇ مۇناسىپ دەرىجىدە يۇقىرى كۆتۈرۈلىدۇ. دېمەك، ئىجادىيەت ساپاسىنىڭ ئاچقۇچى ئاپتورلار قوشۇننىڭ قولىدا. ئاپتورلار قوشۇنى زۇرنالنىڭ ساپاسى ۋە تەقدىرىنى بەلگىلەيدۇ. زۇرنال ئاپتورلار قوشۇنىسىز مەۋجۇت بولۇپ تۇرالمايدۇ. شۇڭا ئاپتورلار زۇرنال ئۈچۈن ئىنتايىن سۆيۈملۈك، بىز ئۇلارنى قانچە ئۇلۇغلىساق ئەرزىيدۇ! بىز ئۆزلىرىمىزنىڭ بەھار ئەمگەك مېۋىسىنى — ئۆزلىرى ئەڭ ياخشى دەپ ھېسابلىغان ئەسەرلىرىنى زۇرنىلىمىزغا تەقدىم قىلىپ، زۇرنىلىمىزنى ئىزچىل قوللاپ كېلىۋاتقان ئىجادكار ۋە مەدەتكارلىرىمىزغا چىن قەلبىمىزدىن رەھمەت ئېيتىمىز، ئۇلارغا « تارىم » گۈلزارىدىن گۈل دەستە تۇتىمىز.

بىز ھازىر ئىنتايىن زور ئۆزگىرىشلەر بولۇۋاتقان ئۇلۇغ دەۋردە، ئەسىر ئالمىشىدىغان مۇھىم تارىخىي پەيتتە تۇرۇۋاتىمىز. دەۋرىمىز بىزگە ئەدەبىي ئىجادىيەتنى راسا گۈللەندۈرۈشنىڭ ئەۋزەل مۇھىتى ۋە پۇرسىتىنى يارىتىپ بەردى. ھەممە تەرەپتە يېڭى يۈرۈش، تېخىمۇ كاتتا ئىشلار باشلىنىپ، ئاجايىپ زور ئۆزگىرىشلەر بولماقتا. خەلقىمىز ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ۋە

سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ دولقۇنلىرىدا ئۆزلىرىنىڭ گۈزەل يېڭى تۇرمۇشىنى ياراتماقتا. ھەممىلا يەردە كىشىنى ھاياجانلاندۇرىدىغان يېڭى مەنزىرە، يېڭى كەيپىيات بارلىققا كەلمەكتە. ئەدەبىياتىمىز جەزمەن دەۋرىنىڭ تەلىپىگە يېقىندىن ماسلىشىشى، دەۋرنىڭ ياڭراق ساداسىنى ياڭرىتىپ، يېڭى ئەسىرگە يۈزلىنىشى كېرەك.

ئەدەبىياتى يېڭى ئەسىرگە يۈزلەندۈرۈش ئۈچۈن، يۇقىرى ئۆلچەملىك، يۇقىرى سەۋىيىلىك تالانت ئىگىلىرى ۋە نادىر ئەسەرلەرنى تىرىشىپ يارىتىشىمىز كېرەك. بۇ، پارتىيىنىڭ يېڭى دەۋردىكى ئەدەبىيات ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش يولىدىكى سەمىمىي ئۈمىدى، دەۋر تەرەققىياتىنىڭ جىددىي ئېھتىياجى، ماددىي تۇرمۇشى ھاللىق سەۋىيىگە قاراپ يۈزلىنىۋاتقان ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئارزۇسى، شۇڭا كەڭ ئاپتورلىرىمىزدا پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇپ، ئەدەبىي ئىجادىيەتنىڭ سۈپىتىنى تازا كۈچەپ ئۆستۈرۈپ، ئەدەبىي ئىجادىيەتنى گۈللەندۈرۈش تەقەززاسى ۋە مەسئۇلىيەتچانلىق بولۇشى كېرەك. شۇنى كۆرۈش كېرەككى، ئىجادىيەت ساپاسىنى ئۆستۈرۈش مەسئۇلىيىتى ئۆۋەتتىكى ئاساسىي مەسىلە، مۇھىم مەسىلە. گەرچە ئەدەبىياتىمىزدا زور ئىلگىرىلەش، گۈللىنىش بولغان بولسىمۇ، ئىجادىيەتنىڭ ساپاسى، سەۋىيىسى دەۋرنىڭ تەرەققىيات تەلپىدىن تېخى كۆپ يىراق. بولۇپمۇ ئىدىيىۋى مەزمۇنى چوڭقۇر، بەدىئىي جەھەتتە كامالەتكە يەتكەن، كۈچلۈك جەلپكارلىق ۋە تەسىرلەندۈرۈش كۈچىگە ئىگە، جەمئىيەت ۋە ئامما ئارىسىدا كەڭ تەسىر پەيدا قىلغان نادىر ئەسەرلەر بەك ئاز.

نادىر ئەسەر يارىتىش ئۈچۈن ئاپتورلىرىمىز نادىر ئەسەر ئېڭىغا ئىگە بولۇشى، جاپا-مۇشەققەتكە چىداپ تەربىيىلىنىشىنى كۈچەيتىپ، ئۆزىنىڭ سەۋىيىسى ۋە ئىقتىدارىنى تىرىشىپ ئۆستۈرۈپ، يۇقىرى ئىجادىيەت ساپاسىغا ئىگە بولۇشى لازىم. شۇنىڭ بىلەن بىللە تالانت ئىگىلىرىنىڭ مەيدانغا چىقىشىنى زور كۈچ بىلەن قوللاپ-قۇۋۋەتلەپ، نادىر ئەسەرلەرنىڭ مەيدانغا كېلىشىنى ئىلگىرى سۈرۈشىمىز لازىم.

نادىر ئەسەر ۋە تالانت ئىگىلىرىنىڭ مەيدانغا كېلىشىگە پائال خىزمەت قىلىش ۋە ئۇنى پۈتۈن كۈچ بىلەن ئىلگىرى سۈرۈش زۆرۈرلىكىمىزنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسى. زۆرۈرلىكىمىز ساپاسى يۇقىرى مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرگە ئېتىبار بىلەن ئالاھىدە ئورۇن بېرىدۇ. بۇ يىل 1-ساندىن باشلاپ 4-قېتىملىق «تارىم» ئەدەبىياتى مۇكاپاتىنى يولغا قويۇپ، 1997-يىلى 12-سانغىچە بولغان ئىككى يىلدا ئېلان قىلىنغان ئەسەرلەردىن ھەر بىر زانىر بويىچە ئەڭ مۇنەۋۋەرلىرىنى تاللاپ مۇكاپاتلايدۇ. (بۇ مۇكاپاتقا قاتناشتۇرۇلىدىغان ئەسەرلەر «تارىم» مۇكاپاتىغا قوبۇل قىلىنىدىغان ئەسەر» دەپ ئەسكەرتىپ قويۇلۇشى لازىم) زۆرۈرلىكىمىز ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى، خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا ئائىت نەمۇنىلەرنى، يېڭى ئىجاد قىلىنغان رومانلارنىڭ ئېسىل باب-بۆلەكلىرىنى ئېلان قىلىش بىلەن بىللە ھازىرقى زاماندىكى يېڭى ئېقىم، يېڭى ئۇسلۇب، يېڭى شەكىلگە ۋەكىللىك قىلىدىغان قىسقا ھېكايە، مەسەل، يۈمۈر، ساتىرا، شېئىرلارنى تاللاپ بېرىپ، زۇرنال سەھىپىسىنى تېخىمۇ يېتىپ ۋە كۆپ خىللاشتۇرۇپ، تالانت ئىگىلىرىنىڭ تەربىيىلىنىشى ۋە يېتىلىشى ئۈچۈن كەڭ زېمىن ھازىرلاپ بېرىدۇ. زۇرنالنىڭ ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدىكى يېتەكچىلىك ئورنىنى تېخىمۇ ئۆستۈرىدۇ. «تارىم» نادىر ئەسەرلەر ۋە تالانت ئىگىلىرىگە تېخىمۇ كەڭ قۇچاق ئاچىدۇ.

خوتەندىن خەت

(ئەدەبىي ئاخبارات)

1. كونا ئىشتىن يېڭى ئۇچۇر

1994-يىلى 19-ئىيۇل قاراقاش ناھىيىسىنىڭ سايباغ يېزا X كەنتىدە چاچ-ساقاللىرىغا قىراۋ چۈشكەن، يېشى 60 لارغا ئۇلاشقان بىر مۇسسىپ دېھقان بىلەن پىلە-ئۈجمىچىلىك ھەققىدە پاراڭلىشىپ قالدۇم. دېھقان ئېشىنى مەيۈسانە چايقاپ: «نېمىسى دەيلا، غوجام، پىلە قۇرتى بىر زۇلۇم بولدى، زۇلۇم...» دېدى. مەن ھەيران بولدۇم، ئىككى يېنىمغا ئالاقزادىلىك بىلەن قاراپ قويدۇم. خۇداغا شۈكۈر، ئەتراپىمىزدا ھېچكىم يوق ئىكەن. «زۇلۇم» دېگەن ئاشۇ نامۇۋاپىق سۆزنى باشقىلار ئاڭلاپ قالماپتۇ... كىشىلەر ئېھتىمال «ئىرقىي زۇلۇم»، «سىنىپىي زۇلۇم»، «مىللىي زۇلۇم»، «باي-پومپىچىكىلارنىڭ زۇلۇمى»... دېگەندەك سۆزلەرنى گېزىت-ژۇرناللاردىن، كىتاب-دەرسلىكلەردىن ئوقۇغاندۇ. لېكىن، «پىلە قۇرتى زۇلۇمى»، «پىلە زۇلۇمى» دېگەن گەپلەرنى ئاڭلاپ باقمىغان بولۇشى مۇمكىن. «مىللىي زۇلۇم»، «سىنىپىي زۇلۇم» يوق قىلىنغان جەمئىيىتىمىز ئۈچۈن ئېيتقاندا، «زۇلۇم» سۆزىنىڭ قايتا ئوتتۇرىغا چىقىشى قورقۇنچلۇق ئىش ئەمەسمۇ؟ «ئوكيانۇس» قا قاراپ باقسام «زۇلۇم» دېگەن ئاتالغۇغا «ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىش» ۋە «ئېزىش» دەپ چۈشەنچە بېرىلىپتۇ. ھېلىقى دېھقان زادى نېمە دېمەكچى؟ ئۇ پىلە-ئۈجمىچىلىك زۇلۇمغا ئايلاندى، پىلە قۇرتى بېقىش زۇلۇم بولدى، پىلە بېقىشقا مەجبۇرلىغانلار زۇلۇم سالدى، پىلچىلىك جاپا-مۇشەققەت ئېلىپ كەلدى، دەرد-ئەلەم ئېلىپ كەلدى، دېمەكچى. كىملىرىدۇر بىزنى ئېكسپىلاتاتسىيە قىلدى، بىزنى ئەزدى، دېمەكچى...»

ئۇنىڭ «پىلە قۇرتى زۇلۇم بولدى، زۇلۇم...» دېگەن سۆزى نامۇۋاپىق ئېيتىلغان سۆز. خوتەننىڭ ئىنسانىيەتكە پىلىنى، پىلە-يىپەكچىلىك مەدەنىيىتىنى تەقدىم قىلغانلىق تارىخىي تۆھپىسىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، پۈتۈنلەي خاتا ئېيتىلغان سۆز. ھېلىقى دېھقان ئالجىپ قالغانىدۇ؟ ياق. ئالدىنقى 30 يىللىق سىياسىي بوران-چاپقۇنلار، ئۇچۇقداشلار، كۈرەش، پىپەن قىلىشلار، قالپاق كىيدۈرۈشلەر، يۈزىگە قارا سۈۋاپ

سازايى قىلىشلاردىن يۈرەك يارىسى بولۇپ، قورقۇنچاقلىشىپ كەتكەن خوتەنلىكلەر بىردىن «زۇلۇم» ئۈستىدىن شىكايەت قىلغۇدەك دەرىجىدە باتۇرلىشىپ كەتكەنمىدۇ؟ ياق. ئەمەسە بۇ دېھقانغا زادى نېمە بولدى؟

بىر ئېغىز سۆز بىلەن ئېيتقاندا، بىچارىگە دەرد بولدى. بۇ يەردە ئېيتىپ تۈگەتكۈسىز بىر نەرسە بار. سۆزلەپ تۈگەتكۈسىز پىغانلىق ھېكايە، بىر يىغلاپلا خالاس بولغىلى بولمايدىغان دەرد-ئەلەم بار. ھاقارەت، تاياق، ھەيۋە-دوق، بېسىم، جەرىمانە بار... خوتەن ۋىلايەتلىك پارتكوم ۋە مەمۇرىي مەھكىمە خوتەننى تېزىرەك ھاللىق سەۋىيىگە يەتكۈزۈش ئۈچۈن، خوتەننى شىنجاڭغا، پۈتۈن مەملىكەتكە، دۇنياغا تونۇتۇش؛ شىنجاڭنى، پۈتۈن مەملىكەتنى، دۇنيانى خوتەنگە جەلپ قىلىش يولىدا نۇرغۇن خىزمەتلەرنى ئىشلىدى. خوتەننى شىنجاڭغا، پۈتۈن مەملىكەتكە، دۇنياغا تونۇتۇش كېرەك. خوتەن پۈتۈن دۇنياغا تونۇتقۇدەك گۈزەل ۋە ئېسىل يۇرت. قەدىمكى شاھنشاھلاردىن بىرىنىڭ ئەتىۋار قىزىنى ماكانلاشتۇرۇش ئۈچۈن «تۆت ئاپەت» تىن (يىلان-چاياندىن، يەر تەۋرەشتىن، سۇ ئاپىتىدىن، قاتتىق ئىسسىق ۋە قاتتىق سوغۇقتىن) خالىي ماكان ئىزدەپ، ئاخىر خوتەننى تاپقانلىقى توغرىسىدىكى ھېكايە شۇنداقلا ھەزرىتى ناۋايى قاتارلىق شەرق كلاسسىكىلىرىنىڭ خوتەن ھەققىدىكى گۈزەل تەسۋىرلىرى بۇنىڭ دەلىلى. بۇ يەرنىڭ ئىلىنىڭكىدەك كۆپ ۋە ئېسىل ئالمىزارلىقلىرى، تۇرپاننىڭكىدەك ئۈزۈمزارلىقلىرى، ئاتۇشنىڭكىدەك ئەنجۈرلۈكلىرى، قەشقەرنىڭكىدەك ئانارلىق باغلىرى، ئاقسۇنىڭكىدەك پايانسىز شالزارلىقلىرى، ئالتاينىڭ يايلاقلىرىدەك كەڭ ۋە پايانسىز يايلاقلىرى بار. نەشپۈتى كورلىنىڭكىدەك، ئۆرۈكى كۈچاننىڭكىدەك، قوغۇن-تاۋۇزى قۇمۇل ۋە پەيزاۋاتنىڭكىدەك شېرىن ۋە ئېسىل. شاپتۇلى، بولۇپمۇ كۆك شاپتۇلى سېلىشتۇرغىلى تەڭدىشى يوق. خوتەننى پۈتۈن دۇنياغا تونۇتۇش كېرەك. خوتەننىڭ ئېسىل كىلىماتىنى، گۈزەل مۇھىتىنى، ياخشى شارائىتىنى، شېرىن نېمە تلىرىنى تونۇتۇپلا قالماي خوتەنلىكلەرنىڭ ئارزۇ-ئارمانلىرىنى، ئىستەك-ئىنتىلىشلىرىنى، كۈلكە-شادلىقلىرىنى، دەرد-ئەلەملىرىنىمۇ تونۇتۇش كېرەك. بۈگۈنكى كۈندە خوتەنلىكلەرنىڭ ئىستەك-ئىنتىلىشلىرىنىڭ كۈچلۈكلۈكىگە تەڭداش تېپىلمايدۇ. بۈگۈنكى خوتەنلىكلەرنىڭ خۇشاللىق-شادلىقلىرىغا ھېچكىمنىڭ شادلىقى يېتىشەلمەيدۇ. بۈگۈنكى خوتەنلىكلەرنىڭ دەرد-ئەلەملىرىگىمۇ ھېچكىمنىڭ دەرد-ئەلەملىرى يېتىشەلمەيدۇ... گەرچە بۇ ئومۇمىي سىمپونىيە ئىچىدىكى كىچىككىنە بىر قىستۇرما بولسىمۇ، ھېلىقى دېھقاننىڭ «پىلە قۇرتى زۇلۇم بولدى...» دېگەن ئاشۇ سۆزىگە خوتەنلىكلەرنىڭ دەرد-ئەلەمى مۇجەسسەملەنگەن. بۇ يەردە ھەقىقەتەنمۇ ئۈرۈمچىلىكلەر ۋە ئىلىلىقلار بىلمەيدىغان، تەسەۋۋۇر قىلالمايدىغان، پۈتۈن شىنجاڭلىقلار، پۈتۈن مەملىكەتتىكى قېرىنداشلار، دۇنيا خەلقى بىلمەيدىغان ۋە تەسەۋۋۇر قىلالمايدىغان ئاجايىپ ئىشلار بار. ھاقارەت، تاياق، ھەيۋە-دوق، بېسىم، جەرىمانە بار... ئاشۇ «زۇلۇم» سۆزىنى جۇمھۇرىيەت قۇرۇلۇپ، ئادالەت تىكلىنىپ، يەنە 45

يىلدىن كېيىن ئېغىزغا ئالغان دېھقان زادى كىم؟ ئىسمى نېمە؟ مەن بۇنى ئېيتىپ بېرەلمەيمەن. نېمە ئۈچۈن؟

قاراقاش ناھىيىسىنىڭ باشلىقلىرىدىن بىرى مۇنداق بىر ھېكايىنى سۆزلەپ بەردى: بۇ يىل يازلىق ئاشلىق سېتىۋېلىشتىن كېيىن ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى X قاراقاش ناھىيىسىنىڭ مەلۇم يېزىسىغا خىزمەت تەكشۈرۈشكە بېرىپتۇ. يېزا رەھبەرلىرىنىڭ ئاشلىق مەھسۇلاتىنىڭ ئۇدا ئاشقانلىقى، دۆلەتكە ئاشلىق سېتىپ بېرىش ۋەزىپىسىنى پالان پىرسەنت ئاشۇرۇپ ئورۇندىغانلىقى توغرىسىدىكى دوكلاتىنى ئاڭلاپتۇ. ئارقىدىن تۆۋەنگە چۈشۈپ مەلۇم بىر دېھقاننىڭ ئائىلىسىنى زىيارەت قىلىپتۇ. دېھقاننىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىنى، ئىشلەپچىقىرىشىنى، كىرىم-چىقىمىنى سۈرۈشتۈرۈپتۇ. دۆلەتكە قانچىلىك ئاشلىق سېتىپ بەرگەنلىكىنى، ئاشقان ئاشلىقنىڭ يېتىدىغان-يەتمەيدىغانلىقىنى، نەچچىنچى ئايغىچە يېتىدىغانلىقىنى، قىيىنچىلىق تارتىدىغان-تارتمايدىغانلىقىنى سوراپتۇ. شۇ ئارقىلىق پارتىيىنىڭ، ھۆكۈمەتنىڭ دېھقانلارنىڭ تۇرمۇشىغا كۆڭۈل بۆلىدىغانلىقىنى ئىپادىلەپتۇ... بەلكىم شۇ چاغدا ئۆي ئىگىسى تەڭقىسلىقتا قالغان بولۇشى مۇمكىن. نەق مەيداندا تۇرغان يېزا رەھبەرلىرىگە كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا، يەر تېگىدىن بىر قانچە قېتىم قارىغان بولۇشى مۇمكىن. ۋەھالەنكى، يوقسۇزلۇقتىن قاتتىق نەرسە يوق. مۆلدۈرلەپ تۇرغان يالڭايىق بالىلىرىنى، ئۇلارنىڭ ئاچ قېلىشى مۇمكىنلىكىنى ئويلىغان دېھقان ئاخىر راست گەپنى دەپتۇ. يېزا رەھبەرلىرىنىڭ كۆزىچىلا، دۆلەتكە سېتىشتىن كېيىن ئاشقان ئاشلىقنىڭ ئاران 11-ئايغىچە يېتىدىغانلىقىنى بايان قىلىپتۇ... دېھقاننىڭ ۋىلايەتلىك پارتكوم شۇجىسىغا راست گەپ قىلغانلىقى توغرا، ئۇ دەردىنى، قىيىنچىلىقىنى پارتىيىنىڭ ۋەكىلىگە ئېيتماي، كىمگە ئېيتسا بولاتتى؟ بەلكىم دېھقان شۇ چاغدا ۋىلايەتلىك پارتكوم شۇجىسىنىڭ چىرايىغا ئۈمىد ۋە ئىلتىجا بىلەن باققاندۇ، قارا كۆزلىرىگە ياش ئالغاندۇ، بەلكىم ۋىلايەتلىك پارتكوم شۇجىسىمۇ دېھقاننىڭ «ئاشلىقىم ئاران 11-ئايغىچە يېتەر» دېگەن سۆزىنى ئاڭلاپ، نېمىنىدۇر ئويلاپ جىمپ قالغاندۇ. يېزا رەھبەرلىرىگە مەنلىك ھالدا تىكىلىپ قارىغاندۇ... زىيارەت ئاخىرىدا ۋىلايەتلىك پارتكوم شۇجىسى دېھقانغا تەسەللى بېرىپ، ئاچ قېلىشتىن ئەنسىرىمەسلىكىنى ئېيتىپتۇ. پارتىيە-ھۆكۈمەتنىڭ ئۇنى ئاچ قويمايدىغانلىقىغا ۋەدە بېرىپ قايتىپتۇ...

ئەگەر ۋىلايەتلىك پارتكوم شۇجىسىنىڭ بىر قېتىملىق يېزىغا چۈشكەنلىكى توغرىسىدىكى خاتىرە مۇشۇ يەردىلا تۈگىگەن بولسا، بۇ پارتىيىمىز كادىرلىرىنىڭ يۈكراتلىقتىن خالىيلىقى، ئاممىنى يوقلاپ، ئاممىنىڭ تۇرمۇشىغا كۆڭۈل بۆلۈپ تۇرىدىغانلىقى، پارتىيىنىڭ خەلق ئاممىسىنىڭ قاياشى ئىكەنلىكى توغرىسىدىكى تەسەرلىك ھېكايىغا ئايلانغان بولاتتى. ئەپسۇسكى، بۇ خاتىرە مۇشۇ يەردىلا تۈگىمەي قالدى.

ۋىلايەتلىك پارتكوم شۇجىسى قايتىپ كەتكەندىن كېيىن — توغرىسىنى ئېيتقاندا، ئۇ پاقلان كاۋىپى، توخۇ كاۋىپى، ئۇلار كاۋىپى، كەپتەر كاۋىپى، قۇشقاچ كاۋىپى ۋە

كەپتەر تۇخۇمى، قۇشقاچ تۇخۇمى، غاز تۇخۇمى بىلەن تەييارلانغان داستىخانغا قىيا كۆزىنىمۇ سالماي قايىپ كەتكەندىن كېيىن — ھېلىقى دېھقاننىڭ ئۆيىدە قىيامەت قايىم بولدى. بۇ قىيامەتنى ھېلىلا يۈزلىرىدىن خۇشامەت كۈلكىسى بالقىپ تۇرغان ئاشۇ يېزا رەھبەرلىرى قايىم قىلدى. يېزىلىق پارتكومنىڭ شۇجىسى بىلەن يېزا باشلىقى قايىم قىلدى. ئۇلار ئۆزلىرى بىلەن بىر مەھەللىدە، بىر يولدا مېڭىپ، بىر ئۆستەڭنىڭ سۈيىنى ئىچىپ، بىر ناخشىنى تەڭ ئېيتىپ چوڭ بولغان يۇرتدىشى ئالدىدا ئەزرائىلغا ئايلاندى. چىرايدىن قار-مۈز ياغدى. ئاغزىدىن ئاق ئىت كىرىپ، قارا ئىت چىقتى.

— نېمىشقا ئاشلىقىم يىل بويى يېتىدۇ دېمەيسەن؟ سەن ۋىلايەتلىك پارتكوم شۇجىسى ئالدىدا بىزنىڭ يۈزىمىزنى تۆكتۈڭ. بىزنى يەرگە قاراتتىڭ. بىزنىڭ نەتىجىلىرىمىزنى يوققا چىقاردىڭ، بىزنى ئوسال قىلدىڭ! — دەپ ۋارقىراشتى ئۇلار.

— سەن پارتىيىنىڭ ئاشلىق سېتىۋېلىش سىياسىتىگە نارازىلىق بىلدۈردۈڭ، پارتىيىگە قارشى چىقتىڭ! — دەپ پوپوزا قىلىشتى ئۇلار.

— يېزىمىزدا سېنىڭدەك گەدەنكەش ئەزا يوق، بۇ يەردىن دەرھال يوقال، كۆچۈپ كەت، ئۈچ كۈن ئىچىدە كۆچۈپ كەت! — دەپ جارقىراشتى ئۇلار.

— سەن ئاشلىقىم يەتمەيدۇ، ئاچ قالمەن دېگەندىكىن تايىنلىق ئاچ قال، ئاچ قېلىپ ئۆل... — دېيىشتى ئۇلار ۋە بىچارە دېھقاننىڭ دۆلەتكە سېتىشتىن ئېشىپ قالغان ئازراق بۇغدىيىنىمۇ ئېلىپ كېتىشتى.

بىچارە دېھقاننىڭ بېشىغا كۈن چۈشتى، تاغ ئۆرۈلدى. دېھقان ئۈچۈن ئاشلىقسىز قېلىشتىن، ئەزىز يۇرتىنى تاشلاپ چەت يۇرتلارغا كۆچۈپ كېتىشتىن ئارتۇق قىيامەت بارمۇ؟ بىچارە ئاخىر بالا-چاقىلىرىنى يېتىلەپ ناھىيىلىك پارتكومنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇشقا مەجبۇر بولدى...

مېنىڭ ھېلىقى «پىلە زۇلۇمى» توغرىسىدا سۆزلەپ بەرگەن دېھقاننىڭ ئىسمى-شەرىپىنى ئېيتىپ بېرەلمەسلىكىمدىكى، يازالماسلىقىمدىكى سەۋەب ئەنە شۇ. ئۇنىڭ ماڭا پىلە-ئۈجمىچىلىك ھەققىدە، پىلە قۇرتىنىڭ زۇلۇمغا ئايلانغانلىقى ھەققىدە سۆزلەپ بەرگەنلىكىنى يېزا باشلىقلىرى ئۇقسا، ئۇنىڭ ھويلىسىدىمۇ قىيامەت قوپارماسمۇ؟ سايباغ يېزىلىق پارتكومنىڭ شۇجىسى تۇرسۇنتوختى ئابدۇراخمان بىلەن يېزا باشلىقى ئىمىننىياز ئابباسنىڭ ئاشۇ مويىسىپتقا ئاھانەت قىلماسلىقىغا، ئۇنى «زۇلۇم سۆزىنى تىلغا ئاپسەن» دەپ كۆچۈپ كېتىشكە زورلىماسلىقىغا ئىشەنگىلى بولامدۇ؟ مەن ئۇلارنىڭ ئۇنداق قىلمايدىغانلىقىغا ئىشەنچ قىلالمايمەن. يېزا باشلىقلىرى تەقدىرنامە ئېلىش ئۈچۈن، ۋىلايەت، ناھىيە رەھبەرلىرىنىڭ بىر قېتىملىق ماختىشىغا ئېرىشىش ئۈچۈن يۇرتداشلىرىغا نېمىلەرنى قىلمايدۇ دەيسىز؟ تۇرسۇنتوختى ئابدۇراخمان بىلەن ئىمىننىياز ئابباس ئۇنداق قىلمىغاندىمۇ يەنە باشقىلارنى ئۇنداق قىلمايدۇ دېگىلى بولمايدۇ. شۇڭا مەن ماڭا پىلچىلىك ھەققىدە سۆزلەپ بەرگەن ھېلىقى دېھقاننىڭ ئىسمىنى ھېچكىمگە ئېيتىپ بېرەلمەيمەن. مېنىڭ

بىچارە دېھقانغا يەنە دەرد تېپىپ بېرىش خىيالىم يوق...
ۋە ھالەنكى، ھېلىقى مويىسىپىتنىڭ ماڭا: « نېمىسىنى دەيلا، غوجام، پىلە قۇرتى زۇلۇم بولدى، زۇلۇم... » دېگەنلىكى راست، مېنىڭ ئۇزاقتىن بېرى ئاڭلىمىغان « زۇلۇم » سۆزىنى ئاڭلاپ ھەيران قالغانلىقىمۇ راست. ئۇزاقتىن بېرى ئاڭلىمىغان سۆزنى ئاڭلاش كىشىگە خېلى ئوبدانلا يېڭىلىق تۇيغۇسى بەخش ئېتىدىكەن. ئۇزاقتىن بېرى يۈز بەرمىگەن ئىشنىڭ قايتا يۈز بېرىشىمۇ كىشىنى خېلى ئوبدانلا جەلپ قىلىدىكەن. مەن ئاشۇ مويىسىپىت بىلەن پىلىچىلىك ھەققىدە پاراڭلاشقاندىن كېيىنكى بىر قانچە ئايدا ئۇچرىشىشىم، ئىسسىقلىشىشىم، مۇمكىن بولغانلا دېھقانلارنىڭ ھەممىسىدىن پىلىچىلىك ھەققىدە سوراپ كۆردۈم. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئاتا-ئايىتىن مېنى ئىزدەپ كەلدى، بىز سۆزلەشتۈق، مۇڭداشتۇق. ھەممە پىلەننىڭ يەتكۈچە قورساق كۆپۈكى، دەرد-ئەلىمى بار ئىكەن. پىلە قۇرتى ئۈستىدىن، پىلىچىلىك ئۈستىدىن ئۇزۇندىن-ئۇزۇن شىكايەت قىلىشتى. ئاشۇ پاراڭلارنىڭ ھەممىسى يەنىلا ھېلىقى مويىسىپىتنىڭ سۆزىگە يىغىنچاقلىنىدى.

— نېمىسىنى دەيلا، غوجام، پىلە قۇرتى زۇلۇم بولدى، زۇلۇم...

بىزدە دەردلىرىڭنى سۆزلەپ چىقىرىۋەتسەڭ يېنىڭلەپ قالسەن، دېگەن ئەقىدە بار. مەن بىلەن ھال-مۇڭ قىلىشقان ئاشۇ بىچارىلەرنىڭ بەلكىم قورساق كۆپۈكى چىقىپ يەڭگىللەپ قالغاندۇ. ئۆزلىرىنى يېنىڭلەپ قالغاندەك ھېس قىلغاندۇ. ئەكسىچە ئاشۇ دەرد-ئەلەملەرنى ئاڭلىغانىمىزى ئەمدى مېنىڭ قورسىقىم كۆيۈپ قالدى. ئۆزۈمنى كىمىدىندۇر، نېمىدىندۇر ئاغرىغاندەك، ئاللىقانداق بىر دەردكە گىرىپتار بولغاندەك ھېس قىلىشقا باشلىدىم. كىمىگىدۇر ھال-مۇڭ ئېيتقۇم كېلىپلا تۇراتتى. شۇنداق قىلىپ، « خوتەننى يېزىشقا كىرىشىم.

2. خوتەن — پىلىچىلىكنىڭ بۆشۈكى

خوتەننىڭ يىپەك، گىلەم، قاشتېشىدىن ئىبارەت ئۈچ ئەڭگۈشتىرى بار، بۇ ئۈچ ئەڭگۈشتە ئىچىدە يىپەك بىرىنچى ۋە ئەڭ مۇھىم ئەڭگۈشتە ھېسابلىنىدۇ. مەن خوتەن پىلە-يىپەكچىلىكىنىڭ مەشھۇر يىپەك يولىنىڭ فوكۇس نۇقتىلىرىنىڭ بىرى بولغانلىقى ھەققىدە بىر مۇنچە پاكىتلارنى يولۇقتۇرغان. بەزى ئالىملار قەدىمكى ياۋروپالىقلارنىڭ « سىرىس دۆلىتى » (يىپەك دۆلىتى) دېگەن سۆزىنىڭ خوتەننى نەزەردە تۇتۇپ ئېيتىلغانلىقىنى ئىسپاتلاپ يۈرۈپتۇ. كېيىنكى چاغلاردا بۇنىڭدىن ئىككى مىڭ يىللار ئىلگىرىكى دەۋرلەرگە مەنسۇپ نىيە قەدىمكى خارابىسى ۋە باشقا خارابىلەردىن قېزىۋېلىنغان پىلە غوزىكى، يىپەك رەختلەر ۋە باشقا ماددىي بۇيۇملارمۇ خوتەننىڭ پىلىچىلىكىنىڭ بۆشۈكى ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. بىزدىنلا خوتەن پادىشاھىغا ياتلىق قىلىنغان قايسىبىر مەلىكىنىڭ چىچىغا پىلە غوزىكى

قىستۇرۇپ كەلگەنلىكى توغرىسىدىكى رىۋايەت ئېسىمگە كېلىپ قالدى. پىلىچىلىكتىن خەۋىرى بار ھەر قانداق بىر ئادەم پىلە قۇرتى تورغا كىرىپ پىلە غوزىكى ھاسىل قىلغاندىن كېيىن ئەگەر 8 — 10 كۈن ئىچىدە پىلە غوزىكىنى بۇسلاپ-پىشۇرۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدىكى پىلە قۇرتىنى ئۆلتۈرمىگەندە قۇرتنىڭ پىلە كېيىنىكىگە ئايلىنىپ پىلە غوزىكىنى تېشىپ چىقىدىغانلىقىنى، دەرھال تۇخۇملاشقا باشلايدىغانلىقىنى، مۇۋاپىق ساقلاش مۇھىتى بولمىسا (ساقلاش جەريانى سوغۇق ساقلاش ئارقىلىق ئىشقا ئاشۇرۇلىدۇ، ئادەتتە ئىسسىق ئايلاردا مۇزخانىدا ساقلىنىدۇ. سوغۇق ئايلاردا تەبىئىي ساقلىنىدۇ) پىلە غوزىكىنىڭمۇ، پىلە كېيىنىكىنىڭمۇ، پىلە لىچىنىكىسىنىڭمۇ نابۇت بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى بىلىدۇ. ئۇنى چاچقا قىستۇرۇپ نەچچە مىڭ كىلومېتىر يىراقتىن يۆتكەپ كەلگىلى بولارمۇ؟ نەچچە ئايلاپ ئاتلىق يول يۈرۈپ خوتەنگە كېلىش جەريانىدا قۇرت پىلە غوزىكىنى تېشىپ چىقىماسمۇ؟ مەلىكە چىچىغا قىستۇرۇۋالغان پىلە غوزىكى ئىچىدىكى پىلە قۇرتى ئۆلۈك بولۇشى مۇمكىن. ئۆلۈك پىلە قۇرتى پىلە كېيىنىكىگە ئايلىنالمىدۇ. پىلە قۇرت لىچىنىكىسىمۇ تۇغالمىدۇ. ئۇنىڭغا تايىنىپ ئۈزلۈكسىز ئىشلەپچىقىرىشىمۇ داۋاملاشتۇرغىلى بولمايدۇ.

نەچچە مىڭ يىللاردىن بېرى خوتەنلىكلەر ئۆزلىرىنىڭ ھېسابسىز يىپەك ۋە يىپەك رەختلىرى بىلەن جاھانغا يىپەكتەك گۈزەللىك، يىپەكتەك ئەۋرىشىملىك، يىپەكتەك ئىللىقلىق بەخش ئەتتى. يۇرتلارنى بىر-بىرىگە چاتتى. قەلبلەرنى بىر-بىرىگە تۇتاشتۇردى... خوتەننىڭ پىلىچىلىكى ئاستا-ئاستا تەرەققىي قىلدى. 50-يىللاردا خوتەنلىكلەر يىلىغا 500 توننا ئەتراپىدا پىلە غوزىكى ئىشلەپ چىقارغان بولسا، 60-يىللاردا 1200 توننىغا يەتكۈزدى. 80-يىللارنىڭ دەسلەپىدە ھەر خىل سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن يىللىق پىلە غوزىكى مەھسۇلاتى 650 توننا ئەتراپىغا چۈشۈپ قالغان بولسا، 1994-يىلىغا كەلگەندە بىراقلا بىر قانچە ھەسسە سەكرەپ 3700 توننا پىلە غوزىكى ئىشلەپ چىقاردى. خوتەن ۋىلايىتى ئىشلەپ چىقارغان پىلە غوزىكى مەھسۇلاتى پۈتۈن شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى ئىشلەپچىقارغان پىلە غوزىكى مەھسۇلاتىنىڭ % 76 نى تەشكىل قىلدى. 3700 توننا — ئۈچ مىليون 700 مىڭ كىلوگرام پىلە غوزىكى ئىشلەپچىقىرىش خوتەننىڭ پىلىچىلىك تارىخىدا ئىلگىرى زادىلا كۆرۈلۈپ باقمىغان بولۇشى مۇمكىن.

ئەپسۇسكى، پىلىچىلىك ۋە يىپەكچىلىكنى كەشىپ قىلغان، شۇنچىۋالا نۇرغۇن پىلە غوزىكى ئىشلەپ چىقارغان خوتەنلىكلەر يەنىلا نامرات، ئالاھىدە نامرات! دۇنياغا قاتمۇقات پايانداز سېلىشقا مۇمكىن بولغۇدەك نۇرغۇن زىلچا-گىلەم ئىشلەپ چىقارغان خوتەنلىكلەر يەنىلا نامرات! جاھاندىكى بارلىق قىزلارنىڭ بويىغا قاشتېشى زۇننار ئېسىشقا يەتكۈدەك نۇرغۇن قاشتېشى ئىشلەپچىقارغان خوتەنلىكلەر يەنىلا نامرات! «ئاشلىق مەھسۇلاتىنى، پاختا مەھسۇلاتىنى، مېۋە-چىۋە مەھسۇلاتىنى يىلمۇيىل ئاشۇرۇپ» كېلىۋاتقان خوتەنلىكلەر يەنىلا نامرات! «خوتەن ۋىلايىتىدە ھازىرمۇ يىللىق ئوتتۇرىچە كىرىمى 300 يۈەنگە يەتمەيدىغان 806 مىڭ نوپۇس بار، بۇ ئومۇمىي نوپۇسنىڭ % 62 نى تەشكىل قىلىدۇ،

بۇنىڭ ئىچىدە 208 مىڭ كىشىنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە كىرىمى 200 يۈەندىن تۆۋەن...» .
بۇ زادى نېمە ئۈچۈن؟ زادى نېمە ئۈچۈن؟

1994-يىلى 3 مىليون 700 مىڭ كىلوگرام پىلە غوزىكى ئىشلەپ چىقارغان خوتەن دېھقانلىرى ھەر كىلوگرام پىلنى زاۋۇت تەرەپىنىڭ ئەڭ يۇقىرى سېتىۋېلىش باھاسى بويىچە 10 يۈەندىن ساتتى دەپ ھېسابلىساق، شۇ يىلى 37 مىليون يۈەن كىرىم قىلغان بولىدۇ. شۇ يىلى ۋىلايەت بويىچە بېقىلغان 175 مىڭ قۇتا پىلە ئۇرۇقىنىڭ ھەر بىر قۇتىسىنى پىلە ئۇرۇقچىلىق زاۋۇتىنىڭ توپ سېتىش باھاسى بويىچە 14 يۈەن 30 فۇڭدىن ھېسابلىساق، خوتەن دېھقانلىرى شۇ يىلى 2 مىليون 500 مىڭ يۈەندىن ئوشۇقراق پۇلغا پىلە ئۇرۇقى (پىلە قۇرتى لىچىنكىسى) سېتىۋالغان بولىدۇ. ئۇلار يەنە پىلە قۇرتى بېقىش ئۆيىنى دېزىنېكسىيە قىلىش دورىسى، پىلە قۇرتى قېتىش كېسەللىكىنىڭ ئالدىنى ئېلىش دورىسى، پىلە قۇرتى قېتىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش پاراشوكى سېتىۋېلىشى كېرەك. يەنە ھەر بىر ئائىلە پىلە قۇرتى باقىدىغان مەخسۇس ئۆي سېلىشى، ئۆي ئىچىگە تېمپىراتۇرا تەڭشەشچى ئوچاق سېلىشى، نۇرغۇن ياغاچ-بادىرا ئىشلىتىپ سۆچەك ياساشى (كۆپ قەۋەتلىك، كەڭ يۈزلۈك جازا)، سۆچەك ئۈستىگە مەخسۇس پىلە بېقىش ئۈچۈن سىچۈەندە توقۇلغان چوڭ بامبۇك سېۋەت (يېزا كادىرلىرى بۇنى سامبا دەيدىكەن. بىر دانىسىنى 10 يۈەندىن 15 يۈەنگىچە ئالىدىكەن) لەرنى قويۇشى، پىلە بېقىش ئۆيىنى قايتا-قايتا دېزىنېكسىيە قىلىشى، بۇلارنىڭ ھەممىسىگە پۇل خەجلىشى كېرەك. پىلە قۇرتى باقماسلىققا يول قويۇلمايدۇ. مەخسۇس پىلە قۇرتى بېقىلىدىغان ئۆي سالماسلىققا، سۆچەك ياساماسلىققا، دېزىنېكسىيە قىلماسلىققا، ئوچاق سالماسلىققا يول قويۇلمايدۇ. سۆچەك ئۈستىگە ئادەتتىكى بورا سېلىشقا، يەرلىكتە تال چۈنۈقتىن توقۇلغان سېۋەتلەرنى قويۇشقا يول قويۇلمايدۇ. چوقۇم مەخسۇس سىچۈەندە توقۇلغان بامبۇك سېۋەت قويۇش كېرەك. بۇلارنىڭ ھەممىسىگە پۇل كېتىدۇ. بىز بۇلارغا خەجلىگەن پۇلنى ھېسابقا ئالماي، پىلە غوزىكى سېتىشتىن كىرگەن ئومۇمىي كىرىمى (پىلە قۇرتى سېتىۋالغان چىقىمىنى چىقىرىۋېتىپ) خوتەننىڭ ئومۇمىي نوپۇسىغا چاچساق، ھەر بىر نوپۇسىغا ئاران 23 يۈەندىن توغرا كېلىدۇ.

بىز يەنە تۆۋەندىكى ھېسابقا قاراپ باقايلى.

قاراقاش ناھىيىسىدىكى پىلە ئۇرۇقچىلىق زاۋۇتىدىكى ياش تېخنىك يىگىتنىڭ تونۇشتۇرۇشىچە، ئەڭ ياخشى ئوخشىغان بىر قۇتا پىلە ئۇرۇقىدىن 25 كىلوگرام غوزەك يىغىۋالغىلى بولىدىكەن. ئۇنى زاۋۇتلارنىڭ ئەڭ يۇقىرى سېتىۋېلىش باھاسى بويىچە 10 يۈەندىن ساتساق، 250 يۈەنگە ساتقان بولىمىز، بۇنىڭدىن 15 يۈەننى ئۇرۇق پۇلغا، 15 يۈەننى دورا پۇلغا، 100 يۈەننى يوپۇرماق پۇلغا (ئۈجمە يوپۇرمىقى يوق ياكى يوپۇرمىقى يېتىشمەيدىغان ئائىلىلەر يوپۇرماق سېتىۋېلىشقا مەجبۇر) چىقىرىۋەتسەك، پىلىكارغا 130 يۈەن ئاشىدۇ. پىلە قۇرتى غوزەككە ئايلىنىش ئۈچۈن 35-40 كۈن كېتىدۇ. بىر

قۇتا پىلە قۇرتىنى ئىككى ئادەم ئاران باقالايدۇ، دېمەك، ھەر بىر پىلىكارغا 65 يۈەندىن، ھەر بىر ئەمگەك كۈنىگە بىر يۈەن يەتمىش فۇڭدىن توغرا كېلىدۇ... تاڭدىن شامغىچە، شامدىن تاڭغىچە ئىشلەپ، ئاران بىر يۈەن 70 فۇڭغا ئېرىشكەن ئەمگەكچى نامرات بولماي، يەنە نېمە بولماقچىدى؟

ئاشۇ بىر يۈەن يەتمىش فۇڭ (ئالدىدىكى تەييارلىق ئىشلىرىنى دېمە يلا قويمايلى) سەھەر تۇرۇپ ئۈجمە شېخنى كېسىش، يوپۇرماق پۇتاش، ھەر بىر تال يوپۇرماقنى لۆڭگە ياكى ياغلىق بىلەن بىر-بىرلەپ سۈرتۈپ چىقىش (قۇرتقا يوپۇرماقنى پاكىز سۈرتىمەي ياكى سۇدا يۇيۇپ بەرسە ئۆلۈپ قالىدۇ)، پىلە قۇرتى بېقىلىدىغان ئۆيگە ئوت قالاش (قۇرتخاننىڭ تېمپېراتۇرىسى 22°C تىن 28°C قىچە بولۇشى كېرەك)، كېچىسى ئىككى قېتىم، كۈندۈزى 3 — 4 قېتىم يوپۇرماق سېلىش، جۈمۈلە، چاشقان ۋە قۇشلارنىڭ زىيان يەتكۈزۈشىدىن قوغداش، قۇرتخانا تېمپېراتۇرىسىنى سائەتتە سائەت تەكشۈرۈپ تۇرۇش قاتارلىق بىر كۈنلۈك مېھنەتكە بەدەل بولالامدۇ؟ بىر كۈن سېسىقچىلىققا چىداش (قۇرتخانا بىر خىل سېسىق ھاۋاغا تولغان بولىدۇ. بۇ پىلە قۇرتىنىڭ بىر خىل سېسىق پۇراق چىقىرىشىدىن ياكى ئۈزلۈكسىز چېچىلغان دېزىنېكسىيە دورىلىرىنىڭ بۇلغىنىشىدىن بولغان بولۇشى مۇمكىن) قا، ماغدۇرسىزلىنىشقا چىداشقا (پىلە قۇرتىنىڭ تەبىئىي سوغۇق بولغاچقا، قۇرتخاندا ئىشلىگەن ئادەمدە ماغدۇرسىزلىنىش، بېشى قېيىش ئالامەتلىرى كۆرۈلىدۇ) بەدەل بولالامدۇ؟ 1994-يىلى خوتەن شەھىرىدە بىر كىلوگرام گۆش 18 يۈەنگە، 40 جىڭلىق بىر خالتا ئۇن 43 يۈەنگە سېتىلىۋاتقان ئەھۋال ئاستىدا بىر يۈەن 70 فۇڭ بىلەن بىر پىلىكار بىر كۈن جان باقالامدۇ؟

پىلىچىلىكنىڭ بۆشۈكى نامراتلىققا يېتىپ قالدى، پىلىكارلار نامراتلىق ئىچىدە ئىگرىماقتا. بۇ زادى نېمە ئۈچۈن؟

راست، پارتىيە ۋە ھۆكۈمەت نامراتلارغا كۆڭۈل بۆلىدۇ، نامراتلارغا ياردەم قىلىدۇ. نامراتلارنى يۆلەيدۇ. نەچچە يىللاردىن بېرى ھۆكۈمەت ئالاھىدە نامرات رايون — خوتەن ۋىلايىتىگە ئىزچىل ياردەم بېرىپ كەلدى. ھەر يىلى نەچچە مىليون مەبلەغ ئاجرىتىپ نامراتلارنى يۆلەشكە چۈشۈرۈپ تۇردى. خوتەن ۋىلايىتى ۋە ھەر قايسى ناھىيىلەر خوتەن خەلقىنى نامراتلىقتىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن تالاي خىزمەتلەرنى ئىشلىدى. پىلىچىلىك-يىپەكچىلىكنى تەرەققىي قىلدۇرۇشنى نامراتلىقتىن قۇتۇلدۇرۇشنىڭ بۆسۈش ئېغىزى قىلىپ تاللاپ، بەس-بەستە يىپەك زاۋۇتلىرىنى قۇردى، گۇما ۋە نىيە ناھىيىسىدىن باشقا ھەممە ناھىيىلەردە يىپەكچىلىك زاۋۇتى قۇرۇلدى. نۇرغۇن كىشى ئىشقا ئورۇنلاشتى، كەڭ دېھقانلار ئاشۇ زاۋۇتلار ئۈچۈن خام ئەشيا تەييارلاش پۇرسىتىگە ئىگە قىلىندى. ئەپسۇسكى، خوتەنلىكلەر يەنىلا نامراتلىقتىن قۇتۇلالىدى. ئەكسىچە «زۇلۇم» ھېس قىلدى. خوتەنلىكلەر نېمە ئۈچۈن «زۇلۇم» ھېس قىلدى؟ بۇ سوئالنىڭ جاۋابى ناھايىتى ئاددىي.

مېھنەت مەجبۇرلاش خاراكتېرىنى ئالسا زۇلۇمغا ئايلىنىدۇ. مېھنەت جەرىمانە ، قورقۇتۇش ئارقىلىق ئىشقا ئاشۇرۇلسا زۇلۇمغا ئايلىنىدۇ. مېھنەت ئۆزىگە لايىق قىممەتكە ئىگە بولالمىسا زۇلۇمغا ئايلىنىدۇ. مېھنەت مېھنەت مېھنەت قىلغۇچىغا تولۇق تەگمىگەندە زۇلۇمغا ئايلىنىدۇ.

نۆۋەندە ئاشۇ زۇلۇم ھېس قىلدۇرغان ۋەقەلەرنى بايان قىلىشتىن ئىلگىرى « تۆمۈر » ھەققىدە كىچىككىنە قىستۇرما بەرمەكچىمەن. بۇنىڭ كېيىنكى گەپلەرنى چۈشەندۈرۈشكە - چۈشىنىۋېلىشقا چوڭ ياردىمى بولىدۇ.

شىنجاڭنىڭ يېقىنقى زامان تارىخىغا ئائىت ماتېرىياللارنى ئوقۇغان ئادەملەرنىڭ ھەممىسى قۇمۇل ۋاڭلىرىنىڭ « تۆمۈر چارۋا » تۈزۈمىنى يولغا قويۇپ، ئەمگەكچى خەلقنى دەھشەتلىك ئېكسپلاتاتسىيە قىلغانلىقىنى بىلىدۇ. ئالدىنقى يىللاردا خوتەندە يېزىلىق پارتكوم شۇجىسىنىڭ قارا قۇرۇمدىكى يايلاقتا « تۆمۈر قويى » بارلىقى توغرىسىدا پاراڭ تارقالغان. ئۇنىڭ « تۆمۈر قويلىرى » شامەخسۇت ۋاڭىنىڭ « تۆمۈر چارۋىلىرى » دەك كۆپ ئەمەس ئىكەن، پەقەت 50 تۇياق ئىكەن. ئۇ ھەر يىلى خالغان چاغدا تاغدىن 50 تۇياق قوينى قايتۇرۇپ كېلىپ، سويۇپ يەيدىكەن، ساتىدىكەن، باشقىلارغا سېۋىۋات قىلىدىكەن، لېكىن يەنە تاغدا 50 تۇياق قوي ئېشىپ قالىدىكەن. ئۇنىڭ ئاشۇ 50 تۇياق قوينى كېسەل بولمايدىكەن، ئاپەتكە ئۇچرىمايدىكەن، ئۆلمەيدىكەن، سۇۋاي قالمايدىكەن، ئەكسىچە ھەر يىلى ھەر بىرى بىردىن يەنە ئەللىكىنى قوزىلاپ تۇرىدىكەن، ھەتتا قوچقار - ئېرىكلىرىمۇ قوزىلايدىكەن، بۇ ئىش 1985 - يىلدىن بېرى ئىزچىل شۇنداق بولۇپ كەپتۇ...

دېمەك كىشىلەر « تۆمۈر چارۋا » ، « تۆمۈر قويى » توغرىسىدىكى گەپلەرنى ئاللىقاچان ئاڭلىغان. ۋەھالەنكى، ئۇلار تا ھازىرغىچە « تۆمۈر قۇرت » ، « تۆمۈر ئۈجمە » ، « تۆمۈر مەھسۇلات » ، « تۆمۈر ۋەزىپە » ، « تۆمۈر باھا » ... دېگەن گەپلەرنى ئاڭلىمىغان بولۇشى مۇمكىن. پاكىت دېگەن پاكىت. ئۇ كىشىلەرنىڭ ئاڭلاش - ئاڭلىماسلىقىغا، شۇنداق ئاتاش - ئاتىماسلىقىغا باقمايدۇ. خوتەن پىلىچىلىكىدە ئاشۇ « تۆمۈر » لەرنىڭ مەۋجۇتلۇقى ئاللىقاچان پاكىتقا ئايلاندى.

3. « تۆمۈر قۇرت » توغرىسىدا پاراڭ

بىرىنچى ھېكايە

1993 - يىلى يازدا لوپ، ناھىيە چاھارباغ يېزىسىنىڭ باشلىقلىرى ھەيرانباغ كەنتىگە يازلىق پىلە قۇرتىنىڭ بېقىلىش ئەھۋالىنى تەكشۈرۈشكە كەلدى. ئۇلار مەھەللىمۇمەھەللە ، ئائىلىمۇئائىلە ئالا قويماي كىرىپ تەكشۈردى. ھەر بىر ئائىلىنىڭ قۇرتخانىسىدىكى سۆچەكلەردە ، مەخسۇس سىچۈەندە توقۇلغان بامبۇك سېۋەتلەرنىڭ ئۈستىدە ھەر يان

تولغىنىپ-ئۆمىلەپ، زۈمرەتتەك يېشىل ئۈجمە يوپۇرمىقىنى چىرىسلىتىپ يەۋاتقان پىلە قۇرتلىرىنىڭ چوڭ-كىچىكلىكىنى، سېمىز-ئورۇقلۇقىنى سېلىشتۇردى. قۇرتلارغا كېسەل تەگكەن-تەگمىگەنلىكىنى، ئۆلگەن-ئۆلمىگەنلىكىنى، ئۆچەككە كىرگەن-كىرمىگەنلىكىنى سوراشتۇردى. قۇرتى ياخشى ئاينىۋاتقانلارنى ماختىدى. قۇرتى ياخشى ئۆسمىگەنلەرنى تەنقىد قىلدى. قۇرتى ئۆلگەنلەرگە نەق مەيداندا جەرىمانە قويۇشتى. ئۇلار دېھقان X ئاخۇننىڭ ئۆيىگە كەلگەندە، ئۇ باققان پىلە قۇرتىدىن بىر قىسىمنىڭ ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، يېزىلىق پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى X چالۋاقاپ كەتتى:

- ھوي، ئېيتە، قۇرتلار نېمىشقا ئۆلدى؟
- ئەمدى، ئەمدى... ئۇقماي قالدۇق، كېسەل تەگكەن چېغى...
- سەن ساقمۇ؟
- ساق.
- بالا-چاقىلىرىڭ ساقمۇ؟
- ساق.

— سەن ۋە بالا-چاقىلىرىڭغا كېسەل تەگمەپتۇ، سەنلەر ئۆلۈشمەپسەن، نېمىشقا قۇرتقا كېسەل تېگىدۇ؟ نېمىشقا قۇرت ئۆلدى؟

— شياڭجاڭ... ئەمدى بۇ... قۇرت دېگەن ئادەم ئەمەسكەن، زۇۋانى يوقكەن... X ئاخۇن دۇدۇقلاپ، ئاخىر ئاشۇنداق دېيىشكە مەجبۇر بولدى. مۇئاۋىن يېزا باشلىقى X خۇددى ياۋا مۈشۈكتەك سەكرەپ كېلىپ، دېھقاننىڭ ساقلىدىن ئالدى. — ھۇ ئەبلەخ، يەنە ماڭا جاۋاب ياندۇرسەن، قۇرتلارنى ئۆلتۈرگەن جىنايىتىڭ ئۈچۈن سەنمۇ ئۆل! — مۇئاۋىن يېزا باشلىقى شۇنداق دېدى-دە، X ئاخۇننىڭ كاختىغا چاڭلىدىتىپ ئىككى شاپىلاق ئۇردى. ئۇنى تاغدەك كۆرىدىغان پەرزەنتلىرى، بويىغا يېتىپ قالغان قىزلىرى، ياۋاش ئايالى، جېنىدىن ئەزىز كۆرىدىغان قېرى ئانىسى ئالدىدا ئىككى شاپىلاق ئۇردى. ئۇنىڭ پەرزەنتلىرى چىرقىرىشىپ كەتتى. X ئاخۇننىڭ قېرى ئانىسى ۋە ياۋاش ئايالى يىغلىغان پېتى مۇئاۋىن يېزا باشلىقىنىڭ قولىغا ئېسىلدى.

— ئۇرمىسلا، ئۇرمىسلا شياڭجاڭ... ئوغلۇمنى ئۇرغۇچە مېنى ئۇرمىسلا. مېنى ئۆلتۈرۈۋەتسە شياڭجاڭ...

— ئۇرمىسلا شياڭجاڭ، ئۇرمىسلا، مېنى ئۇرمىسلا، بىچارىنى ئۇرمىسلا... ھويلىدا قىيا-چىيا، ئاھ-پەرياد كۆتۈرۈلدى. X ئاخۇننىڭ جاۋغىيىدىن قېچىزىل قان ساقىپ چۈشتى. يۇڭدالغان ساقاللىرى ئارىسىدىن قان تەپچىرەپ چىقتى. كۆزلىرىدىن تارام-تارام ياش تۆكۈلدى. بىچارە دېھقان نېمىمۇ قىلالسۇن؟ ئاشۇ زومىگەرگە مۈشت ياندۇرالايتتىمۇ؟ مۈشت ياندۇرۇپ ھۆددىسىدىن چىقالايتتىمۇ؟

مۇئاۋىن يېزا باشلىقى ئۆلگەن قۇرتقا تۆلەيدىغان جەرىمانىنى بېكىتىپ، X ئاخۇننى پۇخادىن چىققۇچە تىللاپ-ھاقارەتلەپ، ھەمراھلىرىنى باشلاپ كېتىپ قالدى. لېكىن،

X ئاخۇننىڭ ھويلىسىدىكى يىغا-زار ئۈچ كۈنگىچە بېسىلمىدى. X ئاخۇن تاياق، ھاقارەت ۋە نومۇس-ئەلەمدىن ئۈچ كۈنگىچە دۈم يېتىپ يىغلىدى. بالا-چاقىلىرىمۇ يىغلىدى... بۇ ئاشۇ ئۆلۈپ كەتكەن پىلە قۇرتلىرى ئۈچۈن ئېچىلغان ھازىمۇ؟ بۇ ئاشۇ ئۆلگەن پىلە قۇرتلىرى ئۈچۈن ھازا ئېچىشقا مەجبۇر قىلىشمۇ؟

يۇقىرىدىكىسى مەن توقۇغان ھېكايە ئەمەس. چاھارباغ يېزىسىنىڭ ئاشۇ قېتىمقى تەكشۈرۈشكە قاتناشقان كادىرى X ماڭا مۇشۇ ۋەقەنى سۆزلەپ بېرىۋېتىپ يىغلاپ تاشلىدى. مەنمۇ كۆزلىرىمگە ئىسسىق ياش ئالدىم. ئويلاپ باقايلى، بۈگۈنكى خوتەندە، ئاشۇ چاھارباغدا ئادەم قەدىرلىكمۇ ياكى پىلە قۇرتىمۇ؟

بىر مۇئاۋىن يېزا باشلىقىنىڭ ئۆز يۇرتىدا، ئۆزىنى سايلىغان بىر مۆمىن دېھقانغا ئاشۇنداق ياۋۇزلۇق قىلغانلىقىغا ئىشەنگىلى بولامدۇ؟ بىز پەقەت ئۇنىڭ مۇئاۋىن يېزا باشلىقى ئىكەنلىكىنى، خىزمەت كۆرسىتىشكە، يۇقىرىنىڭ ماختىشىغا، دەرىجىسىنىڭ ئۆستۈرۈلۈپ يېزا باشلىقى، مۇئاۋىن ھاكىم بولۇشقا ئىنتىزار ئىكەنلىكىنى نەزەرگە ئالساق، يەنە كېلىپ خوتەندىكى يېزا باشلىقلىرىغا خاس تەربىيە كۆرمىگەن، يۇقىرىغا خۇشامەت قىلىپ تۆۋەننى باسىدىغان غالىپ مەجەزىنى، مەن سەپەرەسلىك خاراكتېرىنى ئەسكە ئالساق، بۇ ئىشنىڭ يۈز بەرگەنلىكىگە، توقۇلما ئەمەسلىكىگە ئىشەنەلەيمىز. ۋەھالەنكى، X ئاخۇن پىلە قۇرتى سەۋەبىدىن تاياق يېگەن، ھاقارەتكە ئۇچرىغان يۈزلىگەن-مىڭلىغان دېھقانلارنىڭ پەقەت بىرى، خالاس. ئىزدىسەك يەنە ساماندىك تېپىلىدۇ. خوتەن ناھىيىسىنىڭ X يېزا X كەنتىدىكى ئۈچ نەپەر دېھقاننىڭ پىلە قۇرتى جەرىمانىسى ئۈستىدىن ئەرز قىلغانلىقى تۈپەيلى يېزا باشلىقلىرىنىڭ تەقىپ قىلىشىغا ئۇچراپ ئىككى يىلدىن بېرى ئۆيىگە، مەھەللىسىگە قايتالمىغانلىقى بۇنداق ۋەقەلەرنىڭ يەنە بىر دەلىلى. ئىككىنچى ھېكايە

1994-يىلى يازدا، باھار پىلىسى بېقىلىۋاتقان مەزگىلدە، قاراقاش ناھىيىلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى X تۆۋەت يېزا مۇغال كەنتىدىكى نىياز باراتنىڭ ئۆيىگە كېلىپ، بېقىلىۋاتقان يېرىم قۇتا پىلە قۇرتىنىڭ ئۆسۈش ئەھۋالىنى كۆزدىن كەچۈردى. ئۇ ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسىغا خاس سەگەكلىك بىلەن تەپسىلىي كۆزدىن كەچۈرگەن بولسا كېرەك: پىلە قۇرتى بېقىلىۋاتقان سۆچەك — بامبۇك سېۋەتلەرنىڭ قايسىبىر يېرىقىدىن ئاق قېتىش كېسەللىكى بىلەن ئۆلگەن ئىككى دانە قۇرتنى تېپىۋالدى. پىلە قۇرتلىرىدا بولىدىغان ئاق قېتىش كېسەللىكى يۇقۇملۇق بولىدۇ. بۇنى نەزەردە تۇتقان ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى قۇرت ئىگىسى نىياز باراتنى «قۇرتنى ياخشى باقماپسەن، ۋاقتى-ۋاقتىدا كۆزىتىپ تۇرماپسەن» دەپ تەنقىد قىلدى ۋە دەرھال كەنت پارتىيە يىغىنىنىڭ سېكرىتارى ئىمىن تۇراھىزنى چاقىرتىپ قۇرتلارنى باشقا ئۆيىگە يۆتكەشنى، شۇ ئارقىلىق ئاق قېتىش كېسەللىكىنىڭ باشقا قۇرتلارغا يۇقۇشىدىن ساقلىنىشىنى ئورۇنلاشتۇردى. شۇجى قايىتىپ كەتكەندىن كېيىن ئىمىن تۇراھىز، نىياز بارات ۋە قۇرت بېقىش تېخنىكىلىرى قۇرتنى

يۆتكەش-يۆتكىمەسلىك توغرىسىدا مەسلىھەتلەشتى. نىياز باراتنىڭ قۇرتلىرى شۇ كۈنلەردە دەل ئۇخلاۋاتقان بولغاچقا (پىلە قۇرتى يېقىلۋاتقان مەزگىلدە تۆت قېتىم ئۇخلاپ ئۈچەككە كىرىدۇ. دەسلەپكى قېتىم يېرىم سوتكا، ئاخىرقى قېتىم 3-5 سوتكا ئۇخلايدۇ. ئۈچەك مەزگىلىدە يوپۇرماق يېمەيدۇ)، تېخنىكلار يۆتكەشكە قوشۇلمىدى. بۇ ئىش شۇنىڭ بىلەن بولدى قىلىندى. ۋەھالەنكى، ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى بۇ ئىشنى بولدى قىلمىدى. 2-3 كۈندىن كېيىن يەنە تەكشۈرۈپ كەلدى. ئۇلارنىڭ قۇرتنى يۆتكىمەسلىكىنى كۆرۈپ راسا ئاچچىقلاندى. ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا پىسەنت قىلمايدىغان قانداق بەگباش نېمىلەر بۇ؟ ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسىنى كۆزگە ئىلمىغىنىمۇ بۇ ئۇلارنىڭ؟ ... شۇنىڭدىن كېيىن مۇغال كەنتىگە كادىر ۋە خىزمەت گۈرۈپپىسى يېغىپ كەتتى. ناھىيىدىن ئىككى خىزمەت گۈرۈپپىسى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىشقا كەلدى. يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ ئاساسلىق باشلىقلىرى مۇغال كەنتىگە ھازىر بولدى. ئىككى قۇرتنىڭ ئۆلۈمى تەكشۈرۈلۈپ بىر تەرەپ قىلىنىشقا باشلىدى. تەكشۈرۈش دېگەن كاۋاپسىز، زىياپەت-ھاراقسىز بولمايدۇ. ئىككى قۇرتنىڭ ئۆلۈكىنى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىشقا سەرپ قىلىنغان بىر ھەپتە ۋاقىت ئىچىدە تۆت قوي ئاۋۋال تونۇرغا كىرىپ ئاندىن خىزمەت گۈرۈپپىسىدىكىلەرنىڭ گېلىغا كىرىپ كەتتى. ھاراق-شاراب سۈدەك ئېقىپ تۇردى. ئاخىر نەتىجىمۇ چىقتى. ئىككى قۇرتنىڭ ئۆلۈشىدە مەسئۇلىيىتى بولغان ئىمىن تۇراھىز گەرچە تۆت قوي كاۋاپ قىلىپ بەرگەن بولسىمۇ يەنىلا كەنت پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ شۇجىلىق ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلاندى. بىۋاسىتە جاۋابكار نىياز بارات 100 يۈەن جەرمانە تۆلىدى.

يېرىم قۇتا پىلە قۇرتى ئىچىدىكى 10 — 12 مىڭ قۇرت ئىچىدىن ئىككى دانە قۇرت ئۆلگەن بولسىمۇ نىياز بارات ئاخىرىدا يەنىلا 14 كىلوگرام پىلە ساتقانلىق ھەققىدىكى ھۈججەتنى يېزا رەھبەرلىرىگە ئۆتكۈزدى. يېرىم قۇتا پىلە قۇرتىدىن راستتىنلا 14 كىلوگرام پىلە چىقىنىمۇ ياكى نىياز بارات باشقا ئويۇن ئوينىدىمۇ؟ بۇنى ھېچكىم بىلمىدى. بۇ ئىشقا قارىتا دېھقانلار:

— پىلە قۇرتى ھەقىقەتەن ئادەمدىنمۇ قەدىرلىك ئىكەن. مۇغالدا بىرەر كىم ئۆلۈپ كەتسە ناھىيە تۈگۈل يېزىلىق ھۆكۈمەتتىنمۇ ئادەم كېلىپ قويمىتتى. ئىككى قۇرت ئۆلۈۋىدى، ناھىيىدىن ۋە يېزىدىن ئون نەچچە ئادەم كېلىپ مۇغالدا بىر ھەپتە ھازا ئاچتى... — دېيىشتى.

بىر قۇتا پىلە ئۇرۇقىدىن 20 مىڭدىن 23 مىڭغىچە قۇرت چىقىدۇ. شۇنچە جىق قۇرتتىن بىر-ئىككىسى، ئون-يىگىرمىسى ئۆلۈپ كەتكەنگە نېمە بولاتتى؟ بىر-ئىككى قۇتا، ئون-يىگىرمە قۇتا قۇرتنىڭ ئۆلۈپ كەتكىنىگە نېمە بولاتتى؟ بىر-ئىككى قۇتا ئۇرۇق قاراقاشنىڭ زاۋا يېزىسىدىكى پىلە ئۇرۇقچىلىق زاۋوتى 1994-يىلى ئىشلەپ چىقارغان 130 مىڭ قۇتا باھار پىلىسى ئۇرۇقى ئىچىدە قانچىلىك نىسبەتنى ئىگىلەيدۇ؟ خوتەن ۋىلايىتى 1994-يىلى باققان 175 مىڭ قۇتا پىلە ئۇرۇقى ئىچىدە قانچىلىك نىسبەتنى ئىگىلەيدۇ؟

20-25 مىڭ نوپۇسلۇق بىر يېزىدىمۇ ھەر كۈنى بىر-ئىككى ئادەم ئۆلۈپ تۇرىدىغۇ؟ ئىككى دانە قۇرتنىڭ ئۆلگىنىگە شۇنچىۋالا قىلىپ كەتكەن بارمۇ؟

«تۆمۈر قۇرت» دېگىنىمىز ئەنە شۇ. ئۇنى ئۆلتۈرۈشكە بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئۆلۈپ قېلىشىغىمۇ يول قويۇلمايدۇ. ئۇنى كېسەل قىلىشقا بولمايدۇ. ئۇنىڭ كېسەل بولۇشىغىمۇ يول قويۇلمايدۇ. كېسەل بولسا، ئۆلۈپ قالسا، ئاشۇ قۇرتنى پۇل تۆلەپ سېتىۋالغان دېھقان جاۋابكار بولىدۇ. ئۇ سېتىۋالغاندا پۇل تۆلەيدۇ. كېسەل بولسا، ئۆلۈپ كەتسە جەرىمانە تۆلەيدۇ. يەنە تېخى ئاخىرىدا ھەر قۇتا پىلە ئۇرۇقى ئۈچۈن 32 كىلوگرامدىن پىلە غوزىكى سېتىپ، ھۈججەت-تالوننى يېزا رەھبەرلىرىگە كۆرسىتىشى كېرەك. ناۋادا ۋەزىپىسىنى بەلگىلەنگەن ئۆلچەمگە يەتكۈزەلمىسە يېزا رەھبەرلىرىگە كەملىگەن ھەر كىلوگرامى ئۈچۈن 5 يۈەندىن جەرىمانە تۆلەيدۇ...

«تۆمۈر قۇرت» نىڭ كېسەل بولۇشىدىن، ئۆلۈپ كېتىشىدىن، بوۋا بولۇپ قېلىشىدىن (پىلە قۇرتىنىڭ ياخشى چوڭىيىپ، داۋاملىق يوپۇرماق يەپ، لېكىن تورغا كىرەلمەسلىك، پىلە ھاسىل قىلالماسلىق ھادىسىسىنى دېھقانلار بوۋا بولۇپ قېلىش دەپ ئاتايدۇ) دېھقانلارلا قورقۇپ قالماستىن، كەنت كادىرلىرىمۇ، يېزا كادىرلىرىمۇ قورقىدۇ. چۈنكى، ئاشۇنداق ئەھۋال يۈز بەرسە ئۇلارمۇ جاۋابكارلىققا تارتىلىدۇ، ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلىنىدۇ، جەرىمانە تۆلەيدۇ، تەنقىد ئاڭلايدۇ...

ئۈچىنچى ھېكايە

1994-يىلى يازدا لوپ ناھىيە سامپۇلا يېزا X كەنتىنىڭ كادىرلىرى دېھقان X ئاخشۇنغا تەقسىم قىلىنغان بىر قۇتا پىلە قۇرتىنى بامبۇك سېۋەتكە سېلىپ ئۇنىڭ ئۆيىگە ئاپاردى. چۈنكى، X ئاخشۇن ئۆزىگە تەقسىم قىلىنغان قۇرتنى ئېلىپ كېتىشكە كەلمىگەندى. كەنت كادىرلىرى قۇرتنى ئۇنىڭ ئۆيىگە ئېلىپ بارغاندىلا ئاندىن X ئاخشۇن ۋە ئۇنىڭ ئايالىنىڭ ئۆيىدە يوقلۇقىنى، ئاللىقانداق بىر ئىش ۋەجىدىن سىرتقا كېتىپ قالغانلىقىنى بىلدى. ئۇلار X ئاخشۇننىڭ كىچىك بالىلىرىدىن ئۇلارنىڭ كەچتىمۇ ياكى ئەتمۇ قايتىپ كېلىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ پىلە قۇرتىنى ئۇلارنىڭ ئۆيىگە قويۇپ قايتىپ كېتىشتى. X ئاخشۇن قايتىپ كەلسە قۇرتلارنى دەرھال پەرۋىش قىلىشقا كىرىشەر دەپ ئويلاشتى. لېكىن X ئاخشۇن كەچتىمۇ قايتىپ كەلمىدى، ئەتسىمۇ قايتىپ كەلمىدى. شۇنداق قىلىپ، ئەمدىلا تۇخۇمدىن چىققان بىر قۇتا پىلە قۇرتى بۇ جاھاننىڭ خۇۋلۇقىنى كۆرمەي جىم-جىملا ئۆلۈپ قالدى...

ئۆگۈنسى كەچتە قايتىپ كەلگەن X ئاخشۇن بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ قاتتىق قورقۇپ كەتتى. ھودۇقۇپ نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي قالدى. ئۇ نېمىشقىمۇ قورقمسۇن! شۇنچىۋالا نۇرغۇن «تۆمۈر قۇرت» ئۆلۈپ كەتكەن تۇرسا، بۇنىڭ جاۋابكارلىقىدىن ئاسان چىققىلى بولامدۇ؟ ئۇنىڭ قۇلاقلىرىغا چىداپ تۇرغۇسىز ھاقارەت ۋە تۈگمەس سوئال-سوراقلار ئاڭلانغاندەك بولدى. ئېگەكلىرىگە چارسىلداپ شاپىلاق تەگكەندەك تۈيۈلدى. كىملىرىدۇر جەرىمانە ئۈچۈن ئېغىلدىكى قويلارنى سۆرەپ ماڭغاندەك كۆرۈندى. ئۇ ھەقىقەتەن

قاتتىق ھودۇققاندى... « ئىقرار قىلغانلارغا كەڭچىلىك... دېگەن ھېلىقى سىياسەتنى يادىغا ئالغان X ئاخۇن يىراقتىن ھېرىپ-ئېچىپ قايتىپ كەلگىنىگە قارىماي، كەنت پارتىيە ياچىيىكىسىنىڭ سېكرىتارىنى ئىزدەپ ماڭدى. ئۇنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ بولغان ئىشنى بايان قىلدى. قاتىللىق قىلغان گۇناھكار دەك بېشىنى ئەگدى... سېكرىتارىنىڭ كۆزلىرى دەسلەپ چوڭ ئېچىلدى، كېيىن چانقىدىن چىقىپ كەتكۈدەك دەرىجىدە پولىتىيىپ، ئالىيىپ قارىدى. ئارقىدىن ئاستا-ئاستا ئەسلىگە قايتتى. ئۇ نېمىلەرنىدۇر ئويلاپ قالغانىدى.

— ئەمدى قانداق قىلىمىز؟

X ئاخۇن بىلەن بىللە ئۇنىڭ قۇرتخانىسىغا كېلىپ، ئۇخلاپ قالغاندەك جىملا ياتقان بىچارە قۇرتلارغا قاراپ تۇرغان سېكرىتار ئەنە شۇنداق دېدى.

— ئۆزلىرى، ئۆزلىرى... — دېدى ھودۇقۇپ كەتكەن X ئاخۇن نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي. ئۇ شۇ تاپتا سېكرىتار ئۆزىنى تىللاپ-ھاقارەت قىلمىسا، يېزىلىق ھۆكۈمەتكە مەلۇم قىلمىسا جەربىمانە تۆلەشكىمۇ رازى ئىدى. جەربىمانە پۇلى ئۈچۈن كىگىز-گىلەملىرىنى، قوي-توخۇللىرىنىمۇ سېتىشقا رازى ئىدى.

ئۇلار ئۈزۈنغىچە مەسلىھەتلەشتى. سېكرىتار بىر تالاي تاپا-تەنە قىلغانمۇ بولدى. لېكىن ھېچكىمگە بىلدۈرمەي كۆمۈۋېتىشكە كېلىشتى. ياۋاش X ئاخۇن ئۆلگەن قۇرتلارنى ئۆي ئارقىسىدىكى باغقا ئېلىپ چىققاندا، كۆمىدىغان ئورەك كولاشقىمۇ جۈرئەت قىلالىدى. ئورەكنى ئاخىر سېكرىتارنىڭ ئۆزى كولىدى. شۇنداق قىلىپ ئاشۇ بىر قۇتا ئۆلگەن قۇرتنى ئۇلار كېچىدە ئىنس-جىنغا تۈيدۈرماي كۆمۈۋەتتى....

لېكىن ئىش بۇنىڭ بىلەنلا تۈگىمىدى. X ئاخۇن پۈتۈن ياز بويى قىلمىشىنى يوشۇرغان قاتلىدەك ئەنسىز يۈردى. كۆزى باغدىكى ئاشۇ كۆرۈنمەس قەبرىگە چۈشىسىلا، يۈرىكى دۈپۈلدەپ سوقۇپ كېتەتتى. ئاخىر نەدىندۇر قايسىبىر يوللار بىلەن تاپقان 25 كىلوگرام پىلە غوزىكى سېتىپ بەرگەنلىك توغرىسىدىكى تالوننى يېزا باشلىقىغا ئۆتكۈزۈپ بولغاندىلا يۈرىكى ئازراق جايغا چۈشكەندەك بولدى....

ئەگەر مۇشۇ «قاتىللىق» ئاشكارىلىنىپ قالغان بولسا، X ئاخۇننىڭ بېشىغا نېمە كۈنلەر كەلمەيتتى دەيسىز؟ سېكرىتار يەنىلا سېكرىتار بولۇپ يۇرت سورالايتمىمۇ؟ بۇنىڭ ئاقىۋىتىنى ئەلۋەتتە تەسەۋۋۇر قىلىشقا بولىدۇ.

4. «تۆمۈر ئۈجمە» ھەققىدە پاراڭ

«تۆمۈر ئۈجمە» ھەققىدە گەپ باشلاشتىن ئىلگىرى خوتەننىڭ ئېتىز قىرلىرى تارىخىنى بىر قېتىم ۋارقلاپ كۆرۈشكە ئەرزىيدۇ. چۈنكى، جۈمھۇرىيەت قۇرۇلغاندىن بۇيانقى 46 يىل جەريانىدا خوتەننىڭ ئېتىز قىرلىرىمۇ خۇددى خوتەنلىكلەرگە ئوخشاشلا

ئاجايىپ قىسمەتلەرنى باشتىن كەچۈردى.

خوتەنلىكلەر خوتەن يەرلىرىنىڭ قۇم تۇپراقلىق ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن، ئېتىز قىرلىرىغا، ئېرىق-ئۆستەڭ قىرلىرىغا، يول بويلىرىغا دەرەخ تىكىشكە ئادەتلەنگەن. بۇ يۇرت-مەھەللىنى كۆكەرتىشنى، گۈزەللەشتۈرۈشنى مەقسەت قىلغان بولۇپلا قالماستىن، بەلكى تۇپراقنىڭ ئېقىپ كېتىشىنىڭ، ئۈچۈپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىشنىمۇ مەقسەت قىلغان. ياش-قۇرامى 50 لەردىن ئاشقان ئادەملەرنىڭ ھەممىسى ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى چاغلىرىدا خوتەندىكى ئېرىق-ئۆستەڭ قىرلىرىدا ئۈجمە، جىگدە، ئۆرۈك، شاپتۇل، شاتۇت، ئالما، ياڭاق، بادام قاتارلىق مېۋىلىك دەرەخلەرنىڭ، تېرەك، سۆگەت قاتارلىق مېۋىسىز دەرەخلەرنىڭ ياشىناپ تۇرغانلىقىنى ئەسكە ئالالايدۇ. 1958-يىلى «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش» ۋە «پولات-تۆمۈر ئېرىتىش» تەلۋىلىكى قوزغالغاندا ئاشۇ دەرەخلەرنىڭ ھەممىسى كېسىلىپ، ئوتۇنغا ئايلاندۇرۇلۇپ پولات-تۆمۈر ئېرىتىش پىچىلىرىغا قالدۇرۇلدى. ئېرىق-ئۆستەڭ بويلىرى، ئېتىز قىرلىرى يالڭاچلىنىپ قالدى. ئاشۇ ئاپەتتىن ئېشىپ قالغانلىرىمۇ 1958-يىلدىن 1961-يىلغىچە كوممۇنا ئاشخانىلىرىدىكى داشقازان ئوچىقىغا قالاپ تۈگىتىۋېتىلدى. ئېتىز قىرلىرى پاك-پاكىز يالڭاچلىنىپ قالدى...

60-يىللارنىڭ دەسلەپىدە شۇ چاغدىكى خوتەن يەرلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى خۇاڭ چىڭ «خوتەن ياڭىقىغا پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ ئېغىزىنى تەگكۈزۈش» شونئارنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئېتىز قىرلىرىغا ياڭاق تېرىشنى تەشەببۇس قىلدى. كىشىلەر ياڭاق تېرىدى. باشقا ئۆرۈك، شاپتۇل، ئالما، ئامۇت قاتارلىق مېۋىلىك دەرەخلەرنىمۇ تىكتى. ئەپسۇسكى، بۇلارمۇ داھەيدىن ئۆگىنىش، سالا ئېتىز قۇرۇلۇشى، ئېتىز-ئېرىق، يول قۇرۇلۇشى، سۇ ئىنشائاتى قۇرۇلۇشى... قاتارلىق ھەرىكەتلەردىن ئامان قالالمىدى. بىر قىسمى تەبىئىي ھالدا چىقىرىپ تاشلاندى.

80-يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىغا كەلگەندە، شۇ چاغدا خوتەن مەمۇرىي مەھكىمىدە مۇئاۋىن ۋالىي بولۇپ ئىشلەۋاتقان تاڭ چۈنجىي دېگەن ئادەم «ئېتىزلاردىن قوش قەۋەت ھوسۇل ئېلىش» نى پىلانلاپ، ئېتىز-ئېرىق قىرلىرىغا ئەمەس، ھەتتا ئېتىزلىقلارغىمۇ سەگۈ تېرەك، بېيجىڭ توغرىقى قاتارلىق دەرەخلەرنى تىكىشنى بۇيرۇدى. ئېتىزلىققا ئەزەلدىن مېۋىسىز دەرەخ سېلىپ باقمىغان خوتەنلىكلەر ئۈچۈن بۇ بەكمۇ غەلىتىلىك بولۇپ تۇيۇلغان بولسىمۇ، يەنىلا شۇنداق قىلماي بولمىدى. ئېتىزلىقلارغا قاتار-قاتار قىلىپ سەگۈ تېرەك سېلىندى. تاڭ چۈنجىيىنىڭ ئېيتىشىچە: مۇشۇنداق قىلغاندا ئاستىدا بۇغداي-قوناقتىن، ئۈستىدە ياغاچ ماتېرىيالى سەگۈ تېرەكتىن ھوسۇل ئالغىلى بولارمىش. قوش قەۋەت ھوسۇل ئېلىش دېگەن مۇشۇمىش. بۇ ئىش سىياسىي ۋەزىپە قاتارىدا تۇتۇلغانلىقتىن، سەگۈ تېرەك سايە چۈشۈرۈپ، بۇغداي-قوناق ئوخشىمىغاندىمۇ، سەگۈ تېرەكتىن كېسەل تارقىلىپ، بۇغداي-قوناقنى پىت-كۈمۈتا بېسىپ كەتكەندىمۇ خوتەنلىكلەر غىڭ قىلىشالمىدى.

ۋاقت يېڭى ئەسىرگە يېقىنلاپ 90- يىللار يېتىپ كەلگەندە ئۇلۇغ داھىمىز ماۋجۇشنىڭ ئۆز ۋاقتىدا: « پىلە بېقىش ئۈچۈن ئاۋۋال ئۈجمە يېتىشتۈرۈش كېرەك، ئۈجمە يېتىشسە ئاندىن پىلە باققىلى بولىدۇ » دەپ كۆرسەتكىنىدەك ئۈجمە يېتىشتۈرۈش مۇھىم ۋەزىپىگە ئايلاندى. شۇنىڭ بىلەن تاڭ چۈنجىيىنىڭ ئېتىزلىقلارغا تىكتۈرگەن ھېلىقى سەگۈ تېرەكلىرى تېخى ياغاچ ماتېرىيالغا ئايلانماستىنلا بىر كېچە- كۈندۈزدە ئېتىزلاردىن، ئېتىز- ئېرىق قىرلىرىدىن يوق قىلىندى، كېسىپ- يۈلۈپ تاشلاندى. ئۇنىڭ ئورنىغا ئېتىز- ئېرىق قىرلىرىغا ئۈجمە كۆچتى تىكش باشلاندى. ئۈجمە تىكش بەكمۇ مۇھىم ۋەزىپە بولدى. ئۈجمە تىكش ئۈچۈن تاڭ چۈنجىيىنىڭ سەگۈ تېرەكلىرىلا ئەمەس، ئېتىز- ئېرىق قىرلىرىدىكى ئۈرۈك- شاپتۇللارمۇ يۈلۈپ- كېسىپ تاشلاندى.

ئۈجمە كۆچتى تىكش، ئۈجمە يېتىشتۈرۈش بەكمۇ تېز سۈرئەت بىلەن ئېلىپ بېرىلدى. « چىرا ناھىيىسىنىڭ چىرا يېزىسى 1991- يىلدىن 1994- يىلغىچە 6 مىليون 240 مىڭ 654 تۈپ ئۈجمە يېتىشتۈرۈپ، ئومۇمىي ئۈجمىنىڭ تۈپ سانىنى 6 مىليون 808 مىڭ 654 تۈپكە يەتكۈزدى، 3 مىليون 256 مىڭ 80 تۈپ ئۈجمىنى ئۇلاپ، سورتىنى ياخشىلىدى... »

« لوپ ناھىيىسىنىڭ چاھارباغ يېزىسى 1994- يىلى 377 مىڭ 220 تۈپ ئۈجمە كۆچتى تىكش، 630 مىڭ تۈپ ئۈجمىنىڭ سورتىنى ياخشىلاش تەلپىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ۋەزىپىنى ئائىلىلەرگىچە ئەمەللەشتۈردى... »

« قاراقاش ناھىيىسىدە 1994- يىلى سېلىنغان ئۈجمە كۆچتى 5 مىليون 437 مىڭ تۈپ بولۇپ، 1993- يىلدىكىدىن %54.9 ئاشتى... »

ھەممە ناھىيە، ھەممە يېزىلارنىڭ ئۈجمە يېتىشتۈرۈش ئەھۋالىدىن سان- سىفىرلارنى نەقىل كەلتۈرۈپ يۈرمىسەكمۇ بولار. يۇقىرىقىلاردىنلا خوتەندىكى ئۈجمە يېتىشتۈرۈش سۈرئىتىنىڭ ئاجايىپ تېز بولغانلىقىنى، سېلىشتۇرغۇسىز تېز بولغانلىقىنى كۆرۈۋالالايمىز. شۇنداق قىلىپ، يەنە ھېلىقى خوتەن ئېتىز- قىرلىرىنىڭ تارىخى قىسمەتلىرى توغرىسىدىكى گېپىمىزگە قايتايلى. ئېتىز- ئېرىق قىرلىرى يەنە 50- يىللارنىڭ بېشىدىكى ھالىتىگە قايتىپ، ئۈجمىلىك ئېتىز- قىرلىرىغا ئايلاندى. يەنە كېلىپ نەچچە ھەسسە قويۇق ئۈجمە كۆچەتلىرى بىلەن قاپلاندى. بۇ يەردە شۇنى ئالاھىدە ئەسكەرتىپ ئۆتۈش كېرەككى، ئاشۇ پايانسىز ئۈجمىزارلىقلارنى پىلىگە ئېھتىياجلىق فابرىكىلار بەرپا قىلغىنى ياكى بەرپا قىلىشقا مەبلەغ سالغىنى يوق. ئاللىقانداق بىر باشقا ئىشلەپچىقىرىشقا مۇلازىمەت قىلغۇچى شىركەتلەر بەرپا قىلغىنى ياكى مەبلەغ سالغىنى يوق، ئۇنى خوتەن دېھقانلىرى بەرپا قىلدى. ئۈجمە كۆچتىنى دېھقانلار سېتىۋالدى، دېھقانلار تىكتى، دېھقانلار ئۇلاپ سورتىنى ياخشىلىدى. ئەمدى بۈگۈنگە كەلگەندە دېھقانلار يېتىشتۈرگەن ئۈجمە « تۆمۈر ئۈجمە » گە، چىقىلغىلى، كەسكىلى، ساتقىلى بولمايدىغان مۇقەددەس دەرەخكە ئايلاندۇرۇۋېتىلدى، بۇنداق قىلىشقا بىزگە كىم ھوقۇق بەردى؟

ھېكايە

1994-يىلى ئاۋغۇستتا كىرىيە ناھىيىسىدىكى بەزى باشلىقلار كېۋەز ئېتىزلىرىنىڭ ئىچكى قىرلىرىغا تېرىلغان ئاپتاپپەرەسلەرنى چېپىپ تاشلاش دولقۇنىنى قوزغىدى. 20 كىشىلىك، 30 كىشىلىك، 50 كىشىلىك قېلىپ تەشكىللەنگەن «جەڭگىۋار ئەترەت» لەر خۇددى ئالىپ ئەرتۇڭانىڭ قىلىچۋازلىرىدەك جاسارەت بىلەن سەپ تارتىپ، سالامۇ سالا، ئېتىزمۇ ئېتىز، قىرمۇ قىر بېسىپ ئۆتۈپ، مېغىز تۇتۇپ پىشايلا دەپ قالغان ئاپتاپپەرەسلەرنى دۈشمەننىڭ كاللىسىنى چاپقاندەك چېپىپ تاشلىدى. دېھقانلارنىڭ يالۋۇرۇشلىرىغا، توسۇشلىرىغا پىسەنت قىلمىدى. سەۋەبى ئاپتاپپەرەس كېۋەزلىككە سايە چۈشۈرۈپ، پاختا مەھسۇلاتىنىڭ كەملىپ كېتىشىنى كەلتۈرۈپ چىقارمىش، پاختا مەھسۇلاتىنىڭ ئېشىشىغا توسقۇن بولارمىش... كېۋەزلىك قىرلىرىغا ئاپتاپپەرەس تېرىش ئەسلىدە ھازىرقى خوتەن مەمۇرىي مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيى ئابدۇراخمان قۇربان كىرىيە ناھىيىسىدە ھاكىم بولۇپ تۇرغاندا، دېھقانلارنىڭ ئوزۇقلۇق مېيىنى ھەل قىلىشنى كۆزدە تۇتۇپ تەشەببۇس قىلغان بىر خىل كىرىشتۈرمە ئىشلەپچىقىرىش تۈرى ئىدى. ئەپسۇسكى، بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە بۇ ياخشى ئىشنىڭ بېشىغا بۇنداق ئېغىر كۈلپەتنىڭ كېلىشىنى كىممۇ ئويلىغان دەيسىز؟

ئاپتاپپەرەسلەرنى چېپىپ تاشلاش دولقۇنى شۇنچىلىك ھەيۋەت بىلەن ئېلىپ بېرىلدىكى، ھېچكىم توسالمايدى، ھەتتا مۇئاۋىن ۋالىي ئابدۇراخمان قۇربان كىرىيە ناھىيىسىنىڭ رەھبەرلىرىگە ئۈچ قېتىم تېلېفون بېرىپ، «بۇ ئىش ياخشى بولماپتۇ» دەپمۇ توسۇپ قالالمىدى. قانداقمۇ توسۇپ قالالسىۇن؟ ئاپتاپپەرەس سايە چۈشۈرۈپ، پاختا مەھسۇلاتىنىڭ ئېشىشىغا توسقۇن بولىدىغان تۇرسا، پاختا مەھسۇلاتى دېگەن دۆلەت چۈشۈرۈپ بەرگەن پىلان تۇرسا، كىم يەنىمۇ بەكرەك توسۇشقا جۈرئەت قىلالايدۇ؟ شۇنداق قىلىپ، يەتتە يېزىدا كېۋەزلىك قىرلىرىغا تېرىلغان، پىشاي-پىشايلا دەپ قالغان ئاپتاپپەرەسلەر پۈتۈنلەي نابۇت قىلىندى. پاختىنىڭ مۇھىملىقىدىن ئىبارەت نۇرلۇق يۇلتۇزنى كۆرگەندە، دېھقانلارنىڭ ئوزۇقلۇق مېيىدىن ئىبارەت ئاجىز شام چىراغ ناھىيە رەھبەرلىرىنىڭ كۆزىگە چېلىقماي قالدى...

كېۋەزلىككە سايە چۈشۈرىدىغان ئاپتاپپەرەسلەر چېپىپ تاشلاندى. لېكىن، كېۋەزلىككە سايە چۈشۈرىدىغان يەنە بىر كاساپەت — ئۈجمە دەرىخىنى كېسىپ تاشلاش ھېچكىمنىڭ يادىغا كەلمىدى. ئۇ يەنىلا كېۋەزلىك قىرلىرىدا سايە-كۆلەڭگە تاشلاپ تۇرىۋەردى. كىرىيە ناھىيە سىيەك يېزىسىدىكى دېھقان X ئاخۇن خۇددى كىيۇرىي خانىمنىڭ رادىئاتسىيە ھادىسىسىنى تۇنجى بايقىغىنىدەك، ئۈجمىنىڭمۇ كېۋەزلىككە سايە چۈشۈرىدىغانلىقىنى بىردىنلا بايقاپ قالدى دېسەك، گېيىمىز ئارتۇق كەتمەس، ئۇ شۇ كۈنى ئۆزىنىڭ ئېتىزلىقىدا تۈنۈگۈنلا قۇياشقا بېقىپ، ياشناپ تۇرغان ئاپتاپپەرەسلەرنىڭ سۇلۇپ-سارغىيىپ ياتقانلىقىنى كۆرگەن چېغىدا، «جەڭگىۋار ئەترەت» قىلىچۋازلىرىنىڭ نېمىشقا يەنە بىر سايە

تاشلىغۇچى ئۈجمىنى كېسىپ تاشلىمىغانلىقىنى ئېنىق چۈشىنىپ تۇراتتى. شۇنداقتمۇ ئۇنىڭ كىچىككىنە چاقچاق قىلغۇسى، شۇ ئارقىلىق كۆڭلىدىكى غۇمىنى چىقىرىۋالغۇسى كەلدى. ئۇ نېمىشقىدۇر ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىپ كەلگەن پالتىنى قولغا ئېلىپ، قوشنىلىرىنىڭ، كەنت كادىرلىرىنىڭ كۆزىچىلا ھايت-ھۆيت دېگۈچە بىر تۈپ ئۈجمىنى كېسىپ تاشلىدى. «جەڭگىۋار ئەترەت» نىڭ قىرغىنىدىن كېيىنمۇ يەنىلا كېۋەزلىككە سايە چۈشۈرۈشكە جۈرئەت قىلغان بىر تۈپ كاساپەتنى يوق قىلدى...

— ھاي، ھاي-ھاي، نېمە قىلىق ئەمدى بۇ؟

— بۇمۇ كېۋەزلىككە سايە چۈشۈرىدىكەن ئەمەسمۇ، كېۋەزلىككە سايە چۈشۈرىدىغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى كېسىپ تاشلاش كېرەك...

— ھەي، بۇ دېگەن ئۈجمە، پىلە قۇرتى باقىدىغان ئۈجمە...

X ئاخۇن كېۋەزلىككە سايە چۈشۈرىدىغان ئاشۇ كاساپەتتىن يەنە بىر قانچە تۈپ كېسىپ تاشلىماقچى، ھەتتا مۇمكىن بولسا ئېتىزلىقنى سايە چۈشۈرىدىغانلارنىڭ زۇلۇمىدىن تەلتۆكۈس ئازاد قىلماقچى ئىدى. لېكىن، كەنت كادىرلىرى ۋە قوشنىلار توسۇپ قالدى. شۇنداقتمۇ ئۇ خېلىلا مەمنۇن بولدى. ئۇ قورساق كۆپۈكىنى چىقىرىۋالغىنىغا، ئۆزىنىڭ نارازىلىقىنى مۇشۇ يول ئارقىلىق ئىپادىلىگىنىگە مەمنۇن ئىدى.

X ئاخۇننىڭ بىر تۈپ ئۈجمىنى كېسىپ تاشلىغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەر شۇ كۈنلا سىيەك يېزا رەھبەرلىرىنىڭ، ناھىيە رەھبەرلىرىنىڭ ئىشىك-دېرىزىلىرىدىن ئۇچۇپ كىرىپ، ئۇلارنى يۇمشاق ئورۇندۇقتىن خۇددى تېگى تەرەپتىن جۇۋالدۇرۇز تىقىلغاندەك دېككىدە تۇرغۇزۇۋەتتى. مۇقەددەس دەرەخنى كېشىشكە جۈرئەت قىلغان كىمكەن ئۇ؟ خەپ-خەپ... شۇنداق قىلىپ، X ئاخۇننىڭ مەھەللىسىگە تەكشۈرگۈچىلەر يېغىپ كەتتى. سوئال-سوراقلار باشلاندى. شاھت-گۇۋاھچىلار چاقىرتىلدى. X ئاخۇن ياۋاشلىق بىلەن بىر تۈپ ئۈجمىنى كېسىپ تاشلىغانلىقىدىن ئىبارەت كەچۈرگۈسىز جىنايىتىنى بوينىغا ئالدى...

ماڭا مۇشۇ ۋەقەنى سۆزلەپ بەرگەن خىزمەتدەشم: «X ئاخۇن 400 يۈەن جەرىمانە تۆلەپتۇ» دېدى. بىر ھەپتىدىن كېيىن كىرىپتىن كەلگەنلەر «X ئاخۇننى سولاپ قويۇپتۇ» دەپ كەلدى. مەن بۇ گەپلەرنىڭ يالغان ئەمەسلىكىگە ئىشىنىمەن. مەن يۇقىرىقى ۋەقەنى بايان قىلىش ئارقىلىق ناھىيىنىڭ يېڭى رەھبەرلىرى ئىلگىرىدىنلا بولۇپ كەلگەندەك، بۇرۇنقى رەھبەر يولغا قويغان ئىشلارنى ئۆزگەرتىش، بۇزۇش، ئىنكار قىلىش ئارقىلىق ناھىيە قىياپىتىدە تېتىقسىزلارچە يېڭىلىق ياراتماقچى بولغان دېگەن پىكىرتى ئىلگىرى سۈرمەكچى ئەمەس، بەلكى دېھقانلاردا پىلە-ئۈجمىچىلىكنىڭ سۈرئىتى، ئۈسۈلى، مەۋجۇت ھالىتىدىن نارازى بولۇش، ئۆزى تىككەن، ئۆزى ئۆستۈرگەن ئۈجمىگە ئىگە بولالماسلىق ھالىتىدىن نارازى بولۇش مەۋجۇت، پۇرسەت تاپسلا قورساق كۆپۈكىنى چىقىرىۋېلىشقا ئۇرۇنۇش روھىي ھالىتى مەۋجۇت دېمەكچىمەن.

«تۆمۈر ئۈجمە» دېگىنىمىز ئەنە شۇ. ئۇنى تىككەشكە، ئۆستۈرۈشكە، سورتىنى

ياخشلاشقا رۇخسەتكى، كېشىكە رۇخسەت قىلىنمايدۇ. نوتىسىنى كېسىپ يوپۇرمىقىنى ئېلىشقا رۇخسەتكى، ئوتۇن قىلىشقا رۇخسەت قىلىنمايدۇ. سېتىشقا تېخىمۇ رۇخسەت قىلىنمايدۇ. ئۇ ئەبەدىلئەبەد پىلە بېقىشقا خىزمەت قىلىشى كېرەك.

5. «تۆمۈر مەھسۇلات» توغرىسىدا پاراڭ

«تۆمۈر مەھسۇلات» دېگىنىمىزدە خوتەن ۋىلايىتىدىكى ھەر قايسى ناھىيىلەر ئايرىم-ئايرىم ھالدا بېكىتكەن، ھەر بىر قۇتا پىلە قۇرتىدىن ئېلىنىدىغان پىلە غوزىكى بىرلىك مەھسۇلاتىنى نەزەردە تۇتىمىز. دېمەك، بۇ يەردىكى «تۆمۈر مەھسۇلات» ۋىلايەتكە ئەمەس، پەقەت ناھىيىلەرگىلا خاستۇر.

مەن دېھقانلاردىن ۋە ھۆكۈمەت تەرەپ كادىرلىرىدىن بىر قۇتا پىلە ئۇرۇقىنىڭ بىرلىك مەھسۇلاتى قاراقاش ناھىيىسىدە 32 كىلوگرام، خوتەن شەھىرى ۋە خوتەن ناھىيىسىدە 30 كىلوگرام، لوپ ناھىيىسىدە 25 كىلوگرام دەپ بېكىتىلگەنلىكىنى، بەلگىلەنگەن بىرلىك مەھسۇلاتتىن بىر كىلوگرام كەم ھوسۇل ئالغان پىلىكارغا 5 يۈەن جەرىمانە قويۇلىدىغانلىقىنى ئۇقتۇم. بىر قۇتا پىلە ئۇرۇقىدىن راستتىنلا 32 كىلوگرام، 30 كىلوگرام، 25 كىلوگرام پىلە غوزىكى مەھسۇلاتى چىقامدۇ؟

«خوتەن گېزىتى» 1994-يىلى 25-ئىيۇندىكى ساندا «قاراقاش ناھىيە قاراقاش بازىرى سىزى ئاھالە كومىتېتى پارتىيە ياچىيىكىسىنىڭ مۇئاۋىن سېكرىتارى ھاۋاخان يېرىم قۇتا پىلە قۇرتىدىن 21.6 كىلوگرام ھوسۇل ئالدى...» دەپ خەۋەر قىلدى. بۇ ھېساب بويىچە بىر قۇتا پىلە قۇرتىدىن 43.2 كىلوگرام ھوسۇل چىققان بولىدۇ. يەنە شۇ گېزىت يۇقىرىقى خەۋەرنى بېرىپ توپتوغرا بىر ئايدىن كېيىن: «كېرىيە ناھىيە سىيەك يېزا مەكتى كەنت پارتىيە ياچىيىكىسىنىڭ مۇئاۋىن سېكرىتارى قادىر سەيدى بىر قۇتا پىلە ئۇرۇقىدىن 42.5 كىلوگرام ھوسۇل ئالدى...» دەپ خەۋەر قىلدى.

قاراقاش ناھىيە سايياغ يېزىسىنىڭ رەھبەرلىرى ئۆز يېزىسىنىڭ پىلە بىرلىك مەھسۇلاتىنىڭ (1993-يىلى بولسا كېرەك) 33.2 كىلوگرام بولغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. قاراقاش ناھىيە ياۋا يېزىسىنىڭ رەھبەرلىرى 1994-يىللىق باھار پىلىسى بىرلىك مەھسۇلاتىنىڭ 33.2 كىلوگرام بولغانلىقىنى تونۇشتۇردى. بۇ گەپلەر زادى راستمۇ؟ مەن ئالدىنقى ئىككى مىسالغا قاراپ، پىلە قۇرتى دېگەننىڭ ئەمەل-مەنەسەپكە چوقۇنۇش ئىدىيىسى بەك كۈچلۈك بولسا كېرەك، ئۇ پەقەت كەنت سېكرىتارىلىرىنىڭ ئۆيىدىلا بەك ئاينىدىكەن، 40 كىلوگرامدىن ئارتۇق ھوسۇل بېرىدىكەن دەپ ئويلاپ قالدىم. كاللامدا يەنە ئەگەر بىر قۇتا پىلە قۇرتى يېزا باشلىقلىرىنىڭ ئۆيىدە بېقىلغان بولسا، 50 كىلوگرامدىن ئارتۇق، ناھىيە باشلىقلىرىنىڭ ئۆيىدە بېقىلغان بولسا، 60

كىلوگرامدىن ئارتۇق، ۋىلايەت رەھبەرلىرىنىڭ ئۆيىدە بېقىلغان بولسا، 80 كىلوگرامدىن ئارتۇق، ئاپتونوم رايون رەھبەرلىرىنىڭ ئۆيىدە بېقىلغان بولسا، 100 كىلوگرامدىن ئارتۇق ھوسۇل بېرەتتىكەن دېگەن تەسەۋۋۇرمۇ پەيدا بولدى. چۈنكى، «خوتەن گېزىتى» 1994-يىلى ئىچىدە ئادەتتىكى دېھقانلارنىڭ ئۆيىدە بىر قۇتا پىلە ئۇرۇقىدىن 25 كىلوگرامدىن ئارتۇق ھوسۇل ئېلىنغانلىقى توغرىسىدا بىر قېتىمۇ خەۋەر بېرەلمىدى ئەمەسمۇ؟ مەن كېيىنكى ئىككى مىسالغا قاراپ ئولتۇرۇپ خوتەندىكى داڭلىق خەلق ناخشىچىسى ھاپىزنىڭ ناخشىلىرىدىكى:

«بۇغدايدا كەملىسىمۇ قوناقتا بەك ئاشتى،

تاغاردا بولمىسىمۇ ھېسابتا بەك ئاشتى.»

دېگەن مىسرالارنى يادىغا ئالدىم. قارىقاش ناھىيىسىنىڭ رەھبەرلىرى پىلە ئىشلەپچىقىرىشتا شۇنچىۋالا پاسسىپمۇ؟ سايباغ يېزىسى بىلەن ياۋا يېزىسىدا پىلە بىرلىك مەھسۇلاتى 33 كىلوگرامدىن، 36 كىلوگرامدىن ئېشىپ تۇرسا، ئۇلار نېمە ئۈچۈن ئارقىغا داچىپ پىلە بىرلىك مەھسۇلاتىنى 32 كىلوگرام دەپ بېكىتىدۇ؟ ياكى ھېلىقى ئىككى يېزا رەھبىرىنىڭ تونۇشتۇرغىنى قوشاقتا ئېيتىلغاندەك «تاغاردا بولمىسىمۇ ھېسابتا بەك ئاشتى» مۇ-يا؟

بىر قۇتا پىلە ئۇرۇقىدىن راستتىنلا 32 كىلوگرام، 30 كىلوگرام، 25 كىلوگرامدىن پىلە غوزىكى مەھسۇلاتى چىقامدۇ؟

ھۆكۈم قىلىشتىن ئىلگىرى يەنىلا ئەمەلىي مىساللارغا قاراپ باقايلى:

لوپ ناھىيە ھاڭگىيا يېزا پاك كەنتىدىكى مەتتوختاخۇن 1993-يىلى 4 قۇتا پىلە قۇرتى باققان بولۇپ، 60 جىڭ پىلە غوزىكى يىغىۋالغان. لوپ ناھىيە چاھارباغ يېزا باش سوغاقتۇم كەنتىدىكى تۇردىئاخۇن 1994-يىلى بىر قۇتا پىلە قۇرتى بېقىپ 15 كىلوگرام ھوسۇل ئالغان.

كىرىيە ناھىيىسىدىكى دوستۇم X نىڭ قوشنىسى ئابابە كرىئاخۇن تاماق ئۆزىنىڭ ئۈجمە يوپۇرماقلىرى يېتىشمىگەنلىكتىن باشقىلاردىن 87 يۈەنلىك يوپۇرماق سېتىۋېلىپ بىر قۇتا پىلە قۇرتى باققان. قۇرتلار ئاق قېتىش كېسەللىكى بىلەن ئۆلۈپ كەتكەنلىكتىن، ئاخىرىدا ئۈچ كىلوگرام ھوسۇل ئالغان، كىرىيە ناھىيىسىدە بىر قۇتا پىلە قۇرتىنىڭ سېتىلىش باھاسى 21 يۈەن بولۇپ، پىلە ساتقان پۇل ئاران ئۇرۇقلۇق پۇلغا تەڭلەشكەن. ئىش ھەقىقىي، يوپۇرماق پۇلى ئۈچۈپ كەتكەن. خوتەن ناھىيە باغچى بازىرى كا مەھەللىدىكى 54 ئائىلە ئىچىدە پەقەت ئۈچلا ئائىلە پىلە مەھسۇلاتى ۋەزىپىسىنى ئورۇندىغان. ۋەزىپىنى ئورۇندىيالماغان 51 ئائىلىگە كەلمەتكەن ھەر كىلوگرام پىلە غوزىكى ئۈچۈن بەش يۈەندىن جەرىمانە تۆلەشكە توغرا كەلگەن. يەنە تېخى كۈزلۈك پىلە بېقىش ئارقىلىق يېزىنىڭ ۋەزىپىسىنى ئورۇنداش بۇيرۇلغان. ئاشۇ كا مەھەللىدىكى خاسىيەتخان ئوغۇل-كېلىنلىرى بىلەن بىرلىشىپ ئىككى قۇتا پىلە قۇرتى باققان، ھەر بىر قۇتا ئۇرۇقنى

28 يۈەندىن ئالغان بولۇپ، بېقىش جەريانىدا قۇرتلار پۈتۈنلەي ئۆلۈپ كەتكەنلىكتىن كەملەتكەن 60 كىلوگرام پىلە غوزىكى ئۈچۈن 300 يۈەن جەرىمانە تۆلىگەن. يەنە شۇ كەمەللىدىكى تۇراخاننىڭ قۇرتخانىسى بولمىغانلىقتىن ئۆزىگە تەقسىم قىلىنغان ئۈچ مىسقال قۇرت ۋەزىپىسىنى ھەر مىسقىلى ئۈچۈن 10 يۈەندىن پۇل تۆلەپ قوشنىسى ئەزىز ئاخۇنغا بېقىۋېلىشقا بەرگەن. ئەزىز ئاخۇن ئۆزىگە تەقسىم قىلىنغان بىلەن قوشۇپ بىر يېرىم قۇتا قۇرت باققان. ئاخىرىدا 21 كىلوگرام مەھسۇلات چىقىپ، كەملىگەن 24 كىلوگرام مەھسۇلاتقا جەرىمانە تۆلەشكە توغرا كەلگەن. ئەزىز ئاخۇن تۇراخانغا «بۇنىڭ ئىچىدە مىللىنىڭ ۋەزىپىلىرىگە تەئەللۇق جەرىمانىمۇ بار، شۇڭا سىلى بىر قىسىم جەرىمانىنى تۆلىشىپ بەرسىلە» دېگەن. تۇراخان رەت قىلغان. قوشنىلار ئارىسىدا ئارازلىق پەيدا بولغان.

خوتەن شەھەر شورباغ يېزا شورباغ كەنتىدىكى ئاتاۋۇللاخۇن 1994-يىلى يېرىم قۇتا باھار پىلىسى باققان. ئاخىرىدا 10 كىلوگرام ھوسۇل چىقىپ بەش كىلوگرام كەملىگەن. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، پۈتۈن شورباغ كەنتىگە 4800 يۈەن جەرىمانە كەلگەن... بۇنداق مىساللارنى كەلتۈرۈشنى ئەمدى توختىتايلى، خاتىرەمدە يەنە يۈز نەچچە ئادەمنىڭ پىلە قۇرتى بېقىپ مۇشۇنداق «تۆمۈر مەھسۇلات» ئالالمىغانلىقى توغرىسىدىكى مەلۇماتلار خاتىرىلەنگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار بەزىبىر 32 كىلوگرام، 30 كىلوگرام، 25 كىلوگرام ھوسۇل ئالغىلى بولمايدۇ، دېگەن گەپنى ئىسپاتلاپ بېرەلمەيدۇ. بىرلىك مەھسۇلاتنىڭ زادى قانچىلىك بولىدىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ بېرىدىغان سانلىق مەلۇماتلارنى باشقا يەردىن ئىزدەپ كۆرەيلى.

«شىنجاڭ گېزىتى» نىڭ 1994-يىلى 14-سېنتەبىردىكى سانىدا ئاپتونوم رايونىمىزدا شۇ يىلى تارقىتىلغان 183 مىڭ 700 قۇتا باھار پىلىسى ئۈرۈقىدىن 3 مىليون 500 مىڭ كىلوگرام پىلە ئېلىنغانلىقى خەۋەر قىلىندى. دېمەك، ئاپتونوم رايون بويىچە بىرلىك مەھسۇلات 19.05 كىلوگرام بولغان بولىدۇ. خوتەن ۋىلايىتىدە 1994-يىلى 128 مىڭ قۇتا باھار پىلىسى بېقىلغان بولۇپ، 2 مىليون 700 مىڭ كىلوگرام ھوسۇل ئېلىنغان. دېمەك خوتەن ۋىلايىتىدە بىرلىك مەھسۇلات 21.09 كىلوگرام بولغان بولىدۇ. لوپ ناھىيىسىدە 1994-يىلى بېقىلغان 48 مىڭ 48 قۇتا پىلە قۇرتىدىن 1 مىليون 1590 كىلوگرام ھوسۇل ئېلىنغان. دېمەك لوپ ناھىيىسىنىڭ بىرلىك مەھسۇلاتى 20.8 كىلوگرام بولغان بولىدۇ.

قاراقاش ناھىيىسىنىڭ 1995-يىللىق پىلە بېقىش پىلانىدا 52 مىڭ 500 قۇتا پىلە قۇرتى بېقىپ 1100 توننا پىلە مەھسۇلاتى ئېلىش كۆزلەنگەن. گەرچە بۇ تاغاردىكى مەھسۇلات ئەمەس ھېسابتىكى سان بولسىمۇ، ھەقىقەتەن ئاشۇ پىلان ئىشقا ئاشۇرۇلدى دەپ قارالغاندا، ئۇنىڭ بىرلىك مەھسۇلاتى 20 كىلوگرامدىن ئارتۇقراق بولغان بولىدۇ. چىرا ناھىيىسىنىڭ چىرا يېزىسى 1993-يىلى 8455 قۇتا پىلە قۇرتى بېقىپ 117 مىڭ

710 كىلوگرام ھوسۇل ئالغان. بىرلىك مەھسۇلاتى 15.1 كىلوگرامدىن توغرا كەلگەن. لوپ ناھىيىسىنىڭ يۇرۇڭقاش بازىرى 1994-يىلى 1400 قۇتا باھار پىلىسى باققان بولۇپ، 25 توننا ھوسۇل ئالغان. «خوتەن گېزىتى» «25 مىڭ توننا ھوسۇل ئالدى...» دەپ خەۋەر قىلدى. مەن 25 مىڭ توننا ئەمەس، 25 توننا بولسا كېرەك دەپ پەرەز قىلدىم، بۇنداقتا بىرلىك مەھسۇلاتى 17.8 كىلوگرام بولغان بولىدۇ.

يۇقىرىقى سان-سېفىرلار يېتەرلىكمۇ؟ ئاپتونوم رايونىنىڭ، ۋىلايەتنىڭ، ھەر قايسى ناھىيىلەرنىڭ، يېزىلارنىڭ پىلە بىرلىك مەھسۇلاتى 22 كىلوگرامغا يەتمىگەن تۇرۇقلۇق، ناھىيىلەر نېمە ئۈچۈن بىرلىك مەھسۇلاتىنى 32 كىلوگرام، 30 كىلوگرام، 25 كىلوگرامدىن ئىبارەت «تۆمۈر مەھسۇلات» قىلىپ بېكىتىدۇ؟ نېمىشقا بۇ ئۆلچەمدىن كەملىگەن ھەر بىر كىلوگرام پىلە ئۈچۈن بەش يۈەندىن جەرىمانە ئېلىنىدۇ؟ بۇ قاراپ تۇرۇپ، ھەممىنى بىلىپ تۇرۇپ، دېھقانلارنى تەتۈر قىلىنغانلىق ئەمەسمۇ؟

مەن قاراقاش ناھىيىسىنىڭ زاۋا يېزىسىدىكى پىلە ئۇرۇقچىلىق زاۋۇتىنىڭ تېخنىكىدىن ئەھۋال ئۇقۇشقنىمدا ئۇ ماڭا: «بىر دانە پىلە كېيىنكى 350 تىن 400 دانىگىچە ئۇرۇق چىقىدۇ، بىر قۇتا ئۇرۇقتا 22 مىڭدىن 23 مىڭ دانىگىچە قۇرت بولىدۇ، ياخشى بېقىلغان بىر قۇتا پىلە ئۇرۇقىدىن 25 كىلوگرامغىچە پىلە غوزىكى چىقىدۇ...» دەپ جاۋاب بەردى.

خوتەن يىپەكچىلىك فابرىكىسىدىكى بىر تېخنىك: «بىر تال پىلىنىڭ ئېغىرلىقى 0.7 گرامدىن 1.5 گرامغىچە بولىدۇ. بىر تال پىلىدىن 500 مېتر ئۇزۇنلۇقتا يىپەك سوزغىلى بولىدۇ...» دەپ ئەھۋال تونۇشتۇردى. ئەگەر بىز ئاشۇ 0.7 گرامدىن 1.5 گرامغىچە بولغان پىلە ئېغىرلىقىنىڭ ئوتتۇرىچە سانى 1.1 نى ھېلىقى بىر قۇتا ئۇرۇقتىكى 22 مىڭدىن 23 مىڭغىچە بولغان قۇرت سانىنىڭ ئوتتۇرىچە سانى 22 مىڭ 500 گە كۆپەيتسەك، دەرھال 24.750 كىلوگرام دېگەن سانغا ئېرىشىمىز. بۇ زاۋاپىلە ئۇرۇقچىلىق زاۋۇتىدىكى تېخنىك يىگىتنىڭ توغرا ئېيتقانلىقىنى، ھەر بىر قۇتا پىلە قۇرتىدىن ياخشى بېقىلغاندا 25 كىلوگرامغىچە ھوسۇل چىقىدىغانلىقىنى ئىسپاتلايدۇ.

ئىلمىي يەكۈن ئەنە شۇنداقكەن ئۇنداقتا نېمە ئۈچۈن ناھىيىلەر پىلە بىرلىك مەھسۇلاتىنى 32 كىلوگرام، 30 كىلوگرام، 25 كىلوگرام قىلىپ بەلگىلەيدۇ؟ پىلە قۇرتىنىڭ ئۆلۈپ قېلىشى مۇمكىنلىكىنى، ئاق قېتىش كېسەللىكىگە، بوۋا بولۇپ قېلىش كېسەللىكىگە گىرىپتار بولۇشى مۇمكىنلىكىنى، تەبىئىي ئاپەتلەرنىڭ تەسىر قىلىش مۇمكىنلىكىنى ھېسابقا ئالمايدۇ؟ روشەنكى، بۇنداق «تۆمۈر مەھسۇلات» ئۆلچىمى ئاشۇ ناھىيە باشلىقلىرىنىڭ ئىلىم-پەن كۆز قارىشىنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكىنى، ئىلمىي ئۇسۇلدا تەدبىر بەلگىلەش ئىقتىدارىنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكىنى ئەكس ئەتتۈرىدۇ.

بىر دېھقان ماڭا: «پىلە قۇرتى دېگەن ھەلەپ-بوغۇزنى كۆپ بېرىپ بوردىغىلى بولىدىغان قوي-كالا ئەمەس ئىكەن، شۇنداقلا ئوغۇتنى كۆپ تۆكۈپ مەھسۇلاتىنى

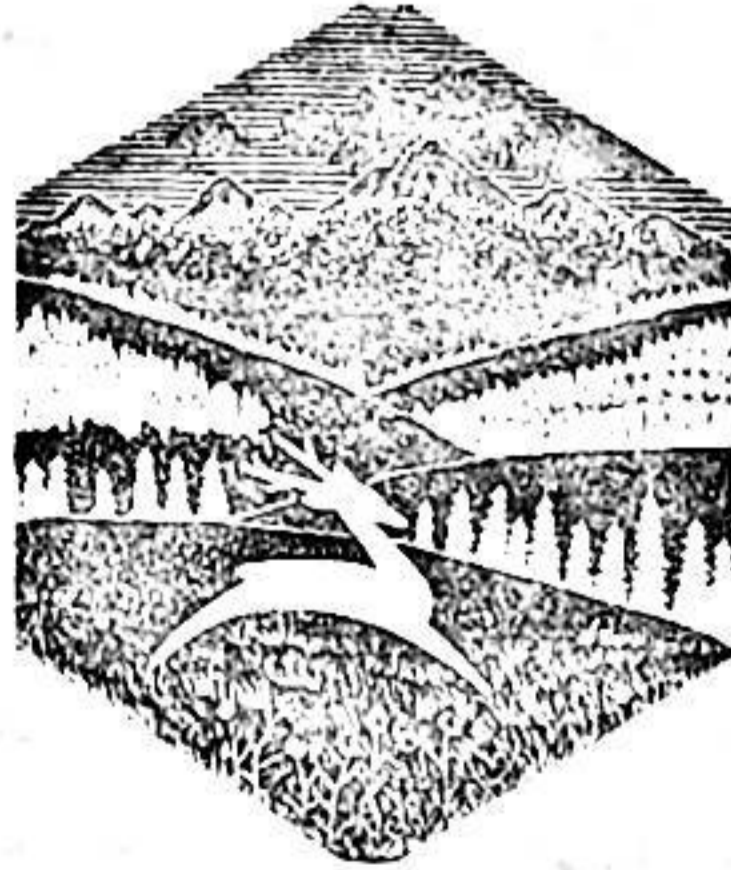
ئاشۇرغىلى بولىدىغان زىرائەت ئەمەس ئىكەن...» دېدى. «تۆمۈر مەھسۇلات» بەلگىلىگەن ئاشۇ ناھىيە رەھبەرلىرى مۇشۇنچىلىك قانۇنىيەتنى بىلسە، چۈشەنسە قانچىلىك ياخشى بولاتتى-ھە!

يۇقىرىدا كەلتۈرۈلگەن پاكىت ۋە مۇلاھىزىلەردىن پىلە قۇرتىنىڭ بىرلىك مەھسۇلاتىنى «تۆمۈر مەھسۇلات» ئۆلچىمىگە يەتكۈزۈشنىڭ قىيىنلىقىنى، ئۆلچەمگە يەتكۈزەلمىگەن دېھقانلارنىڭ مۇتلەق كۆپ ساندا ئىكەنلىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. بىز ئاخىرىدا خۇلاسە تەرىقىسىدە «تۆمۈر مەھسۇلات» دېگەن ئاتالغۇغا ئېنىقلىما بېرىپ باقايلى.

«تۆمۈر مەھسۇلات» دېگىنىمىز ناھىيىلەر ئالدىن بەلگىلىگەن، بەلگىلەنگەن مىقتاردىن كەملىك بولمايدىغان، بەلگىلەنگەن زاۋۇتقا سېتىلىدىغان، يېزا رەھبەرلىرى پىلە ساتقانلىق ھەققىدىكى تالون-ھۆججەتنى بىر-بىرلەپ تەكشۈرۈپ، ھېسابلاپ ئۆتكۈزۈۋالدىغان، بەلگىلەنگەن مىقدارغا يەتمەسە جەرىمانە قويۇلىدىغان ياكى باشقا جايلاردىن قىممەت باھادا سېتىۋالغۇزۇپ، ئەرزىن ئۆتكۈزۈلىدىغان پىلە مەھسۇلاتىدۇر. «تۆمۈر مەھسۇلات» ئېنىقلىمىسىدىكى بەزى گەپلەرنى ئالدىنقى بايلار چۈشەندۈرسە، يەنە بەزى گەپلەرنى كېيىنكى بايلاردىكى پاكىتلار چۈشەندۈرىدۇ. «تۆمۈر مەھسۇلات» نىڭ ئەڭ روشەن ئالاھىدىلىكى ئۇنىڭ جەرىمانىگە ھامىلىدارلىقىدۇر. بىز تۆۋەندە خوتەنلىكلەرنى قاغىر-قاغىراتقان جەرىمانە ئۈستىدە توختىلىپ كۆرەيلى.

(داۋامى كېيىنكى ساندا)

مەسئۇل مۇھەررىر رۇزىمۇھەممەت جۈمە

مىتە

(ھېكايە)

ئۈستىنى قويۇق خىيابان دەرمەخلەر سايۋەندەك ياپقان، يىراقتىن ئۇزۇن كارىدوردەك كۆرۈنىدىغان ئاسفالت يولدا لىق ياغاچ بېسىلغان كونا تراكتور تاقىلداپ كېلىۋاتاتتى. كىيىملىرى مايلىشىپ كەتكەن ئورۇق شوپۇرنىڭ يېنىدا مۇشۇ يېزىنىڭ شۇجىسى ھامۇت غادى.

يىپ ئولتۇراتتى. شوپۇر تراكتورنى يول بويىدىكى ناۋايخانا ئالدىدا توختىتىپ يەرگە چۈشتى. ھامۇت شۇجى تراكتورنىڭ موتورىنى تۇتۇپ ئېھتىيات بىلەن يەرگە چۈشكەندىن كېيىن يانچۇقىدىن قول ياغلىقىنى ئېلىپ ئېگەكلىرىنى ئەستايىدىل سۈرتتى. پەلتو-سنى، كەپكىسىنى ئارقا-ئارقىدىن شاپىلاق-لاپ قاقتى. ئاندىن يەنە كوزۇپىنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ، ياغاچلارنى قايتا بىر قېتىم كۆزدىن كەچۈردى. شۇ ئەسنادا شوپۇر ئاللىقاچان ناۋايخاننىڭ پەشخۇنىغا قونۇپ ئەمدىلا تونۇردىن چىققان قىزىق گىردىلەرنى نوگايدىكى سۇغا چىلاپ ئىشتىھا بىلەن يەپ قورساق توقلاشقا باشلىغانىدى. ھامۇت شۇجىنىڭ قورسقى ئاچ ئىدى. ئۇ تراكتور شوپۇرى بىلەن بىر يەردە ئولتۇرۇپ غزالىنىشى راۋا كۆرمىدى. ئۇ شوپۇرنىڭ يۇمشاق ناننى زوق-ھە-

ۋەس بىلەن يەۋاتقانلىقىغا قاراپ تۈكۈرۈكىنى زورغا يۇتتى-دە، خىيالىنى تەيتاق مەھەل-لىسىدىن سامان نەرخىدىلا سوقۇپ ئەكىر-گەن ئاشۇ ياغاچلارغا يۆتكىدى. ئۇ ياغاچ-لارنىڭ ئۇزۇن-قىسقىلىقى، توم-ئىنچىكىلىكىگە قىياسەن نەزەر سېلىپ چىققاندىن كېيىن كۆڭلىدە «بۈگۈنكى بازاردا يەتتە مىڭ يۈەن!» دەپ چوت سوقتى. لېكىن، ئۇ ئەڭ كىچىكلىرىنىڭمۇ غولىنىڭ دىئامېتىرى قىرىق سانتىمېتىردىن ئاشىدىغان 50 تال دەرمەخكە تېخى غۇمىسىنغان ھالدا بەش يۈز يۈەن تۆلەپ قايتىپ كىرگەنىدى. ئۇ بىر قىسىمدا ئىشك-دېرىزە ياساتسام... ئېپىدە كەلسە ئاشقىنىنى سېتىۋېتەرمەن، دەپ ئويلىدى. ئۇنىڭ قورسقى بەكمۇ ئېچىپ كەتكەنلىكتىن خىياللىرى چىچىلىپ كەتتى. ئۇ ناۋايخاننىڭ تۆرىدىكى قاراڭغۇ ئۆيگە غىپىدە كىرىۋېلىپ ئۇ يەردىكى خېمىر

كېيىۋالغان ئېگىز بويلۇق كىشى ماشىنىدىن چۈشۈپ ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى.

ئۇ 1950-يىللارنىڭ ئاخىرىدا شىمالدىن كېلىپ ئۇزۇن يىل يېزا ئوتتۇرا مەكتەپلىرىدە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان، كېيىنچە كەسىپ ئالماشتۇرۇپ، مۇشۇ يۇرتقا يەرلىشىپ قالغان ئوچۇق سۆزلۈك ئادەم ئىدى. كۆڭلىدە نېمە گەپ بولسا ھەر قانداق ئادەمنىڭ ئالدىدا دەۋىرەتتى. ئۇ ئىلگىرى ھامۇت شۇجى بىلەن ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىدە خېلى ئۇزاق بىللە ئىشلىگەنىدى.

— چۆچە مارىلىغان ساردەك ئايلىنىپ يۈرۈپسە غۇ، — دېدى ئۇ ھامۇت شۇجىنىڭ قولىنى چىڭ سىققان ھالدا كۈلۈپ تۈرۈپ، — ئۆيگە قايتامسىلەر ياكى بىر ئاز ھايلىڭلار بارمۇ؟

بۇ چاقچاق ھامۇت شۇجىنىڭ كۆڭلىگە تەگدىمۇ ياكى قورسىقى ئاچ بولغاچقا گەپ خۇشياقمىدىمۇ، دەماللىققا جاۋاب قايتۇرمىدى. ئۇ كونا خىزمەتدىشىنى ئىشارە بىلەن تراكتور يېنىغا باشلاپ بارغاندىن كېيىن ياغاچلارنى كۆرسەتتى:

— بۇلارنى بەش يۈز كويغا سوقتۇق، بوپتىمۇ؟ سىلەر بىزنىڭ ھەمىشە جەرەن، بۇغا ئوۋلايدىغان بۈركۈت ئىكەنلىكىمىزنى بىلىپ تۈرۈپ سارغا ئوخشاتتىڭلىيا تېخى، — دېدى مەغرۇرلانغان ھالدا.

— ھەي، سىلىدە ئىنسابمۇ يوقكەن. قارىغۇ مۈشۈككە ئۆلۈك چاشقان ئۇچرىغاندەك. لا بىر ئىش بوپتۇ، مۇنچىۋالا ياغاچقا ھېچ بولمىغاندا بىرەر-ئىككى مىڭ كوي تەڭلىگۈلۈك.

— ئەترەتتىكىلەر مۇشۇ پۇلنىمۇ كۆپكەن دەپ ئالمايۋاتسا، زورلاپ ئارتۇق بېرىدىغان ئەخمەق نەدىكەن؟ مەن تېخى تۈپىگە

ئەيلەيدىغان، پىياز ئاقلايدىغان نىمكارلار قېشىدا ئولتۇرۇپ بىرەر گىردىنى سوقۇۋېتىپ چىقىشىنىمۇ كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى. بىراق، بۇ ئويىدىن تېزلا ۋاز كەچتى. ئۇ دېگەن 35 مىڭ نوپۇسقا ئىگە بىر يېزىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى تۇرسا، قانداقمۇ ئاشۇ زەي، قاراڭغۇ ئۆيدە، بەش موچەن پۇلى بار خەق كېلىپ يەۋېرىدىغان قۇرۇق گىردىنى غاجاپ يۈرسۇن؟ ئەگەر ناۋايخاندىكى بۇ كۆسەي بەندىلىرى بىرنى ئىككى قىلىپ «ھامۇت شۇجى كۆز ئالدىمىزدىلا ئۈچ گىردىنى كۆردۈم دېمەي سوقۇۋېتىپ، كارتىدە كېكىرىپ قويۇپ چىقىپ كەتتى...» - دەپ گەپ تاراتسا نېمىدېگەن سەتچىلىك! ئۇ چاغدا ئىناۋەت دېگەن خازاندەك تۆكۈلىدىغان گەپ، ئۇ قورسىقىنىڭ ئاچلىقتىن غولدۇرلاپ كەتكىنىگە قارىماي ناۋايخانغا كىرىشتىن ۋاز كەچتى.

شوپۇر ناۋايخاندىن چىقىپ، تراكتورنىڭ ئوت ئالدىرغۇچىنى چۆرۈشكە باشلىدى. لېكىن تراكتور نېمىشقىدۇر ھەرىكەتكە كەلمەيۋاتاتتى. تراكتور تۆمۈر-تەسەك دۈكىنىغا سېتىپ بېرىش دەرىجىسىدە كونىرىغان بولۇپ، ھەر قېتىم يولغا چىقىش ۋاقتىدا شوپۇر ئۇنى بىر ھازا ھەپلىشىپ ئوڭشايتتى. شۇڭا ھامۇت شۇجى شوپۇرغا چېچىلىشىنى خالىمىدى. قورساق ئاچلىقىنىڭ ھەم بۇ كېلىشمە سىلىكنىڭ دەردىنى زورغا يۈتۈپ، يول بويىدىكى زىرائەتلەرگە نەزەرىنى ئاغدۇردى. دەل شۇ پەيتتە ناھىيە تەرەپتىن بىر چېپىنىڭ ئۇچقاندىكە كېلىۋاتقانلىقى كۆرۈندى. چېپىمۇ ھامۇت شۇجىنىڭ ئۇدۇلغا كەلگەندە تورمۇزلىنىپ توختىدى. ھايال ئۆتمەي سەپكۈن يۈزلۈك، ئاق شامال چاپنى بىلەن يازلىق شىلەپە

ئارىسىدىن قاتار ئالتۇن چىشلىرى كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان شاپ بۇرۇت خوجايىن كىرىپ ھامۇت شۇجىدىن ئامانلىق سورىدى. ئۇنىڭ بىرلا ۋارقىرىشى بىلەن كۈتكۈچىلەر بىر نەچچە تەخسە گۆش قورۇمىسى، لەغمەن كەلتۈردى. ھامۇت شۇجى ئېچىر قاپ كەتكەن. لىكتىن ھاپىلا-شاپىلا چۈككىنى قولغا ئالدى. ھامۇت شۇجى تەخسنى بىكارلاپ ئېرىغا سۈرۈپ قويغاندىن كېيىن ئالدىرىماي تاماق يەۋاتقان خىزمەتدەشىغا دېدى:

— بۇ يېزىغا كەلگىنىمگىمۇ ئىككى يىلدەك بولۇپ قالدى. ئۈچ-تۆت ئېغىز ئۆي سېلىپ تاشلاپ قويايمىكىن دەيمەن ئاداش.

— قىزىق گەپقۇ بۇ. نەدە ياز بولسا شۇ يەردىكى دەرەخكە چاڭگا تىزىدىغان قۇش بولمىساڭ سەن بۇرادەر. ھېلىمۇ شاھ قەسىرىدەك ئۆيدىن ئۈچ يۈرۈش سالىدىڭ. ئاتا-ئاناڭنىڭ ئۆيىمۇ بار، ئۆيلىرىڭ نەۋرە--چەۋرىلىرىڭگىمۇ يېتىپ ئاشىدۇ. سېتىپ باي بولاي دەمسەن-يا؟

— بۇنداق خىيالىمۇ يوق ئەمەس. كۈنلار «ئارتۇق دۇنيا باشنى يارماپتۇ» دەپتىكەن. بۇ يەردە ياغاچ-تاش ئەرزان، بىكارغا ئىشلەيدىغانلارمۇ كۆپ. سېلىپ قويسام ئەسقىتىپ قالار. لېكىن بىلسەڭ ئاداش، ئۆي سېلىشىمدىكى مۇھىم سەۋەب بۇلا ئەمەس.

— قانداق سەۋەب ئەمەس ئۇ؟ — دەپ سورىدى خىزمەتدەشى. ھامۇت شۇجىغا سوئال نەزەرىدە قاراپ.

— بىلەمسەن، مەن دېگەن بىر مۇئاۋىن شۇجى، يەنە گېلىپ باشقا يېزىدىن كەلگەن ئادەممەن. بۇ يەردىكى يەرلىك كادىرلارنىڭ كۆپى كەم دېگەندىمۇ بىر-ئىككى يۈرۈشتىن ئۆي سېلىشتى. ئىشقىلىپ

ئون كۈيدىن بەردىم. باشقىلار چوڭ-چوڭ ياغاچلارنى ئىككى يىللىق جىرىم دەپ ھۈججەت بېرىپ، تۆت تال پۇلنى تاشلاپ بېرىشىپ كېتىپتۇ. رەھمەتكە كەتكەنلىرىمۇ خېلى باركەن.

دارازا كىشى ياغاچ توغرىلۇق قايتا ئېغىز ئاچمايلا ماشىنا تەرەپكە ماڭدى. ھامۇت شۇجى تراكتورچىغا ئەستايىدىل ھالدا ئىش تاپىلغاندىن كېيىن ھېلىقى خىزمەتدەشنىڭ ماشىنىسىغا غىپىدە شۇڭغۇ-دى-دە، قورساق توقلايدىغان بىرەر جاينى تېپىش ئۈچۈن مېڭىپ كەتتى.

ھامۇت شۇجى كونا خىزمەتدەشنى ئۆزى ئىشلەيدىغان يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ ئالدىدىكى ئىككى ئېغىزلىق ئاشپۇزۇلغا باش-لاپ كىردى. ئۆي ياخشى سەرەمجانلانغان، پاكىز بولۇپ، رۇجەكتىن يورۇق چۈشۈپ تۇراتتى. بۇلۇڭدىكى ئۈستەلگە قويۇلغان تېلېۋىزوردا شياڭگاڭنىڭ بىر چامباشچىلىق فىلىمى كۆرسىتىلىۋاتاتتى. ئۇلار كىرىشى بىلەنلا كۈتكۈچىلەر پايىپتەك بولۇشۇپ شەرەگە يېڭىدىن چاي دەملەپ كەلتۈرۈش-تى. ھامۇت شۇجى ئىككى تال ئۆرۈمە چىچى تېقىمىغا چۈشىدىغان، ئاق سېرىق، ئوڭ مەڭزىدە زاغۇنچىلىك مېڭى بار چوكانغا مەنلىك بىر قارىۋەتكەندىن كېيىن تېلېۋىزور-نى ئىشارەت قىلىپ دېدى:

— ئاۋۇ نەرسىنىڭ زۇۋانىنى ئۆچۈ-رۈۋەتسىلە، ئادەمنىڭ ئىشتىھاسىنى ئاچىدىغان ناخشىلاردىن بىرەرنى ئاڭلايلى. بۈگۈن سىلنىڭ تاماقلرىنىڭ تەمىنى باھالايمىز جۈمۇ، چاپسان بولسىلا.

چوكان تېلېۋىزورنى ئۆچۈرۈۋېتىپ، ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى. شۇ ئارىدا سېمىز، ھىجايغاندا كۆكۈچ لەۋلىرى

ئۇلار ئاشۇ ھەشەمەتلىك ئۆيلەرنى تەرلە-
مەي، يانچۇقلىرىنى ئارتۇقچە كولىمايلا
پۈتتۈرۈشتى. ئىش مۇشۇنداق بولغاندىكىن،
ئۇلار مەندىن « بىرەر چاتاق چىقىرارمە-
كىن »، « يۇقىرىغا چىقىپ قويامدىكىن »
دەپ ئەندىشە قىلىشماقتا. مەن بۇ يەر
ئۆز يۇرتۇم ئەمەس، ئېھتىيات قىلاي، دېگەن
ئويدا پاك ئۆتۈشنى نىيەت قىلغان بولساممۇ،
يەنىلا يېتىم قالدۇم.

— كۆرمەسكە سېلىپ يۈرۈۋەرسەڭ
بولماسمۇ؟ ئۆزۈڭنى ئايساڭ بولاتتى ئاداش.
بۇ ئىشلارنىڭ ھامان مېزى چىقماي قالمايدۇ.
— ھەي، بەك ئاددىي ئويلايدىكەن-
سەن. ھىيلىگەر قازى بىر پەتۋا بىلەن
ھارامنى ھالال قىلغاندەك ئىش بولمامدۇ.
ئۇلار سالغان ئۆيلىرىنىڭ بىرىنى چوڭ
ئوغلۇمنىڭ، بىرىنى كەنجىسىنىڭ، يەنە
بىرىنى قىزىمنىڭ دەپ تىزىملىتىدۇ. ئەمە-
لىيەتتە قايسىسى قىزىمنىڭ، قايسىسى ئوغلۇمنىڭ
ئىكەنلىكىنى بىلگىلى بولمايدۇ.

— چۈشەندىم، — دارازا كىشى
ئەتراپقا غەمكىن قارىغىنىچە تاماق شىرەسى
ئالدىدىن تۇردى. ھامۇت شۇجىمۇ ئۇنىڭ
بىلەن تەڭلا ئورنىدىن تۇردى.

ھامۇت شۇجى ماشىنىنىڭ ئورۇندۇقىغا
ئوبدان جايلىشىۋالغاندىن كېيىن كارتىدە
كېكىرىپ قويۇپ ھېلىقى سۆھبەتنىڭ داۋامىنى
يەنە ئۆلدى:

— ھەر قايسىڭلار يېزىغا چۈشكەن
چاغدا ئۈنچىلىك ئەمەستى. ھازىر بۇنداق
ئىشلار بىر ئومۇمخورغا ئايلىنىپ قالدى.

— دېمەك، سەنمۇ شۇ ئومۇمخورغا
قاتناشماقچى. ئۆزۈڭگە بەھاجەت بولغان
ئۆيىنى ھارامغا سالماقچى، شۇنداقمۇ؟

— شۇنداق، شۇنداق قىلىمەن. ساڭا

بايا دېدىمغۇ، يەكچە شىمىنىڭ شەھىرىگە
كەلگەنكە ئەمەن، بىر كۆزۈمنى قىسمىم
بولمايدۇ، بولمىسا بۇ يەردە خاتىرجەم
ئىشلىشىم مۇمكىن ئەمەس. بىز كىچىك
چېغىمىزدا مۇئەللىم « باشقا قاراپ تەكش-
لەن » دېسە، بىز سەپنىڭ بېشىدا تۇرغان
بالغا قاراپ تەكشلىنەتتۇق. ناۋادا تەكش-
لىنەلمىسەك ياكى ئوقۇغان ناخشىغا جور
بولالمىساق، مۇئەللىمدىن تەنقىد ئاڭلايتتۇق.
بۇمۇ خۇددى باشقا قاراپ تەكشلىنەندەك،
ئومۇمخورغا قاتناشقاندا بىر ئىش ئىكەن.
شۇڭا، بۇ يەردە مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇش
ئۈچۈن ئۆي سېلىشىم لازىمكەن.

— بۇ ئۆزۈڭنىڭ ئىختىيارى. لېكىن
تېخىمۇ ئوبدان ئويلاپ بىر ئىش قىلارسەن.
خەلق ئارىسىدا مۇنداق بىر ھېكمەتلىك
سۆز بار: « مەن سەپ دېگەن ئېگىز خادا
تاشقا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭغا قانات قېغىپ
بۈركۈتمۇ، يامشىپ يىلانمۇ، چىقالايدۇ ». .
بۇ ئەقلىيە سۆز كادىرلار قاتلىمىدا ھەرخىل
ئادەملەرنىڭ بارلىقىنى كۆرسىتىدۇ. ئەمدى
سەن بۈركۈت بولامسەن ياكى يىلانمۇ،
بۇنى ئۆزۈڭ ئويلا، تەشكىل سېنى بۇ
يېزىنى ئۆزگەرتسۇن، ناچار ئىللەتلەرگە
قارشى تۇرسۇن، پاك-دىيانەتلىك بولۇپ
ئىشلىسۇن دەپ يۆتكىگەن. سەن يىراقنى
كۆر، بۇ جاھاندا ھېسابى يوق ئىش بولمايدۇ.
ھۆكۈمەتنىڭ ئارغامچىسى ئۇزۇن...

تۆت كوچا ئاغزىغا كەلگەندە شوپۇر
ماشىنىنى توختاتتى. ھامۇت شۇجى خىزمەتدەش-
نىڭ سۆزلىرىگە رەددىيە بەرمىدى. ماقۇللۇق
ئىپادىسىنىمۇ بىلدۈرمىدى. ئۇ ماشىنىدىن
چۈشۈپ خىزمەتدەشى بىلەن خوشلاشتى.

مەسئۇل مۇھەررىر روزنە ھەممەت جۈمە

ئابابەكرى توختى

گۈزەللىك ۋە سىلىگ تويۇنغان جاھان

سەھرادىكى بىر جۈپ ئوماق قارا كۆز

1

ئاي تۈنەيدۇ كىرىپكىلىرىمدە
ھېلىلا

قاتتىق يامغۇر ياغدىغاندەك.

بۇلۇتلار سەمىپ كەتكەن ئاسماندا

سايە تاشلاپ تۇرار بىر يۇلتۇز

ساقىيدىغاندەك.

مەن تۇرىمەن

ئاڭلاپ چېكەتكىنىڭ چىرىلدىشىنى،

زۈمرەت بۇلاقنىڭ شىلدىرلىشىنى،

مەجنۇننىڭ پىچىرلىشىنى.

يامغۇر ياغىدى تېخىچە،

يېگانە يۇلتۇزمۇ كەتمىدى يىراق.

بارغانسېرى يارقىنلاشتى ئۇ،

مېنىڭ قەلبىمدە ياندۇرۇپ يىراق.

2

چېچەكىستان بولغان باغلارنىڭ

ئەركىسى كىم؟

سەن ئىدىڭ.

ئون سەككىزگە كىرگەن چېغىمدا

مېنى ئاشۇ باغقا چىلىدىڭ.

كىردىم، يوقالدى پادىشاھلىقىم،

گۈللەرنىڭ مەڭزىدە ئىسسىق ياش قالدى.

سەن بەرگەن ياسىمەن پۇراقلىرىدىن

مېنىڭ سەبىلىكىم مەڭگۈ يوقالدى...

3

سەھرا، سەھرا، ئەي ئوماق پەرى

ئەي لەتىپ ئاي، ئەي قارا كۆز،

بولالمايدىم مەن ساڭا پاناھ،

ئۆمۈرلۈككە ئايرىلدۇققۇ بىز.

توپا يولدا توپا تۈزۈتۈپ،

غىچىرلىغان توي مەپلىرى

يانچىپ ئۆتتى مەسۇم سۆيگۈنى.

تەڭرى نەدە، ئېيتىپ بەر ماڭا،

ياراتسۇن ئۇ قايتىدىن سېنى،

ياراتسۇن ئۇ قايتىدىن مېنى...

ياغسۇن،

4

يۇيۇلۇپ كەتسۇن بۇ ھەسرەت،
قۇياش باقسۇن قۇياشتەك چىقىپ،
سەن بىلەن تونۇشقان كۈنۈمدىن باشلاپ،
سەن بىلەن ئايرىلغان كۈنۈمدىن باشلاپ،
يامغۇر يېغىشىنى كۈتتۈم زارىقىپ...

قىزارغان ئۇيۇقنىڭ گىرۋەكلىرىدە
ئاتەش لېۋىڭ قىلغاندا جۇلا،
دېرىزەمنىڭ كۆزىنىڭ كلىرىدە
يوپۇرماقلار سالىدۇ ساما.

قىش كەلگىلى بوپقالدى نەۋاق،
سەن كەتكەندە غەيرى ئالەمگە.

دەريا لىرىكىسى

بۇدۇر چاچ دولقۇنلىرىڭ ئېيتسا ناخشا،
ناخشاڭدەك تۇيغۇلارغا كۆمۈلەتتىم،
گاھ بولۇپ قۇچىڭدا ئالتۇن بېلىق،
كەۋسەردەك سۇلىرىڭغا چۆمۈلەتتىم،
ناخشاڭدەك تۇيغۇلارغا كۆمۈلەتتىم.

كىم تەڭلەيدۇ مامۇق قولىنى
مەن چۆككەندە قاينۇ-ماتەمگە،
كۆزۈم ئۇچار ئىزدەپ ئاسايىش،
قەدەملىرىڭ سۆيگەن شۇ جايغا،
باقار سەندەك تۈنلەردە مىسكىن،
يالغۇزلۇقۇڭ كۆچتىمۇ ئايغا.

5

چۈش كۆرگەندەك تۇمانلىق ئورمان
ئىككىمىزنى تۇرۇپتۇ ساقلاپ،
بارالمايمىز، ئەپسۇس، سەيلىگە،
كېيىكلەردەك قىيغىتىپ تاقلاپ...

6

سەن بىلەن ئوتتى غەمىز بالىلىقىم،
سەن بىلەن ھاياتتا تەڭ كۈلۈپ كەلدىم،
سەن بىلەن قۇچتۇم ياشلىق باھارنى،
سەن بىلەن ئارزۇلارغا تولۇپ كەلدىم،
سەن بىلەن ھاياتتا تەڭ كۈلۈپ كەلدىم.

مۆجىزە يارىلىشىڭ، ھېكمىتىڭ ھەم،
ئۇ دەريا ھېكمىتىڭدىن كۈلدى زېمىن،
مەن ئىچكەن ھەر قەترەڭدۇر ئابىھايات،
كۈيلەيمەن شەنىڭگە شاد ئېيتىپ گىمىن،
ئۇ دەريا ھېكمىتىڭدىن كۈلدى زېمىن.

مىننەتسىز ئېقىپ كەلسەڭ يىراقلاردىن،
بىر بۈيۈك تۆھپىكاردەك تۇيۇلسەن،
سالام دەپ ئېگىلىمەن قىرغىڭدا،
قەلبىمگە سۆيگۈ بولۇپ قۇيۇلسەن،
بىر بۈيۈك تۆھپىكاردەك تۇيۇلسەن...

يۇلتۇز بولۇپ يارالدىڭمۇ سەن،
ئاسماندىكى يېگانە يۇلتۇز،
بەك ئوخشايدۇ ئەزىزىم ساڭا،
ھەر ئاخشىمى ئۇنىسىز پىچىرلاپ،
سايە تاشلاپ تۇرىدۇ ماڭا،
كۈتتۈم قاتتىق يامغۇر يېغىشىنى،
ياغىدى ئۇ تېخىچە،
ياغسۇن،
يۇيۇلۇپ كەتسۇن بۇ دۇنيا.

چۈشلىرىڭ دۇنياسى ئىقبالنىڭ تېڭى

چۈشلىرىڭ دۇنياسى ئىقبالنىڭ تېڭى،
ئۇخلىغىن ئومىقىم، ئۇخلىغىن ئاستا.
شەجەرە سۆزلەيدۇ يۈكسەك ئىنتىلىش،
ئە غۈنچە لېۋىڭگە تامدۇرۇپ ناخشا.

شالدىرلار ئورمانلار، بالقىدۇ ھۈر ئاي،
يېيىلىپ كەلمەكتە ئاقۇچ رەڭ تۇمان.
بىر تاتلىق ئۇيقۇدا مەستۈرسەن كەبى،
گۈزەللىك ۋەسلىگە تويۇنغان جاھان.

چۈشلىرىڭ دۇنياسى ئىقبالنىڭ تېڭى،
سەن ئۇندا كۆرسەن ئۆزۈڭنى مارستا.
سەن ئۇندا كۆرسەن سامان يولىنى،
ئۇخلىغىن ئومىقىم، ئۇخلىغىن ئاستا...

ۋىجداننىڭ شەرھى

«ۋىجدان» دەپ زارلايدۇ ۋىجدانسىز كىشى،
ئۆزىڭنىڭ ھەممىسى ۋىجدانسىز ئاڭا.
ۋىجدانسىز سانلار ھەتتا بىر ئىشى،
كۆڭلىگە خوپ كەلمەي قالغان قىز ئاڭا.

بويسۇنسا ئۇ سىزغان چەمبەر-سىزىققا
ۋە چىقماي ئايلاسا ئۇنى بىر ئۆمۈر.
ئايلىنار بۇ ئاڭا بەكمۇ قىزىققا
ۋە سېزەر ھاياتتىن مەڭگۈلۈك ھۈزۈر.

بولمىسا مۇبادا دېگىنى سەپراس،
قاقتايدۇ بۇ جاھان شۇنچە تارمۇ، دەپ.
ئادەمنى قورچاق قىپ قويسۇمۇ ھەق راست،
سورماس ئۆزۈمدە ۋىجدان بارمۇ، دەپ.

شوخ بالىلارغا

شوخ بولغۇم بار بالىلار، شوخ بولغۇم بار،
قېتىلايچۇ مەنمۇ بېرىپ ئاراڭلارغا.
ئۇنتاي بىر پەس بۇ دۇنيانىڭ غەلۋىسىنى،
داخىل بولۇپ ئاچچىق-چۈچۈك پاراڭلارغا.

شوخ ئىدىمغۇ مەنمۇ بىر چاغ سىلەر كەبى،
يۇلتۇزلارغا سالغا ئېتىپ تېرىكتۈرگەن.
كىرىپك قاقماي تۇن تەڭگىچە بوۋامنىمۇ
چۈچەك ئېيتىپ بەرگىنە دەپ زېرىكتۈرگەن.

مەن باسمىغان ئورمان، دالا قالمىغان ھېچ،
مەن كەچمىگەن دەريا-ئۆستەڭ تېپىلمايتتى.
مەن ئۇچۇنلا يارالغاندەك ھەممە نەرسە،
ئوينىمىسام كۆڭلۈم ياپراپ ئېچىلمايتتى.

دوستى ئىدىم پادىلارنىڭ، قومۇشلارنىڭ،
دوستى ئىدىم ھەتتا قارغا، چۈمۈلىنىڭ،
كۈچۈكۈمنى ئەگەشتۈرۈپ چىپىپ كەتسەم،
تۇيۇلاتتى ھەتتا ئاسمان، ئۇيۇق مېنىڭ.

يىللار ئۆتكەن ئويناپ-كۈلۈپ بالىلىقتا،
چوڭ بولۇپلا يوقاتتىمغۇ شوخلۇقۇمنى.
گاڭگىرىدىم بۇ ھاياتلىق ئۆتىگىدە،
بىلەلمەستىن جاھاندا بار-يوقلۇقۇمنى.

شوخ بولغۇم بار بالىلار، شوخ بولغۇم بار،
قېتىلايچۇ مەنمۇ بېرىپ ئاراڭلارغا.
قايتىمىسۇم بالىلىقنىڭ شاۋقۇنلىرى،
داخىل بولاي ئاچچىق-چۈچۈك پاراڭلارغا...

جە نۇبلۇق قىزلار

قارا كۆزلۈك قۇمچاق قىزلار،
تۇغۇلغانمۇ كۆزۈڭلار تۇندىن؟
ياتالمايمەن نېچۈن تۈنلەردە
باشلاپ ئاشۇ ئۇچراشقان كۈندىن؟

قىزلار، قىزلار، جە نۇبلۇق قىزلار
بار سىلەردە قانداق بىر سېھىر؟
ھەرباققاندا كۈز ياپرىقىدەك،
ئالدىڭلاردا تىترەيمەن دىر-دىر...

چىمەن دوپپا كىيىشكەن قىزلار
چىقىڭلاركىن قايسى چىمەندىن؟
نېمە ئۈچۈن كۆرسەم سىلەرنى
يالقۇن تەپتى چىقىدۇ تەندىن؟

پۈرمە - پۈرمە سۈمبۈل چاچ قىزلار،
چىقىڭلارمۇ سۈمبۈل ئىچىدىن؟
نېمە ئۈچۈن تەگسە چىچىڭلار،
يۈرەك ئېغىپ ئالالمايمەن تىن؟

جۈمە ئابدۇغنى

ئۈچ تەخمىس

(شائىر ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر غەزەللىرىگە)

ئاق ئەمەس چاچمىدىكى

ئەلنى سۆيمەك قەسىمىم، كامىل ئىمانى دەپ بىلىڭ،
ئەلگە بولغاچ ھەممەنەپەس، تارتتى جاپانى دەپ بىلىڭ،
پېشقەدەم قىلدى ئۇنى دېۋر بورانى دەپ بىلىڭ؛
ئاق ئەمەس چاچمىدىكى، يىللار توزانى دەپ بىلىڭ،
سارغىيىپ كەتكەن يۈزۈمنى كۈز خازانى دەپ بىلىڭ.

كەچمىشمنى ئاڭلىسا كىم، بولغۇسى ھەيران چوقۇم،
ماڭا كەلگەن دەرد - ئەلەمنىڭ سانى يوقتۇر (خۇددى قۇم)،
ئەمما، ئەل قوينىدا تۇردۇم، غەيرىگە سوزماي قولۇم؛
قانچە نۇرغۇن، قانچە چوڭقۇر بولسا ماڭلاي قورۇقۇم،
دەردۈ كۈلپەت دەۋرىنىڭ روشەن بايانى دەپ بىلىڭ.

ئەلگە سوقتى يۈرىكىم ھەم ئەل بىلەن بولدى سۆزۈم،
خەلقى ئالەم ئالدىدا بولدى شۇڭا يورۇق يۈزۈم،

ئەپسۇسكى يىللار دولقۇنىدا، ئېگىلىپ قالدىم ئۆزۈم؛
خۇددى يۇلتۇزدەك پىلىلداپ، ياشلىنىپ يانسا كۆزۈم،
دىلدا ئارمان تاشقىنىنىڭ نام-نشانى دەپ بىلىڭ.

بەزىدە شاد يايىدىم ۋە بەزى خار ئۆتتى كۈنۈم،
ۋە لېكىن روھىي ئوزۇق بولدى ۋە تەن — سۆيگەن گۈلۈم؛
ئويلىدىم: «ۋە تەننى تەرك ئەتمەكتىن ئارتۇقتۇر ئۆلۈم!»
ئادەپ دېيىم بوران مىسالى گۈركىرەپ چىقسا، ئۈنۈم،
موپتىلالىق دەردىدىن تاشقان يۇغانى دەپ بىلىڭ.

ئويلىدىم ئۆمۈر يويى خەلقىنى، ۋە تەننى كۈن ۋە تۈن،
ئۆتتى كۆپ ئىسسىق-سوغۇقلار، پېشقەدەم بولدۇم بۈگۈن،
قەلبىم گويا مەڭگۈ باھار ئەل ئىشىدا كۆيگەن ئۈچۈن،
روھى جىسمىغا يېپىشتى سۆيگۈ يالقۇنى پۈتۈن،
ئەمدى بۇ جىسمىنى بىر ئاتەش ماكانى دەپ بىلىڭ.

«ئەل ئۈچۈن تارتقان جاپا — راھەت» دېگەن ئاقىل يەكۈن،
ئۈندىدى روھلۇق بولۇشقا، ياشىرىپ قالدىم بۈگۈن؛
ھاياتلا بولسام ئەل ئۈچۈن خىزمەت قىلارمەن كۈن ۋە تۈن؛
قانچە پەرھاد كۈنلىرىنى كۆرسەمسەن ئەل ئۈچۈن،
بۇ ئاگا دەۋران ئىشىنىڭ ئىمتىھانى دەپ بىلىڭ.

قەشقەر گۈزىلىگە

ئۆزۈڭنى پىنھان تۇتسەنمۇ، كۆرۈۋالدىڭمۇ مېنى،
ياكى غايىب قوللىرىڭدا چىرمىۋالدىڭمۇ مېنى،
يا كەبى قاشىڭنى بەتلەپ ئوۋلىۋالدىڭمۇ مېنى،
بىر قاراپ سېھرنىڭ بىلەن سەن بۆسۈۋالدىڭمۇ مېنى،
ئۆرۈم-ئۆرۈم چاچلىرىڭغا ئورنىۋالدىڭمۇ مېنى.

كۆرمىگەن ئەردىم جاھاندا سەن كەبى نازۇك بەدەن،
بىر كۆرۈپ بولدۇمكى مەجنۇن، ئەي گۈزەل، سەزدىڭمۇ سەن،
سەنمۇ ئويلايمسەن، كېچە-كۈندۈز خىيالىم سەن بىلەن،

ھۈر ئىدىم چۆلدە كېيىكتەك، كۆزلىرىڭ كۆرمەستە مەن،
كىرىپكىڭنى ئوق قىلىپ سەن ئىلىۋالدىڭمۇ مېنى.

ئەس-ھوشۇم نورمال ئەمەس سېھىرلىنىپ قالغان كەبى،
غايىبانە مۇگدشارمەن ئېلىشىپ قالغان كەبى،
قوللىرىم ھېچ ئىشقا بارماس چىگىلىپ قالغان كەبى،
ھېچ كېتەلمەيمەن قېشىڭدىن يۆگىلىپ قالغان كەبى،
پۈتلىرىمدىن يۆگىمەچتەك يۆگىۋالدىڭمۇ مېنى.

مېنى مۇنچە قىنىما، رەھىم قىلىپ ھالىمغا يەت،
يا جېنىمنى قەتلى قىل، (دەردتە ئۆلەرمەن ئاقىۋەت)؛
قىلچىلىك تاقەت قىلىشقا قالمىدى ھالىم پەقەت؛
بار ۋۇجۇد بولدى ئەسىر، ئەقلى خىيالىم بەندۈبەنت،
شۇ قارا خالىڭ ئىچىگە يۇغۇرۇۋالدىڭمۇ مېنى.

سېنى كۆرگەندىن بۇيان ئەپلەشمىدى قىلغان ئىشىم،
ئويلساملا سېنى ھەتتا قالدى يەۋاتقان ئېشىم،
ئىشقى ئوتى يامان ئىكەن، كەلكۈن بولۇپ ئاقتى يېشىم،
مۈكچىيىپ قالدى بېلىم، پۈت-قوللىرىمۇ ئەۋرىشىم،
تالى مەجنۇندەك ئۆزۈڭگە ئېگىۋالدىڭمۇ مېنى.

كۈندۈزى يولغا قارايمەن شۇنچە بىتاقەت بولۇپ،
كەلمسەڭ، يوقتۇر ئامالىم، قايتىمەن باغرىم سۈنۈپ،
ئاخشىمى بېھوش ياتارىمەن، يۈرىكىم دەردكە تولۇپ؛
كەچ شەپەق كۈلگەن چېغى ناخشاڭ بىلەن بىللە قوشۇپ،
تارىلىرىڭنىڭ رىشتىسىگە ئىگىرىۋالدىڭمۇ مېنى.

ئەي گۈزەل، ھالىمغا باق، بالدۇرقى ھالىم قالمىدى،
سارغىيىپ بولدۇم سامان، تەندە ما-جالىم قالمىدى،
يېلىنمايمۇ تىزلىنىپ؟ (باشقا ئامالىم قالمىدى)،
يا ھەرەم، يا ھۆرۈ پەيكەردىن تەمەيم قالمىدى،
تىل تۇمارىڭ قاتلىرىغا تۈگۈۋالدىڭمۇ مېنى.

ئىشنىڭ سۆزۈمگە، بىر كېلىپ ھالىمنى كۆر،
 گەر سۆزۈمدە بولسا يالغان مەيلى تىللا يا تۈكۈر؛
 راستىنى ئېيتسام؛ ماڭا بۇنداق ياشاشتىن ياخشى كۆر؛
 مۇپتىلالق بولدى قىسمەت ماڭا ئەمدى بىر ئۆمۈر،
 ئەي نىگار، تەقدىر قازادىن سورىۋالدىڭمۇ مېنى.

غەنىمەت

دوستلار بىلەن جەم بولۇش بەكمۇ قىممەت، غەنىمەت،
 قانغۇدەك بىر مۇڭدېشىپ بولۇش ئۈلپەت غەنىمەت،
 مەي تۇتۇشۇپ تىلەشمەك شان ۋە نۇسرەت غەنىمەت؛
 ئۇزات، ساقى، قەدەھنى كەلدى پۇرسەت غەنىمەت،
 قەدىرشۇناس دوست بىلەن بىردەم سۆھبەت غەنىمەت،
 ئالتە كۈنلۈك ئالەم بۇ، باقۇۋەندە ئورۇن يوق،
 ھەتتا گاھى قالسەن مۇڭداشقۇدەك سورۇن يوق،
 شۇڭا ئىناق ياشايلى، كۆڭلىمىز ئاق-تۈگۈن يوق؛
 تۈنۈگۈنكى يارەنلەر قاراپ باقساڭ بۈگۈن يوق،
 بىلسە دوستلار ئۆزىنى، قەدىر-قىممەت غەنىمەت.

مېڭ ياشىغان لوقمانمۇ ھىيلە-مىكر ئىشلەتتى،
 لېكىن ئامال تاپالماي، ئاڭمۇ ئەجەل يەتتى،

شۇ ئۆلۈمنىڭ قايغۇسى يۈرەكلەرنى خۇن ئەتتى؛

نۆھ ئۆمرىگە باقا يوق، ئىسكەندەرمۇ ياش كەتتى؛

«ئۆتكەن ئۆمۈر — ئاتقان ئوق»، مەنۇت-سائەت غەنىمەت.

تېخى ھېچكىم دۇنيادا مەڭگۈ ئۆمۈر كۆرمىدى،

لېكىن، نۇرغۇن كىشىلەر يىل قەدىرىنى بىلمىدى،

بىلگەنلەرمۇ بىلىمگە ئانچە كۆڭۈل بۆلمىدى؛

نى خاقانلار قالدى، ئىبن سىنا ئۆلمىدى،

ئىز قالغۇدەك بىر ئىشقا سېڭگەن مېھنەت غەنىمەت.

قەدىرلەيلى ۋاقتىنى، بىزمۇ ھامان ماڭىمىز،

ئىجاد قىلساق ئەل ئۈچۈن قالار مۇندا نامىمىز،

لېكىن باردۇر مۇشەققەت، بىزمۇ ئەمەس چارىسىز؛
« ئەجدىھاسىز خەزىنە يوق، گۈل ئېچىلماس خارىسىز »
چەكسە ئاشىق يار ئۈچۈن قانچە كۈلپەت غەنىمەت.

كىمكى ئەلگە ئىشلەشنى نىيەت قىلسا كۆڭلىدە،
جاپا چېكىپ، گەر راھەت كۆرمىسىمۇ ئۆمرىدە،
لېكىن، ئاڭا مۇھەببەت قوزغىلىدۇ ھەممىدە؛
ھەر ئىرادە ساھىبى قازسا قۇدۇق يىڭىدە،
ئىچۈر ئاخىر سۈيىنى، دېمەك ھىممەت غەنىمەت.

ئىنسان بولساڭ بول چوقۇم ئەلگە كۆيەر ئوت يۈرەك،
ئويلا دائىم خەلقىڭنى، بولغىن ھەم ئالىي تىلەك،
ۋەتەن ۋە خەلق بولىدۇ ھەممىزگە يار-يۆلەك؛
مىسكىن ئىپتۇر؛ يالتىراق ساختا شۆھرەت نە كېرەك،
غۇربەت ئىچرە يۈرسەڭمۇ ئەلگە خىزمەت غەنىمەت.

قىيۇم سۈيى

يۈرىكىڭدە ئۇنىڭ يىلتىزى

قەيەردىدۇر ۋىسال مەنزىلى،
يېتەلمىدىم پىراقمۇ شۇنچە؟
ئەي مۇھەببەت، دىللار ئىلاھى
مېنى سەرسان قىلمىغىن بۇنچە.

چۈشۈمدىمۇ خىيالىمدا سەن

كۆرۈپتىمەن ئاخشام گۈزەل چۈش،
يۈرگۈدەكمەن باغلارنى كېزىپ،
سۇ بويىدا ئوماق شوخ قىزلار
ئوينىشارمىش گۈلدەستە تىزىپ.

تاپالمىدىم،

ئىزدىدىم سېنى،

ئەي مۇھەببەت

سېنى كۆرسەم،
سېنى سۆيسەم مەن،
سېنىڭ بىلەن ئۆتسە كۈنلىرىم،
ماڭا بەرگەن مۇھەببىتىڭدە
بىدار ئۆتسە مېنىڭ تۈنلىرىم.

ئەسلىسە مەن شېرىن ھېس بىلەن
چاچلىرىڭنىڭ يال-يال نۇرىنى،
يۈرىكىمگە بەرمەيدۇ ئارام
سېغىنىشنىڭ كۈچلۈك بۇرىنى.

مۇھەببىتىڭ، ۋاپادار كۆڭلۈڭ
 ھە ئۇنىڭغا نۇرلار چاچقۇچى،
 بىلىپ ئۇنى خۇش پۇراق رەيھان،
 قۇلىقىڭغا قىسۋال جېنىم،
 سۇغار ھامان يۈرەك قېنىڭدا،
 شۇندىلا مەن تاپمەن تىنىم.

تەبەسسۇمۇڭ

يۇلتۇزلاردەك جىمىرلاپ بېقىپ،
 تەبەسسۇمدا قارىساڭ ماڭا،
 تىترەر قەلبىم مىسلى ياپراقتەك،
 تەلپۈنمەن شۇنچىلىك ساڭا.

جېنىم سېنىڭ كۆزۈڭلا ئەمەس،
 پۈتۈن جىسمىڭ تەبەسسۇم شۇنداق،
 يۈرىكىڭدە ئۇنىڭ يىلتىزى،
 شەبنەم كەبى پاكىز ۋە ئاپئاق.

تەبەسسۇمۇڭ ئىلھام بۇلىقى،
 يۈرىكىمنى سەگىتىپ ئۆتكەن،
 ھەمراھ ماڭا ھەرقاچان شادلىق،
 ھايات تەمى شۇنىڭدىن پۈتكەن.

1995-يىلى ماي، غۇلجا

كۆڭلۈم يېرىم تولغىنىپ كەتتىم،
 «ھەممىسى بار، دىلرە بايىم يوق»
 شۇ خيالدا ئويغىنىپ كەتتىم.

سەن چىقمايسەن يادىمدىن ھەرگىز،
 چۈشۈمدىمۇ خيالدا سەن،
 سېنى شۇنداق چەكسىز سۆيىمەن،
 يۈرىكىمدە-ھاياتىمدا سەن.

ئارمانلىرىمنى بىلەمدىغانسەن

ئارمانلىرىم ئەجەبمۇ شېرىن،
 جان ئامرىقىم بىلەمدىغانسەن؟
 ئۇچقۇنلىرى يۇلتۇزنىڭ ئۆزى،
 كۆزلىرىمدىن كۆرەمدىغانسەن؟

ئارمانلىرىم ساڭىلا تالىق،
 ئۇدۇر سېنىڭ ئامىتىڭ-بەختىڭ،
 ئۇ مىسالى شۇڭقار قاننى،
 پەللىلەردە سەلتەنەت تەختىڭ.

ئالتۇن قۇلۇپ دېسەم ئۇنى مەن،
 قولىڭدىن ئالتۇن ئاچقۇچى.

ھوشۇر ئىبراھىم

غەزەللىرى

1

كۆزلىرىڭدىن كۆچتى شوخلۇق، جىلۋە-ناز،
 نازنى يۇتتى ئوت-پىغان بارا-يارا،
 سەلتەنەت، سۈر ۋە كېسىردىن يوق ئەسەر،
 ئىنتىزارلىق ھۆكۈمران، كۆزلەر چارا.

سۈرمە سىڭدى قاشلىرىڭغا قاپقارا،
 كىرىپكىڭ تاق، شام-سەھەر شەبنەم ئارا،
 ھەر نىگاھتا ئەكس ئېتەر ئىزگۈ خيال،
 ھەتتىگەي، پىكرىڭ سۇنۇق، باغرىڭ يارا.

يول دېگەن ئالدىڭدا ئەگرى ھەم يىراق،
ساھىلىك ئۇچقۇن-چېكىت، ئوبدان قارا!
چىڭ ئىرادە ئوت تېغىنى پەسلىتەر
ساپ ئەقىدە، چىن ۋاپادا يۇرت سورا.

2

ئاي دەيدىكەن باشقىلار، سەن ئوخشايسەن ئۆزۈڭگە،
كۆزۈڭ نۇرلۇق بۇلاقتۇر ئايىمۇ چۆمگەن كۆزۈڭگە.
سەن قەلبىمنى يورۇتقان چولپان يۇلتۇز ئەمەسمۇ؟
تاش ئەينەككە قاراپياق ئىشەنمىسەڭ سۆزۈمگە.
كۆككە باقسام ئايدىمۇ سانسىز داغلار بار ئىكەن،
سەن غۇبارسىز گۈل سەنەم كۈنمۇ قايىل يۈزۈڭگە.
سەن تۇرغاندا يېنىمدا، كۈندۈز گۈزەل، تۈن گۈزەل،
كۈندىن ئىللىق نۇر بېرەر شەھلا كۆزۈڭ كۆزۈمگە.
سۆيگۈم ئۈچۈن قاناتسەن، جىسمىغا قان-ھاياتسەن،
ئايغا ئەنداز، كۈنگە ھەم سەن ئوخشايسەن ئۆزۈڭگە.

3

يېنىپ تۇرغان چوغمۇسەن، مېھرىڭ ئىللىق نۇرانە،
پەرىلەرگە تۇغمۇسەن، ئاجايىپ ئۆز يېگانە.
چېھرىڭدە نۇر، لېۋىڭدە جىنەستىنىڭ ئەندىزى،
كۆزۈڭ چاقنار قۇياشتەك مەن ئىنتىزار پەرۋانە.
ئىشقىڭدا تەن كېۋاپتۇر، تونۇردىمەن-ئوتتۇمەن،
بوسۇغاڭدىن كېتەلمەي بولۇپ قالدۇم دىۋانە.
ۋىسال قۇشۇم ئەگىيدۇ ئۆگزەڭدىكى پەغەزنى،
پەرۋازىم يوق ئۆزىڭگە، سەن قەلبىمدە يېگانە.
ئەگىمەنۇ ئەگىمەن مەھەللەڭدىن كېتەلمەي،
مەي ئوتلىماي ئىشقىڭدا بولۇپ قالدۇم مەستانە.
ۋىسالىڭغا تەشنامەن، كۆرۈنگىنەن ئاي بولۇپ،
بولۇپ قالاي ئۆمۈرلۈك ساڭا مۇشتاق دىلخانە.

4

گۈل كۆرۈپ ئۆستۈم زاكامدىن، قايتا گۈل كۆرگۈم كېلۈر،
 ياشلىغىمدا كىلا پۇراپ، لەۋگە يېقىپ سۆيگۈم كېلۈر.
 گۈل دېگەن رەڭدار تەبىئەتنىڭ گۈزەل خان تاجىسى،
 قىيىزىل گۈلنى يۈرەككە ئوخشىتىپ تىزغۇم كېلۈر.
 ھەر سەھەر گۈل سەيلىسىدە ھېسلىرىمنى ئۇرغۇتۇپ،
 گۈلدىكى شەبنەمنى يۈزگە مىڭ قېتىم سۈرگۈم كېلۈر.
 گۈل ھىدى-يارنىڭ ھىدى ساپ ئارىلىشىپ كەتكەن تامام،
 گۈل ھىدى مەستخۇشلۇقىدا شاد غەزەل ئېيتقۇم كېلۈر.
 گۈلگە ئاشىق خۇشناۋا بۇلبۇل كەبى نەزمە تۈزۈپ،
 سۆيگۈ ئۈچۈن چاڭقاق قەلبەلەرگە ھامان يازغۇم كېلۈر.
 گۈل ئېچىلسا ھەر باھاردا، ياشلىقىمنى ئەسكە ئېپ،
 ياش كۆڭۈلنىڭ زوقى قوزغالغان كەبى تۇرغۇم كېلۈر.
 گۈلنى كۆرگۈڭلار كېلەمدۇ؟ دەپ سوراپسەن ئامرىقىم،
 گۈل كۆرۈش دىل ئادىتى، ھەتتا قىسىپ يۈرگۈم كېلۈر.
 گۈل كۆرۈش قەلبى ھۈزۈرى ئول ھوشۇرنىڭ دائىما،
 باغدىكى رەڭدار كېپىنەكتەك سۆيۈپ قونغۇم كېلۈر.

5

ھەقىقەتتىن تۇغۇلدۇممەن، ھەقىقەت تىل تۇمارىمدۇر،
 تومۇردا جۈش ئۇرۇپ ئاققان قېنىم ھەم كۈچ-مادارىمدۇر.
 ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ ئۆتكەن ھاياتنىڭ لەززىتى بولماس،
 ھاياتىم لەززىتى، پەخرى ئۇ، سۆيگەن دىل نىگارىمدۇر.
 ھەقىقەت سۆزلىسەم بەزى قالارمەن مىڭ تاغار دەردكە،
 شۇ دەردكە رازى بوپ ئۆتمەك يۈرەكتە چىن قارارىمدۇر.
 « ھەقىقەت سۆزلىگەن ئادەم ئۆلەر ئۆز ئەجلىدىن بالدۇر »
 ئېسىلسام دارغا بالدۇرلا يۇشايمانسىز بارارىمدۇر.
 ھەقىقەتكە جىمى موھتاج، ئۇنىڭدىن ئەل روناق تاپقاي،
 ھەقىقەت شۇ سەۋەب مەڭگۈ ئۆمۈرلۈك دىل خۇمارىمدۇر.

6

ئۈزۈڭگە ئوخشساڭ ھازىر، قالارسەن ئوخشىماي دەمدە،
 ۋاقىت ئۇ شۇنچىلىك تېزكى، كۆرەلمەيسەن ئاشۇ كەمدە.
 لاغايلاپ يۈرمە غايىللىق ئىچرە ھەر دەقق ئىنسان،
 قىلارسەن يىل ئۆتۈپ پۇشايىمان ماجالىڭ قالمىسا تەندە.
 ھايات تۇلپارغا دەرھال يۈگەن سال نەۋقيران چاغدا،
 شۈكۈر مەيخانىسىدا سەن بولۇپ قالماي نادان بەندە.
 ئۆتۈپ ياشلىق، كېتىپ پۇرسەت ئىكەك سالسا ۋاقىت ئۆمرۈڭ،
 تىلەرسەن ئۆزگىدىن ئاش-نان كىيىپ رەزگى كۇلا-جەندە.
 ئىجاد-مېھنەتتە ئېرىپ ياتتۇر، ئىلاھقا تەڭ تۇرار بەلكى،
 دېڭىزنى تىندۈرالايدۇ ئۈمىد بولسا ئەگەرچەندە.
 شىجائەت شەمشىرى كەسكەي ئېگىز تاغلارنىمۇ بەلدىن،
 ئەقىلنىڭ سۈيىدە شەمشەر سۇغارساڭ، بەلكى بىردەمدە.
 ئۆگەن دوستۇم، بىلىم ئىزدە، نادانلىق ئۈزۈلمسۈن بويىنۇڭ،
 ھايات ئەييامىنى چىڭ تۇت، ۋاقىت گەر بولمىسا سەندە.

7

قەدىمىي ھەم گۈزەل ئاستانە يىپەك يول قامۇسى قەشقەر،
 مۇقەددەس شەھىرى سۇلتانە گۈلى ھەم تاجىسى قەشقەر.
 ئۇنى تەڭرىم ياراتقانمىش ئېلىپ تۇپراقىنى زەردىن،
 جاھان سەيناسىدا مەشھۇر ئەزىزلەر ئانىسى قەشقەر،
 «سەمەرقەنت ئالمىسى» دەيدۇ، نە ئالما، چېھرى گۈلخاندىر،
 سۈڭەكلەرگە يىلىك، مېھرى كۆڭۈللەر خانىسى قەشقەر،
 چىلىشچان خەلقى مىڭ ئەلا شاھنشاھ-كاتتا خاقاندىن،
 جاھانكەشتى قەلەندەرمۇ ئۇنىڭ پەرۋانىسى قەشقەر،
 تېشى زەر، دۈزرى-مارچاندۇر، سۈيى زەمزەمگە تەڭ مۇتلەق،
 گىياھ يانتاقلىرى دۇرا، ئانارنىڭ دانىسى قەشقەر،
 ئۇنىڭ تۆت پەسلى ئايرىلغان خاتاسىز ھەم ئېنىق-روشەن،
 ھاياتلىقچۈن ئېسىل جەننەت، بەخت پەيۋەندىسى قەشقەر،
 ئانا قەشقەر، ئەزىز قەشقەر، سۆيۈملۈك بەختىيار قەشقەر،
 «جاھان رەئالىرى ئىچرە» يۈرەكنىڭ پارسى قەشقەر.

ئىبراھىم ئىزاقى

ئۆچمەس چاقىقلار

پەرداز

باھار تەبىئەتكە بەرمىسە پەرداز،
قىلالماس باغدا گۈل-چىچەك جىلۋە-ناز،
گۈزەللىك كۆكىدە پەردازۇ پەرسىز،
لاتاپەت قوشىمۇ قىلالماس پەرۋاز.

كۆركەمدۇر كۆرۈمىسىز قامەت پەردازدا،
پەرداز ھېچ ياراشماس چىراي-سىيما ئاز،
يوقتار قىممىتىن سەتلىشىپ بىراق،
ھەقىقەت يۈزىگە قىلىنسا پەرداز.

يوچۇق

يوچۇق بار دېرىزە، ئىشىكتە، رامدا،
يوچۇق بار تەختتە، ئوردا، قورغاندا،
يوچۇق بار تۈندىمۇ، تاگدىمۇ ھەتتا،
يوچۇق بار ئىنساندا — قەلبتە، ئاگدا.

يوچۇقتىن يۈرۈشەر ئىس، توزان-شامال...
يوچۇقتىن ھاۋامۇ تۇرار ئالمىشىپ.

يوچۇقتىن نۇر-شولا ئۆتەر، يوچۇقتا
خىلمۇ خىل پۇراقىلار كېتەر ئازىلىشىپ.

خىسلەتلىك يوچۇقلار، يوچۇقتىن بايقا،
يوچۇقتا ئاشكارا بولۇر ماھىيەت،
بۇ سىرلىق ھاياتقا يوچۇقتىن قارا،
كۆرۈنەر تەك ساڭا مۇھەببەت-نەپرەت.

غەم

ئارتۇق غەم ئەقىلگە ئۆتكۈز ئىكەك دەر،
نادانلىق ئەقىلنى ئۆزى ئىككەكلەش،
ۋە لېكىن ئاقىلغا ئازاب كەلتۈرەر
ئەلگە خاس ئەقىلنى ئىككەكتىن چەكلەش.

ئۆز ياكى ئۆزگىنىڭ غىمىنى بىمەي،
خالايدۇ كىم يۈز يىل ئۆمۈر كۆرۈشنى؟!
خالايمەن ۋەتەن ئەل غىمىنى بەيلا
ئىككەكنىڭ ئىلكىدە كىپەك بولۇشنى.

تۆمۈر داۋامەت

ئوتتۇرا ئاسىيادىكى بەش دۆلەتكە سېرىق

(زىيارەت خاتىرىسى) *

4-بېكەت — ئۆزبېكىستانغا زىيارەت

1. دوست قوشنىمىز ئۆزبېكىستان

ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتى ئالىي سوۋېتىنىڭ تەكلىپىگە بىنائەن، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللەر ئۆمىكىمىز 30-ئىيۇن ئايروپىلاندا تاشكەنتكە بېرىپ، ئۆزبېكىستاندا بەش كۈن زىيارەتتە بولدى.

ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتى ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ ئوتتۇرىسىغا، ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ئەڭ چوڭ دەريالار بولمىش سىر ۋە ئاھۇ دەريالىرىنىڭ ئارىلىقىغا جايلاشقان. ئۇ ئوتتۇرا ئاسىيادىكى قازاقىستان، قىرغىزىستان، تاجىكىستان ۋە تۈركمەنىستاندىن ئىبارەت تۆت دۆلەت بىلەن چېگرىلىنىدۇ. يەر مەيدانى 447.4 مىڭ كۋادرات كىلومېتىر. زېمىنىدا جىلغىلار، تۈزلەڭلەر، دەريا بويلىرىدا بوستانلار بار، باشقا يەرلىرى كۆپىنچە قۇملۇقتىن ئىبارەت. ئاھالىسى 22 مىليون بولۇپ، ئوتتۇرا ئاسىيا رايونى بويىچە ئاھالىسى ئەڭ كۆپ مەملىكەت ھېسابلىنىدۇ. ئۆزبېكلەر ئومۇمىي ئاھالىسى سانىنىڭ 70 پىرسەنتىنى، رۇسلار 10 پىرسەنتىنى، باشقا مىللەتلەر 20 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. ئۆزبېكىستان ئىككى دەريا ۋادىسىغا، قەدىمدىن تارتىپ ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ شەرق بىلەن غەرب، جەنۇب بىلەن شىمال ئوتتۇرىسىدىكى قاتناش مۇقەررەر ئۆتىدىغان يېرىگە جايلاشقان، ئوتتۇرا ئاسىيا تارىختا ئىنسانلارنىڭ مەدەنىيەت پائالىيەتلىرى ئىنتايىن جانلانغان. روناق تاپقان رايون بولغاچقا، ئۇ يەردە ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت ئەزەلدىنلا ئىنتايىن تەرەققىي قىلغان. ئۆزبېكىستان ئېلىمىز بىلەن چېگرىداش بولمىسىمۇ، لېكىن بېرىش-كېلىش قىلىشتا ئۇزاق

تارىخقا ئىگە. شىنجاڭدا ئۆزبېك مىللىتى بار. ئۆزبېكىستاندىمۇ ئۇيغۇرلار بار. جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۆزبېكىستاننى ئۆز ئىچىگە ئالغان سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيەتلىرى بىلەن ئىقتىساد، مەدەنىيەت جەھەتلىرىدە زىچ مۇناسىۋەت ئورناتقان ۋە ئۇنى راۋاجلاندۇرغانىدى. بۇ مۇناسىۋەت بىر مەزگىل ئۈزۈلۈپ قېلىپ، ھازىر دەۋر تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ يەنە ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى ۋە تەدرىجىي كۈچەيتىلدى. بۇ جۇڭگو-ئۆزبېكىستان خەلقلىرى قارشى ئالدىغان ئىش. بۈگۈن مەن جۇڭگو خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللەر ئۆمىكىنى باشلاپ زىيارەتكە كەلگىنىمدە، 1990-يىلى نوپا بىردا جۇڭگو شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ۋەكىللەر ئۆمىكىنى باشلاپ بۇ يەردە تۇنجى قېتىم زىيارەتتە بولغانلىقىم ئىختىيارسىز ئېسىمگە كەلدى. شۇ چاغدا جۇڭگونىڭ شىنجاڭ رايونىدىن كەلگەن دوستلۇق ئەلچىسى سۈپىتىدە بىزنى ئۆزبېكىستان ھۆكۈمىتى ۋە خەلقى قىزغىن كۈتۈۋالغانىدى. بارغانلا يەردە قىزغىن قارشى ئېلىنغانلىقىمىز ھازىرقىدەكلا يادىمدا تۇرۇپتۇ.

30-ئىيۇن چۈشتە ۋەكىللەر ئۆمىكىمىز تاشكەنت ئايرودرومىغا يېتىپ كەلدى. بىزنى ئۆزبېكىستان ئالىي سوۋېتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى خېلىلوۋ، ئالىي سوۋېت خەلقئارا ئىشلار كومىتېتىنىڭ رەئىسى ھەبىۋىلايوۋ، تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكىنىڭ 1-مۇئاۋىن مىنىستىرى زىيانوۋ، چەت ئەللەر بىلەن بولغان دوستلۇق جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى قايبوۋ قاتارلىق رەھبەرلەر ۋە ئامما قىزغىن قارشى ئالدى. رەھبەرلەر بىلەن بىر-بىرلەپ كۆرۈشۈپ سالاملاشقاندىن كېيىن، چىرايلىق ياسانغان ئۆزبېك قىزلىرى بىزگە نان، تۇز ۋە گۈل تەقدىم قىلدى. مەن جۇڭگو خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللەر ئۆمىكىگە ۋە كالىتەن ئايرودرومدا قىسقىچە سۆز قىلدىم. سۆزۈمدە بۇ قېتىمقى زىيارىتىمىزنىڭ مەقسىتى توغرىسىدا توختىلىپ مۇنداق چۈشەنچە بەردىم: «جۇڭگو خەلقى بىلەن ئۆزبېكىستان خەلقى ئەنئەنىۋى دوستلۇققا ئىگە. جۇڭگو مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ئۆزبېكىستان بىلەن بولغان دوستلۇق-ھەمكارلىق مۇناسىۋىتىنى كۈچەيتىش ۋە راۋاجلاندۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىدۇ. بىز بۇ قېتىمقى زىيارەت ئارقىلىق دۆلىتىڭلارنىڭ پارلامېنت ۋە ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى، جۈملىدىن ھەر ساھە ئەربابلىرى بىلەن كەڭ دائىرىدە ئۇچرىشىپ، ئورتاق كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان مەسىلىلەر ھەققىدە پىكىر ئالماشتۇرۇپ، ئۆزئارا چۈشىنىشنى كۈچەيتىپ، ئىككى دۆلەتنىڭ ۋە ئىككى دۆلەت پارلامېنتلىرىنىڭ دوستلۇق-ھەمكارلىق مۇناسىۋىتىنىڭ يەنىمۇ راۋاجلىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈشىنى ئۈمىد قىلىمىز.» مەن سۆزۈمدە يەنە مۇنۇلارنى تەكىتلەپ ئۆتتۈم: «بۇ قېتىم دۆلىتىڭلارغا دوستانە زىيارەتكە كەلگەن ئۆمىكىمىز مەملىكىتىڭلار مۇستەقىل بولغاندىن كېيىنكى جۇڭگو خەلق قۇرۇلتىيىدىن بۇ يەرگە رەسمىي زىيارەتكە كەلگەن تۇنجى ۋەكىللەر ئۆمىكى ھېسابلىنىدۇ.»

ماڭا نىسبەتەن ئېيتقاندا، بۇ مېنىڭ تاشكەنتتە ئىككىنچى قېتىم زىيارەتتە بولۇشىم ئىدى. تونۇش جايلارنى ئايلانغاندا مەندە ئىنتايىن يېقىملىق تۇيغۇ پەيدا بولدى... مەن

ئۆزبېك خەلقى ۋە مېھماندوست تاشكەنت ئاھالىسىگە جۇڭگو خەلقى بىلەن مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ سەمىمىي تىلەكلىرىنى يەتكۈزدۈم.

ئايروودرومدىن دۆلەتلىك مېھمانخانىغا قاراپ يولغا چىقتۇق.

چۈشتىن كېيىن ئالىي سوۋېت بىناسىدا ئالىي سوۋېت رەئىسى يولداشوۋ، مۇئاۋىن رەئىسى خېلىلوۋ، خەلقئارا ئىشلار كومىتېتىنىڭ رەئىسى ھەببۇللايوۋ قاتارلىق رەھبەرلەر بىلەن كۆرۈشتۈك.

كۆرۈشۈشتە، رەئىس يولداشوۋ سۆز ئېلىپ، ئالدى بىلەن جۇڭگو مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ زىيارەتكە كەلگەنلىكىنى قىزغىن قارشى ئالدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئاندىن كېيىن ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مۇستەقىللىكتىن كېيىنكى ئىقتىسادىي تەرەققىيات ئەھۋالىنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى. 1991-يىلى سابىق سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدا «19-ئاۋغۇست» ۋەقەسى يادىغا بولغاندىن كېيىن سىياسىي ۋەزىيەتتە جىددىي ئۆزگىرىشلەر يۈز بېرىپ، نۇرغۇن جۇمھۇرىيەتلەر ئارقىمۇ ئارقا مۇستەقىللىك جاكارلىدى. سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ پارچىلىنىشى ساقلانغىلى بولمايدىغان ۋەزىيەت تەقەززاسىغا ئايلاندى. ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتى ئالىي سوۋېتى «ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مۇستەقىللىك باياناتى» ۋە «ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مۇستەقىللىك پرىنسىپ-قانۇنلىرى» نى ئېلان قىلىپ، 1991-يىلى 1-سېنتەبىردىن ئېتىبارەن مۇستەقىل ئىگىلىك ھوقۇقىغا ئىگە دۆلەت ئىكەنلىكىنى جاكارلىدى. بۇ قارار ئۆزبېكىستان خەلقىنىڭ پۈتۈن كۈچى بىلەن قوللىشى ۋە ھىمايە قىلىشىغا ئېرىشتى. 1-سېنتەبىر دۆلەتنىڭ مۇستەقىللىك كۈنى يەنى دۆلەت بايرىمى كۈنى قىلىپ بەلگىلەندى. «دۆلەت بايرىقى قانۇنى» ماقۇللىنىپ يېڭى دۆلەت بايرىقى ئىشلىتىلدى. كېيىن يېڭى دۆلەت گىربى ۋە دۆلەت ناخشىسى ماقۇللاندى. 1992-يىلى دېكابىردا جۇمھۇرىيەتنىڭ يېڭى ئاساسىي قانۇنى ماقۇللاندى. ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتى مۇستەقىل ئىگىلىك ھوقۇقىغا ئىگە بىر دۆلەت سۈپىتىدە ھازىر تامامەن مۇستەقىل-ئۆزىگە ئۆزى خوجا ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇش يولىغا ماڭدى. سابىق سوۋېتلەر ئىتتىپاقى دائىرىسىدە، ئۆزبېكىستاننىڭ ئىقتىسادى نەچچە ئون يىل ئىچىدە غايەت زور مۇۋەپپەقىيەتلەرگە ئېرىشكەن. لېكىن نۇرغۇن مەسىلىلەرمۇ مەۋجۇت ئىدى. مەسىلەن، ئاساسلىقى ئىقتىسادىي قۇرۇلمىنىڭ تاق بولغانلىقىدا، كېۋەز تېرىلغۇسى يېزا ئىگىلىكىنىڭ ئاساسىي تارمىقى بولۇپ، مەھسۇلات قىممىتى جۇمھۇرىيەتنىڭ پۈتۈن يېزا ئىگىلىك مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 60 پىرسەنتىنى ئىگىلەپ، كېۋەزچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىدىغان دېھقانلار يېزا ئىگىلىكىدە ئىشلەيدىغانلار سانىنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكىنى ئىگىلەيتتى. سانائەت ساھەسىدىمۇ پاختىغا ئىش قوشۇشنى دەۋر قىلغان ھالدا، زور بىر تۈركۈم تارماقلار مەۋجۇت ئىدى. بۇنداق تەڭپۇڭسىز ھالەت جۇمھۇرىيەتنىڭ يېزا ئىگىلىك تەرەققىياتىغا تەسىر قىلدى. مەسىلەن، ئاشلىقتا تەمىنلەش جىددىيەتكە بولدى، ئۇنىڭدىن باشقا ئىشلەپچىقىرىش ئۈسكۈنىلىرى كۆنرىغان، بولۇپمۇ، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ پارچىلىنىشى ئېلىپ

كەلگەن پاسسىپ تەسىرنىڭ ئىشلەپچىقىرىشى تۆۋەنلىتىۋېتىشى قاتارلىق مەسىلىلەر گەۋدىلىك بولدى. لېكىن بۇ قىيىنچىلىقلار زۇڭتۇڭ ۋە ھۆكۈمەتنىڭ رەھبەرلىكىدە تەدرىجىي يېڭىلىمەكتە، بەزى ئىقتىسادىي ئىسلاھات تەدبىرلىرى قوللىنىلماقتا. دۆلەتنىڭ كونكرېت ئەھۋالىغا ئاساسەن، يېزا ئىگىلىك ئىقتىسادىي ئىسلاھاتىنىڭ بۆسۈش ئېغىزى قىلىنىپ ئىجارىگە، ھۆددىگە بېرىش تۈزۈمى تەدرىجىي يولغا قويۇلۇپ، ئائىلىۋى دېھقانچىلىق مەيدانلىرى بەرپا قىلىنىپ، دېھقانلارنىڭ قالدۇرۇق يەرلىرى كېڭەيتىلمەكتە. سانائەت ئىسلاھاتى باش كۆتۈرۈشكە باشلىدى. كىچىك كارخانىلار، تۇرالغۇ جايلاردا خۇسۇسلاشتۇرۇش، چوڭ ۋە ئوتتۇرا تىپتىكى كارخانىلاردا ھەسسدارلىق تۈزۈمى يولغا قويۇلۇۋاتىدۇ. ئىچكى ۋە تاشقى ئىقتىسادىي مۇناسىۋەت كېڭەيتىلىپ، ئىدىئولوگىيە سىزىلەشتۈرۈش ئەمەلگە ئاشۇرۇلماقتا. بىر قاتار ئىسلاھات تەشەببۇسلىرى ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ، ئىسلاھات باسقۇچلار بويىچە يۈرگۈزۈلۈپ، تەدرىجىي بازار مۇناسىۋىتىگە ئۆتۈشتە دەسلەپكى نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلدى.

رەئىس يولداشوۋ ئالىي سوۋېت خىزمىتىنىڭ ئەھۋالىنى تونۇشتۇردى. ئالىي سوۋېت دۆلەت ۋە كالىت ئورگىنى بولۇپ، قانۇن تۇرغۇزۇش ھوقۇقىنى يۈرگۈزىدۇ. ئالىي سوۋېت پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ھەر قايسى سايلام رايونلىرىدىن سايلاپ چىقىلغان 500 ۋەكىلدىن تەشكىل تاپقان بولۇپ، ۋەزىپە ئۆتەش مۇددىتى بەش يىل بولىدۇ. ئالىي سوۋېت ئاساسىي قانۇن، ئىچكى-تاشقى سىياسەت، تەرەققىيات ستراتېگىيىسى، خامچوت، مەمۇرىي رايونلارغا بۆلۈش، دۆلەت چېگرىسى قاتارلىق جەھەتلەردىكى بىر قاتار مۇتلەق ھوقۇققا ئىگە. يېڭى ئاساسىي قانۇندا ئالىي كېڭەش دۆلەتنىڭ ئەڭ يۇقىرى ۋەكىللىك ئورگىنى بولۇپ، ھاكىمىيەت يۈرگۈزۈش، قانۇن تۇرغۇزۇش ھوقۇقىغا ئىگە دەپ بەلگىلەنگەن. يەنى ئالىي سوۋېت ئالىي كېڭەشكە ئۆزگەرتىلگەن بولۇپ، ئالىي كېڭەش كۆپ پارتىيە تۈزۈمى ئاساسىدا سايلام ئېلىپ بارىدۇ. رەئىس ئۆز نۇقتىدا، جۇڭگو-ئۆزبېكىستان دوستلۇقىنىڭ ئۆزلۈكسىز تەرەققىياتى ۋە كۈچىشىدىن مەمنۇن ئىكەنلىكىنى، ئىككى دۆلەتنىڭ ھەمكارلىقىنىڭ يەنىمۇ كېڭىيىشىنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ ئۆتتى.

مەن جۇڭگو مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللەر ئۆمىكىگە ۋە كالىتەن، ئۆز سۆزۈمدە نۇقتىلىق ھالدا بۇ قېتىمقى تەكلىپ ۋە قىزغىن كۈتۈۋېلىشقا رەھمەت ئېيتىدىغانلىقىمنى، ئۆزۈمنىڭ بۇ ئەلدە قايتا زىيارەتتە بولغانلىقىم ۋە رەئىس جانابلىرى بىلەن تونۇشۇپ قالغانلىقىمدىن ئىنتايىن خۇرسەن بولغانلىقىمنى بىلدۈردۈم. چىياۋشى ۋېييۈەنجاڭنىڭ سالمىنى يەتكۈزدۈم ھەمدە مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى نامىدا رەئىس يولداشوۋ بىلەن ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتى ئالىي سوۋېتى ۋەكىللەر ئۆمىكىنى قولايلىق پەيتتە جۇڭگوغا زىيارەتكە بېرىشقا تەكلىپ قىلدىم. ئۆزبېكىستان ئالىي سوۋېتى بىلەن ھەمكارلىق مۇناسىۋىتى ئورنىتىشنى خالايدىغانلىقىمىزنى بىلدۈردۈم. نوتقۇمدا ئېلىمىزنىڭ ئىزچىل

تاشقى سىياسىتىنى، باشقا دۆلەتلەرنىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئارىلاشماسلىق، باشقا ئەللەر خەلقىنىڭ تاللىشىنى ھۆرمەتلەيدىغانلىقىمىزنى؛ جۇڭگو-ئۆزبېكىستان ئىككى مەملىكەتنىڭ دىپلوماتىك مۇناسىۋەت ئورناتقاندىن بۇيان، ئىككى تەرەپ مۇناسىۋەتتە قولغا كەلتۈرگەن ئوڭۇشلۇق، ساغلام تەرەققىياتىدىن مەمنۇنلۇقۇمنى، جۇڭگو تەرەپنىڭ ئۆزبېكىستان رەھبەرلىرىنىڭ جۇڭگو-ئۆزبېكىستان دوستلۇقىنى راۋاجلاندۇرۇشقا تۇتقان ئاكتىپ پوزىتسىيىسىگە بارىكالا ئوقۇيدىغانلىقىنى قەيت قىلىپ ئۆتتۈم. بىز جۇڭگونىڭ سىياسىي، ئىقتىساد، سودا، پەن-تېخنىكا، مەدەنىيەت قاتارلىق ھەرقايسى ساھەلەردە ئۆزبېكىستان بىلەن بولغان دوستانە مۇناسىۋەتنى داۋاملىق پائال راۋاجلاندۇرۇشنى خالايدىغانلىقىنى، ئۆزبېكىستاندىكى ھەر ساھە زاتلىرىنىڭ جۇڭگوغا زىيارەتكە بېرىشىنى قىزغىن قارشى ئالدىغانلىقىمىزنى قەيت قىلدۇق. ئىككى دۆلەت پارلامېنتلىرى ئوتتۇرىسىدىكى بېرىش-كېلىش ۋە ھەمكارلىق ئىككى دۆلەت ۋە پارلامېنتلارنىڭ ئۆزئارا چۈشىنىشىنى كۈچەيتىپ، ئىككى دۆلەت مۇناسىۋىتى ۋە ھەرقايسى ساھەلەردىكى ھەمكارلىقنى ئىلگىرى سۈرۈشتە پائال تۈرتكىلىك رول ئوينايدۇ دەپ ھېسابلىدۇق.

مەن سۆزۈمدە ئېلىمىزنىڭ نۆۋەتتىكى سىياسىي ۋە ئىقتىسادىي ۋەزىيىتىنى، شۇنداقلا، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ئەھۋالىنى قىسقىچە تونۇشتۇردۇم، 8-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ئەھۋالىنى تونۇشتۇردۇم. كۆرۈشۈش دوستانە، قىزغىن ۋە سەمىمىي كەيپىياتتا ئۆتتى.

كەچلىكى رەئىس يولداشوۋ زەرەپشان رېستوراندا جۇڭگو مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللەر ئۆمىكىگە زىياپەت بەردى.

رەئىس، مۇئاۋىن رەئىسلەر ۋە ھەرقايسى مەخسۇس كومىتېتلارنىڭ رەئىسلىرى بولۇپ زىياپەتكە ئەللىك-ئاتمىشتەك كىشى قاتناشتى.

زىياپەتتە، رەئىس يولداشوۋ بىلەن مەن ئايرىم-ئايرىم ھالدا قەدەھ سۆزى قىلدۇق. زىياپەتنىڭ كەيپىياتى قىزغىن، دوستانە بولدى. كۆپچىلىك جۇڭگو-ئۆزبېكىستان دوستلۇقى ئۈچۈن ئارقا-ئارقىدىن قەدەھ كۆتۈرۈشتى. رەسمىي نۇتۇقتا مەن دۆلىتىمىزگە ۋە كالتەن خەنزۇ تىلىدا سۆزلىدىم. ئادەتتىكى سۆھبەتلەردە ئۇيغۇر تىلىدا پاراڭلاشتىم. ئۇيغۇر، ئۆزبېك تىللىرى تولمۇ يېقىن بولغانلىقتىن تەرجىمان ئىشلەتمەيلا ھېسسىياتنى بىۋاسىتە ئىپادىلەۋەرگىلى بولاتتى؛ بۇنىڭ بىلەن مېھمان-ساھىبخانلار ئوتتۇرىسىدىكى سۆھبەت سۇ بىلەن سۈتتەك بىر-بىرىگە سىڭىشپلا كەتتى، يېقىملىق بولدى. زىياپەتتە مەن ئۇيغۇر تىلىدا ئۆزبېكىستان رەھبەرلىرى بىلەن سۆزلەشتىم، بۇ جۇڭگو-ئۆزبېكىستان خەلقىنىڭ دوستانە مۇناسىۋىتىنى تېخىمۇ يېقىنلاشتۇرۇۋەتتى.

زىياپەتتە، رەئىس يولداشوۋ بىلەن مەن ئۆزئارا سوۋغات تەقدىم قىلىشتۇق. مەن جۇڭگو مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللەر ئۆمىكىگە ۋە كالتەن ئۇنىڭغا ئۇيغۇرلارنىڭ تونى، گۈللۈك دوپپىسى قاتارلىقلارنى تەقدىم قىلدىم. بىز بىللە رەسمىگە چۈشۈپ

خاتىرە قالدۇردۇق .

31-ئىيۇل چۈشتىن كېيىن تاشقى ئىشلار مىنىستىرى سەئىد، قاسموۋ بىلەن كۆرۈشتۈق . كۆرۈشۈش باشتىن-ئاخىر دوستانە ، سەمىمىي كەيپىياتتا ئۆتتى . مىنىستىر قاسموۋ ئالدى بىلەن جۇڭگولۇق مېھمانلارغا ئۆزبېكىستاننىڭ سىياسىي ، ئىقتىسادىي ، ئىجتىمائىي ئىسلاھات تەرەپلەردىكى ئەھۋاللىرىنى تونۇشتۇردى . ئارقىدىنلا دىپلوماتىيە سىياسىتى ۋە دىپلوماتىيە خىزمەتلىرىنىڭ ئەھۋالىنى تونۇشتۇردى . ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتى 1991-يىلى 1-سېنتەبىردە مۇستەقىللىك جاكارلىغان . جۇڭگو 1992-يىلى يانۋاردا ئېتىراپ قىلغان ۋە دىپلوماتىك مۇناسىۋەت ئورناتقان بولۇپ ، ئەڭ بالدۇر ئېتىراپ قىلغان دۆلەتلەرنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ . ئۆزبېكىستان مۇستەقىل-ئۆزىگە ئۆزى خوجا دىپلوماتىك سىياسەتنى يولغا قويۇپ ، مۇستەقىل دۆلەتلەر گەۋدىسى ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا رايونىدىكى دىپلوماتىك مۇناسىۋەتلەرگە ئەھمىيەت بېرىپلا قالماستىن ، جۇڭگو بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى كېڭەيتىشكە ئەھمىيەت بەردى . مىنىستىر قاسموۋ ئېلىمىزنىڭ ئىچكى-تاشقى سىياسەتلىرىنى تەرىپلىدى . جۇڭگونىڭ ئىقتىسادىي ئىسلاھاتىدىكى تەجرىبىلەرگە ئەھمىيەت بېرىشنى ئېلىمىز بىلەن ھەرقايسى ساھەلەردىكى ھەمكارلىقنى ، بولۇپمۇ سودا مۇناسىۋىتىنى راۋاجلاندۇرۇشنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى تەكىتلىدى . ھازىرغىچە ئۆزبېكىستاننى 160 دۆلەت ئېتىراپ قىلدى . ئۇنىڭ بىلەن 65 دۆلەت دىپلوماتىك مۇناسىۋەت ئورناتتى . 20 دەك دۆلەت تاشكەنتتە ئەلچىخانا قۇردى . ئۆزبېكىستان ب د ت ، ياۋروپا ئامانلىق ئۇيۇشمىسى ، خەلقئارا پۇل فوندى تەشكىلاتى ، دۇنيا بانكىسى ، ئاسىيا بانكىسى ، ئىقتىسادىي ھەمكارلىق تەشكىلاتى قاتارلىق 15 خەلقئارا ۋە رايون خاراكتېرلىك تەشكىلاتقا رەسمىي ئەزا بولۇپ كىردى .

مەن نوتقۇمدا ، ئېلىمىزنىڭ سىياسىي ، ئىقتىسادىي ۋە زىيىتىنى ، شۇنداقلا ئىسلاھات-ئېچىۋېتىشنىڭ سىياسەت ، فاڭجىنلىرىنى تونۇشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن ، ئېلىمىزنىڭ دىپلوماتىك سىياسەتلىرى ، بولۇپمۇ ئوتتۇرا ئاسىيا رايونىدىكى دۆلەتلەر بىلەن بولغان دوستانە قوشنىدارچىلىق مۇناسىۋەتنى راۋاجلاندۇرۇشتىكى ئاكتىپ پوزىتسىيىمىز ئۈستىدە نۇقتىلىق توختالدىم .

مىنىستىر قاسموۋ سۆھبەتتە جۇڭگونىڭ ئىسلاھات-ئېچىۋېتىشتىكى تەجرىبىلىرىگە ئىنتايىن قىزىقىدىغانلىقىنى تەكىتلىدى . جۇڭگونىڭ تەجرىبىلىرىنى ئەستايىدىل تەتقىق قىلىش ، مۇمكىنچىلىك تۇغۇلسا ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزۈش كېرەك دەپ قارىدى . ئۇ جۇڭگونىڭ مىللىي سىياسىتىگە قارىتا قۇۋۋەتلەش پوزىتسىيىسىنى تۇتتى . جۇڭگو-ئۆزبېكىستان دۆلەتلىرىنىڭ ئىچكى مۇقىملىقنى ساقلاپ ، سىرتقى ئارىلىشىشلار ۋە بۇزغۇنچىلىق خاراكتېردىكى تەسىرلەرگە قارشى تۇرۇش زۆرۈرىيىتى بارلىقىنى ئىپادىلىدى .

ئاخىرىدا مەن ئۆزبېكىستان پارلامېنتى ، ھۆكۈمىتى ۋە خەلقنىڭ ۋەكىللەر ئۆمىكىمىزنى قىزغىن كۈتۈۋالغانلىقىغا تەشەككۈر ئېيتتىم ھەمدە ياخشى تىلەكلەرنى يوللىدىم .

ئۆزبېكىستاندا توختالغان قىسقىغىنا بەش كۈن ئىچىدە، ئالىي سوۋېتتىنڭ رەئىسى، مۇئاۋىن رەئىسلىرى ۋە تاشقى ئىشلار مىنىستىرى قاتارلىق رەھبەرلەر بىلەن كۆرۈشكەندىن تاشقىرى، ئېكسكۇرسىيە-زىيارەتلەردە ھەرقايسى ساھە زاتلىرى بىلەن كەڭ تۈردە ئارىلىشىپ، كۆز قاراشلارنى ئالماشتۇرۇپ، چۈشىنىشنى كۈچەيتتۇق. بۇ قېتىمقى زىيارەت مۇۋەپپەقىيەتلىك بولدى. مەيلى دۆلەتنىڭ يۇقىرى قاتلىمىدىكى رەھبەرلەر بولسۇن، ياكى ئىشچىلار، دېھقانلار، ھەر ساھە ئاممىسى بولسۇن ھەممىسىنىڭ ئورتاق بىر ئارزۇسى جۇڭگو-ئۆزبېكىستان دۆلەتلىرى ئوتتۇرىسىدا شەكىللەنگەن دوستانە مۇناسىۋەتنى كۈچەيتىپ ۋە كېڭەيتىپ، ئىككى دۆلەت خەلقىنى ئۆز دۆلەتلىرىنىڭ ئىقتىسادىنى جانلاندۇرۇش، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىشتا بىر-بىرىگە مەدەت بېرىپ، بىر-بىرىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىشتىن ئىبارەت بولدى.

ۋەكىللەر ئۆمىكىمىز زىيارەتتە بولۇۋاتقان مەزگىلدە، ئۆزبېكىستاننىڭ رادىئو ئىستانسىسى، تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى ۋە گېزىتلىرى ۋەكىللەر ئۆمىكىمىزنىڭ پائالىيەتلىرىنى ۋاقتى-ۋاقتىدا خەۋەر قىلىپ تۇردى.

2. مېھماندوست تاشكەنت

تاشكەنت ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پايتەختى، شۇنداقلا ئۇنىڭ مۇھىم ئىقتىساد، مەدەنىيەت مەركىزى. تاشكەنت ھەم قەدىمىي تارىخى داڭلىق شەھەر، ھەم رامانئۇنلاشقان خەلقئارالىق داڭلىق شەھەر. ئېلىمىزدىكى نۇرغۇن كىشىلەر بۇ داڭلىق شەھەر بىلەن ھەم تونۇش، ھەم ناتونۇش. تونۇش دېگىنىمىز، 50-يىللاردىلا كىتاب-ژۇرنال، كىنو، رادىئولار ئارقىلىق ئۇنىڭغا نىسبەتەن مەلۇم چۈشەنچە ھاسىل قىلغان. ناتونۇش دېيىشىمىز، تېخىمۇ كۆپ كىشىلەر بۇ يەرگە كېلىپ باقمىغان، بولۇپمۇ يېقىنقى 20 - 30 يىلدىن بۇيانقى قۇرۇلۇش تەرەققىياتىدىن تېخىمۇ بىخەۋەر.

1990-يىلى نويا بىردا مەن جۇڭگو شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ۋەكىللىرى ئۆمىكىنى باشلاپ ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتىنى تۇنجى قېتىم زىيارەت قىلغانىدىم. تونۇش ۋە ناتونۇش تاشكەنتكە يېتىپ كەلگىنىدە، بۇ قەدىمىي مەشھۇر شەھەرنىڭ مەنزىرىسىنى ئەمەلىي كۆرگەن. تاشكەنت خەلقىنىڭ جۇڭگو خەلقىنىڭ ئەلچىلىرىگە بولغان قىزغىن مېھماندوستلۇقىنى بىۋاسىتە ھېس قىلغان ۋە بۇلار مەندە چوڭقۇر گۈزەل خاتىرىلەرنى قالدۇرغانىدى.

بۇ قېتىم، جۇڭگو خەلقىنىڭ چوڭقۇر دوستلۇقى ۋە سەمىمىي تىلەكلىرىنى ئېلىپ زىيارەتكە قايتا كەلگىنىدە، ئۆزبېكىستان پايتەختىنىڭ مۇستەقىللىكتىن كېيىنكى يېڭى كەيپىياتى، يېڭى قىياپىتىنى كۆرۈش، تاشكەنت خەلقى بىلەن جۇڭگو-ئۆزبېكىستان خەلقى ئوتتۇرىسىدىكى ئەنئەنىۋى دوستلۇقنى ئورتاق كۈچەيتىش ئۈمىدىدە بولدۇم.

بۇ قېتىمقى زىيارەتتە، جۇمھۇرىيەت پايتەختى تاشكەنتتە جۇمھۇرىيەتنىڭ ئالىي

سوۋېتتىن رەھبەرلىرى ۋە باشقا ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلەر بىلەن سەمىي كۆرۈشۈپ، دوستلۇقنى قايتا ئىزھارلىشىپ، چۈشىنىشنى كۈچەيتىپ، ھەمكارلىقنى يەنىمۇ تەرەققىي قىلدۇرۇشنىڭ يېڭى يوللىرى ۋە يېڭى ساھەلىرىنى ئىزدىنىشتىن باشقا، ساھىبخاننىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن جۇڭگو خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللەر ئۆمىكى زاۋۇت، كولخوز، مەدەنىيەت ئەسلىھەلىرى قاتارلىقلارنى ئېكسكۇرسىيە-زىيارەت قىلدى. تاشكەنتتىكى ھەر ساھە ۋەكىللىرى بىلەن يېقىن ۋە كەڭ ئارىلاشتى. بۇ بىزنى تاشكەنت خەلقىنىڭ جۇڭگو خەلقىگە بولغان قىزغىن دوستانە كەيپىياتىغا، جۇڭگو-ئۆزبېكىستان خەلقىنىڭ دوستلۇقنى ئورتاق كۈچەيتىش يولىدا شادىيانە ئىلھامغا چۆمۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى.

ساھىبخانلار بىزگە تاشكەنتنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى تونۇشتۇردى. تاشكەنت شەھىرىنىڭ كۆلىمى 250 كۋادرات كىلومېتىر، ئاھالىسى 2 مىليون 200 مىڭدىن ئارتۇق. ئاھالە سانى بويىچە تىزغاندا موسكۋا، پېتېربۇرگ، كىيېۋدىن كېيىنلا تۇرىدىغان بولۇپ، سابىق سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بويىچە 4-چوڭ شەھەر ھېسابلىنىدىكەن. تاشكەنت قەدىمىي يىپەك يولىدىكى بىر گۆھەر. ئېيتىشلارغا قارىغاندا ئۇ ئىككى مىڭ يىلدىن ئارتۇق تارىخقا ئىگە ئىكەن. تاشكەنت دېگەن ئىسىم توغرىسىدا 11-ئەسىردىكى ئوتتۇرا ئاسىيا ئالىمى بىرونى ۋە ئۇيغۇرلارنىڭ مەشھۇر ئالىمى مەھمۇد قەشقىرىنىڭ كىتابلىرىدا خاتىرىلەر يېزىلغان، مېنىڭ بىلىشىمچە، ئېلىمىزدىكى خەنزۇ تىلىدىكى تارىخىي يازمىلاردا سۈي، تاڭ دەۋرلىرىدىلا كۆپلىگەن بايانلارنى ئۇچراتقىلى بولىدۇ. تاشكەنت يېقىنقى زاماندا روسىيەنىڭ ئوتتۇرا ئاسىياغا ھۆكۈمرانلىق قىلىشىدىكى سىياسىي، ھەربىي، ئىقتىسادىي مەركىزىگە ئايلنىپ قالغان. 1930-يىلى ئۇ ئۆزبېكىستان رېسپۇبلىكىسىنىڭ پايتەختى بولغان. نەچچە ئون يىللىق قۇرۇلۇش، تەرەققىياتلارنى باشتىن كەچۈرۈش ئارقىلىق، بولۇپمۇ 2-دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن ھەر قايسى جەھەتلەردە غايەت زور ئىلگىرىلەشلەرنى قولغا كەلتۈرۈپ مۇھىم سانائەت مەركىزىگە ئايلنىپتۇ. تۈرلىرى بىرقەدەر تولۇق ھەم ئالاھىدە تۈسكە ئىگە سانائەت سىستېمىسى شەكىللەندۈرۈپتۇ. ماشىنا ياساش سانائىتى ۋە ئايروپىلان ياساش سانائىتى بىرقەدەر تەرەققىي تېپىپتۇ. پۈتكۈل شەھەر زامانىۋى شەھەر تۈسىگە كىرىپتۇ. 1966-يىلى ئايرىلدا چوڭ يەر تەۋرەش يۈز بېرىپ ئىمارەتلەرنىڭ كۆپ قىسمى ۋەيران بولغانىكەن. سابىق سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ھەرقايسى جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ زور كۈچ بىلەن ياردەم بېرىشى ئارقىسىدا، قايتا قۇرۇش ئېلىپ بېرىلىپ، بۇ تارىخىي قەدىمىي شەھەر تېخىمۇ زامانىۋىلىشىپتۇ، گۈزەللىشىپتۇ. شەھەر ئىچىدىكى يەر ئاستى تۆمۈريولى 70-يىللاردىن باشلاپلا ئىشقا كىرىشتۈرۈلگەن ئىكەن. تاشكەنت ھازىر ئوتتۇرا ئاسىيا رايونىدىكى مۇھىم قۇرۇقلۇق، ھاۋا قاتناش تۈگۈنلىرىنىڭ بىرى بولۇپ قاپتۇ.

تاشكەنت ئايرودرۇمى ئاتاقلىق خەلقئارالىق ئايرودرۇملارنىڭ بىرى بولۇپ، جۇڭگو، ھىندىستان، پاكىستان، تۈركىيە، سەئۇدى ئەرەبىستان، مالايسىيا، گېرمانىيە قاتارلىق

نۇرغۇن دۆلەتلەر بىلەن بىۋاسىتە قاتناشنى يولغا قويغانىكەن. تاشكەنت پەن-مائارىپ، مەدەنىيەت-سەنئەت ئىنستىتۇتى مەركىزى. ئۇنىڭدا نۇرغۇنلىغان پەن تەتقىقات ئورگانلىرى ۋە ئالىي مەكتەپلەر، تىياتىر-ئانسامبىل، مۇزېي، كۈتۈپخانا، باغچا قاتارلىق مەدەنىيەت ئەسلىھەلىرى بار ئىكەن. بۇ يەردە كۆپلىگەن خەلقئارالىق يىغىنلار ئۆتكۈزۈلگەن. يىلدا بىر قېتىم بولىدىغان تاشكەنت خەلقئارالىق كىنو بايرىمى 1968-يىلدىن باشلانغان بولۇپ، كىشىلەرگە ئاللىبۇرۇنلا تونۇش بولۇپ كەتكەن.

بىزنىڭ تاشكەنتتە تۇرغان ۋاقىتىمىز قىسقا بولسىمۇ، ئېكسكۇرسىيە-زىيارەت قىلغان جايلرىمىزدىن تاشكەنت شەھىرىنىڭ ھاياتلىق تومۇرىنىڭ سوقۇشىنى ھېس قىلغىلى بولاتتى.

2-ئاۋغۇست بىز تاشكەنت شەھەرلىك فار-فۇر قاچا زاۋۇتى، جۇڭگو-ئۆزبېكىستان بىرلەشمە كارخانىسى، تاشكەنت چايدان زاۋۇتىغا ئېكسكۇرسىيە-زىيارەتكە باردۇق. چۈشتىن بۇرۇن سائەت ئوندا ماشىنا بىلەن فار-فۇر قاچا زاۋۇتىغا قاراپ يولغا چىقتۇق. زاۋۇت شەھەر ئىچىدە ئىكەن، بىردەمدىلا يېتىپ باردۇق. زاۋۇت رەھبەرلىرى ۋە ئىشچىلار ۋەكىللىرى بىزنى قىزغىن قارشى ئالدى. زاۋۇتنىڭ كۈتۈۋېلىش بۆلۈمىدە زاۋۇت باشلىقى جۇڭگو خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرى ئۆمىكىنىڭ زىيارەتكە كەلگەنلىكىنى قىزغىن قارشى ئالدىغانلىقىنى بىلدۈردى. جۇڭگو-ئۆزبېكىستان خەلقىنىڭ دوستلۇقىغا قىزغىن تىلەكلەرنى تىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، زاۋۇت تارىخى ۋە ھازىرقى ئىشلەپچىقىرىش باشقۇرۇشى، مەھسۇلاتلىرىنىڭ سېتىلىش ئەھۋاللىرىنى تونۇشتۇردى. بۇ زاۋۇت جۇمھۇرىيەتلىك يېنىك سانائەت بىرلەشمە شىركىتى ۋە شەھەر رايونىدىكى مۇناسىۋەتلىك ئورۇننىڭ قوش رەھبەرلىكىگە تەۋە ئىكەن. مەزكۇر زاۋۇت 1952-يىلى قۇرۇلغان بولۇپ، 1991-يىلى كېڭەيتىلىپتۇ. زاۋۇت قۇرۇلۇشىنىڭ كۆلىمى 50 گېكتار بولۇپ جەمئىي يەتتە سېخ، 4 مىڭدىن ئارتۇق ئىشچى-خىزمەتچىسى بار ئىكەن. بۇنىڭ ئىچىدە باشقۇرغۇچى خادىملار ۋە تېخنىك خادىملار 150 كىشى، مۇلازىمەتچىلەر 100 كىشى ئىكەن. بۇ ئىككى غەيرىي بىۋاسىتە ئىشلەپچىقىرىش خادىملىرى زاۋۇتتىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئومۇمىي سانىنىڭ ئالتە پىرسەنتىنى ئىگىلەيدىكەن. مۇقىم مۈلكى 1 مىليارد رۇبلى بولۇپ، يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 3 مىليارد رۇبلى، باجدىن سىرتقى پايدا 4 مىليارد رۇبلى ئىكەن. مەھسۇلاتلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى ئىچكى بازارنى قامدايدىغان بولۇپ، ئېكسپورت قىلىنىدىغان مەھسۇلاتلار ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 15 - 20 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدىكەن. ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئايلىق ئوتتۇرىچە مائاشى 35 مىڭ رۇبلى بولۇپ، ئەڭ يۇقىرى مائاش 70 مىڭ رۇبلى، ئەڭ تۆۋەن مائاش 12 مىڭ رۇبلى ئىكەن. ئەڭ تۆۋەن نەپەقە پۇلىمۇ 12 مىڭ رۇبلى ئىكەن. مۇتلەق كۆپ ساندىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ ئەزاسى بولۇپ، ئەزالىق بەدەل پۇلى شۇ ئايلىق مائاشىنىڭ بىر پىرسەنتىنى ئىگىلەيدىكەن. ھازىر بۇ زاۋۇت ئىسلاھات ئېلىپ بېرىپ، غەيرىي دۆلەت ئىگىلىكىگە ئۆتۈشنى يولغا

قويماقچى بولۇۋېتىپتۇ. باشقىچە ئېيتقاندا، 50 پىرسەنت مۇقىم مۈلۈكنى زاۋۇت پاي ئويۇشمىسىغا ئۆتۈنۈپ، 50 پىرسەنتنى دۆلەت تىزگىنلەيدىكەن، پىلان بۇ يىل ئىچىدە ئورۇندىلىدىكەن. غەيرىي دۆلەت ئىگىلىكىلەشتۈرۈش دەسلەپكى قەدەمدە ئىشقا ئاشۇرۇلغاندىن كېيىن، دۆلەت ۋە زاۋۇت پاي ئويۇشمىلىرى 50 پىرسەنتتىن كونترول قىلىدىكەن. زاۋۇتتىكى ئەمگەك كولىكتىپى ۋە شەخسلەر پاي قوشۇشقا بىردەك قاتنىشالايدىكەن. ھازىر پاي قوشۇشقا قاتنىشىش سانى چەكلەنمەپتۇ. زاۋۇت رەھبەرلىرى تونۇشتۇرۇشتا مۇنۇلارنى بىلدۈردى: ئىسلاھات سالماقلىق قەدەملەردە سىناق قىلىنىۋاتىدۇ. ئۆزگەرتىشنى قەدەممۇ قەدەم ئېلىپ بېرىش، ئارتۇقچە ئالدىراپ كەتمەسلىك كېرەك. ئىسلاھاتنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىدىغانلىقىغا ئىشەنچ بولۇش كېرەك. تونۇشتۇرۇشلاردىن قارىغاندا، مەھسۇلاتلارنىڭ ئوراپ تېگىلىشىنىڭ بەكمۇ ناچارلىقى، قوشۇمچە خاراكتېردىكى خام ماتېرىياللاردا تەمىنلەپ بېرىشنىڭ يېتىشمەيۋاتقانلىقى قاتارلىقلار بۇ زاۋۇتتا ساقلىنىۋاتقان ئاساسىي مەسىلە ئىكەن. زاۋۇت خوجايىنى جۇڭگولۇقلارغا فار-فۇر قاچىلارنىڭ يۇرتى جۇڭگو ئىكەنلىكى، فار-فۇر تېخنىكىسىنىڭ جۇڭگونى مەنبە قىلىدىغانلىقى، بۇ زاۋۇتنىڭ جۇڭگودىكى جىڭدېجىندىن ئۆگەنگەنلىكى، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ داۋاملىق ئۆگىنىشنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۆزبېك خەلقىنىڭ بۇنداق دوستلۇقنى كۈچەيتىپ، ھەمكارلىقنى كېڭەيتىشتەك يۈرەك ساداسىغا بىز قىزغىن قوشۇلىدىغانلىقىمىزنى بىلدۈردۇق. بۇلار مېنى شۇنداق ئويغا سالدىكى، ئۆزبېكىستاننىڭ جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكىنى فار-فۇر قاچا زاۋۇتىنى ئېكسكۇرسىيە قىلىشقا ئورۇنلاشتۇرۇشى بۇ زاۋۇتنىڭ كۆلىمىنىڭ بىر قەدەر چوڭ، پايدىسىنىڭ بىر قەدەر ياخشى بولۇۋاتقانلىقى، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلىۋاتقانلىقى قاتارلىق سەۋەبلەردىن باشقا، ئۆزبېك خەلقىنىڭ فار-فۇر يۇرتىدىن كەلگەن جۇڭگولۇق مېھمانلارغا بولغان ئالاھىدە دوستلۇق ھېسسىياتىنىمۇ ئىپادىلەپ كېرەك.

بىز ساھىبخاننىڭ ھەمراھلىقىدا ئىشلەپچىقىرىش سېخى ۋە مەھسۇلاتلار كۆرگەزمە بۆلۈمىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇق. ئىشچىلار جۇڭگو خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ زىيارەتكە كەلگەنلىكىنى دوستانە تەبەسسۇم ۋە قىزغىن ئالاقىلار ئارقىلىق كۈتۈۋالدى. بۇ زاۋۇتتا ئىشلەپ چىقىرىلغان ھەرخىل فار-فۇر قاچىلار، چاي ئىدىشلىرى سۈپەتلىك، سىلىق ئىشلەنگەن بولۇپ، كۆركەم ئىدى، پارقىراپ كۆڭۈلنى ئاچاتتى. بولۇپمۇ شەرق مىللەتلىرىگىلا خاس نەقىش سەنئىتى كۆپچىلىكىنىڭ كۈچلۈك قىزىقىشىنى قوزغىدى. 1993-يىلى 1-سېنتەبىر ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتى مۇستەقىللىكىنىڭ ئىككى يىللىقىنىڭ خاتىرە كۈنى بولاتتى. بايرام ھارپىسىدا فار-فۇر قاچا زاۋۇتى بايرامىنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن خاتىرە بۇيۇملىرىنى جىددىي ئىشلەپ چىقىرىۋاتاتتى. بىز چوڭ-كىچىك ئىدىشلاردىكى بايرامغا يېغىشلىغان كۆركەم گۈل، سىزمىلارنى كۆردۇق. گۈلدۈراس ئالاقىلار ئىچىدە بىز زاۋۇتتىن ئايرىلدۇق. شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن جۇڭگو-ئۆزبېكىستان بىرلىشىپ مەبلەغ سالغان تاشكەنت

خەلقئارا چايدان چەكلىك ھەسسدارلىق شىركىتىگە زىيارەتكە باردۇق. ۋەكىللەر ئۆمىكىمىز ماشىنىدا زاۋۇت دەرۋازىسى ئالدىغا كەلگەندە، زاۋۇت تەرەپ مەسئۇللىرى، ھەرمىللەت ئىشچىلىرى ۋە جۇڭگولۇق خەنزۇ، ئۇيغۇر تېخنىكلار بىزنى كۈتۈپ تۇرغانىكەن. ئۇلار، جۇڭگو خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللەر ئۆمىكىنى قىزغىن كۈتۈۋالايلى، دېگەن پىلاكاتلارنى ئاسقان بولۇپ، ۋەكىللەر ئۆمىكىمىزگە گۈللەرنى تەقدىم قىلدى. كۈتۈۋېلىش كەيپىياتى قىزغىن، سەمىمىي بولدى.

شىركەت مەسئۇلى تاشكەنت خەلقئارا چايدان چەكلىك ھەسسدارلىق شىركىتىنىڭ جۇڭگو-ئۆزبېكىستان ئىككى تەرەپنىڭ كېڭىشىش-سۆھبەتلىشىشى ئارقىلىق 1989-يىلى مايدا قۇرۇلغانلىقىنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى. جۇڭگو تەرەپتىن شىنجاڭ چايدان سانائەت شىركىتى، ئۆزبېكىستان تەرەپتىن يەرلىك سانائەت مىنىستىرلىكىگە قاراشلىق زاۋۇت بىرلەشمە مەبلەغ سېلىشقا قاتنىشىپتۇ. ئىككى تەرەپ سالغان سەرماينىڭ ئومۇمىي قىممىتى 6 مىليون 343 مىڭ 400 دوللار بولۇپ، جۇڭگو تەرەپنىڭ مەبلەغى 40.4 پىرسەنت، ئۆزبېكىستان تەرەپنىڭ مەبلەغى 59.6 پىرسەنتتى ئىكەن. بىرلىشىپ ئىشلەش مۇددىتى ئون يىل ئىكەن. زاۋۇت بويىچە بەش يۈزدەك ئىشچى بار بولۇپ، ئاساسىي قىسمى ئۆزبېكلەر تەشكىل قىلىدىكەن. رۇس، كەرس (چاۋشىيەنزۇ) قاتارلىق مىللەتلەردىن بولغانلارمۇ بار. جۇڭگو خادىملىرى 25 نەپەر بولۇپ، جۇڭگو تەرەپ ۋەكىللىرىدىن باشقا ئاساسەن ئىنژېنېر ۋە تېخنىك ئىشچىلىرىدىن ئىكەن. بۇ شىركەت 1989-يىلى ئاۋغۇستتا سىناق تەرىقىسىدىكى ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشكەن بولۇپ، ئۆكتەبىردە رەسمىي ئىشلەپچىقىرىشقا كۆچۈپتۇ. قۇرۇلغانلىقىنى جاكارلاشتىن رەسمىي ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشكەنگە قەدەر ئاران بەش ئايلا ۋاقىت كېتىپتۇ. بىرلەشمە مەبلەغلىك كارخانىنىڭ بۇنداق تېز ئۈنۈم بېرىشى جۇڭگو بىلەن ئۆزبېكىستاندا كەم ئۇچرايدۇ. ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشكەن يىلى 780 مىڭ چايدان ئىشلەپ چىقىرىلىپتۇ، 1990-، 1991-يىللىرى يىلىغا بىر مىليون دانىدىن چايدان ئىشلەپ چىقىرىپ پىلاندىكى سەۋىيىگە يەتكۈزۈلۈپتۇ. 1992-يىلى 1 مىليون 100 مىڭ دانە ئىشلەپچىقىرىپ پىلاندىكى سەۋىيىدىن ئاشۇرۇۋېتىلىپتۇ. مەھسۇلاتلارنىڭ بىر قىسمى ئىچكى بازارلاردا سېتىلغاندىن تاشقىرى، كۆپ قىسمى چەتكە چىقىرىلىدىغان بولۇپ، بازىرى ناھايىتى ياخشى ئىكەن. ھازىر بۇ شىركەت ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتىدىكى ئىقتىسادىي ئۈنۈمى ئەڭ ياخشى كارخانىلارنىڭ بىرى ھېسابلىنىدىكەن. جۇمھۇرىيەت رەھبەرلىرىمۇ بۇ بىرلەشمە مەبلەغلىك كارخانىنى ماختاپ ئاغزىدىن چۈشۈرمىدى. ئۇلار ئۇنى ئۆزبېكىستاننىڭ تاشقى بىرلەشمە كارخانىلىرى ئىچىدىكى ئەڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك كارخانىلارنىڭ بىرى، ياخشى باشلىنىش، بۇنىڭدىن كېيىنكى يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ ھەمكارلىشىشتا ئۈلگە قىلىنىشقا تېگىشلىك، دەپ ھېسابلايدىكەن.

ۋەكىللەر ئۆمىكىمىز ساھىبخانلارنىڭ ھەمراھلىقىدا، رېتى بويىچە ھەرقايسى سېخلارغا كىرىپ ئىشلەپچىقىرىش جەريانلىرىنى ئېكىسكۇرسىيە قىلدۇق. ئىشچىلاردىن ھال سوراپ

ئېھتىرام بىلدۈردۈق. زاۋۇت ئۆيلىرى ئازادە، پاكىز بولۇپ، ئىشلەپچىقىرىشى تەرتىپلىك ئىدى. بىز جۇڭگولۇق تېخنىك ئىشچىلارنىڭ يەرلىك ئىشچىلار بىلەن بىرلىكتە ئىشلەپچىقىرىش ئورۇنلىرىدا تۇرۇپ، ئۇلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ماھارىتىنى تېزىرەك ئىگىلىۋېلىشىغا ياردەم بېرىپ يېتەكچىلىك قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرگىنىمىزدە ئىنتايىن خۇرسەن بولدۇق. بۇ بىرلەشمە مەبلەغلىك كارخانا بىزدە چوڭقۇر تەسىرات قالدۇردى. ئىككى تەرەپ سەمىمىي ھەمكارلىشىپ، قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، سالماق قەدەملەردە تەرەققىي قىلىپ ئىككى دۆلەتنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى ئۈچۈن تۆھپە قوشۇپلا قالماي، بەلكى ئىككى دۆلەتنىڭ كارخانا ساھەلىرىنىڭ يەنىمۇ ھەمكارلىشىشى ئۈچۈن ئۈلگە يارىتىپ بەرمەكتە ئىدى. ۋەكىللەر ئۆمىكىمىز جۇڭگو تەرەپ خادىملىرىدىن ئۇلارنىڭ خىزمەت، تۇرمۇش ئەھۋاللىرىنى ئىگىلىدۇق. ئۇلار يەرلىك ئىشچىلار بىلەن ئىناق ھەمكارلىشىپ، ئۆزئارا ئۆگىنىپ ناھايىتى ياخشى چىقىشىپ ياشايدىكەن.

تاشكەنت خەلقئارا چايدان سانائەت شىركىتى شىنجاڭ چايدان سانائەت شىركىتىنىڭ مۇستەقىل دۆلەتلەر بىرلەشمە گەۋدىسىدە قۇرغان تۇنجى بىرلەشمە مەبلەغلىك كارخانىسى ھېسابلىنىدۇ. ئۇ مۇۋەپپەقىيەت قازانغاندىن كېيىن باشقا جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ دىققىتىگە سازاۋەر بولغان. بۇ ياخشى باشلىنىش ئاساسىدا قازاقىستان، تاجىكىستان، روسىيە قاتارلىق دۆلەتلەر بىلەنمۇ ئارقا-ئارقىدىن چايدان ئىشلەپچىقىرىش بىرلەشمە مەبلەغلىك كارخانىلىرىنى قۇرغان. مەھسۇلاتلىرى ھەرقايسى ئەللەر خەلق ئاممىسىنىڭ ئومۇميۈزلۈك قارشى ئېلىشىغا سازاۋەر بولغان.

تاشكەنتتە تۇرغان ۋاقىتتا، ۋەكىللەر ئۆمىكى يەنە بىر كولىخوزدا زىيارەتتە بولدى. 31-ئىيۇل جۇمھۇرىيەت ئالىي سوۋېتى قانۇن كومىتېتى رەئىسى پولات، تاشكەنت ئوبلاستىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ئەكرەمجان، رايون باشلىقى رۇستەم ئەكبەر قاتارلىقلارنىڭ ھەمراھلىقىدا، گۈليار مەھمۇد ئابدۇللايوۋ كولىخوزىنى زىيارەت قىلدۇق، كولىخوز تاشكەنتكە يېقىن، شەھەر ئەتراپىغا جايلاشقان بولۇپ، ۋەكىللەر ئۆمىكىمىزنى قىزغىن كۈتۈۋالدى. كالىخوز بىناسى ئۈستىدە رەڭدار بايراقلار لەپىلدەيتتى. كۈتۈۋالغۇچىلار توپى خۇشال-خۇراملىق ئىچىدە ۋەكىللەر ئۆمىكىگە گۈل تەقدىم قىلدى. ئۇلار ئىنتايىن تەسىرلىك ھال سوراش، ھۆرمەت بىلدۈرۈش سۆزلىرىنى قىلىشتى. ساھىبخانلارنىڭ قورشاشىدا بىز كۈتۈۋېلىش زالىغا كىردۇق. كولىخوز رەئىسى ئالدى بىلەن سۆز ئېلىپ، يىراقتىن كەلگەن جۇڭگولۇق مېھمانلارنى قىزغىن قارشى ئالدىغانلىقىنى بىلدۈردى. بۇ كولىخوز ئىشلەپچىقىرىشى ۋە كولىخوزچىلار تۇرمۇش ئەھۋالىنى قىسقىچە تونۇشتۇردى. بۇ كولىخوز تاشكەنت شەھەر ئۆپچۆرىسىدىكى كولىخوز بولغاچقا، ئاساسلىقى شەھەرنى كۆكتات بىلەن قامدايدىكەن.

50-يىللاردىلا بۇ كولىخوزغا جۇڭگو-سوۋېت دوستلۇق كولىخوزى دەپ نام بېرىلگەنكەن. شۇڭا، جۇڭگو خەلقى بىلەن بولغان دوستلۇقى ئۇزۇن ئەنئەنگە ئىگە ئىكەن. كېيىن بىز كولىخوزنىڭ مېۋە-كۆكتاتنى پىششىقلاش زاۋۇتىنى ئېكىسكۇرسىيە قىلدۇق. بۇ زاۋۇت

ئاساسەن بازارلارنى كونسروۋا بىلەن تەمىنلەيدىكەن. بىز يەنە كولخوزنىڭ بالىلار باغچىسىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇق. باغچىدا 300 دىن ئارتۇق بالا تەربىيلىنىدىغان بولۇپ ھەق ئېلىنمايدىكەن. بالىلار باغچىسىنىڭ ئۈسكۈنە-شارائىتلىرى ناھايىتى ياخشى، ئۆزى پاكىز، ئازادە ئىكەن. ئوماق بالىلار ۋەكىللەر ئۆمىكىمىزگە سەبىي، قىزىق ئويۇنلارنى قويۇپ بېرىپ كۆپچىلىكنىڭ كۈلكە ۋە ئالقىش سادالىرىنى قوزغىدى. كەيپىيات ئەركىن-ئازادە، خۇش خۇي بولدى. ئاندىن كېيىن كولخوز كۈلۈبغا كىردۇق. بۇ جاي يورۇق، كەڭ-كۈشادە ئىكەن. كۆپچىلىك ئورۇن ئالغاندىن كېيىن قىزغىن كەيپىيات شۇنداق دولقۇن كۆتۈردىكى، بۇ يەر خۇددى قايناپ تاشقان كاتتا كۈتۈۋېلىش يىغىنى بولۇۋاتقانغا ئوخشاپ قالدى. مەن جۇڭگو خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللەر ئۆمىكىگە، جۇڭگو خەلقىگە ۋە كالىتەن قىسقىچە سۆز قىلدىم، جۇڭگو خەلقىنىڭ ئۆزبېكىستاندىكى ھەرمىللەت خەلقىگە بولغان چوڭقۇر مۇھەببىتىنى يەتكۈزۈپ، جۇڭگو-ئۆزبېكىستان دوستلۇقىنى يەنىمۇ كۈچەيتىش ئارزۇسىنى ئىپادىلەپ، ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ گۈللەپ ياشنىشىغا، خەلق تۇرمۇشىنىڭ باي ۋە بەخت-سائادەتلىك بولۇشىغا تىلەكداشلىق بىلدۈردۈم. بۇ چاغدا مېھمان، ساھىبخانلار تېخىمۇ ئىجىل بولۇپ كېتىشتى. ئۇلار مېنى يېقىنچىلىق بىلەن «تۆمۈر ئاكا» دەپ ئاتاشتى. كۆپچىلىك خۇشاللىق ئىچىدە مىللىيچە ئۇسسۇلغا چۈشۈشتى. كۈلكە، ئالقىش سادالىرى ئۈزۈلمىدى. يىغىندا رايون باشلىقى (بىزنىڭ ھاكىملارغا تەڭ) رۇستەم ئەكبەر يېرىم سائەتكە سوزۇلغان زىياپەت سۆزى سۆزلىدى. ئۇنىڭ سۆزى ساددا-قىزغىن، سەمىمىي-تەسىرلىك بولۇپ، ۋەكىللەر ئۆمىكىمىزنىڭ ھەربىر ئەزاسىنى ھاياجانغا سالدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، شۇ يەردىكى ئۆزبېكىستانلىق ساھىبخانلارنىڭمۇ ئايرىن ئوقۇشىغا نائىل بولدى. ئۇنىڭ سۆزى جۇڭگو-ئۆزبېكىستان ئىككى دۆلەت خەلقىنىڭ ئورتاق قەلب سادالىرىنى ئىزھارلىغانىدى. ئۇ ئالدى بىلەن جۇڭگو خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ كولخوزغا زىيارەتكە كەلگەنلىكىنى قارشى ئالدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇ ئۆز سۆزىدە ئۆزىنىڭ جۇڭگوغا ئۈچ قېتىم بارغانلىقى، بېيجىڭ، ئۈرۈمچى، غۇلجىغا بارغاندىكى تەسىراتلىرىنىڭ ئىنتايىن چوڭقۇر ئىكەنلىكى، جۇڭگولۇقلارنىڭ ئەمگەكچانلىقى، قىسقىغىنا ۋاقىت ئىچىدە غايەت زور نەتىجىلەرنى ياراتقانلىقى، تەرەققىيات سۈرئىتىنىڭ چاسپان، نەتىجىلىرىنىڭ چوڭلۇقى، بۇلارنى دۇنيانىڭ ئورتاق ئېتىراپ قىلىدىغانلىقلىرى ئۈستىدە توختالدى. ئۇ جۇڭگودا بىر كىنو كۆرگەنكەن. ئېكراندا كەلكۈن كېلىپ دەريا سۈيى تېشىپ ئاپەتكە ئايلىنىپتۇ. جۇڭگولۇقلار قولىنى قولغا تۇتۇشۇپ، مۈرىگە مۈرە تىرەپ كەلكۈننى توسۇپتۇ. قۇم خالتىلىرىنى قىرغاققا تىزىپ يار ئېلىپ كېتىشنىڭ ئالدىنى ئېلىپتۇ. بۇنداق مۇستەھكەم ئىتتىپاقلىق ئۇنى ئىنتايىن تەسىرلەندۈرۈپتۇ. ئۇ، جۇڭگودا نوپۇس كۆپ، تېرىلغۇ يەر نىسبىتى ئاز بولسىمۇ تۈجۈپىلەپ تېرىغانلىقتىن ئۆزلىرىنىڭ يېمەك-ئىچمەك، كىيىم-كېچەكلىرىنى ھەل قىلىپلا قالماستىن، ئەتراپتىكى دۆلەتلەرگىمۇ ئېكسپورت قىلىۋاتىدۇ. بۇ ئوڭاي ئىش ئەمەس، دېدى. ئۇ جۇڭگولۇقلارنىڭ يول بويلىرى، ئېتىز قىرلىرىغا دەرەخ

تىككە نلىرىنى كۆرۈپ يىراق بولمىغان كەلگۈسىدە، جۇڭگونىڭ ئاشلىق، گۆش ئېكسپورت قىلىپلا قالماي، ياغاچمۇ ئېكسپورت قىلالايدىغانلىقىغا، بۇنىڭمۇ قالتىس ئىش ئىكەنلىكىگە ئىشىنىپتۇ. ئۇ يەنە ئۆزىنىڭ يېقىندا ئامېرىكىغا بېرىپ كەلگەنلىكى، سان فرانسىسكودا نۇرغۇن جۇڭگولۇق ئوقۇغۇچىلارنى ئۇچراتقانلىقى، ئۇلارنىڭ ئىنتايىن قېتىرقىنىپ ئۆگىنىۋاتقانلىقى، ئامېرىكىلىقلارنىڭمۇ جۇڭگولۇق ئوقۇغۇچىلارنىڭ تىرىشىپ ئۆگىنىدىغانلىقىنى ئېتىراپ قىلىپ، ئىلىم-پەننىڭ كەلگۈسى جۇڭگولۇقلارنىڭ قولىدا بولىدۇ، دېگەنلىكلىرىنى، ئۆزىنىڭمۇ بۇ سۆزنىڭ توغرا ئىكەنلىكىگە ئىشىنىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئارقىدىنلا ئۇ يەنە، جۇڭگونىڭ مىللىي سىياسىتىنىڭ ئەۋزەللىكىنى، ھەممە مىللەتنىڭ بىردەك باراۋەر ئىكەنلىكى، بىر-بىرىنىڭ ئۆرپ-ئادەتلىرى ۋە تىل-يېزىقلىرىنى ھۆرمەت قىلىشىدىغانلىقىنى، ھەر بىر مىللەتنىڭ ئۆزىنىڭ گېزىتى، مەكتىپى، رادىئو-تېلېۋىزىيىسى بارلىقىنى ئېيتتى. ئۇ بۇلارنى جۇڭگودا ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنلىكىنى ئالاھىدە تەكىتلىدى. ئۇ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: بىرەر دۆلەت، بىرەر مىللەت باشقا مىللەتلەرنى كەمسىتسە، ئەركىنلىك بولمايدۇ، ئاخىر بېرىپ ئۆزىمۇ گۇمران بولىدۇ. ئۇ جۇڭگونىڭ يېزا ئىگىلىك سىياسىتى ھەققىدە توختىلىپ مۇنداق دېدى: جۇڭگونىڭ يېزا ئىگىلىك سىياسىتى ناھايىتى ياخشى، يەر دېھقانلارغا ھۆددىگە بېرىلىپتۇ، ئۇلار ئەركىن تېرىقچىلىق قىلىدىكەن. دېھقانلار ئۆز ئەمگىكىنىڭ مېۋىسىنى ئۆزلىرى كۆرەلەيدىكەن. باشقۇرۇش ھوقۇقىغا ئىگە ئىكەن، ئۆزبېكىستاننىڭ يېزا ئىگىلىك سىياسىتى جۇڭگودىن ئۆگىنىلگەن بولۇپ تېخىچە مۇكەممەل ئەمەس، يەنىمۇ ياخشىلاش، دېھقانلارنى ئۆز ئەمگەكلىرىنىڭ مېۋىلىرىنى تەقسىملىيەلەيدىغان ئىمكانىيەتكە ئىگە قىلىش كېرەك. دېھقانلار ئاكتىپچانلىقى قوزغىتىلسا خۇشال بولىدۇ.»

ئۇ يەنە مۇنداق دېدى: «جۇڭگولۇقلار ئۆتكەندە نۇرغۇن قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كەلگەن، تۇرمۇشى جاپالىق ئىدى. جۇڭگولۇقلار جاپانىڭ تەمىنى بىلىدۇ. ھازىر ئۇلار قىيىنچىلىققا دۇچ كېلىۋاتقان ئەتراپتىكى قوشنا دۆلەتلەرگە دوستلۇق قولىنى ئۇزىتىۋاتىدۇ، بۇ كىشىنى ئىنتايىن تەسەرلەندۈرىدۇ.» ئەڭ ئاخىرىدا ئۇ: «مەن ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ جۇڭگو بىلەن كۆپلەپ باردى-كەلدى قىلىپ، دوستانە ھەمكارلىقنى راۋاجلاندۇرۇپ قەدىمىي يىپەك يولىنى تېخىمۇ پارلاق نۇر چاچقۇزۇشنى ئۈمىد قىلىمەن» دېدى. ئۇنىڭ سۆزلىرى يىغىن مەيدانىدىكى ئىككى دۆلەتنىڭ دوستلۇق مۇھەببىتىنى تېخىمۇ قويۇقلاشتۇردى، تېخىمۇ كۈچەيتىۋەتتى. مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرىدىن بىرنى ئوقۇدۇم. كۆپچىلىك قىزغىن ئالقىش ياغدۇردى. ئارقىدىنلا كۆپچىلىك يەنە داۋاملىق ئۇسسۇلغا چۈشتى. كەيپىيات باشتىن-ئاخىر قىزغىن، تەسەرلىك بولدى. كېيىن كولخوزدىكىلەر ۋەكىللەر ئۆمىكىمىزنى تاماققا باشلىدى. پۇلۇ، كاۋاپ، پېتىر مانتا قاتارلىق مەزىزلىك مىللىيچە تائاملاردا مېھمان قىلدى.

بۇ كولخوزدا بىز تاشكەنتلىكلەرنىڭ قىزغىن مېھماندوستلۇقىنى يەنە بىر قېتىم ھېس قىلدۇق. گۈگۈم مەھەللىدە بىز ساھىبخانلار بىلەن خوشلىشىپ گۈليار مەھمۇد ئابدۇللايوۋ

كولخوزىدىن قايتتۇق.

تاشكەنتتە، ۋەكىللەر ئۆمىكىمىز ئۆزبېكىستان-جۇڭگو دوستلۇقىنىڭ ئاكتىپلىرى بىلەن يۈز كۆرۈشتۈك. 3-ئاۋغۇست چۈشتىن بۇرۇن، ئالىي سوۋېت خەلقئارا ئىشلار كومىتېتى رەئىسى ھىببەيوۋنىڭ ھەمراھلىقىدا جۇمھۇرىيەت مەدەنىيەت-مائارىپ بىرلەشمىسى (قىسقارتىپ تاشقى دوستلۇق جەمئىيىتى دېيىلىدۇ) گە باردۇق. ھەشەمەتلىك ئالتە قەۋەتلىك ئىمارەتنىڭ مەجلىسخانىسىدا ئۆزبېكىستان-جۇڭگو دوستلۇق جەمئىيىتىنىڭ ئاكتىپلىرى بىلەن كۆرۈشتۈك. ئۆزبېكىستان تەرەپتىن 17 نەپەر كىشى ئورۇن ئالغانىدى. كۆرۈشۈشكە تاشقى دوستلۇق جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى نەيم قايپوۋ رىياسەتچىلىك قىلدى. ئۆزبېكىستان-جۇڭگو دوستلۇق جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى جامالىدىن يالقۇنلۇق نۇتۇق سۆزلىدى. ۋەكىللەر ئۆمىكىمىزگە ۋەكالىتەن مەنۇ سۆز قىلدىم. ئۇچرىشىشتا ئىككى تەرەپ دوستلۇقنى كەڭ-كۈشادە بايان قىلدى. بۇ ھال كىشىگە قەدىناس دوستلارنىڭ ئۇچرىشىشىنى ئەسلىتەتتى. بولۇپمۇ كىشىنى تەسىرلەندۈرىدىغىنى، 80 ياشلىق پېشقەدەم يازغۇچى سۇلتانوۋنىڭ سۆزى ئىدى. ئۇ ئۆز سۆزىدە كىشىلەر دۇنيادىكى ھەممە ياخشى نەرسىنى جۇڭگونىڭ قىلىپ سۆزلىشىدۇ. بەزىدە، جۇڭگونىڭ ئەمەس بولغان ياخشى نەرسىلەرنىمۇ جۇڭگونىڭ دەۋەپلىشىدۇ. بۇ كىشىلەرنىڭ جۇڭگوغا بولغان ئىشەنچ ۋە تەلپۈنۈشىنى بىلدۈرۈپ بېرىدۇ، دېدى. ئۇ يەنە، ئۆتمۈشتە جۇڭگونىڭ قەدىمىي مەدەنىيىتى بولغان، ھازىر جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇلۇۋاتىدۇ، بۇنى ئۆگىنىشكە ئەرزىيدۇ، دېدى. كۆرۈشۈشتە، تاشقى دوستلۇق جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى قايپوۋ مېنىڭ 1981-يىلى يازغان بىر شېئىرىمنى چوڭقۇر ھېسسىيات بىلەن دېكلاماتسىيە قىلدى. مەن ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرىدىن بىرنى ئوقۇپ بەردىم. ئولتۇرغانلارنىڭ جۇڭگو-ئۆزبېكىستان خەلقىنىڭ ئۇزۇندىن بۇيان داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان دوستلۇقى ۋە بۈگۈن ئۈزلۈكسىز كېڭىيىۋاتقان باردى-كەلدىدىن ھاياجانلىرى ئۆركەشلەۋاتاتتى، بەزىلەرنىڭ كۆزلىرىدە خۇشاللىق ياشلىرى ئەگىدى.

جىددىي، ئالدىراش زىيارەت داۋامىدا ئىنچىكە ئويلايدىغان ساھىبخانلار جۇمھۇرىيەت ئەمەلىي سەنئەت مۇزېيىنى ئېكسكۇرسىيە قىلىشىمىزنى ئالاھىدە ئورۇنلاشتۇردى. بۇ موزېيى 1938-يىلى قۇرۇلغان بولۇپ، ئىچىگە كىرسىڭىز كۆزنى قاماشتۇرغۇدەك كۆركەم ۋە رەڭدار ئىكەن. مۇزېيغا ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ خەلق ئارىسىدىكى تۈرلۈك ئەمەلىي سەنئەت بۇيۇملىرى يىغىپ قويۇلۇپتۇ. ئالتۇن، كۈمۈش زىننەت بۇيۇملىرى، مىللىي نۇسخىدىكى دوپپا، ئاياغ، كىيىم-كېچەكلەر بار ئىكەن. ئاسما گىلەمنىڭ ئەڭ چوڭى 3×3 مېتر بولۇپ، ئوتتۇرىغا قۇياش سۈرىتى چۈشۈرۈلۈپ يورۇقلۇقنىڭ ئىنسانلار ئارىسىدا مەڭگۈ مەۋجۇت بولۇپ قالدىغانلىقىغا سىمۋول قىلىنىپتۇ. دۇتار، راۋاب، دومبۇرا، غىجەك، داپ قاتارلىق سازلار، ئالتۇن-كۈمۈشتىن باشقا مارجان قاتارلىق زىننەت بۇيۇملىرى بار ئىكەن. ئالتۇندىن نەقىش بېرىلگەن زىننەت كىيىملىرى تولىمۇ گۈزەل كۆرۈنىدۇ. تونۇشتۇرۇلۇشىچە، ئۇ بۇخارا خانلىقى دەۋرىدىلا تارالغانىكەن. ئېيتىشلارغا قارىغاندا،

بۇنى پەقەت ئەرلەرلا نەقىشلىيەلەرمىش، ئاياللار قول تەگكۈزسىلا ئالتۇن شۇ زامات قارىغا ئۆزگىرىپ كېتەرمىش. بۇلاردىن باشقا يەنە فار-فۇر، چاقچۇق قاچىلار بار ئىكەن. سەنئەت بۇيۇملىرىنىڭ كۆپ قىسمىغا كېۋەز سۈرىتى چۈشۈرۈلۈپتۇ. ئانارگۈل چۈشۈرۈلگەنلىرىمۇ بار بولۇپ، تونۇشتۇرۇلۇشىچە، ئۇ كۆپ پەرزەنتلىك بولۇشنىڭ سىمۋولى ئىمىش. گىلەملەرنىڭ تۈرلىرى ناھايىتى كۆپ بولۇپ، ئۇزۇن مويۇق، ئوتتۇرا مويۇق ۋە مويىسىزدىن ئىبارەت ئۈچ چوڭ تۈرگە بۆلۈنىدىكەن. كۆرگەزمىگە قويۇلغان گۈل نەقىشلىك ئەينەك قاچىلار 1972-يىلىدىن باشلاپ ئىشلەپ چىقىرىلغانىكەن. بىز يەنە بىرمۇنچە قىزىقارلىق بالىلار ئويۇنچۇقلىرىنى كۆردۈق.

ئېكسكۇرسىيە تۈگىگەندىن كېيىن، ساھىبخان مېنى بېغىشلىما يېزىپ خاتىرە قالدۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. مەن ئازراق ئويلىنىۋېلىپ بېغىشلىما دەپتىرىگە «سەنئەت چېچەكلىرى مول مېۋە بەرسۇن» دېگەن خەنزۇچە خەتلەرنى يازدىم-دە، كۆتۈرەڭگۈ روھتا مۇزېيدىن چىقتىم.

ئەلىشىر ناۋايى 15-ئەسىردىكى ئاتاقلىق شائىر ۋە مۇتەپەككۈر. ئۇ 1441-يىلى تۇغۇلۇپ 1501-يىلى ۋاپات بولغان. ئۇ تۇغۇلغان ۋە ھاياتىنىڭ كۆپ قىسمىنى ئۆتكۈزگەن ھىرات شەھىرى ئەينى چاغدا خۇراسان خانلىقىنىڭ پايتەختى بولۇپ، ئوتتۇرا ئاسىيادىدىكى مەدەنىيەت مەركەزلىرىنىڭ بىرى ئىدى. ناۋايى ھەم سىياسىيون، مەرىپەتچى بولۇپ ئۆز دەۋرىدە ئوردا ۋەزىرلىك خىزمىتىنى ئۆتەپ، دۆلەت ئىشلىرىنى باشقۇرۇشقا قاتناشقان. ئۇنىڭ ئەسەرلىرى چوڭقۇر ئىنسانپەرۋەرلىك ئىدىيىسىگە ۋە بەلگىلىك دېموكراتىك روھقا ئىگە. يېرىم ئەسىرلىك ئىجادىيەت پائالىيىتى داۋامىدا، ئۇ «خەزائىنۇلمەئانى» (مەنلەر خەزىنىسى) ناملىق تۆت چوڭ دىۋان، 53 مىڭ مىسرادىن تەركىب تاپقان «خەمسە» ناملىق بەش داستان قاتارلىق زور مىقداردىكى شېئىرىي ۋە ئىلمىي ئەسەرلەرنى يازغان. ناۋايى قەدىمكى ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىنى ئاساسىي گەۋدە قىلىپ شەكىللەنگەن چاغاتاي ئەدەبىي تىلىدا ئەسەر يازغان بولۇپ، تۈركىي ئەدەبىي تىلىنىڭ ئاساسچىلىرىدىن بىرى، شەرق خەلقىنىڭ ئەدەبىياتىنىڭ يېرىك نامايەندىلىرىنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ.

ئۆزبېكىستان ھەرمىللەت خەلقى بۇ ئۇلۇغ شائىرنىڭ خاتىرىسى ئۈچۈن تاشكەنتتىكى مەملىكەتلىك باغچىنىڭ ئەڭ ئېگىز جايىغا ناۋايىنىڭ چوڭ تىپتىكى مىس ھەيكىلىنى ئورنىتىپتۇ. 31-ئىيۇل چۈشتىن بۇرۇن ۋەكىللەر ئۆمىكىمىز مەملىكەتلىك باغچىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇق ھەمدە بۇ ئۇلۇغ شائىرنىڭ مىس ھەيكىلىنى تاۋاپ قىلدۇق. ئۇنىڭ ئىسمىدا نام بېرىلگەن مەملىكەتلىك باغچىغا كىرسەك ھەممىلا جاي بۈك-باراقسان ئىكەن، يىراقلارغا نەزەر تاشلىغاندا ئۇدۇلدىكى تۆپىلىكتە ھەيۋەتلىك بىر ھەيكەل ئاسمانغا قەد كېرىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، كىشىنىڭ قەلبىدە بىردىنلا سەلتەنەتلىك بىر تۇيغۇ دولقۇن كۆتۈرىدىكەن. بىز تۈپتۈز كەڭرى پەللەمپەيدە مىس ھەيكەلنىڭ قېشىغا كېلىپ بۇ

ئۇلۇغ شائىرغا نەزەر سالدۇق. ئۇنىڭ چىرايىنى جىددىيەت قاپلىغان بولۇپ، كۆزلىرى تالاي كەچمىشلەرنى باشتىن كەچۈرگەن ئۆزبېكىستان زېمىنىغا سىنچىلاپ قاراۋاتقاندا تىكلەنگەندى. بىز بۇ ئېگىزلىكتىن يېقىندىكى باراقسان يېشىللىقىنى، يىراقتىكى قەد كۆتۈرگەن ئىمارەت توپلىرىنى كۆرەلەيتتۇق. چۆرگىلەپ قايتقاندا باغچىدىن چىقىپ، يېقىن جايدىكى بىر مەسچىتنى ۋە زامانىۋى ھەشەمەتلىك قۇرۇلۇش — دوستلۇق سارىيىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇق.

يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان، تاشكەنتكە يېڭى سىمۋول بەلگىسى بولمىش تېلېۋىزىيە مۇنارى ھۆسن قوشۇپتۇ. بولۇتلۇق ئاسمانغا باش تىرىگەن تېلېۋىزىيە مۇنارى شەھەرگە كىرمەي تۇرۇپ يىزاقتىلا كۆزگە چېلىقىدىغان بولۇپ، تاشكەنت شەھىرىنىڭ يول كۆرسەتكۈچىگە ئايلىنىپ قاپتۇ.

ھاۋا ئوچۇق بىر كۈننىڭ چۈشتىن كېيىنلىكى ۋەكىللەر ئۆمىكىمىز تەكلىپكە ئاساسەن تېلېۋىزىيە مۇنارىنى ئېكسكۇرسىيە قىلىشقا باردۇق. بۇ مۇنارنىڭ ئېگىزلىكى 375 مېتىر بولۇپ، دۇنيا بويىچە 3-چوڭ تېلېۋىزىيە مۇنارى دەپ تونۇشتۇرۇلدى. بىز مۇنار ئىچىدىكى لېفتتا مۇنار چوققىسىغا چىقىۋېدۇق. پۈتكۈل تاشكەنتنىڭ گۈزەل مەنزىرىسى كۆز ئالدىمىزدا نامايان بولۇپ كۆڭلىمىزنى ئاچتى.

قەدىمىي ھەم ياش تاشكەنتتە بىز بىرنەچچە كۈنلا بولدۇق. بۇ قىسقىغىنا ۋاقىتتا بارغان، كۆرگەن جايلىرىمىز چەكلىك بولسىمۇ، لېكىن تاشكەنتنىڭ سانائەت، دېھقانچىلىق ئىشلەپچىقىرىشى، خەلق تۇرمۇشى ئەھۋالاتلىرى بىزدە چوڭقۇر تەسىرات قالدۇردى. تاشكەنتلىكلەرنىڭ جۇڭگو-ئۆزبېكىستان دوستلۇقىنى قەدىرلىشى، جۇڭگولۇق دوستلارغا بولغان يۈرەك مۇھەببىتى تېخىمۇ ئۈنۈملۈك بولدى. 1990-يىلى تۇنجى قېتىم زىيارەتتە بولغىنىمدا، مەن «تاشكەنت» ناملىق بىر شېئىر يازغانىدىم. تاشكەنت خەلقىگە بولغان مىننەتدارلىقىم ۋە تىلەكلىرىمنى يەنە بىر قېتىم ئىزھارلاش ئۈچۈن شۇ شېئىرنى بۇ يەرگە كۆچۈرۈشنى خالىدىم.

تاشكەنت

مەن كەلدىم تەڭرىتاغدىن سالام ئېلىپ،

ئىزدەشكە چىن دوستلارنى تاشكەنت ساڭا.

تەبەسسۇم چىرايى بىلەن باغرىڭ ئېچىپ

ئالدىمغا چىقتىڭ شۇ دەپ مەرھابا.

تارىختىن قۇتلۇق نامىڭ ئورۇن ئالغان

قوش دەريا ئارىسىدا ماكانىڭ بار.

ئەجدادلار، ئەۋلادلارنى ئۇلاپ كەلگەن
ئەمگەكچان خەلقنىڭ ساڭا ئەبەدىي يار.

چاڭئەندىن چىقسا كارۋان يىپەك تارتىپ
ئۆتەتتى تۇرپان ئارا داۋان ھالقىپ.
سەن شۇ چاغ ئۇلۇغ يولدا چۈشكۈن بولۇپ،
تۇراتتىڭ ئۇيۇق كەبى كۆۋرۈك تارتىپ.

مەھمۇد ۋە يۈسۈپ ئالىم چاچسا ئىرپان،
ناۋايى سەنئەت ئارا بولدى چولپان.
تەجەللى نامى ھەريان تارالغاندا،
فۇرقەتمۇ ياركەنتتە غەزەل قاتقان.

ئۈزگەنتى پەلەك بىر چاغ رىشتىمىزنى،
ئايىرىغان چىڭ سىقىشقان قولمىزنى.
ئۈزۈلگەن يىپنى قايتا ئۇلاش ئۈچۈن،
كەلدىم مەن ئىزدەپ دوستلۇق يولمىزنى.

تېپىپسەن قەدرىڭنى سەن، بەختىڭنى سەن،
پارلاق يول، زورنىشانغا قەدەم بېسىپ.
گۈللىگەن كەڭ زېمىندا گۈلشەن بولۇپ
ئۆرلىگىن زەپەر ساڭا بولسۇن نېسىپ.

3. قەدىمىي تىلەكلەر جۇغلانغان بۇخارا

ساھىبخانلارنىڭ قىزغىن ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە، جۇڭگو خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللەر
ئۈمىكى ئوتتۇرا ئاسىيادىكى تارىخىي داڭلىق شەھەر بۇخارانى زىيارەت قىلىدىغان بولدى.
ئۇ كۈنى ھاۋا ئوچۇق بولدى. ئەتتىگەندە ماشىنىلار بىزنى تاشكەنتنىڭ 2-نومۇرلۇق
ئايروودرومىغا ئېلىپ باردى. ساھىبخانلارنىڭ ھەمراھلىقىدا سائەت ئوندا ياكى 40
تىپلىق مەخسۇس ئايروپىلانغا چىقتۇق. ئايروپىلان يەرىپىتىدىن كۆتۈرۈلۈپ يازنىڭ سۈزۈك
ئاسمىنىدا بۇخاراغا قاراپ ئۇچۇپ كەتتى.
گۈزەل تاشكەنت بوستانلىقىدىن ئاستا-ئاستا يىراقلىدۇق. ئېڭىشىپ تۆۋەنگە نەزەر
سالسىڭىز، ئاۋغۇست ئېيىدىكى گاه يېشىل، گاه سارغۇچ، گاه قىزغۇچ جىلۋىلىنىۋاتقان

ئۆزبېكىستان زېمىنى كۆرۈنەتتى. ئۈشتۈمتۈت يىراقتا كۆڭۈلنى زوقلاندىرۇپ كۆل سۈيىنىڭ كۆپكۈك جۇلاسى پارقىرىدى. ئۇ ھەيدەر كۈلى بولۇپ، ئارال دېڭىزىدىن قالسا ئۆزبېكىستان بويىچە 2-چوڭ كۆل، شۇنداقلا ئەڭ چوڭ تاتلىق سۇلۇق كۆل ھېسابلىنىدىكەن.

ئايروپىلان دېرىزىسىنىڭ سىرتىدىكى مەنزىرىگە قاراپ ئولتۇرۇپ مەنزىلگاھىمىز بۇخارا ھەققىدە خىيالغا چۆمدۈم. ئوتتۇرا ئاسىيا ھەققىدە چوڭقۇرراق چۈشەنچىگە ئىگە بولغان-بولمىغانلىقىدىن قەتئىينەزەر، نۇرغۇن ئادەملەر «بۇخارا» دېگەن نامغا تونۇش. ئۇ قەدىمىي يىپەك يولىدىكى سودىگەرلەرتوپلىشىدىغان، كارۋانلار پۈتلىرىغا ئارام بېرىدىغان، مال-تاۋارلار يىغىلىپ-تارقىلىدىغان سودا شەھىرى، شۇنداقلا لەشكەرلەر تالىشىدىغان، شاھ-سۇلتانلار پايتەخت تىكلەيدىغان جاي ئىدى. ئەدىبلەر، دانىشمەنلەر، پەيلاسوپلار جەم بولىدىغان، تارىخىي ئاسار ئەتىقىلەر ناھايىتى كۆپ مەدەنىيەت قەدىمىي شەھىرى ئىدى. تارىختا بۇخارا توغرىسىدا نۇرغۇنلىغان ئەپسانە، ھېكايەت، رىۋايەتلەر تارقالغان. ئۇلار تالاي ئەدەبىي ئەسەرلەرگە تىماتىك مەزمۇن بېرىپ، ئۇلارنى چۆچەكلەردەك ئاجايىپ-غارايىپ تۈسكە ئىگە قىلىپ كەلگەن. بۈگۈن بىزگە بۇخارانىڭ ئۆتكەنكى قىياپىتى ۋە ھازىرقى يېڭى ھالىتىنى تاماشا قىلىش پۇرسىتى بەرگەنلىكى ئۈچۈن ساھىبخانلارغا رەھمەت ئېيتىشىمىز لازىم ئىدى.

ماتېرىياللاردىكى تونۇشتۇرۇشلاردىن قارىغاندا، بۇخارا ئۆزبېكىستان دۆلەت زېمىنىنىڭ ئوتتۇرا قىسمىغا، زەرەپشان دەرياسىنىڭ غەربىي ۋادىسىدىكى بوستانلىققا جايلاشقان بولۇپ، شىمال تەرىپى قىزىل قۇم چۆللۈكىگە تۇتاشتى، دېڭىز يۈزىدىن 226 مېتىر ئېگىز ئىدى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، مەزكۇر شەھەرگە مىلادىدىن ئىلگىرىكى 1-ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا كىشىلەرنىڭ نەزەرى چۈشكەن. جۇغراپىيىلىك سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ئۇ شەرق، غەرب، جەنۇب، شىمال قاتنىشىنىڭ مۇھىم تۈگۈنىگە ئايلانغان، تەدرىجىي راۋاجلىنىپ تارىختىكى كۆپ خاندانلىقلارنىڭ، ئەڭ ئاخىرىدا بۇخارا ئەمىرىنىڭ پايتەختى بولۇپ، 1920-يىلىغا كەلگەندە قىزىل ئارمىيە تەرىپىدىن ئازاد قىلىنغانىدى. بۇ قەدىمكى شەھەر ھازىر بۇخارا ئوبلاستىنىڭ سىياسىي، سانائەت، مەدەنىيەت-مائارىپ مەركىزى، شۇنداقلا ساياھەت شەھىرى ئىكەن. بۇخارا ئۆزىدىكى ئوتتۇرا ئەسىرنىڭ نادىر بىناكارلىق سەنئىتى بىلەن دۇنياغا مەشھۇر. ئۇ يەنە دۇنيا مەدەنىيىتىنىڭ داڭدار ئادىمى ئىبن سىناننىڭ يۇرتى بولۇپ، بۇ يەردە ئۇنىڭ خاتىرە ھەيكىلى بار ئىكەن.

ئايروپىلان 80 مېتىرگە ئۇچۇپ بۇخارا ئايروودرومىغا قوندى. ئايروپىلان ئىشىكىدىن چىقساقلا، بۇخارا خەلقىنىڭ جۇڭگو خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللەر ئۆمىكىنى قارشى ئېلىش قىزغىنلىقى بىلەن بۇخارانىڭ قىزىق ئاۋغۇست ئاپتېنى بىراقلا كېلىپ بىزنى كۈتۈۋالدى. بۇخارا ئوبلاستلىق سوۋېت رەھبەرلىرى قارشى ئالغۇچىلار توپىنى ئەگەشتۈرۈپ ئايروودرومدا ساقلاپ تۇرغانىكەن. ساھىبخانلار بىلەن بىر-بىرلەپ قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ سالاملاشتۇق. ئۇلار جۇڭگولۇق مېھمانلارنى قىزغىن قارشى ئالدى. مىللىيچە كىيىنگەن ئۆسمۈر قىزلار

ۋەكىللەر ئۆمىكىمىزگە نان، تۇز ۋە گۈللەرنى تەقدىم قىلدى.

ئاندىن كېيىن بىز ماشىنىغا ئولتۇرۇپ شەھەرگە كىردۇق. ئېكسكۇرسىيە ۋاقتىمىز پەقەت بىرلا كۈن بولغانلىقتىن، شۇ ھامانلا تارىخىي ئاسار ئەتىقىلەرنى كۆرۈشكە باردۇق. بۇخارا شەھىرىنىڭ ئۆزى گويا بىر غايەت زور تارىخىي مۇزېي ئىكەن. ئاسار ئەتىقىلەر ئىنتايىن كۆپ بولۇپ، تونۇشتۇرۇلۇشىچە 140 تىن ئارتۇق جايدا بار ئىكەن. بىز پەقەت نۇقتىلىق جايلارنىلا تاللاپ، ئات ئۈستىدە گۈل سەيلىسى قىلغاندەكلا تەخمىنەن كۆرەلەيتتۇق. شۇنداقىمۇ، بۇ قىستىغىنا بىر كۈن ئىچىدە 14 — 15 تەك جاينى كۆردۈق.

ئارىك قورغىنىغا بۇخارا خانلىقىنىڭ خان ئوردىسى جايلاشقان ئىكەن. ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ قەدىمكى زامانىدىكى شەھەرلىرى ئادەتتە ئۈچ قىسىمدىن تەركىب تاپىدۇ. ئارىك ئىچكى شەھەر بولۇپ، ھۆكۈمرانلار ئولتۇراقلىشىدۇ. ئاندىن قالسا شەھەرستان بولۇپ بۇنىڭغا بازارلار ھەمدە ئاقسۆڭەكلەر، سودىگەرلەر قاتارلىقلار جايلىشىدۇ. ئۇنىڭ سىرتىدىكى ئايلانما رابات بولۇپ، ئۇ شەھەرنى سىرتىدىن قورشاپ تۇرىدۇ. كۆلىمى كەڭ، ئىمارەتلىرى ھەيۋەتلىك ئارىك قورغىنى مىلادى 4-ئەسىردە قۇرۇلغان بولۇپ، ھازىرغىچە ساقلىنىپ كەلمەكتە. بىز خاننىڭ تۇرالغۇسى، دېۋانخانىسى، شۇنداقلا باشقا ئەسلىھەلىرىدىن ئىسكىلات، مەسچىت قاتارلىقلارنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇق. تونۇشتۇرۇلۇشىچە، يەنە تۈرمە، قول ھۈنەرۋەنچىلىك ئىشخانىلىرى، پۇل زاۋۇتى قاتارلىقلار، مۇسۇلمانلار ئۇلۇغلىرىنىڭ قەبرىستانلىقلىرىمۇ قورغان ئىچىگە جايلاشقان ئىكەن. قورغان دەرۋازىسى چوڭ دەرۋازا، ئىككى قەۋەتلىك دەرۋازا بىناسى ۋە ئۇلار بىلەن بىر گەۋدىلەشتۈرۈلگەن ئىككى ياندىكى مۇنار بىناللىرىدىن تەركىب تاپقان. قورغانغا كىرگەندىلا كۆزگە چىلىقىدىغىنى 18-ئەسىردە سېلىنغان ئوردا مەسچىتى ئىكەن. ئاندىن كېيىن نۆۋىتى بويىچە پىششىق كېسەكلەردىن قوپۇرۇلغان ھەرخىل ئىمارەتلەرگە كىرگىلى بولىدىكەن. ئىمارەتلەر پۇختا، قېلىن قىلىپ سېلىنغان، ئىچى قاراڭغۇراق بولۇپ، كىشىدە بىر خىل سۆرۈن، ئېغىر تارىخىي تۇيغۇ، گويا ئوتتۇرا ئەسىرگە قايتىپ بارغاندەك سەزگۈ پەيدا قىلىدىكەن. ئېكسكۇرسىيىنى تۈگىتىپ بىز چوڭ دەرۋازا ئارقىلىق قايتىپ چىقتۇق. تونۇشتۇرۇلۇشىچە، قورغان دەرۋازىسىنىڭ سىرتى پۇقرالار خاننىڭ يارلىقلىرىنى تىڭشايدىغان جاي ئىكەن. چوڭ ئىشلارنىڭ ھەممىسى مەشەدە جاكارلىنىدىكەن، شۇنداقلا ھەم بۇ جاي جىنايەتچىلەر قەتلىام قىلىنىدىغان جاي ئىكەن.

ئارىك قورغىنىدىن چىققاندىن كېيىن بارغان جايلارمىزنىڭ كۆپ قىسمى مەسچىت ۋە مەدرىسلەر بىر گەۋدە قىلىپ سېلىنغان ئىمارەتلەر توپى بولدى. مەسىلەن، بۈيكالان ئىمارەتلەر توپى. بۈيكالان — ئۇلۇغلارنىڭ ئايىغى ئاستىدا، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدىغان سۆز ئىش. بۇ يەر كالان مەسچىتى ۋە مىلى، ئەرەب مەدرىسى قاتارلىق تۆت قىسىمدىن تەشكىل تاپقان. كالان مەسچىتى 15-ئەسىردە قۇرۇلغان بولۇپ، پەشتاق مۇنارى 45.6 مېتر ئېگىزلىكتە، مۇنار ئىچىنىڭ دىئامېترى توققۇز مېتر ئىكەن. ئايلانما شەكىلدىكى پىششىق كېسەكلىك پەلەمپەي ئۇدۇل مۇنار ئۈستىگە ئېلىپ چىقىدىكەن. مەدرىس 16-ئەسىردە قۇرۇلۇپتۇ.

بىز جۈپ دېگەن مەنىنى بېرىدىغان « قوش » مەدرىس ئىمارەتلەر توپىنى كۆردۈك . ئۇ بىر-بىرىگە قارشى تۇرغان ئىمارەتلەردىن تەشكىل تاپقان بولۇپ، تۆت تەرىپى گۈمبەزلىك ئۆيلەر بىلەن ئورالغان سوزۇنچاق بۇرجەك شەكلىدىكى قورۇلار ئىدى . تونۇشتۇرۇلۇشىچە ئانا-بالا ئىككى خان ئىلگىرى-ئاخىر سالدۇرۇپ ئۆز ئىسىملىرىدا نام بەرگەنكەن . ئالدىنقىسى 1566 — 1567-يىللىرى ، كېيىنكىسى 1588 — 1590-يىللىرى سېلىنىپتۇ .

يەنە بىر خىل ئاسار ئەتقە خان-پادىشاھلارنىڭ قەبرىستانلىقلىرى ئىكەن . بىز سامانى خانلىقى پادىشاھلىرىنىڭ ئالتۇنلۇقىنى كۆردۈك . بۇ مەقبەرىلەر پىششىق كېسەكتە قويۇرۇلغان قۇرۇلۇش بولۇپ، تاملار، بىنا مۇنارلىرىنىڭ يۈزلىرى پىششىق كېسەكلەردە خىلمۇ خىل كۆركەم نۇسخىلاردا بېزەپ چىقىلغان . تونۇشتۇرۇلۇشىچە ، كېسەك شەكلى ئىككىدىن بەش خىلغىچە يېتىپ بارىدىكەن .

ئالدىراشچىلىق ئىچىدە ئېكسكۇرسىيە قىلغان ئاسار ئەتقىلەردىن يەنە 16-ئەسىردە بىنا قىلىنغان خوجاناجىنا ، 15-ئەسىردە ياسالغان شەھەرستاننىڭ مەركىزىي ئىمارەتلىرى توپى ، 1417-يىلى ياسالغان تولۇبى ئىسلام مەدرىسى ، 16-ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا ياسالغان رايىپ قاۋۇز بىنالار توپى ، كۇقۇرداش ئىسلام مەدرىسى ، 15-، 16-ئەسىرلەردە سېلىنغان خوجا جاۋۇقشۇن بىنالرى توپى ، باھاۋىدۇن ناخشىۋەندى ئىسلام ئىنستىتوتى قاتارلىقلار بار .

چۈشتە ئوبلاست باشلىقى يادىكاروۋ ، مۇئاۋىن ئوبلاست باشلىقى نارزىيوۋ ، شەھەر باشلىقى مۇقادىر قاتارلىق رەھبەرلەرنىڭ ھەمراھلىقىدا ئوبلاستلىق ھۆكۈمەتتە بىللە غزالاندۇق . غىزا داۋامىدا جۇڭگو-ئۆزبېكىستان خەلقىنىڭ دوستلۇقى كەڭ-كۈشادە ئىزھار قىلىنىپ، دوستلۇق يولىدا ئۆزئارا قەدەھلەر كۆتۈرۈلدى . ئوبلاستلىق ھۆكۈمەت ئېگىز جايغا جايلاشقان بولۇپ، بۇ يەردىن پۈتۈن شەھەرگە نەزەر سالغىلى بولاتتى . شىمالغا كونا شەھەر ، جەنۇبقا يېڭى شەھەر جايلاشقانكەن . شىمالىي شەھەر پۇقرالار ئورۇنلاشقان قەۋەتسىز ئۆيلەر بولۇپ، ئوتتۇرىلىرىدا گادىرماش جايلاشقان كۆپلىگەن گۈمبەزلىك قەدىمىي قۇرۇلۇشلار بار ئىدى ، جەنۇبىي شەھەر بولسا ھازىرقى زامان قۇرۇلۇشلىرى ئىدى .

چۈشتىن كېيىن يولمىزدا قشلىق ساراينىڭ قەدىمىي ئىزىنى كۆرۈپ ئۆتتۈك . ساراي ئىچىدە بىر بۇلاق بار ئىكەن . ماشىنىلاردىن چۈشۈپ ئىچكىرىگە كىردۈك . بۇلاق قەدىمىي ئاسار ئەتقە بولغان قۇرۇلۇشنىڭ ئىچىدە بولۇپ، تولىمۇ ئۆزگىچە ئىكەن ، سۈپسۈزۈك بۇلاق سۈيى توختىماي بۇلدۇقلاپ ئېقىپ تۇراتتى . ساھىبخانلارنىڭ تونۇشتۇرۇشىچە ، بۇ بۇلاق سۈيى خاسىيەتلىك بولۇپ، سالامەتلىككە پايدىلىق ئىكەن . بىزمۇ تېتىپ كۆردۈك ، ھەقىقەتەنمۇ پاكىز ، تاتلىق ئىكەن .

بۇخارا خانلىقىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى خانى (1920-يىلى ئاغدۇرۇلغان) نىڭ يازلىق

ئوردىسىغا باردۇق. بۇ قۇرۇلۇش 4 مىڭ كۋادرات مېتر ئەتراپىدا بولۇپ، ئوردا ئىچىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇش-ياسىلىشلىرىدا شەرق ۋە غەرب بەدىئىي ئۇسلۇبلىرى جەملىنىپ بىر گەۋدە قىلىنغانىدى. ئۇخلاش بۆلۈمىگە ئاسما گىلەم ئېسىلغان بولۇپ، گىلەملەر كۆركەم، يارىشلىق ئىدى. جۇڭگو جىڭدېجىندا ئىشلەنگەن بىرپېرىم مېتر ئېگىزلىكتىكى فار-قۇر گۈل لوڭقىلىرى قويۇقلۇق تۇراتتى. كېڭىش زالى، ئىش زالى، قوبۇل زالى قاتارلىقلار ئىنتايىن ئېسىل ئىدى.

بۇخارا گەرچە تارىخى قەدىمىي شەھەر سۈپىتىدە دۇنياغا مەشھۇر بولسىمۇ، لېكىن يېقىنقى نەچچە ئون يىلدىن بۇيانقى قۇرۇلۇشلار يېڭى سانائەت مەركىزى شەكىللەندۈرۈپتۇ. سانائەت ئاساسەن پاختىنى پىششىقلاپ ئىشلەش ۋە باشقا دېھقانچىلىق مەھسۇلاتلىرىنى پىششىقلاش، تەبىئىي گاز، نېفىت، قىممەتباھالىق مېتاللار، قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى قاتارلىقلاردىن ئىبارەت ئىكەن. يېنىك سانائەتتە پاختا پروكاتلاش توقۇمىچىلىقىنى ئاساس قىلىدىكەن. بۇخارادا ئىشلەپ چىقىرىلغان قاراگۈل كۆرپىسىمۇ ئىنتايىن داڭلىق بولۇپ، يىللىق ئىشلەپچىقىرىلىشى 900 مىڭ دانىگە يېقىن ئىكەن. يېمەكلىك سانائىتىدە ياغ چىقىرىش، ئۈزۈم ھارىقى، قەنت-كەمپۈت، كونسروۋا قاتارلىقلار ئىشلەپ چىقىرىلىدىكەن. بۇخارادا ئىككى ئالىي مەكتەپ، 14 مۇزىكا مەكتىپى، 13 ئوتتۇرا تېخنىكوم، 22 كەسپىي تېخنىكا مەكتىپى بار ئىكەن. ۋاقىت مۇناسىۋىتى بىلەن يېڭى شەھەرنى زىيارەت قىلالىدۇق. لېكىن، يول ئۈستىدە بىر دېھقاننىڭ ئائىلىسىدە زىيارەتتە بولدۇق. شەمشىدىن مەنسۇر ئىسىملىك بۇ ساھىبخاننىڭ ئۆيىدە 15 جان، ئىككى ئوغلى بار ئىكەن، ئۇلار بىزنىڭ جۇڭگودىن كەلگەن مېھمانلار ئىكەنلىكىمىزنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خۇشال بولۇپ كېتىشتى، قىزغىن قارشى ئالدى. ئۆيىگە باشلاپ كىرىپ ئىسسىق چاي، يېمەكلىكلەر بىلەن كۈتۈۋالدى. بىز چىن قەلبىمىزدىن رەھمەت ئېيتتۇق. پاراڭ داۋامىدا ئۆي ئىگىسى ئۇلارنىڭ ئائىلىسىنىڭ بىر يىلدا ئون توننا چىگىتلىك پاختا ئىشلەپ چىقىرىدىغانلىقى، پىششىقلاپ ئىشلىگەندە، ئۈچ توننا ساپ پاختىغا ئېرىشىدىغانلىقى، ساتسا 3 مىليون رۇبلى كىرىم قىلىدىغانلىقى، تۇرمۇشىنىڭ باياشاد ئىكەنلىكى، ئىلكىدە «ۋولگا» پىكاپتىن بىرى، تراكتوردىن بىرى، نەچچە ئون قوي، نەچچە ئون كالىسى، 150 كۋادرات مېتر كېلىدىغان تۇرالغۇ ئۆيى، ئۈچ تېلېۋىزورى بارلىقىنى ئېيتىپ بەردى.

بۇ دېھقان دوستىنىڭ ئۆيىدىن چىقىپ ۋەكىللەر ئۆمىكىمىز ماشىنىدا ئۈدۈل ئايرودرومغا يول ئالدۇق. بۇخارا ئوبلاستىنىڭ رەھبەرلىرى بىلەن بىر مۇ بىر قول سىقىشىپ خوشلىشىپ، قىزغىن مېھمان قىلغانلىقىغا تەشەككۈر ئېيتتۇق.

ئايروپىلان ئالتۇن رەڭ كەچكى قۇياش نۇرىدا ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ، تاشكەنتكە قاراپ ئۇچتى.

5- بېكەت - قازاقستانغا زىيارەت

16- ئىيۇلدىن 3- ئاۋغۇستتىچە جۇڭگو خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللەر ئۆمىكى قىرغىزىستان، تاجىكىستان، تۈركمەنىستان، ئۆزبېكىستاندىكى زىيارەتنى تۈگىتىپ 8 مىڭ كىلومېتىرلىق مۇساپىنى بېسىپ ئۆتتۇق. 4- ئاۋغۇست چۈشتىن بۇرۇن ئۆزبېكىستاننىڭ پايتەختى تاشكەنتنىڭ 2- نومۇرلۇق ئايرودرومىدا ئالمۇتغا ئۇچىدىغان ئىل 24 A ماركىلىق مەخسۇس ئايروپىلاننىڭ شوتسىغا قەدەم بېسىپ قازاقستاننى قايتا زىيارەت قىلىش سەپىرىنى باشلىدۇق.

دوست قوشنا دۆلەت

ماتور ئاۋازىنىڭ ئاجىزلىشىشىغا ئەگىشىپ ئايروپىلان ئېگىز ھاۋا بوشلۇقىغا كۆتۈرۈلدى. كۆپكۆك سۈزۈك ئاسمانغا تىكىلگىنىدە، خىياللىرىم ئىختىيارسىز ھالدا بىپايان زامان ۋە ماكاننى بويلاپ پەرۋاز ئۇردى.

بۇنىڭدىن 66 يىل ئىلگىرى، مەن تۇرپان ئويمانلىقىدىكى بىر ئاددىي دېھقاننىڭ ئۆيىدە تۇغۇلغان ۋاقتىدا؛ تاڭ سەھەردە زاغرا ناننى قوينۇمغا سېلىپ كالا ھارۋىسىنى ھەيدەپ گوبىغا ئوتۇنغا بارغىنىدا؛ يۈك- تاقلرىمنى مۈرەمگە سېلىپ يەر ئىسلاھاتى خىزمەت ئەترىتىگە قاتناشقىلى ماڭغىنىدا؛ كىمۇ قاچاندۇر بىر كۈنى مەندەك بۇ كەمبەغەل بالىنىڭ ئاسىيا، ياۋروپا، ئامېرىكا قىتئەلىرىدەك كىشىلەر قەلبى تەلپۈنىدىغان جايلارغا قاراپ ئۇچىدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلالايتتى. تېخىمۇ پەۋقۇلئاددە بولۇۋاتقىنى شۇكى، بۇ قېتىم مەن بىر مىليارد 200 مىليون ئادىمى بار جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ دۆلەت رەھبىرى سۈپىتىدە ۋەكىللەر ئۆمىكىنى باشلاپ ئېلىمىزنىڭ يېقىن قوشنىسى بولغان ئوتتۇرا ئاسىيادىكى بەش دۆلەتنى زىيارەت قىلىپ كېلىۋاتىمەن. زىمىمەمدىكى ۋەزىپە ھەقىقەتەنمۇ ئېغىر. مەن كۆڭلۈمدە پارتىيە ھەم ۋەتەننىڭ ئۈمىدىنى چوقۇم يەردە قالدۇرمايمەن، دوستلۇق ئەلچىلىكىنى ياخشى ئاتقۇرۇپ، بۇ قېتىمقى سەپەرنىڭ ئاخىرقى بېكىتىدىكى ۋەزىپىنى قانائەتلىنەرلىك ئۆتەيەن، دەپ ئۆز- ئۆزۈمنى ئىلھاملاندۇردۇم. ئايروپىلان دېرىزىسىدىن تۆۋەنگە قارىدىم. قازاقىستان ئېلىمىز بىلەن پەۋقۇلئاددە مۇناسىۋەتكە ئىگە دۆلەت. ئېلىمىزنىڭ غەربىي شىمال قىسمىنىڭ سەككىز قوشنا دۆلەت بىلەن بولغان 5 مىڭ 400 كىلومېتىردىن ئارتۇق چېگرا سىزىقىدىن جۇڭگو- قازاقىستان چېگرىسى ئۈچتىن بىر قىسمىنى — 1 مىڭ 700 كىلومېتىردىن ئارتۇقراقىنى ئىگىلەيدۇ. قازاقىستان دۆلەت ئومۇمىي نوپۇسىنىڭ 42 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدىغان قازاق مىللىتى ئېلىمىز شىنجاڭدىكى قازاق مىللىتى بىلەن بىر ئەجدادتىن بولغان قېرىنداشلاردۇر. ئېلىمىزنىڭ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىكى ئاساسىي گەۋدە مىللەت بولغان ئۇيغۇر

مىللىتىنىڭ چېگرا سىرتىدا ئەڭ مەركەزلىشىپ ئولتۇراقلاشقان رايونىمۇ قازاقىستان زېمىنىدۇر. چېگرىنىڭ ئىككى يېقىغا ئارىلىشىپ ئولتۇراقلاشقان يەنە باشقا مىللەتلەرمۇ بار. شىنجاڭنى باشلىنىش مەنبەسى قىلىپ چېگرا ھالقىغان ئىككى دەريا (ئېرتىش دەرياسى قازاقىستان دۆلىتىنى بېسىپ ئۆتۈپ ئۈدۈل شىمالىي مۇز ئوكيانغا قاراپ يول ئالىدۇ. ئىلى دەرياسى ئۇزاق يوللارنى بېسىپ ئۆتۈپ بالقاش كۆلىگە قۇيۇلىدۇ.) خۇددى ئۇلۇغ بىر ئانىنىڭ تولغان كۆكسىدەك كۆرمىگ يىللاردىن بۇيان ئىككى قىرغاقتىكى ھەر مىللەت خەلقىنى بېقىپ كەلمەكتە ۋە ئۇلارغا چىن ئاكا-ئۇكىلاردەك مۇھەببەت بېغىشلىماقتا... مەن ئايروپىلاندىن يىراقلارغا نەزەر تاشلىدىم. بۇ مېنىڭ يۇرتۇمغا ئەجەبمۇ ئوخشايدىغان زېمىن-ھە، ھەم يىل بويى ئېرىمەيدىغان قارلىق تاغلىرى، ھەم ئېگىز-پەس بولۇپ سوزۇلغان ئېدىرلىرى، پارچە-پارچە زېرىكەرلىك ئېگىزلىكلىرى ۋە قۇملۇقلىرى بار، ئوخشىمايدىغان پەقەت قازاقىستاننىڭ ئورمان بايلىقىنىڭ شىنجاڭنىڭكىدىن كۆپلۈكىدۇر. مۇناسىۋەتلىك ماتېرىياللاردا تونۇشتۇرۇلۇشىچە، قازاقىستاننىڭ ئورمان بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 3.3 پىرسەنتكە يەتكەن بولۇپ، تەخمىنەن ئون مىليون گېكتار كېلىدىكەن. ئايروپىلاندىن تۆۋەنگە قارىغاندا پات-پات چوڭ كۆلەمدىكى قارامتۇل ئورمانلار كۆزگە چېلىقاتتى. يېشىللىقلارنىڭ ھەممىسىلا ئورمان ئەمەس، شەرقتىن غەربكىچە بولغان ئۇزۇنلۇقى 3 مىڭ كىلومېتىر. جەنۇبتىن شىمالغىچە بولغان كەڭلىكى 1 مىڭ 700 كىلومېتىر، ئومۇمىي كۆلىمى 2 مىليون 700 مىڭ كۋادرات كىلومېتىر كېلىدىغان بۇ زېمىننىڭ ئالاھىزەل يېرىمدىن كۆپرەكى يايلاق بولۇپ، ئۇ ئاتاقلىق ياۋروپا-ئاسىيا چوڭ يايلىقىنىڭ بىر قىسمى ھېسابلىنىدۇ. قازاقىستان خەلقىنى بېقىپ كېلىۋاتقان بۇ چوڭ يايلاق بۇ دۆلەت زېمىنىنىڭ ئوتتۇرا، شىمالىي قىسمىنى چۈمكىگەن بولۇپ، ئۇنىڭ غەربىي قىسمى ئارال دېڭىزى قىرغاقلىرىدىكى پەس سازلىقلاردىن ئىبارەت (دېڭىز يۈزىدىن 132 مېتىر ئېگىزلىكتىكى قاراجىگدە سازلىقىمۇ شۇنىڭ ئىچىدە). قازاقىستاننىڭ شەرقى ۋە شەرقى جەنۇبى قىسمى ئالتاي، تارباغاتاي، ئالاتاۋ، تەڭرىتاغ قاتارلىق ھەيۋەتلىك ئېگىز تاغلار ئوراپ تۇرىدۇ. بۇ تاغلارنىڭ ھەممىسى جۇڭگوغا تۇتاشقان. جۇڭگو-قازاقىستان ئىككى دۆلەت ھەققە تەنمۇ ئىسمى جىسمىغا لايىق تاغ-دەريالىرى

بىر-بىرىگە تۇتىشىپ تۇرىدىغان قوشنا دۆلەتلەردۇر. جۇڭگو-قازاقىستان ئىككى دۆلەت ئىنتايىن ئۇزاق تارىخىي باغلىنىشقا ئىگە. ئىككى زېمىندا ياشاپ كەلگەن ھەرمىللەت خەلقى ئۇزۇن زامانلاردىن بۇيان دوستانە بېرىش-كېلىش قىلىپ شەرق بىلەن غەرب ئوتتۇرىسىدىكى قاتناش تۈگۈنى بولغان يىپەك يولىنى قوغداش ۋە گۈللەندۈرۈش يولىدا مۇھىم تۆھپىلەر ياراتقان.

ھەممىگە ئايان سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن جۇڭگو-قازاقىستان دۆلەتلىرى ئارىلىق شۇنچە يېقىن تۇرۇپمۇ بىر مەھەل بېرىش-كېلىشنى ئۈزۈپ قويدى. لېكىن، جۇڭگو خەلقى ئاشلىق ئامبىرى دەپ نام ئالغان قازاقىستانغا، گۈزەل بالقاش كۆلىگە، تالانتلىق شائىر ئابايغا، ئاتاقلىق خەلق قوشاقچىسى جامبۇلغا، مەشھۇر يازغۇچى مۇختەر ئەۋىزۇۋقا، شۇنداقلا

دۇنيا بويىچە تۇنجى ئالەم ئۇچقۇچىسى گاگارىنغا، كائىناتقا قاراپ ئۇچقان بايقوگۇر ئالەم كېمىسى قويۇپ بېرىش مەيدانى... قاتارلىقلارغا ئىنتايىن تونۇش، تارىخ ئاخىر يېڭى بەت ئاچتى. 1990-يىل نوپا بىردا مەن شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ رەئىسى بولۇش مەسئۇلىيىتىم بىلەن ۋەكىللەر ئۆمىكىنى باشلاپ قازاقىستانغا زىيارەتكە كېلىپ تولىمۇ قىزغىن كۈتۈۋېلىشقا ئېرىشتىم. بىر ھەپتىلىك زىيارەت داۋامىدا بىز قازاقىستان رەھبەرلىرى، ئوبلاست، شەھەر مەسئۇللىرى، ئىشچى، دېھقان، زىيالىيلار قاتارلىق ھەرمىللەت، ھەر تەبىقىدىكى خەلق بىلەن كەڭ كۆلەمدە ئۇچراشتۇق. دوستلۇق رىشتىسىنى قايتىدىن باغلىدۇق. شۇ قېتىمقى زىيارەتنىڭ نەتىجىسىدە بىز قازاقىستان تەرەپ بىلەن ئېلىكتر ئېنېرگىيە، يېنىك سانائەت، گېئولوگىيە، مېتاللوگىيە، پوچتا-تېلېگرافى، قاتناش، توقۇمىچىلىق، ماشىنىسازلىق، قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى، يېزا ئىگىلىك، مەدەنىيەت، مائارىپ، سەھنىيە، پەن-تېخنىكا، تەنتەربىيە، رادىئو، ساياھەت، تاشقى سودا قاتارلىق جەھەتلەردە 83 تۈر بويىچە توختام ئىمزالىدۇق. زىيارەت نەتىجىسى قازاقىستان تەرەپنىڭ يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشتى. ئەينى چاغدا قازاقىستاننىڭ «يېڭى ھايات» گېزىتى ماقالە ئېلان قىلىپ «بۇ زىيارەت قازاقىستان بىلەن جۇڭگو شىنجاڭدىكى پۈتكۈل خەلقنىڭ باراۋەرلىك ئاساسىدىكى ئۇزۇن مۇددەتلىك دوستانە قوشنىدارچىلىق مۇناسىۋەت ئورنىتىشى ئۈچۈن مۇستەھكەم ئاساس سېلىپ بەردى» دەپ كۆرسەتكەنىدى. شەخسەن مەنمۇ بىر مۇنچە دوستلار بىلەن تونۇشۇپ قالغانىدىم.

شۇ قېتىمقى زىيارەتتە بولغىنىمىزغا ھازىر ئىككى يىل سەككىز ئاي توشۇپتۇ. بۇ ئىككى يىل ئىچىدە مەيلى قازاقىستان دۆلىتىنىڭ تارىخى مۇساپىسى ياكى جۇڭگو-قازاقىستان مۇناسىۋىتىنىڭ مۇساپىسىدە بولسۇن غايەت زور ئۆزگىرىشلەر يۈز بەردى. 1991-يىلنىڭ ئاخىرىدا قازاقىستان مۇستەقىللىك جاكارلىدى. بىر نەچچە كۈندىن كېيىن 1992-يىل 3-يانۋاردا جۇڭگو ئۇنىڭ بىلەن دىپلوماتىك مۇناسىۋەت ئورناتتى. 4-يانۋار مۇئاۋىن زۇڭلى لى لەنچىڭ قازاقىستاننى زىيارەت قىلدى. 26-فېۋرال باش مىنىستىر تېرىشنىكو جۇڭگونى زىيارەت قىلدى. ئۆزئارا قىلىنغان بۇ زىيارەتلەردە ئىقتىساد، مەدەنىيەت جەھەتلەردىكى بېرىش-كېلىشىنى راۋاجلاندۇرۇش ھەققىدىكى بىر يۈرۈش كېلىشىملەر ئىمزالاندى. شۇنىڭدىن بۇيان ئىككى تەرەپنىڭ ھەمكارلىقىدا ياخشى تەرەققىيات ۋەزىيىتى نامايان بولدى. 1992-يىل ئىيۇلدا جۇڭگو-قازاقىستان خەلقئارالىق پويىزى قاتنىدى. قازاقىستان باش مىنىستىرى تېرىشنىكو تۇنجى پويىزغا ئولتۇرۇپ ئالمۇتىدىن ئۈرۈمچىگە كېلىپ تەبرىك مۇراسىمىغا قاتناشتى. 8-ئاۋغۇستتا قازاقىستان تاشقى ئىشلار مىنىستىرى جۇڭگودا زىيارەتتە بولۇپ، چىگرا ئېغىزلىرىنى ئېچىۋېتىش قاتارلىق كېلىشىملەرنى ئىمزالىدى. 11-نوپا بىردا تاشقى ئىشلار مىنىستىرىمىز چيەن چىچېن قازاقىستاندا زىيارەتتە بولۇپ، ئىككى مەملىكەتنىڭ سىياسىي، ئىقتىساد-سودا مۇناسىۋەتلىرىنى يەنىمۇ راۋاجلاندۇرۇش توغرىسىدا پىكىر ئالماشتۇردى. 1992-يىلى بىر يىل ئىچىدىلا ئىككى تەرەپتىن مۇئاۋىن

مىنىستىر دەرىجىسىدىن يۇقىرى ئۆمەك، گۈرۈپپىلارنىڭ ئۆزئارا زىيارەتتە بولۇشى 20 قېتىمغا يېقىنلاشتى. 1993-يىلى ئاپرېلدا، قازاقىستان ئالىي سوۋېتىنىڭ رەئىسى سېرىكبوسىن ئابدۇلدىن جۇڭگونى زىيارەت قىلىپ، يولداش جياڭ زېمىن، چياۋشىلار بىلەن كۆرۈشتى. ئۇزۇن ئۆتمەي تەكلىپكە بىنائەن، ئېلىمىز بۇ قېتىمقى مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللەر ئۆمىكىنى ئوتتۇرا ئاسىيادىكى بەش دۆلەتنى زىيارەت قىلىشقا ئەۋەتتى. قازاقىستان بۇ قېتىملىق ئوتتۇرا ئاسىيا سەپىرىمىزدىكى ئاخىرقى بېكەت. بۇ جۇڭگو خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ قازاقىستان مۇستەقىل بولغاندىن كېيىن زىيارەتكە ئەۋەتكەن تۇنجى ئالىي دەرىجىلىك ۋەكىللەر ئۆمىكى ئىدى. بۇ ئېلىمىزنىڭ قازاقىستان ۋە ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ھەرقايسى دۆلەتلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى راۋاجلاندۇرۇشقا ئاكتىپ پوزىتسىيە تۇتۇۋاتقانلىقىنى تولۇق چۈشەندۈرۈپ بېرەتتى.

ماڭا نىسبەتەن ئېيتقاندا، بۇ مېنىڭ مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ مۇئاۋىن ۋىيۈەنجاڭلىق ۋەزىپىسىگە تەيىنلەنگىنىدىن كېيىن، تۇنجى قېتىملىق زىيارەتكە چىقىشىم ئىدى. بۇ قېتىمقى بۇرچۇم، جۇڭگو بىلەن ئوتتۇرا ئاسىيادىكى دۆلەتلەر خەلقلىرى ئوتتۇرىسىدىكى قايتىدىن باغلانغان دوستلۇق رىشتىسىگە يېڭى گۈللەرنى تاقاشتىن ئىبارەت ئىدى. تۆت دۆلەتكە قىلغان زىيارەت ئەھۋالىغا ۋە ئۆتكەن قېتىمقى قازاقىستان زىيارىتىدىكى تەسىراتلىرىم ھەمدە ئۆزۈمنىڭ مىللەت، تىل جەھەتلىرىدىكى قولايلىق شارائىتلىرىمغا ئاساسەن بۇ قېتىملىق سەپەردىكى ئاخىرقى دۆلەت زىيارىتىگە بولغان ئىشەنچىم كامىل ئىدى. چۈنكى، مەن ئارقامدا 1 مىليارد 200 مىليون پەرزەنتكە ئىگە ۋەتەن ئانىنىڭ بارلىقىنى، قازاقىستان خەلقىنىڭ جۇڭگوغا بولغان دوستانە مۇھەببىتىنىمۇ چوڭقۇر بىلەتتىم. پىكىرلىرىم مەزمۇت ئۇچۇۋاتقان ئايروپىلان بىلەن بىللە بۇلۇت دېڭىزى ئىچىدە پەرۋاز قىلاتتى. ئۇشتۇمتۇت ئايروپىلان گەۋدىسى پەسلەپ كەتتى. دەرۋەقە، كۈتكۈچى قىزنىڭ «ئايروپىلان ئالمۇتا ئايروودرومى بوشلۇقىغا كىردى» دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى.

گۈزەل پايىتەخت

ئالما-ئاتىغا شۇ يەرنىڭ ۋاقتى 14 تە يېتىپ باردۇق. پايانىسىز ئاسمان سۈپسۈزۈك بولۇپ، قۇياش ئوتتەك قىزدۇراتتى. ھالبۇكى، بىز ئايروپىلاندىن چىقىپلا، ھاۋادىنمۇ قىزىق سورۇنغا دۇچ كەلدۇق. يەرگە قىزىل گىلەمدىن پايانداز سېلىنغان، ھاۋادا بولسا جۇڭگو-قازاقىستان دۆلەت بايراقلىرى لەپىلدەيتتى. رەڭدار كىيىنگەن قىزلار قوللىرىغا گۈل، نان ۋە تۇز ئېلىپ، كۆيدۈرۈۋاتقان ئاپتاپقا قارىماي بىزنى كۈتۈپ تۇرغانىكەن. قارشى ئېلىشقا كەلگەنلەردىن قازاقىستان ئالىي سوۋېتىنىڭ رەئىسى يېلىرىپوۋ ۋە ئۇنىڭ رەپىقىسى، ئالىي سوۋېت تاشقى ئىشلار كومىتېتىنىڭ رەئىسى راکوپوۋ، ئالىي سوۋېت تاشقى ئىشلار مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى ئۆمەر بايۋا قاتارلىق ئەمەلدارلار بار ئىدى. ئايروودرومدا

قىسقىغىنا قارشى ئېلىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى. مەن خەنزۇ تىلىدا سۆز قىلىپ، بۇ قېتىمقى زىيارەت ئارقىلىق قازاقىستان ئالىي سوۋېتى، ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى ۋە ھەرقايسى ساھە زاتلىرى بىلەن كەڭ دائىرىدە ئۇچرىشىپ، ئۆزئارا چۈشىنىشنى، دوستلۇقنى يەنىمۇ كۈچەيتىش، ئىككى دۆلەتنىڭ دوستانە ھەمكارلىق مۇناسىۋىتىنىڭ ساغلام راۋاجلىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈمىدىمنى بىلدۈرۈپ ئۆتتۈم.

«چايكا» قاتارلىق ماركىدىكى ئون نەچچە پىكاپتىن تەركىب تاپقان ماشىنا ئەترىتى بىزنى ئېلىپ ئالما-ئاتا شەھەر رايونىنى كېسىپ ئۆتۈپ ھۆكۈمەتنىڭ 2-مېھمانخانىسىغا قاراپ ماڭدى. ئالما-ئاتا شەھەر قىياپىتى كوچا مەنزىرىلىرى ماشىنا دېرىزىسى ئالدىدىن ناھايىتى چاپىان ئۆتمەكتە ئىدى. ئالما-ئاتا شەھىرى 19-ئەسىرنىڭ ئوتتۇرا-ئاخىرقى مەزگىللىرىدە قۇرۇلغان بولۇپ، ئەسلىدە ۋېرنېي دەپ ئاتىلاتتى. 1921-يىلدىن باشلاپ ھازىرقى «ئالما-ئاتا» دېگەن نامنى ئىشلەتكەن. ئالما-ئاتا شەھىرى ئىلى-ئالاتاۋ تاغ تىزمىلىرىنىڭ شىمالىي قاپتىلغا جايلاشقان. ئىلى ۋادىسىدىكى چوڭ-كىچىك ئالما-ئاتا دەريالىرى شەھەر رايونىنى كېسىپ ئۆتىدۇ. بۇنداق تاغ-دەرياغا يانداش بولۇشتەك تەبىئىي شارائىت ئۇنى ئۆزىگە خاس ئەۋزەللىك ۋە گۈزەل مەنزىرىگە ئىگە قىلغانىدى.

بەزىلەر ئالما-ئاتا شەھىرىگە ئوخشايدىغان جايلىرى كۆپ، دېيىشىدۇ. بۇ گەپنىڭ مەلۇم ئاساسى بار. مەسىلەن، بۇ ئىككى شەھەرنىڭ پاراللىلىق گرادۇسى كۆپ پەرقلەنمەيدۇ، دېڭىز يۈزىدىن ئېگىزلىكىمۇ 650 — 950 مېتر ئارىلىقىدا، ئاھالىسىمۇ 1 مىليون 300 مىڭ ئۆپچۆرىسىدە، ھاۋا كېلىماتىمۇ قۇرۇقلۇق ھاۋا كېلىماتىغا تەۋە ۋەھاكازا. لېكىن، تاغ-دەرياغا يانداش بولغانلىقتىن ئالما-ئاتا شەھىرىنىڭ ھاۋاسى تېخىمۇ نەرمەك، يېقىشلىقراق. ئىيۇل ئىيىدىكى ئەڭ ئىسسىق تومۇزدا ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرىسى 22°C ئەتراپىدا بولۇپ، ئۈرۈمچىنىڭكىدىن 3°C دىن كۆپرەك تۆۋەن تۇرىدۇ. يانۋارنىڭ قەھرىتان كۈنلىرىدە ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 10°C ئەتراپىدا بولۇپ، ئۈرۈمچىنىڭكىدىن 5°C تىن كۆپرەك يۇقىرى تۇرىدۇ. تېخىمۇ مۇھىمراق بىر نۇقتا شۇكى، ئالما-ئاتا شەھىرىنىڭ يىللىق يېغىن مىقدارى ئۈرۈمچىنىڭكىدىن ئۈچ ھەسسە يۇقىرى، يەنى 600 مىللىمېتىر. بۇ ئالما-ئاتا شەھىرىنىڭ «دۇنيادىكى يېشىلاشتۇرۇشى ئەڭ ياخشى شەھەر» لەرنىڭ بىرى بولغانلىقىدىكى قولايلىق شەرت بولسا كېرەك، ئەتىمالىم، مۇشۇ بىر نۇقتىنىڭ ئۆزىلا ئالما-ئاتاغا تەڭداشسىز جەلپ قىلىش كۈچى قوشىدۇ. شۇنداقسىمۇ، شەھەر كۆلىمىنى نەزەردىن ساقىت قىلىپ تۇرساق، ئالما-ئاتا بىزنىڭ غۇلجا شەھىرىگىمۇ ئوخشاپراق قالىدۇ. غۇلجا شەھىرىمۇ ئېلىمىزنىڭ يېشىلاشتۇرۇشتىكى ئىلغار شەھەرلىرىنىڭ بىرى.

ئالما-ئاتا شەھەر ئاھالىسىنىڭ كېيىنىشىدە ئوتتۇرا ئاسىيادىكى باشقا شەھەردىكىگە سېلىشتۇرغاندا، ياۋرۇپالىشىش ھادىسىسى ئېنىقراق ئىكەن. گەرچە يېقىندىلا سىياسىي، ئىقتىسادىي ئۆزگىرىش بولغانلىقى، ئىجتىمائىي تۇرمۇشنىڭ تېخى كۆڭۈلگە ياقمايدىغان

نۇرغۇن تەرەپلىرى بارلىقىغا قارىماستىن، كىشىلەرنىڭ ئىپادىسى ۋە زېھنى خاتىرجەم بولۇپ، مىللەتنىڭ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ تۇراتتى. ئۆتكەن قېتىم زىيارەتكە كەلگىنىدە قىش پەسلى بولۇپ، ئالما-ئاتا مەندە گۈزەل، پاكىز-رەتلىك ئىكەنلىكى بىلەن تەسىرات قالدۇرغانىدى. بۇ قېتىمقى كېلىشىم تومۇز پەسلىگە توغرا كەلگەن بولۇپ، ھەممىلا جاي بۈك-باراقسانلىققا ئورنىلىپ كىشىنىڭ بەھرىنى ئېچىپ تۇراتتى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئالما-ئاتىنىڭ كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان يېشىللىق كۆلىمى 80 كۋادرات مېتىردىن ئېشىپتۇ. پۈتۈن شەھەر يېشىل دېڭىزغا غەرق بولغان، دېيىلسمۇ، مېنىڭچە ئاشۇرۇۋەتكەنلىك بولمايدۇ. شەھەر بويىچە 60تىن ئارتۇق كوچا مەركىزىي باغچىسى ۋە گۈلزارلىقى پاكىز، كەڭ-ئازادە يوللارنى بىر-بىرىگە ئۇلاپ تۇرىدىكەن. گۈللۈكلەردە رەڭگارەڭ گۈللەر پۈرەكلەپ ئېچىلىپ كېتىپتۇ. مەخمەلدەك يېشىل چۆپلۈكلەردە ھەيۋەتلىك ئويما ھەيكەللەر، خاتىرە مۇنارلىرى ياكى ئۆزگىچە ئۇسلۇبتىكى ئىمارەتلەر پات-پاتلا كۆزگە تاشلىنىپ قالىدۇ، تەبىئىي گۈزەللىك، كۆڭۈل قويۇپ ياساش-بېزەشلەر شەھەر قىياپىتىنى كىشىلەرنى مەست قىلغۇدەك دەرىجىگە يەتكۈزگەنىدى. 25 مىنۇتتىن كېيىن ماشىنىلار تاشقى ئىلى-ئالاتاۋ تېغىنىڭ بېلىگە جايلاشقان قازاقىستان ھۆكۈمەت مېھمانخانىسىغا يېتىپ باردى. بۇ كۆك توقايلىققا يۈرگەنگەن مېھمانخانا، داچىلار رايونى ئىدى. ئۆتكەن قېتىم زىيارەتكە كەلگەندىمۇ مەن مەشەدە تۇرغان. دۇنياغا مەشھۇر «مېدىئو» تاغ ئۈستى مۇز تېپىلىش مەيدانى بۇ يەرگە يېقىن ئىدى.

قازاقىستاننىڭ پايتەختى بولۇش سۈپىتىدە، ئالما-ئاتا قازاقىستاننىڭ سىياسىي، ئىقتىساد مەركىزى بولۇپلا قالماستىن ھەم مەدەنىيەت ۋە مائارىپ مەركىزى ئىدى. مەندە ئەڭ چوڭقۇر تەسىرات قالدۇرغىنى ئالما-ئاتىنىڭ مەدەنىيەت ئەسلىھەلىرىنىڭ بىرقەدەر مۇكەممەللىكى بولدى. مەسىلەن، نوقۇل كۈتۈپخانا بىلەن مۇزېي ئايرىم-ئايرىم ھالدا 300 جايدا بار ئىكەن. قازاقىستاندا زىيارەتتە بولغان قىسقىغىنا ئالتە كۈنلۈك جىددىي پائالىيەتتە، ساھىبخانلار بىزنى مىللىي چالغۇ ئەسۋابىلار مۇزېيى، مەركىزىي مۇزېي ۋە ۋەلىخانوف تارىخ مۇزېيىدىن ئىبارەت ئۈچ مۇزېيىنى ئېكسكۇرسىيە قىلىشقا ئورۇنلاشتۇردى. بۇنىڭ ئالدىنقى ئىككىسى ئالما-ئاتىدا ئىكەن.

ئالما-ئاتىغا يېتىپ كەلگەن كۈنىمىز — 4-ئاۋغۇست چۈشتىن كېيىن ساھىبخانلار بىزنى مىللىي چالغۇ ئەسۋابىلار مۇزېيىنى ئېكسكۇرسىيە قىلىشقا ئورۇنلاشتۇردى. بۇ مۇزېيىدىكى يۇمىلاق شەكىللىك مۇزىكا زالىدا قازاقىستاننىڭ دۆلەت دەرىجىلىك ئارتىستلىرى بىزگە ئېسىل كونسېرت قويۇپ بەردى. ئاشۇ راۋاب، دومبىرا، شوخ رېتىم، نەپىس ئۇسسۇللار ماڭا شۇنچىلىك تونۇش ئىدىكى، مەن ئۆزۈمنى بەجايىكى ئۆز يۇرتۇمدا تۇرۇۋاتقاندەك ھېس قىلدىم. داپ ساداسى مېنى 1990-يىلى نوپابردا ئالما-ئاتىدا ئۆتكۈزگەن كۈنلەرگە باشلاپ كەتتى. ئاشۇ قېتىمدا شىنجاڭ ناخشا-ئۇسسۇل ئۆمىكى

ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمىكى بىلەن بىللە كېلىپ، ئالما-ئاتىدا ئويۇن قويۇپ، ئالما-ئاتا ئاھالىسىنىڭ قىزغىن پاراڭلىرىنىڭ ماۋزۇسى بولۇپ قالغانىدى. گېزىت، رادىئو، تېلېۋىزورلار قىزغىنلىققا تولۇپ تاشقان خەۋەرلەرنى كېچە-كۈندۈز بېرىپ تۇرغان، ھەممىلا يەردە كىشىلەرنىڭ مۇھاكىمىلىرىنى ئاڭلىغىلى بولاتتى. بولۇپمۇ تالدىقورغان، ياركەنت، چونجا، چېلەك قاتارلىق ئۇيغۇرلار توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان رايونلاردىكى تاماشىبىنلار ئايغى ئۈزۈلمەي كېلىپ ئويۇن كۆرگەندى ھەمدە ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمىكىمىز چۈشكەن مېھمانخانغا كېلىپ ناخشا-ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ ئۇلار تۇرۇشلۇق جايلارغا بېرىپ ئويۇن قويۇشىنى تەستىقلاپ بېرىشىمنى تەلەپ قىلىشقاندى. ئەينى چاغدىكى قازاقىستان كومپارتىيىسىنىڭ 1-سېكرىتارى، زۇڭتۇڭ نەزەربايېۋ، جۇمھۇرىيەت مىنىستىرلار سوۋېتىنىڭ رەئىسى، باش مىنىستىرى قاتارلىقلار تىياتىرخانغا بېرىپ، شىنجاڭ ناخشا-ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ ئويۇنىنى كۆرگەندى. جامائەت پىكرى ساھەسى ناخشىچى پاشا ئىشاننىڭ ناخشا ساداسىنى «شۇڭقارنىڭ پايانسىز ئاسماندىكى پەرۋازىدەك، مەيىن شامالنىڭ گۈلشەنىنى يەلپۈشىدەك» دەپ ماختىسا، دۆلەتلىك 1-دەرىجىلىك ئۇسسۇل ئارتىسكىسى خەلچەم سىدىقنىڭ دولان ئۇسسۇلىنى «ئۇيغۇرلارنىڭ مۇكەممەل، يۈكسەك ئۇسسۇل سەنئىتىنى گەۋدىلەندۈرۈپ بەردى» دەپ تەرىپلىدى. تاماشىبىنلارنىڭ گۈلدۈراس ئالقىشلىرى ۋە ئارتىسلارغا تۇتۇۋاتقان دەستە-دەستە گۈللىرىگە قاراپ، مەن ئىككى تەرەپنىڭ بېرىش-كېلىشى نەچچە ئون يىل ئۈزۈلۈپ قالغاندىن كېيىن، خەلق ئاممىسىنىڭ ئۆزئارا مەدەنىيەت-سەنئەت ئالماشتۇرۇشى ئىقتىساد، تېخنىكا ئالماشتۇرۇشى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئارزۇسىنىڭ نەقەدەر كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلدىم. ھالبۇكى، ئالما-ئاتا قازاقىستاننىڭ سىياسىي، ئىقتىساد، مەدەنىيەت مەركىزى بولۇش سۈپىتىدە، بۇنىڭدىن كېيىنكى خەلقئارالىق ئالماشتۇرۇشلاردا تېخىمۇ مۇھىم رول ئوينىغۇسى.

ھازىر ئالما-ئاتا ئېلىمىزنىڭ ئۈرۈمچى شەھىرى بىلەن دوست شەھەر بولۇشتى. بۇ ئىككى ئاكا-ئۇكا شەھەرنىڭ دوستلۇقىنىڭ مەڭگۈلۈك بولۇپ، بىللە قانات قېقىپ پەرۋاز قىلىشى تەلەيمىز.

ئىقتىسادىي تەرەققىياتنىڭ غايەت زور يوشۇرۇن كۈچى

زىيارەتنىڭ 2-كۈنى يەنە 5-ئاۋغۇستتىكى كۈنتەرتىپ تېخىمۇ جىددىي بولدى. چۈشتىن بۇرۇن قازاقىستان مەركىزىي مۇزېيىنى ئېكسكۇرىيە قىلىش، ئالىي سوۋېت رەھبەرلىرى بىلەن ئۇچرىشىش، چۈشتىن كېيىن زۇڭتۇڭ نەزەربايېۋ بىلەن كۆرۈشۈش، كەچتە ئالىي سوۋېت رەئىسى ئۆتكۈزىدىغان كۈتۈۋېلىش زىياپىتىگە قاتنىشىش كېرەك ئىدى. مەركىزىي مۇزېيدىن چىقىپ ماشىنىلار ئۈدۈل پارلامېنت سارىيىغا قاراپ ماڭدى. بۇ يەردە بىز قازاقىستان ئالىي سوۋېتىنىڭ رەھبەرلىرى بىلەن سۆھبەتتە شىمە كچىدۇق.

قازاقستان تەرەپتىن سۆھبەتكە قاتنىشىدىغانلاردىن ئالىي سوۋېت رەئىسى س. ئابدۇلدىن، مۇئاۋىن رەئىس يېلىتروپوۋ، ئالىي سوۋېت تاشقى مۇناسىۋەت كومىتېتىنىڭ رەئىسى زاكوپوۋ، ئالىي سوۋېت قانۇن، قانۇن-تۈزۈم ۋە قانۇن تۇرغۇزۇش كومىتېتىنىڭ رەئىسى ئاقىيوۋ، ئالىي سوۋېت خىزمەت باشقۇرۇش كومىتېتىنىڭ رەئىسى كروچكوۋ، ئالىي سوۋېت مىللىي سىياسەت ۋە مەدەنىيەت، تىل تەرەققىيات كومىتېتىنىڭ رەئىسى ئىسمايلوۋ قاتارلىق ئەمەلدارلار بار ئىدى.

ئابدۇلدىن قازاق كىشى بولۇپ، 1960-يىلى قازاقستان يېزا ئىگىلىك ئىنستىتۇتىنى پۈتتۈرگەن. 1967-يىلى ئاسپىرانتلىقنى تۈگەتكەندىن كېيىن، قازاقستان يېزا ئىگىلىك تەتقىقات ئورنىدا ئالىي تەتقىقاتچى بولغان، كېيىن سىياسىي بىلەن شۇغۇللانغان. 1991-يىلىنىڭ ئاخىرىدىن باشلاپ جۇمھۇرىيەت ئالىي سوۋېتىنىڭ رەئىسلىكىنى ئاتقۇرۇپ كەلمەكتە. ئۇ ئىقتىسادشۇناسلىق بويىچە دوكتور. 1993-يىلى ئاپرېلدا، ئۇ ۋەكىللەر ئۆمىكىنى باشلاپ جۇڭگوغا زىيارەتكە بارغان ۋە جياڭ زېمىن، چياۋشى قاتارلىق رەھبەرلەر بىلەن كۆرۈشكەن. شۇ قېتىمقى زىيارەتنى ئۇ ھازىرغىچە ئېسىدە ساقلاپ كېلىۋېتىپتۇ. ئۇ جۇڭگو پاراكەندىچىلىك تۇغۇلمىغان ئەھۋالدا سىياسىي، ئىقتىسادىي ئىسلاھاتنى ئىشقا ئاشۇرغان بىردىنبىر دۆلەت. نۇرغۇن تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنىشىمىزگە ئەرزىيدۇ، دەيدۇ. بۇ قېتىمقى سۆھبەتتە رەئىس ئابدۇلدىن قازاقستاننىڭ نۆۋەتتىكى ئاساسىي ئەھۋالىنى، بولۇپمۇ ئىقتىسادىي ۋەزىيىتىنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى. جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكى قازاقستان بىلەن بولغان ھەمكارلىقنى كېڭەيتىشنى خالايدىغانلىقىدەك سەمىمىي ئارزۇسىنى ئىپادىلىدى. سۆھبەت ئارقىلىق قازاقستاننىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىدىكى يوشۇرۇن كۈچىنى يەنىمۇ چوڭقۇر چۈشەندۈرۈپتۇ.

قازاقستان سابىق سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ 15 ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيىتى بويىچە 3-ئورۇندا تۇرىدىغان ئىقتىسادى چوڭ دۆلەت. 70 يىلدىن بۇيان، سانائەت، يېزا ئىگىلىك، چارۋىچىلىق، قاتناش-ترانسپورت ۋە پەن، مەدەنىيەت، مائارىپ ئىشلىرى بىر قەدەر راۋاجلىنىپ، يېقىلغۇ ماتېرىياللىرى ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچ، قارا مېتاللۇرگىيە بىلەن رەڭلىك مېتاللار ئاساس قىلىنغان ئېغىر سانائەت سىستېمىسىنى شەكىللەندۈرگەن. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇ ھەم سابىق سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ مۇھىم دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق مەھسۇلاتلىرى بازىسى ئىكەن. يېقىلغۇ ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچى جەھەتتە كوكس، نېفىت، ئېلېكتر ئېنېرگىيە سانائىتى بولۇپمۇ گەۋدىلىك. شۇڭلاشقا يىراقنى كۆزلەپ ئېيتقاندا، ئوتتۇرا ئاسىيا رايونىدا قازاقستاننىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىدىكى يوشۇرۇن كۈچى ئەڭ زور. بىرىنچى، بۇ يەرنىڭ يېزا ئىگىلىك ئاساسى ياخشى، كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان مەھسۇلاتى يۇقىرى. ئابدۇلدىننىڭ تونۇشتۇرۇشىچە شۇ چاغدىكى يەنى 1993-يىلدىكى قازاقستاننىڭ كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان ئاشلىق مەھسۇلاتى ئىككى توننىغا يېتىپ، ئامېرىكىدىن بىر ھەسسە، روسىيىدىن ئىككى ھەسسە، جۇڭگودىن ئۈچ

1- سار كىتاب تور بېكەتى
www.uighurkitap.com

ھەسسە يۇقىرى بولغان، ئىككىنچى، بۇ يەردىكى كان مەھسۇلاتلىرى بايلىقى ناھايىتى مول، سورتلىرىمۇ تولۇق، مۇستەقىل چوڭ سانائەت سىستېمىسى تەرەققىي قىلدۇرۇشتىكى بارلىق زۆرۈر بايلىقلارنىڭ ھەممىسى يېتەرلىك دېگۈدەك. كىشى بېشى بويىچە ھېسابلىنىدىغان ئېنېرگىيە مەنبەسى ۋە باشقا كان مەھسۇلاتلىرى بايلىقىنىڭ مىقدارى سابىق سوۋېتلەر ئىتتىپاقى رايونى بويىچە ئەمەس، بەلكى پۈتۈن دۇنيا بويىچە ئالدىنقى قاتاردا تۇرىدۇ. ئۈچىنچى، بۇ يەرنىڭ سانائەت ئاساسى مەزمۇت. ئېلېكتر ئېنېرگىيە سانائىتىنى ئېلىپ ئېيتساق، سىمچانلىقى 4 مىليون كىلوۋاتلىق چوڭ تىپتىكى ئوت ئېلېكتر ئىستانسىسىدىن ئۈچى، ئوتتۇرا تىپتىكى سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسىدىن ئىككىسى، يادرو ئېلېكتر ئىستانسىسىدىن بىرى بار، ئومۇمىي سىمچانلىقى 17 مىليون كىلوۋاتتىن ئاشىدۇ. يىللىق توك تارقىتىش مىقدارى 89 مىليارد 700 مىليون كىلوۋات سائەتكە يېتىدۇ. تۆتىنچى، بۇ يەردىكى ئاساسىي ئەسلىھەلەر بىرقەدەر مۇكەممەل، قاتناش ۋە خەۋەرلىشىش ئىشلىرى راۋاج تاپقان. بەشىنچى، سابىق سوۋېتلەر ئىتتىپاقى دەۋرىدە ھەقسىز مائارىپ تۈزۈمى ئۈزۈن مۇددەت يولغا قويۇلغانلىقتىن، بۇ يەردىكى خەلق مائارىپ ئىشلىرى راۋاج تاپقان. 1988-يىلى مىسالغا ئېلىپ كۆرىدىغان بولساق، ئوتتۇرا ھېساب بويىچە ھەر 1000 ئاھالىدىن 166 كىشى ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇغان، پۈتۈن كۈنلۈك تۈزۈمدىكى ئالىي مەكتەپتە بىر كىشى قوبۇل قىلىنىدىغان ئوقۇغۇچىلار سانى ئىمتىھانغا قاتناشقانلارنىڭ 51.67 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلغان. مەملىكەت بويىچە ساۋاتسىزلار ئاساسەن يوق. شۇڭا، خەلقنىڭ ساپاسى ئومۇمىي گەۋدە بويىچە ئېيتقاندا، بىرقەدەر يۇقىرى.

لېكىن، ھەممىگە ئايان سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، قازاقىستاننىڭ ئىقتىسادى يېقىنقى يىللاردا زور ھەجىمدە تۆۋەنلەپ كەتتى. بىز قازاقىستاندا زىيارەتتە بولۇۋاتقان ۋاقىتتىچە بۇنداق تۆۋەنلەش تۈپتىن توسۇۋېلىنالمىدى. (مەن يېقىندا كۆرگەن ماتېرىياللاردىن قارىغاندا، قازاقىستاننىڭ 1993-يىللىق تۈرلۈك ئىقتىسادىي كۆرسەتكۈچلىرى 1992-يىلغا سېلىشتۇرغاندا، تۆمۈر يول يولۇچىلارنى توشۇش مىقدارى، مال چارۋىنىڭ سويۇلۇش مىقدارى، سۈتتە تەمىنلەش مىقدارىنىڭ ئۆتكەن يىلدىن ئاشقانلىقى، تۇخۇم ۋە يۇڭ ئىشلەپچىقىرىش مىقدارىنىڭ ئۆتكەن يىلدىكىگە يېقىنلاشقانلىقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، باشقا تۈرلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئۆتكەن يىلدىكىنىڭ 60-90 پىرسەنتى ئارىسىدا بولغان. 1993-يىلى 11-يانۋارغىچە بولغان ئىجتىمائىي ئىشلەپچىقىرىشنىڭ ئومۇمىي قىممىتى بىلەن مىللىي دارامەت ئايرىم-ئايرىم ھالدا ئۆتكەن يىلنىڭ شۇ مەزگىلدىكىدىن 17.1 پىرسەنتى ۋە 17.5 پىرسەنتى تۆۋەنلەپ كەتكەن. پۇل پاخاللىق نىسبىتى 16.80 پىرسەنتى بولغان، سانائەت مەھسۇلات قىممىتى 16.1 پىرسەنت، يېزا ئىگىلىك مەھسۇلات قىممىتى 9.8 پىرسەنت تۆۋەنلىگەن. كىشى بېشى كىرىمى 13 ھەسسە ئېشىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، كۈندىلىك بۇيۇملارنىڭ باھاسى 22 ھەسسە ئاشقان.)

قازاقىستاننىڭ ھازىرقى ئىقتىسادىي ھالىتى ئۈستىدە توختالغاندا، ئابدۇلدىن تولۇپ

تاشقان ئىشەنچ بىلەن مۇنداق دېدى: «گەرچە مۇستەقىل بولغاندىن كېيىنكى ھېچ نەرسە بۇرۇنقى تەسەۋۋۇرىمىزدىكىگە يەتمەيدىغان بولسىمۇ، سانائەت ئىشلەپچىقىرىشى ئومۇمىي ھالدا تۆۋەنلىگەن، خەلق تۇرمۇشى يەنىلا تۆۋەن سەۋىيىدە تۇرۇۋاتقان بولسىمۇ، بىزدە شۇنداق ئىشەنچ باركى، بازار ئىقتىسادىغا ئۆتۈش جەريانىدا، ئىگىلىك ھوقۇقىغا ئىگە ياش جۇمھۇرىيەتنىڭ ھەرىمىلەت خەلقى ھەر خىل قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ ئىقتىسادنى نورمال ئىزغا سېلىش ئىقتىدارىغا ئىگە. نۆۋەتتە، قازاقىستاننىڭ ئاشلىق، نېفىت، تۆمۈر رودسى قاتارلىق ئىشلەپچىقىرىشلاردىكى ئەھۋالى يەنىلا ئۈمىدلىك.»

مەن ئۇنىڭ سۆزىگە ئۇلاپ «ھەقىقەتەنمۇ شۇنداق، سىلەرنىڭ قىيىنچىلىقلىقلار ۋاقىتلىق، قازاقىستاننىڭ بايلىقى مول، زېمىنى كەڭ، پەقەت سابىق سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ پارچىلىنىشى پەيدا قىلغان قىيىنچىلىق مەزگىلىنى بېسىپ ئۆتسەڭلەرلا، ئىقتىسادىي ۋەزىيەت تەدرىجىي ياخشىلىنىشقا قاراپ بۇرۇلىدۇ» دېدىم.

«توغرا، شۇڭلاشقا، قازاقىستان ئۆزىنىڭ قۇدرەتلىك قوشنىسى جۇڭگونىڭ ياردىمىگە ئۈمىد باغلايدۇ. جۇڭگونىڭ يېقىنقى يىللاردىكى ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنىڭ سۈرئىتى دۇنيانىڭ نەزەرىنى تارتماقتا. چوڭ داۋالغۇش بەدىلى تۆلمەيلا، ئىقتىسادىي ئىسلاھاتتا غايەت زور مۇۋەپپەقىيەتلەرنى قولغا كەلتۈردى. سىلەرنىڭ تەجرىبەڭلەرنى ئۆگىنىشكە ئەرزىيدۇ» دېدى ئابدۇلدىن سەمىيلىك بىلەن.

مېنىڭ بۇ يەردە دەۋاتقانلىرىم تەكەللۇپ سۆزلىرى ئەمەس، جۇڭگو-قازاقىستان ئىقتىسادىي ھەمكارلىقىنىڭ يولىنى ھەقىقەتەنمۇ داۋاملىق ئېچىشقا ئەرزىيدۇ. قازاقىستان ئىقتىسادىي تەرەققىيات جەھەتتە يۇقىرىقىدەك پايدىلىق ئامىللارغا ئىگە بولغانلىقتىن چەت ئەللىك مەبلەغ سالغۇچىلارنى بىرقەدەر زور تارتىش كۈچى بار. قازاقىستان مۇستەقىل بولغاندىن كېيىنكى 1-يىلدا يەنى 1992-يىل غەربنىڭ مەبلەغ سېلىش كېلىشىم نىسبىتى 20 مىليارد ئامېرىكا دوللىرىغا يېتىپ، غەرب دۆلەتلىرىنىڭ شەرقىي ياۋروپادىكى دۆلەتلەرگە سالغان سەرمايسىدىن يۇقىرى بولدى. قازاقىستاننىڭ غەربىي قىسىم رايونلىرىدىكى نېفىت، تەبىئىي گازلارنى ئېچىش ۋە پىششىقلاش قاتارلىق تۈرلەرنى ئامېرىكا، ئەنگىلىيە، فرانسىيە، گوللاندىيە، ياپونىيە، كۇرىيە قاتارلىق دۆلەتلەر ئىگىلىۋالدى. ئاۋستىرىيە قازاقىستاندا ئىقتىسادىي ۋە كالىت ئورنى قۇردى. گېرمانىيە پىششىقلاش سانائىتى ۋە يېمەكلىك سانائىتى ساھەسىدە قازاقىستان بىلەن ھەمكارلاشماقچى، قازاقىستاننىڭ ئەڭ چوڭ پىششىقلاش سانائىتى — خۇرۇم سانائىتىمۇ تۈركىيە، ئىران، ئىتالىيەلەر چاڭگىلىغا كىرگۈزۈۋالدى. قازاقىستان مېتاللۇرگىيە، چارۋىچىلىق قاتارلىق ساھەلەردىكى بەزى تۈرلەردە كانادا بىلەن ھەمكارلاشماقچى. پاكىستانمۇ قازاقىستان بىلەن بولغان ئىقتىسادىي باغلىنىشتا ماھىيەتلىك ئىلگىرىلەشلەرنى قولغا كەلتۈردى. شۇنداقلا، تارىخىي سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن روسىيە فېدراتسىيىسى يەنىلا قازاقىستاننىڭ ئەڭ چوڭ ئىقتىسادىي شېرىكى ھېسابلىنىدۇ. قازاقىستان بىلەن ئوتتۇرا ئاسىيادىكى تۆت دۆلەت ئارىسىدىكى

ئىقتىسادىي ھەمكارلىق يولىمۇ ئېچىلىۋاتىدۇ. بىز قازاقىستانغا زىيارەتكە بارغان ۋاقىتقىچە چەت دۆلەتلەرنىڭ قازاقىستاندا تىزىملىتىلغان بىرلەشمە مەبلەغلىق كارخانىلىرى 1500 دىن ئاشقان بولۇپ، بۇنىڭ 30 پىرسەنتى رەسمىي ئىشقا كىرىشكە نىكەن. بۇنداق ئەھۋالدا، قازاقىستاننىڭ يېقىن قوشنىسى بولغان جۇڭگونىڭمۇ قازاقىستاندىن ئىبارەت بۇ بازارغا ھەرگىز قول قوشتۇرۇپ قاراپ تۇرىۋېرىشىگە بولمايتتى.

ئۇ قازاقىستاننىڭ تاشقى سودا ھەمكارلىقى توغرىسىدا توختالغاندا مۇنۇلارنى قەيت قىلىپ ئۆتتى: « قازاقىستان ئومۇمىي تۈرلەر بويىچە ئېچىۋېتىشتەك تاشقى ئىقتىسادىي ئالاقە فاڭجېنىنى ئەمەلگە قويدۇ. دۇنيادىكى ھەرقايسى ئەللەر بىلەن ئۆزئارا پايدا يەتكۈزۈش ھەممىنى ئىشلەش مۇناسىۋىتىنى زور كۈچ بىلەن تەرەققىي قىلدۇرۇش پىرىنسىپىغا ئەمەل قىلىپ، مۇشۇ رايون ۋە پۈتۈن يەرشارى مىقياسىدىكى تىنچلىق، مۇقىملىقنى كۈچەيتىش يولىدا تىرىشچانلىق كۆرسىتىدۇ. » بۇنىڭغا قارىتا مەن چۈشىنىدىغان ۋە قۇۋۋەتلەيدىغانلىقىمنى بىلدۈردۈم. « جۇڭگو ئەزەلدىن قازاقىستان ھۆكۈمىتىنىڭ ئىچكى-تاشقى سىياسەتلىرىنى، قازاقىستان خەلقىنىڭ تاللىشىنى ھۆرمەت قىلىپ كېلىۋاتىدۇ. بىز سىلەر بىلەن ئورتاق تىرىشىپ جۇڭگو-قازاقىستان دۆلەتلىرىنىڭ ھەرقايسى تەرەپلەردىكى دوستانە ھەمكارلىق مۇناسىۋىتىنى ئالغا باسقۇزۇشنى خالايدۇ، شۇنداقلا، جۇڭگو ئەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي ھەيئىتىمۇ قازاقىستان ئالىي سوۋېتى بىلەن بولغان ھەمكارلىققىمۇ ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلمەكتە. بۇ خىل ھەمكارلىقنى كۆپ خىل يول، كۆپ خىل شەكىللەردە ئېلىپ بېرىشقا، ھەرقايسى مەخسۇس كومىتېتلار ئارا بېرىش-كېلىش قىلىشقىمۇ بولىدۇ. بىز دۆلىتىڭلاردا جەمئىيەتنىڭ مۇقىم بولۇپ، ئىقتىسادىنىڭ تەرەققىي تېپىپ، خەلقنىڭ تىنچ-پاراۋان، خۇشال-خۇرام كۈن كەچۈرۈشىنى چىن كۆڭلىمىزدىن تەلەيمىز » دېدىم.

بىر يېرىم سائەتلىك سۆھبەت سەمىمىي، دوستانە كەيپىياتتا ئۆتتى. ئىككى كۈندىن كېيىن جۇڭگو خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللەر ئۆمىكى كۆكچىتاۋ ئوبلاستىدا قۇرۇلغىنىغا 35 يىل بولغان، 1400 ئىشچىسى بار فار-فۇر قاچا زاۋۇتى، ئالدىن تەييارلانغان قۇرۇلۇش دېتاللىرى زاۋۇتىنى، بوغرا ئوۋېي كەنتىدىكى توخۇ فېرمىسىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇق، كۆرگەنلىرىمىزنىڭ چەكلىك بولۇشىغا قارىماي، قازاقىستاننىڭ ئىقتىسادىي ئاساسى ۋە ئاساسلىق ئەسلىھەلىرى ۋەكىللەر ئۆمىكىمىزدە چوڭقۇر تەسىرات قالدۇردى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، بىز ھېلىقى فار-فۇر قاچا زاۋۇتىغا كېرەكلىك ئىشلەپچىقىرىش خام ئەشياىنى (ئاساسلىقى توپا) تامامەن دېگۈدەك روسىيە تەمىنلەيدىغانلىقىغا دىققەت قىلدۇق. زىيارەت داۋامىدا بىز سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ پارچىلىنىشىنىڭ قازاقىستان ئىقتىسادىغا ئېلىپ كەلگەن تەسىرىنى ھەممىلا جايدا ئۇچراتتۇق.

نەزەربايېۋ زۇڭتۇڭ بىلەن كۆرۈشۈش

ئالدىن بېكىتىلگەن كۈنتەرتىپ بويىچە 5-ئاۋغۇست چۈشتىن كېيىن قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ زۇڭتۇڭى ئا. نەزەربايېۋ جۇڭگو خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللەر ئۆمىكىنى قوبۇل قىلماقچىدى.

نەزەربايېۋ ئىشچىلىقتىن كېلىپ چىققان سىياسىئون، گەرچە ئۇ 1989-يىلى قازاقىستان پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ شۇجىلىقى، 1990-يىلى فېۋرالدا قازاقىستان ئالىي سوۋېتىنىڭ رەئىسلىكى، ئاپرېلدا قازاقىستان زۇڭتۇڭى ۋەزىپىلىرىنى زىمىمىگە ئالغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ھەقىقىي تۈردە پۈتۈن يەر شارى كۆز تىككەن سىياسىي يېڭى يۆلتۈز بولۇپ كۆتۈرۈلگەنلىكى يەنىلا «19-ئاۋغۇست» ۋەقەسىنىڭ ئالدى-كەينى ۋە سوۋېتلەر ئىتتىپاقى پارچىلانغاندىن كېيىنكى ئىش. ئاساسىي قاتلامدىن كەلگەنلىكتىنمۇ ياكى تۆۋەندىن يۇقىرىغىچە كۆپ خىل رەھبەرلىك ۋەزىپىلىرىنى ئۆتەپ سىياسىي بىلەن شۇغۇللىنىش تەجرىبىسى مول بولغانلىقتىنمۇ ئەيتاۋۇر ئۇ ئەمەلىيەتكە بىرقەدەر ئەھمىيەت بېرىدىكەن، زور مەسىلىلەردە ھەمىشە ئۆزىنىڭ مۇستەقىل قارشى بولىدىكەن، ئۇنىڭ ئۆز سۆزى بويىچە ئېيتقاندا، ئۇنىڭ ماڭغىنى «ئوتتۇرا يول» ئىكەن. ئۇ قازاقىستان پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ شۇجىسى ۋە زۇڭتۇڭ بولغان مەزگىلدە، يولغا قويغىنى سالماقلىق، تەدرىجىي ئىلگىرىلەيدىغان ئىسلاھات لۇشىيەنى بولغاچقا، روسىيە ۋە باشقا بەزى جۇمھۇرىيەتلەردە سادىر بولغاندەك چوڭ كۆلەمدىكى مىللىي ماجىرا ياكى ھەربىي توقۇنۇشلاردىن ساقلىنىپ قالدى. قازاقىستاننىڭ سىياسىي ۋەزىيىتىدە ئاساسىي مۇقىملىقنى ساقلاپ قالدى. 1991-يىلى دېكابىردىكى زۇڭتۇڭ سايلىمىدا نەزەربايېۋ 99.88 پىرسەنت ئاۋاز بىلەن قازاقىستاننىڭ زۇڭتۇڭلۇقىغا سايلاندى. شۇ مەزگىلدە نەزەربايېۋنىڭ خەلقئارا سەھنىدىكى داڭقىمۇ كۈنسايىن كۆتۈرۈلدى.

مەن نەزەربايېۋ بىلەن «كونا تونۇش» لاردىن دېسەممۇ بولىدۇ. مەن ئۇنىڭ بىلەن 1990-يىلى تۇنجى قېتىم قازاقىستانغا زىيارەتكە كەلگەن چېغىمدا تونۇشقان. ئېسىمدە تۇرۇپتىكى، شۇ قېتىم بىز 17-نويابىر ئالما-ئاتىغا يېتىپ كەلگەن بولساقمۇ نەزەربايېۋ موسكۋادا يىغىندا بولغانلىقتىن كۆرۈشۈشنى 19-نويابىر كەچكە ئورۇنلاشتۇرغانىدى. ئەسلىدە بىر سائەتلىك دەپ بەلگىلىگەن كۆرۈشۈشنىڭ ئەمەلىيەتتە يېرىم سائەتكىمۇ يەتمەيلا تۈگەپ قېلىشىنى ئويلىمىغاندۇق. گەرچە بىز نەزەربايېۋ زۇڭتۇڭنىڭ ھەقىقەتەنمۇ بەك ئالدىراش ئىكەنلىكىنى بىلسەكمۇ، ھەددىدىن تاشقىرى چارچاپ كەتكەنلىكى چىرايىدىن چىقىپ تۇرسىمۇ، بىز يەنىلا ئۇچرىشىشتىكى كەيپىياتنىڭ سۇس بولغانلىقىدىن ئەپسۇسلاندىق... شۇنداقلا شۇ كۈنى كەچتە بىز ئۈچۈن ئۆتكۈزۈلگەن كۈتۈۋېلىش زىياپىتىدە نەزەربايېۋنىڭ قىزغىنلىققا تولۇپ تاشقان سۆز قىلىشى ھەمدە قازاق مىللىي ئادىتى بويىچە ئۇچامغا تۆگە يۈڭىدىن ئىشلەنگەن قىممەتلىك تون يېپىشىنىمۇ ھېچكىم

ئويلىمىغاندى. مەنمۇ جاۋابەن ئۈستىگە بوغدا كۆلىنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن ئاسما ئەينەك سائەتنى سوۋغا قىلدىم. شۇ چاغدا مەن ئاسما سائەتنىڭ سترېلكىسىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ « دوستلۇق سەپرىمىز ئاشۇ سائەتتەك مەڭگۈ توختىمىسۇن! » دېگىنىدە، دەرھال گۈلدۈراس ئالقىشلار ياڭراپ، بىزنىڭ چۈشتىن كېيىنكى ئەپسۇسلىنىش كەيپىياتىمىزنى تارقىتىۋەتتى. تېخىمۇ كۈتۈلمىگىنى شۇ بولدىكى، كەچلىك زىياپەتتىن ۋە شىنجاڭ ناخشا-ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ ئويۇنىنى كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن نەزەربايېۋ زۇڭتۇڭ بىز چۈشكەن مېھمانخانىغا كېلىپ ماڭا: « رەئىس تۆمۈر، سىز بىلەن يەنە بىر ئاز بىللە ئولتۇرۇشقا مۇمكىن بولسۇن دەپ مەن يەنە كەلدىم. يۈرۈڭ، ئازراق بىرنەرسە يەيلى! » دېدى. بىز غىزالانغاچ سۆھبەتلەشتۈق. كەيپىيات يەڭگىل، جۇشقۇن بولدى. نەزەربايېۋ جۇڭگو-قازاقىستان ھەمكارلىقىدىن مەنۇن ئىكەنلىكىنى ئىپادىلەپ مۇنداق دېدى: « ھازىر بىز ئىككى تەرەپنىڭ دوستانە ھەمكارلىق مۇناسىۋىتى تېخىمۇ ياخشى شارائىتقا ئىگە بولدى؛ تۆمۈريول بىزنى بىر قىلىپ چاتتى، چېگرا سودىسى يىلدىن-يىلغا تەرەققىي تېپىۋاتىدۇ. خەلق ئارىسىدىكى بېرىش-كېلىش ئۈزلۈكسىز كۆپەيمەكتە... بۇنداق ئىناق قوشنىدارچىلىق دوستانە مۇناسىۋەتنى داۋاملاشتۇرۇش ئۈچۈن ھەر ئىككى تەرەپ مۇقىم مۇھىت بولۇشقا موھتاج، بىزدە شىنجاڭغا قارىتا ھېچقانداق غەيرىي خىيال يوق. » نەزەربايېۋنىڭ تەكلىپى بىلەن بىز كۆپ قېتىم دوستلۇق ئۈچۈن قەدەھ كۆتۈرۈشتۈق. شۇ قېتىمقى كەڭ-كۈشادە سۆھبەت ئارقىلىق بىر-بىرىمىزنى چۈشىنىشىمىز چوڭقۇرلىشىپ دوستلۇق ئورنىتىلدى.

ئالدىنقى يىلى يەنى 1991-يىلى ئىيۇلدا، نەزەربايېۋ زۇڭتۇڭ جۇڭگوغا كېلىپ شىنجاڭ ۋە بېيجىڭنى زىيارەت قىلدى. ھەقىقەتەنمۇ « بىر كۆرگەن تونۇش، ئىككى كۆرگەن تۇغقان » دېگەندەك بولدۇق. شىنجاڭدا نەزەربايېۋنى كۈتۈۋېلىش يۈزىدىن ئۆتكۈزۈلگەن ناخشا-ئۇسسۇللۇق زىياپەتتە، نەزەربايېۋ كۆتۈرەڭگۈ روھ بىلەن دۇمبىرا چېلىشقا باشلىدى. مەن ئۇنىڭ ئۇدارىغا ئەگىشىپ ئۇنىڭ بىلەن بىللە خەلق ناخشىسى ئېيتىشقا باشلىدىم. بۇ كۆرۈنۈش تولىمۇ يېقىنچىلىق شەكىللەندۈرگەن.

ئۆتكەن قېتىمقى كۆرۈشۈش بىلەن سېلىشتۇرغاندا، بۇ قېتىمقى كۆرۈشۈش مۇستەقىل بولغىنىغا بىر يېرىم يىل بولغان قازاقىستاننىڭ زۇڭتۇڭ مەھكىمىسىدە ئۆتكۈزۈلدى. مۇستەقىل-ئۆزىگە ئۆزى خوجا بىر دۆلەتنىڭ زۇڭتۇڭى بولۇش سۈپىتىدە نەزەربايېۋنىڭ زىمىمىدىكى يۈكىنىڭ ئېغىرلاشقانلىقى ئېنىق ئىدى. خىزمىتىنىڭ تېخىمۇ ئالدىراش بولۇپ كېتىشى تەبىئىي ئىدى. لېكىن، ئۇنىڭ قازاقلارغا خاس تۇغما مەزمۇت بەستى گۇيا ھېچقانداق يۈكۈمۈ ئىگىۋېتەلمەيدىغاندەك كۆرۈنەتتى. قوللىرىمنى مەھكەم قىسقان ئىككى قولىدىن مەن خۇددى تەجرىبىگە باي كۈچلۈك سىياسىيونلاردىلا بولىدىغان « ئۈچۈر » نى قوبۇل قىلغاندەك بولدۇم. ئۆتكەن قېتىمقى ئوخشاماۋاتقنى بېشىدىكى ئاق چاچلارنىڭ كۆپىيىپ قالغىنى ئىدى.

كۆرۈشۈشكە قاتناشقانلار ئىچىدە قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى ئىچكى ئىشلار كاپىتېنىنىڭ مۇئاۋىن زۇڭلىسى، تاشقى ئىقتىسادىي ئالاقە مىنىستىرلىكىنىڭ مىنىستىرى س. ئەبشېۋ، تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكىنىڭ مىنىستىرى ت. سۇلايمانوۋ، دۆلەت مەسلىھەتچىسى ت. روقىيوۋلار بار ئىدى. كۆرۈشۈش ئەھۋالى توغرىسىدا «قازاقىستان ھەققەت گېزىتى» 1993-يىلى 6-ئاۋغۇستتىكى ساندا قىسقا خەۋەر بەرگەن. بۇ يەردە مەنمۇ بىر-ئىككى ئېغىز سۆز قوشۇپ ئۆتەي.

چۈشتىن كېيىن سائەت بىر يېرىمدا نەزەربايېۋ زۇڭتۇڭ جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكىنى قوبۇل قىلدى. ئۇ «قازاقىستان مۇستەقىللىككە ئېرىشتى، شۇڭا بىز يېڭى پرىنسىپ ئاساسىدا ئالاقە ئورنىتىشىمىز كېرەك» دېدى. زۇڭتۇڭ ئىككى دۆلەتنىڭ چېگرا مەسلىسى توغرىسىدىكى سۆھبىتىدىن مەنمۇ ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى. ئىككى تەرەپنىڭ مەۋجۇت مەسلىلەر ۋە بۇ مەسلىلەرنى ھەل قىلىش پوزىتسىيىسى جەھەتتىكى كۆز قاراشلىرى يېقىنلاشتى.

قازاق خەلقى جۇڭگو-قازاقىستان ئىككى دۆلەت قۇرۇۋاتقان ئاۋىئاتسىيە ۋە تۆمۈريول لىنىيىسىگە زور ئۈمىد باغلىماقتا. ئۇ ئىككى دۆلەتنىڭ خەلقئارا بازارلارغا يۈزلىنىشتىكى ئاساسلىق قاتناش يوللىرىنىڭ بىرى بولۇپ قالغۇسى. زۇڭتۇڭ تۈرلۈك قاتناش شەكىللىرىدىن پايدىلىنىپ تېخىمۇ قويۇق مۇناسىۋەت ئورنىتىشنى ھەمدە ئىقتىسادىي جەھەتتىكى ھەمكارلىق پۇرسەتلىرىدىن ئەڭ زور دەرىجىدە پايدىلىنىشنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

نەزەربايېۋ زۇڭتۇڭ جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ ئۆزىنى جۇڭگونى زىيارەت قىلىشقا تەكلىپ قىلغانلىقىغا رەھمەت ئېيتتى. ئۇ مۇنداق دېدى: «نۇرغۇن مەسلىلەرنى يۇقىرى قاتلام رەھبەرلەر ئۇچراشقاندا مۇزاكىرىلىشىشكە توغرا كېلىدۇ. جۇڭگونىڭ ياردىمىگە ئېرىشسە، قازاقىستان تىنچ ئوكيانغا يۈزلىنىش ئىقتىدارىغا ئەمەس، يېقىن شەرققە يۈزلىنىش ئىقتىدارىغا ئىگە بولىدۇ. جۇڭگونىڭ ئىقتىسادىي ئالاھىدە رايونلىرىنىڭ قۇرۇلۇش تەجرىبىلىرى مەملىكىتىمىزگە نىسبەتەن ئىنتايىن پايدىلىق.»

زۇڭتۇڭ يەنە مۇنداق كۆرسەتتى: «جۇڭگو قازاقىستان ئوتتۇرىغا قويغان ئاسىيادا ئىشىنىش ۋە ھەمكارلىشىش يىغىنى ئېچىش تەشەببۇسىنى قوللايدىغانلىقىنى ئالدى بىلەن بىلدۈردى. بۇ ئىنتايىن مۇھىم قوللاشتۇر.»

مەن زۇڭتۇڭنىڭ قىزغىن كۈتۈۋالغانلىقىغا تەشەككۈر ئېيتتىم. ئورتاق تارىخقا ئىگە ئىككى قوشنا دۆلەت ئوتتۇرىسىدىكى ھەرقايسى ساھەلەردىكى ھەمكارلىشىشنىڭ ئۈزلۈكسىز كېڭىيىدىغانلىقىغا قەتئىي ئىشىنىدىغانلىقىمنى بىلدۈردۈم.

بۇ يەردە مېنىڭ ئازراق قوشۇمچە قىلىپ ئۆتىدىغىنىم شۇكى، بۇ قېتىمقى ئۇچرىشىشتا، نەزەربايېۋ زۇڭتۇڭ قەتئىي تەلەپپۇزدا ماڭا: «قازاقىستان ھەرقانداق ئەھۋال ئاستىدا شۇنى ئۈنتۈپ قالمايدۇكى، بىزنىڭ شەرقىمىزدە بىر بۈيۈك قوشنىمىز بار، بىز جۇڭگودىن ئىنتايىن خاتىرجەم. بىز قازاقىستان زېمىنىدا جۇڭگوغا قارشى ھەرىكەتلەر بىلەن

شۇغۇللىنىشقا قەتئىي يول قويايمىز. جۇڭگو بۆلگۈنچىلىك ھەرىكەتلىرىگە قارشى تۇرسا، بىز قازاقىستانمۇ بۆلگۈنچىلىك ھەرىكەتلىرىگە ئوخشاشلا قارشى تۇرىمىز» دېدى. جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ زىيارىتى روسىيىنىڭ سابىق سوۋېتلەر ئىتتىپاقى رۇبلىسىنى بىكار قىلغانلىقىنى جاكارلىغان ۋاقىتتا توغرا كېلىپ قالدى. بۇ چوڭ ئىش بولغاچقا نەزەربايېۋ زۇڭتۇڭ دەرھال ئايروپىلاندا موسكۋاغا ئۇچۇشى كېرەك بولدى. كۆرۈشۈشىمىز بىر سائەتتە كىلا داۋاملاشتى. لېكىن، مەن بىزنىڭ كېيىنچە يەنە ئۇچرىشىدىغانلىقىمىزغا ئىشەنمەيتتىم.

ئورتاق يۈرەك ساداسى

نەزەربايېۋ زۇڭتۇڭ بىلەن خوشلاشقاندىن كېيىن مەن بۇرۇلۇپ ھەيۋەتلىك زۇڭتۇڭ مەھكىمىسىگە قارىدىم. زۇڭتۇڭنىڭ «جۇڭگو بۆلگۈنچىلىك ھەرىكەتلىرىگە قارشى تۇرسا، قازاقىستانمۇ بۆلگۈنچىلىك ھەرىكەتلىرىگە ئوخشاشلا قارشى تۇرىمىز» دېگەن سۆزى دىلىمغا چوڭقۇر ئورنىدى. بۇ سۆزنى ئىككى دۆلەت خەلقىنىڭ ئورتاق يۈرەك ساداسى، دېيىشكە بولاتتى.

ھەممىگە ئايانكى، مىللىي مەسىلە سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنى پارچىلىنىشقا ئېلىپ بارغان ئامىللارنىڭ بىرى. شۇڭلاشقا، قازاقىستان مۇستەقىل بولغاندىن كېيىن مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى كۈچەيتىشنى يېڭى جۇمھۇرىيەتنى مۇستەھكەملەشتىكى مۇھىم بىر ۋەزىپە سۈپىتىدە چىڭ تۇتتى ھەمدە ئەمەلىي ئۈنۈمگە ئېرىشتى.

قازاقىستان كۆپ مىللەتلىك دۆلەت. جۇمھۇرىيەت چېگرىسى ئىچىدە 130 چوڭ-كىچىك مىللەت ئولتۇراقلاشقان. بۇلارنىڭ ئىچىدە قازاق، رۇس، ئۇكرائىن، نېمىس، ئۇيغۇر، ئۆزبېك، تاتار، بىلورۇس، كەرس، ئەزەربەيجان، پولەك قاتارلىق مىللەتلەرنىڭ ئادەم سانى نىسبەتەن كۆپ. قازاق مىللىتى قازاقىستاندىكى ئاساسلىق مىللەت بولۇپ، پۈتۈن مەملىكەت نوپۇسىنىڭ 42 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. ئۇلار قازاقىستاننىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا كەڭ تارقالغان بولۇپ، قازاقىستاننىڭ جەنۇبى، غەربى ۋە ئوتتۇرا قىسىملىرىدىكى ئوبلاستلارغا بىرقەدەر كۆپرەك مەركەزلەشكەن. رۇسلار بىلەن ئۇكرائىنلار جۇمھۇرىيەت نوپۇسىنىڭ يېرىمىنى ئىگىلەيدۇ. ئۇلار ئاساسلىقى قازاقىستاننىڭ شىمالى، شەرقى ۋە شەرقىي جەنۇبى قىسمىدىكى ئوبلاستلاردا ئولتۇراقلاشقان.

تونۇشتۇرۇلۇشىچە، قازاقىستاندا 60 پىرسەنت قازاقلار رۇس تىلىدا راۋان سۆزلىشەلەيدىكەن. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئاساسلىق بولمىغان مىللەتلەر ئىچىدە ئومۇمىي نوپۇسنىڭ بىر پىرسەنتىنى ئىگىلەيدىغان كىشىلەرمۇ قازاق تىلىدا راۋان سۆزلىشەلەيدىكەن. جۇمھۇرىيەتنىڭ «تىل قانۇنى» غا بىنائەن قازاق تىلى دۆلەت تىلى ھېسابلىنىدىكەن. رۇس تىلى بولسا مىللەتلەر ئارا ئالاقىلىشىش تىلى سۈپىتىدە داۋاملىق قوللىنىلىۋېتىپتۇ.

سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى پارچىلانغاندىن كېيىن كۆپلىگەن رايونلاردا «رۇسلارنى چەتكە قېقىش» خاھىشى پەيدا بولغان بولسىمۇ، بىراق قازاقىستاندا جەمئىيەتنىڭ ئاساسىي تىنچلىقى ساقلاپ قېلىندى. بۇنى نەزەر بايىۋ زۇڭتۇڭنىڭ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى خىزمىتىگە ئەھمىيەت بەرگەنلىكىدىن ئايرىلىپ قارىغىلى بولمايدۇ. نەزەر بايىۋ زۇڭتۇڭ قازاقىستاننىڭ كۆپ مىللەتلىك ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن ھەرخىل سورۇنلاردا مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ مۇھىملىقىنى قايتا-قايتا تەكىتلىدى. ئۇ خەلق ئاممىسىغا خىزمەت ئىشلەپ مۇنداق دەيدۇ: «بىز روسىيىنىڭ قوشنىسى، بىز 3 مىڭ 500 كىلومېتىرلىق چېگرا لىنىيىسىنى ئەسكەر بىلەن تولدۇرۇپ بولالمايمىز. بىز تىنچ شارائىتقا موھتاج. تىنچ شارائىتتا ئارمىيە قۇرۇپ، دۆلەت مۇداپىئەسىنى مۇستەھكەملەپ، ئىقتىسادنى راۋاجلاندۇرىمىز». ئۇ دائىم ھەر دەرىجىلىك يەرلىك ھۆكۈمەتلەرنى مەسلىھەتلەرنى بىر تەرەپ قىلغاندا مەلۇم بىر مىللەتكە قانات يايماسلىق، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا بۇزغۇنچىلىق قىلىدىغان، مىللەتلەر مۇناسىۋىتىگە بۆلگۈنچىلىك سالىدىغان ھەرىكەتلەرنى قاتتىق بىر تەرەپ قىلىش كېرەك، دەپ ئاگاھلاندۇرۇپ تۇردى.

قازاق مىللىتىنىڭ تەرەققىياتى بىلەن رۇس مىللىتىگە توغرا مۇئامىلىدە بولۇشنىڭ مۇناسىۋىتىنى قانداق بىر تەرەپ قىلىش مەسلىھىتىدە نەزەر بايىۋ زۇڭتۇڭنىڭ مۇستەقىل كۆز قارىشى بار. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «قازاق مىللىتىنىڭ تەرەققىياتىغا كۆڭۈل بۆلۈش ھەربىر پۇقرانىڭ نەجبۇرىيىتى. شۇنداقلا زۇڭتۇڭ بولغۇچىنىڭمۇ مەجبۇرىيىتى. ھەر بىر كىشى ئۆز مىللىتىنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشقا تامامەن ھەقىقەت. بىراق، رۇس مىللىتىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان باشقا مىللەتلەرنى زىيانغا ئۇچرىتىش، كەمسىتىش ۋە بۇلاڭ-تالاڭ قىلىشقا بولمايدۇ. بىزنىڭ مىللىتىمىزنىڭ بەختسىزلىكىگە ۋە بالا-قازاغا ئۇچرىشىدا ئۇلارنىڭ جىنايىتى يوق. جىنايەتكار ئەينى ۋاقىتتىكى سىياسەت. شۇڭا، باشقا مىللەتلەر بىلەن ئىناق بىللە ياشاپ ئۆزئارا دوستلۇق مۇناسىۋەتنى ساقلىغاندىلا، مەدەنىيەتلىك دۆلەتنىڭ ھەقىقىي گراژدانى ۋە ھەقىقىي ئىگىسى بولغىلى بولىدۇ. باشقا ھەرقانداق يول بىزنى خالتا كوچىغا ئېلىپ بارىدۇ. ئۆزىمىزنىڭ نام-شۆھرىتىگە زىيان يەتكۈزىدۇ، ئۆز مىللىتىمىزنىڭ ئىززەت-ئابرويىغا داغ تەگكۈزىدۇ... بىزنىڭ بايرىقىمىز مۇستەقىللىك، بىزنىڭ مەقسىتىمىز تىنچلىق ۋە گۈللىنىش، بىز بارلىق كۈچىمىزنى ئايماستىن زورلۇق كۈچ ۋە تالاش-ماجرالاردىن ساقلىنىشىمىز كېرەك... ھازىر بىزنىڭ موھتاج بولۇۋاتقىنىمىز جىسمانىي كۈچ ئەمەس، بەلكى ئەقىل-ئىدراك ۋە پەم-پاراسەتتۇر. ئۆتكۈنچى دەۋردە بۇ ئىنتايىن مۇھىم». («پۈتۈن دۇنيادىكى قازاق ۋەكىللىرى يىغىنىدا سۆزلەنگەن سۆز» دىن)

قازاقىستاندىكى مىللەتلەر مۇناسىۋىتىنى مۇقىملاشتۇرۇش ئۈچۈن نەزەر بايىۋ زۇڭتۇڭ يەنە قازاقىستاندىكى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا كۆرۈنەرلىك تۆھپە قوشقان كىشىلەر (قازاقىستان پۇقراسى بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ) گە «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى» مۇكاپاتى

تارقىتىش توغرىسىدا بۇيرۇق چىقاردى. گەرچە بەزى كىشىلەر نەزەربايېۋنى «رۇسىيە رەس» دەپ ئەيىبلەنگەن بولسىمۇ، بىراق نەزەربايېۋنىڭ بۇ سىياسىتى ھەرھالدا مۇتلەق كۆپ ساندىكى خەلقنىڭ ئىشەنچىگە ئېرىشتى.

بىز زىيارەت داۋامىدا قازاقىستاندا ياشاۋاتقان رۇس، ئۇكرائىن، ئۇيغۇر، كەرس، نېمىس قاتارلىق مىللەت كىشىلىرى بىلەن ئۇچراشتۇق. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى قازاقىستاندا بىر نەچچە ئەۋلادتىن بېرى ياشاپ كېلىۋاتقان بولۇپ، ھازىرمۇ قازاقىستاننى گۈللەندۈرۈش ۋە بۇ دۆلەتنىڭ تىنچلىقى ئۈچۈن جاپالىق ئەجر سىڭدۈرۈۋېتىپتۇ. ئۇلاردا جۇڭگو خەلقىگە قارىتا دوستلۇق ھېسسىياتى بار ئىكەن.

قازاقىستان خەلقى شىنجاڭدىكى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى خىزمىتىگە ئىنتايىن قىزىقىدىكەن. بىزنىڭ مىللەتلەر ئارا ئىتتىپاقلىقىمىزنى «ياخشى» دەپ قارايدىكەن. مەن قازاقىستاننىڭ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى خىزمىتىدىكى بەزى ئۇسۇللىرىنىڭ پايدىلىنىشىمىزغا ئەرزىيدىغانلىقىنى ھېس قىلدىم.

زىيارەت ۋە سۆھبەتلەر ئارقىلىق، مەن مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى، ئىناق قوشنىدارچىلىق ۋە دوستلۇقنىڭ ھەقىقەتەنمۇ ئىككى دۆلەت خەلقىنىڭ ئورتاق يۈرەك ساداسى ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلدىم. بىز دۆلەت ئىچىدىكى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى خىزمىتى ۋە خەلقئارالىق دوستلۇق، ئىناقلىق خىزمىتىنى داۋاملىق ئاكتىپ، ئېھتىياتچانلىق بىلەن ياخشى ئىشلەپ، ھەرقايسىمىزنىڭ تىنچلىق، مۇقىملىقى، مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن تۆھپە قوشۇشىمىز لازىم. جۇڭگو-قازاقىستان ئىككى مەملىكەت خەلقىنىڭ ئەۋلادتىن-ئەۋلادقا دوست بولۇپ ئۆتۈشىنى تىلەيمەن!

جەلپ قىلارلىق تېپا

جۇڭگو بىلەن قازاقىستان يىراق تۇغقان ھەم يېقىن قوشنا ھېسابلىنىدۇ. بۇ قېتىمقى زىيارىتىمىزنى ئەسلىگىنىدە مەن بۇ يەردە جۇڭگو-قازاقىستان سودىسى ۋە ئىقتىسادىي تېخنىكا ھەمكارلىق مەسىلىسى توغرىسىدا بىرنەچچە ئېغىز سۆزنى ئارتۇق قىلماي تۇرالمايمەن. زىيارەت داۋامىدا بىز قەيەرگىلا بارساق، ئىقتىساد-سودا ھەمكارلىقى توغرىسىدىكى گەپلەر ئۇچراپلا تۇردى. قارىغاندا، ئىقتىساد-سودا ھەقىقەتەنمۇ بىزنىڭ دۆلەت پىلانى ۋە خەلق تۇرمۇشىمىزنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمىغا ئايلىنىپ قاپتۇ. سوۋېتلەر ئىتتىپاقى پارچىلىنىشتىن خېلى بۇرۇنلا قازاقىستان مەملىكىتىمىزنىڭ شىنجاڭ رايونى بىلەن نىسبەتەن قويۇق ئىقتىساد-سودا مۇناسىۋىتى ئورناتقان. جۇڭگو بىلەن قازاقىستان رەسمىي دىپلوماتىك مۇناسىۋەت ئورناتقاندىن كېيىن ئىككى دۆلەت ئىقتىساد-سودىغا مۇناسىۋەتلىك بىر قاتار كېلىشىملەرنى ئىمزالىدى. مەسىلەن: ھۆكۈمەتلەر ئارا ئىقتىساد-سودا، تېخنىكا ھەمكارلىق كومىتېتى قۇرۇش توغرىسىدىكى كېلىشىم، مەبلەغ سېلىشقا ئىلھام بېرىش

ۋە ئۇنى قوغداش كېلىشىمى، جۇڭگو قازاقستاننى 30 مىليون يۈەن خەلق پۇلى قىممىتىدىكى تاۋار بىلەن تەمىنلەش توغرىسىدىكى ھۆكۈمەت قەرز كېلىشىمى، قازاقستان چېگرىسى ئىچىدە ماگىزىن ئېچىش كېلىشىمى، پۇقرالارنىڭ ئۆزئارا بېرىش-كېلىش قىلىشى توغرىسىدىكى كېلىشىم ھەمدە ئىككى تەرەپ خەلق ئاۋىئاتسىيىسى، قاتناش، تۆمۈريول قاتارلىق تەرەپلەردە ھەمكارلىشىش ھۆججىتى قاتارلىقلار جۇڭگو بىلەن قازاقستاننىڭ ئىقتىساد-سودا مۇناسىۋىتى ۋە ھەرقايسى ساھەلەردىكى ھەمكارلىقنى نىسبەتەن زور تەرەققىياتقا ئىگە قىلدى. 1992-يىلغا كەلگەندە جۇڭگو قازاقستاننىڭ ئاساسلىق سودا شېرىكى بولۇپ قالدى. تاموژنىنىڭ ئىستاتىستىكا قىلىشىچە، شۇ يىلى جۇڭگو-قازاقستان سودا مىقدارى 360 مىليون ئامېرىكا دوللىرىغا يەتكەن. بۇنىڭ ئىچىدىكى جۇڭگونىڭ قازاقستانغا قىلغان ئېكسپورت سوممىسى 220 مىليون ئامېرىكا دوللىرىغا يېتىپ، قازاقستان ئومۇمىي ئىمپورت مىقدارىنىڭ 45 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن بولۇپ، قازاقستانغا تاۋار ئېكسپورت قىلىدىغان دۆلەتلەر ئىچىدە ئالدىنقى قاتاردا تۇرغان. ئېكسپورت قىلىنغان ئاساسلىق تاۋارلار — يېمەكلىكلەر ۋە كۈندىلىك ئىستېمال بۇيۇملىرى ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن بىر مەزگىلدە جۇڭگونىڭ قازاقستاندىن كىرگۈزگەن ئىمپورت مىقدارى 144 مىليون ئامېرىكا دوللىرىغا يەتكەن. ئىمپورت قىلىنغان ئاساسلىق تاۋارلار — خىمىيە ئوغۇت، كان مەھسۇلاتلىرى، رەڭلىك مېتال، سېمونت قاتارلىقلار بولغان. شۇنداقلا ئىقتىساد-تېخنىكا ھەمكارلىق ساھەسىدىمۇ پائال ئىلگىرىلەشلەر قولغا كەلتۈرۈلگەن. بىز قازاقستانغا زىيارەتكە بارغۇچە بولغان ۋاقىتتا جۇڭگونىڭ قازاقستان چېگرىسى ئىچىدە تىزىمغا ئالدۇرۇلغان بىرلەشمە مەبلەغلىق ياكى يالغۇز مەبلەغلىق كارخانىلىرى 200 ئەتراپىغا يېتىپ، قازاقستاندىكى چەت ئەللىكلەر مەبلەغ سالغان كارخانىلار بويىچە ئالدىنقى قاتاردا تۇرغان. جۇڭگو-قازاقستان ئىقتىساد ھەمكارلىقىدىكى ئاساسلىق ساھە ۋە شەكىللەردىن: ئەمگەك مۇلازىمىتىنى چەتكە چىقىرىش، خام ئەشيانى پىششىقلاپ ئىشلەش، ئىلما-توقۇلما بۇيۇملىرى ۋە يېمەكلىكلەر ئىشلەپچىقىرىشى، قۇرۇلۇشنى ھۆددىگە ئېلىش، دۇكان، ئاشخانا ئېچىش قاتارلىقلار بار. شۇنىڭ بىلەن بىر مەزگىلدە شىنجاڭ بىلەن قازاقستاننىڭ يەرلىك چېگرا سودىسىدىمۇ زور بۆسۈشلەر بولغان. بولۇپمۇ قازاقستانغا قوشنا شىنجاڭدىكى ئىلى، تارباغاتاي ۋىلايەتلىرىنىڭ يەرلىك چېگرا سودىسىنىڭ تەرەققىياتى تېز بولغان. شۇ چاغلاردا بەزى گېزىت ماقالىلىرىدە كۆرسىتىلگەندەك، ئالما-ئاتا شەھىرىدە: «كارىۋات ئاستىدا ساقلانغىنى جۇڭگونىڭ ئاق شېكېرى، كوچىلاردا ياشلارنىڭ كىيىمى جۇڭگونىڭ مودا كىيىملىرى، خانىملار ئىشلەتكىنى جۇڭگونىڭ گىرىم بۇيۇملىرى، بالىلارنىڭ چايناۋاتقىنى جۇڭگو سېغىزى بولۇشى مۇمكىن» ئىدى. (ئالمۇتىدا چىقىدىغان رۇس تىلىدىكى «ئاسىيا گېزىتى» نىڭ سۆزى.)

لېكىن، 1992-يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىمىدىن كېيىن، بولۇپمۇ 1993-يىلى ئەتىيازنىڭ ئاخىرلىرى، يازنىڭ باشلىرى ئارىلىقىدا ئالما-ئاتىنىڭ گېزىت، رادىئو-تېلېۋىزورلىرىدا

جۇڭگونىڭ تاۋارلىرىنى سۆكۈدىغان قۇيۇن كۆتۈرۈلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، قازاقىستان ھۆكۈمەت تەرەپ جۇڭگو بىلەن بولۇۋاتقان سودىنى چەكلەش، جۇڭگو تاۋارلىرىنى مەخسۇس ساتىدىغان ئەركىن بازارلارنى تاقاش، جۇڭگونىڭ تىزىمغا ئالدۇرغان كارخانىلىرى ۋە جۇڭگونىڭ ئەمگەك كۈچلىرىنى تازىلاش قاتارلىق بىر قاتار چارە-تەدبىرلەرنى قوللاندى. نەتىجىدە جۇڭگو-قازاقىستان سودا مىقدارى زور كۆلەمدە تۆۋەنلەپ كەتتى. 1993-يىلى يانۋاردىن ماي ئېيىغىچە قازاقىستاننىڭ جۇڭگوغا قىلغان سودا ئېكسپورتى ئالدىنقى يىلنىڭ ئوخشاش مەزگىلىدىكىدىن ئون پىرسەنت، ئىمپورتى ئالدىنقى يىلنىڭ ئوخشاش مەزگىلىدىكىدىن يېرىمدىن كۆپرەك تۆۋەنلەپ، قازاقىستاننىڭ ئومۇمىي ئىمپورت مىقدارىدىكى نىسبىتى 24.3 پىرسەنتكە چۈشۈپ قالدى. جۇڭگونىڭ زور بىر تۈركۈمدىكى دۇكانلىرى تاقىلىشقا ياكى يېرىم تاقىلىش ھالىتىدە تۇرۇشقا مەجبۇر بولدى.

نېمە ئۈچۈن مۇشۇنداق ۋەزىيەت كېلىپ چىقتى؟ قازاقىستاننىڭ يۇقىرى قاتلام رەھبەرلىكلىرى بىلەن ئۇچرىشىش، ئۆزۈم كۆرگەن، ئاڭلىغان، ئىگىلىگەن ئەھۋاللار ئارقىلىق بۇ مەسىلىگە مۇنداق ئىككى تەرەپتىن قاراشقا بولىدىغانلىقىنى ھېس قىلدىم: قازاقىستان تەرەپكە نىسبەتەن ئېيتقاندا، ئالدى بىلەن ئۇلاردا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ پارچىلىنىشى ئېلىپ كەلگەن ئەمەلىي قىيىنچىلىقلار مەۋجۇت، خۇسۇسەن تاشقى پېرېۋوت ئېغىر دەرىجىدە كەمچىل. شۇڭا، تاشقى ئىقتىساد-سودا مۇناسىۋىتىنى تەرەققىي قىلدۇرغان ۋاقىتتا، دىققەت نەزەرىنى دائىم چەت ئەلنىڭ قازاقىستانغا سالغان مەبلىغى تەرەپكە ئاغدۇرغان. ئۇلارنىڭ جۇڭگونىڭ مەبلەغ سېلىشقا بولغان ئۈمىدى جۇڭگونىڭ ئەمەلىي سالغان مەبلىغىدىن ئېشىپ كەتكەن بولۇشى مۇمكىن. ئۇنىڭدىن قالسا ئۇلاردا جۇڭگونىڭ ئىقتىساد-سودا سىياسىتىگە قارىتا بەزى خاتا چۈشەنچىلەر مەۋجۇت. بۇ جامائەت پىكرى ساھەسىنىڭ جۇڭگو-قازاقىستان ئىقتىساد-سودا ھالىتى توغرىسىدىكى ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن بولمىغان بەزى تەشۋىقاتلىرىدا كۆنكرېت ئىپادىلىنىدۇ. مەسىلەن: بەزى ماقالىلەردە «جۇڭگونىڭ قازاقىستاندا بىرلەشمە مەبلەغلىك ۋە يالغۇز مەبلەغلىك كارخانىلار قۇرۇشى قازاقىستان ئىقتىسادىغا سىڭىپ كىرگەنلىك، جۇڭگو بانكىلىرىنىڭ قازاقىستاندا شۆبە تارماق ئورگانلىرى تەسىس قىلىشى پۇل مۇئامىلىسىدە كېڭەيمىچىلىك بىلەن شۇغۇللانغانلىق» دېيىلگەن. بەزى جامائەتچىلىك «قازاقىستان جۇڭگو بىلەن بولغان سودىدا زىيان تارتتى. قازاقىستان پېرېۋوت يارىتالايدىغان خام ماتېرىياللارنى جۇڭگونىڭ (ئەخلەت)، (دەسمال) لىرىغا تېگىشتى، بەزى كارخانىلار بېيىپ كەتكەن بولۇشى مۇمكىن. لېكىن، دۆلەت تاشقى پېرېۋوتتىن ئايرىلدى» دەپ قارىدى. بەزىلەر «جۇڭگو كارخانىلىرى قازاقىستاننىڭ ھۆكۈمەت خىزمەتچىلىرىگە پارا بېرىدۇ، تاموژنا، چېگرا مۇداپىئە ۋە يەرلىك ئەمەلدارلار پارا يەپ جۇڭگوغا ئاسانلىق يارىتىپ بېرىۋاتىدۇ» دېگەندەك گۇمانىي قاراشلاردا بولدى. ئۈچىنچىدىن، شۇنداق بىر خىل ئەھۋالنىمۇ ئىنكار قىلىۋېتىشكە بولمايدۇكى، ئىنتايىن ئاز ساندىكى يامان غەرمەزلىك كىشىلەر (جۇڭگو قازاقىستان بازار-

لىرىغا ئارىلاشسا بىئارام بولىدىغان كىشىلەر) جۇڭگونىڭ كەمچىلىك، مەسىلىلىرىنى مەقسەتلىك ھالدا كۆپتۈرۈپ، ئاشۇرۇپ تەشۋىق قىلىۋاتقان بولۇشى مۇمكىن. چۈنكى جۇڭگو تاۋارلىرىنىڭ زور مىقداردا ئېقىپ كىرىشى ئۇلارنىڭ بازىرى ئىتتىك ماللىرىنى خالىغانچە مونوپول قىلىۋېلىپ مال باھاسىنى بولۇشىغا ئۆستۈرۈشكە يۈتلىكاشاڭ بولىدۇ. جۇڭگو تەرەپنى ئېلىپ ئېيتقاندا: ئالدى بىلەن جۇڭگو-سوۋېت بېرىش-كېلىشى نەچچە ئون يىل ئۈزۈلۈپ قالغانلىقتىن، توك ئېرىش بىلەنلا مۇستەقىل دۆلەتلەر بىرلەشمە گەۋدىسى بىلەن تىجارەت قىلىدىغان بىر قىزغىنلىق تەبىئىي ھالدا پەيدا بولدى. بولۇپمۇ 1992-يىلدىن بۇيان قازاقىستانغا كىرگەن ئىقتىساد-سودا ئۆمەكلىرى كۆپىيىپ كەتتى. بەزىلىرىنىڭ ساپاسى تۆۋەن ياكى كەسىپتىن خەۋىرى يوق. بەزى ئەمگەك مۇلازىمىتىنى سىرتقا چىقارغۇچى ئورۇنلارنىڭ چىقارغان ئادەملەرنى باشقۇرۇشى، تەربىيىلىشى قاتتىق بولمىغانلىقتىن، بۇ ئادەملەر چەت ئەلگە چىققاندىن كېيىن ئۇنداق ياكى بۇنداق مەسىلىلەرنى پەيدا قىلىپ جۇڭگونىڭ ئوبرازىغا نۇقسان يەتكۈزگەن.

ئۇنىڭدىن قالسا، مۇستەقىل دۆلەتلەر بىرلەشمە گەۋدىسى جۈملىدىن قازاقىستاندىن جۇڭگوغا مال سېتىۋېلىش-سايىھەت قىلىشقا كەلگەنلەرگە بولغان باشقۇرۇشتا تەجرىبە كەمچىل بولغانلىقتىن، دۆلەت ئىچىدىكى ساختا، ناچار، يالغان ماركىلىق تاۋارلارنىڭ ھەر خىل يوللار ئارقىلىق چېگرا سىرتىغا ئېقىپ چىقىشىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان. جۇڭگونىڭ يېقىن قوشنىسى بولغان قازاقىستان كۆرگۈلۈكىنى ھەممىدىن بۇرۇن كۆرۈپ ئېغىر زىيانغا ئۇچرىغان. پۇقرالارنىڭ غەزەپلىك ھېسسىياتىنى چۈشىنىشكە بولىدۇ. زىيارەت داۋامىدا، مەن ئاممىغا يولۇققاندا يۈزتۇرانە تۇرۇپ «جۇڭگو قازاقىستانغا زادى قانچىلىك ساختا، ناچار تاۋار ئېلىپ كەلدى؟» دەپ سورىدىم. ئۇلار ئۆزلىرىنى ھاقارەتكە ئۇچرىغاندەك ھېس قىلىشىدىكەن. مەن ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزلىگەن ھالدا ئىزاھلىغان ۋە جاۋاب بەرگەندىن كېيىن كۆپ ساندىكى ئامما چۈشىنىشكە نىلىكلىرىنى بىلدۈرۈشتى. ئۈچىنچىدىن، جۇڭگو تەرەپ قازاقىستاندا تىزىمغا ئالدۇرغان، بىرلەشمە ۋە يالغۇز مەبلەغلىك كارخانىلارنىڭ 70 پىرسەنت ئەتراپىدىكىسى سودا، مۇلازىمەت تىپىغا تەئەللۇق بولۇپ، ئىشلەپچىقىرىش ساھەسىگە تەئەللۇق بولغانلىرى كۆپ ئەمەس. قازاقىستان «جۇڭگو پەقەت قازاقىستاننىڭ خام ماتېرىياللىرىنى توشۇپ كېتىشكە كۆڭۈل بۆلىدۇ، قازاقىستاندا مەبلەغ سېلىشقا كۆڭۈل بۆلمەيدۇ» دەپ تونۇغان. ئۇنداقتا، جۇڭگو-قازاقىستان ئىقتىساد-سودىسىنىڭ ئىستىقبالىغا قانداق قاراش كېرەك؟ مېنىڭچە، ھەددىدىن تاشقىرى ئۈمىدۋار بولۇپ كېتىشكە بولمايدۇ، قايغۇرۇپ كېتىشىڭمۇ زۆرۈرىيىتى يوق. چەكلەشنىڭ ۋاقىتلىق بولىدىغانلىقىنى كۆرۈۋېلىشىمىز لازىم. قازاقىستاننىڭ جۇڭگو بىلەن بولغان سودا بېرىش-كېلىشىنى ئۈزۈپ تاشلىشى مۇمكىن ئەمەس. چۈنكى، سودىنىڭ ئۆزى ئۆزئارا مەنپەئەتلىك بولىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە قازاقىستان رەھبەرلىرى بىزنىڭ ئالدىمىزدا جۇڭگونى تىلغا ئالغاندا دائىم «كۈچلۈك»، «بۈيۈك» دېگەندەك رەۋىشلەرنى قوشۇپ ئېيتىدۇ.

دوستانە بېرىش-كېلىش ئىككىلا تەرەپنىڭ مەنپەئىتىگە ئۇيغۇن. قازاقىستان رەھبەرلىرى ۋەكىللەر ئۆمىكىمىز بىلەن قىلغان سۆھبەتلىرىدە جۇڭگو-قازاقىستان ئىككى دۆلەتنىڭ يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا ھەمكارلىشىش دائىرىسىنى كېڭەيتىش، ھەمكارلىق سۈپىتىنى ئۆستۈرۈپ، يېڭى ھەمكارلىق شەكىللىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇپ، تاۋار ئالماشتۇرۇش سودىسىدىن تەدرىجىي ھالدا بىرلەشمە مەبلەغلىك زاۋۇت قۇرۇش قاتارلىق ھەمكارلىق تۈرلىرىگە ئۆتۈشنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى قايتا-قايتا بىلدۈردى. مېنىڭچە بۇ پىكىرلەر ئىككى دۆلەتنىڭ ئىقتىساد-سودا مۇناسىۋىتىنى كۈچەيتىشتە ئىجابىي ئەھمىيەتكە ئىگە. مەن ئويلايمەنكى، بۇنىڭدىن كېيىن خەلقئارا مۇناسىۋەتتە، ئىقتىسادىي مۇناسىۋەت سىياسىي مۇناسىۋەتتىن مۇھىم ئورۇندا تۇرۇشى مۇمكىن. ئىقتىسادىي مۇناسىۋەت ياخشى بىر تەرەپ قىلىنمىسا سىياسىي مۇناسىۋەتكە تەسىر يېتىدۇ. قازاقىستان ئېلىمىز بىلەن بىۋاسىتە قوشنا بولۇپ، 1 مىڭ 700 كىلومېتىردىن ئارتۇق ئورتاق چېگىسى بار، ھەم مول تەبىئىي بايلىقلىرىغا ئىگە. يىراقنى كۆزدە تۇتقاندا، مەملىكىتىمىزنىڭ تاشقى ئىقتىساد-سودىسىدا قازاقىستان يەنىلا مۇھىم ئورۇن تۇتىدۇ. بۇنىڭدىن كېيىن بىز ئالدى بىلەن ئېكسپورت قىلىنىدىغان تاۋارلار سۈپىتىنى تەكشۈرۈشنى ۋە چەتكە چىقىدىغان خادىملار تەربىيىسىنى كۈچەيتىشىمىز لازىم. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئەمەلىي كۈچكە ئىگە بەزى «دۆلەتلىك ئەترەت» لەرنى ئەۋەتىپ قازاقىستاننىڭ بايلىق مەنبەلىرىنى ئېچىش، ئىشلەپچىقىرىش، پىششىقلاش قاتارلىق ساھەلىرىدە ھەمكارلىشىپ، تەسىرى بولغان بىر قىسىم قۇرۇلۇش تۈرلىرىنى ھۆددىگە ئېلىشىمىز، ئېسىل بۇيۇملار كۆرگەزمىلىرى ئېچىشىمىز لازىم. ئومۇمەن، ئۆتكەنكى ناچار تەسىرلەرنى ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە تېز ئوڭشاشىمىز لازىم.

5- ئاۋغۇست كەچقۇرۇن، مەن قازاقىستان ئالىي سوۋېتىنىڭ رەئىسى ئابدۇلدىننىڭ بىزنى قارشى ئېلىش يۈزىسىدىن ئۆتكۈزگەن زىياپىتىدە مۇنداق دېدىم: «جۇڭگو-قازاقىستان ئىقتىساد-سودا مۇناسىۋىتى ئىككى دۆلەت مۇناسىۋىتىدىكى بىر مۇھىم تەرەپ. جۇڭگو بىلەن قازاقىستان تاغ-دەريالىرى تۇتاشقان ئەۋزەل يەر شارائىتى بولۇشتەك ئۈستۈنلۈككە ئىگە. ئىككى دۆلەت ئىقتىسادىنىڭ ئۆزلىرىگە خاس ئارتۇقچىلىقلىرى بار بولۇپ، ئۆزئارا تولۇقلاشچانلىقى كۈچلۈك. بىز ئىككى تەرەپنىڭ نۆۋەتتىكى تەرەققىيات ۋەزىيىتىدىن تېخىمۇ تولۇق پايدىلىنىپ، ھەمكارلىشىش شەكىللىرىنى بېيىتىپ، ھەمكارلىشىش ساھەلىرىنى كېڭەيتىپ ئىككى دۆلەتنىڭ ئىقتىساد-سودا ھەمكارلىقىنى يەنە بىر يېڭى پەللىگە كۆتۈرۈشنى ئۈمىد قىلىمىز.»

كۆكچىتاۋ ئوبلاستىغا زىيارەت

ئۇدا ئىككى كۈنلۈك ئايلىنىپ يۈرۈپ ئېكسكۇرسىيە قىلىش، سۆھبەت، زىياپەتلەر ئارقىلىق 5-ئاۋغۇست كەچ سائەت 21 دە ئالما-ئاتىدىكى پائالىيىتىمىزنى ۋاقىتنىچە ئاخىرلاشتۇردۇق.

6- ئاۋغۇست ھاۋا يەنە ئوچۇق بولدى. ئەتىگەن سائەت سەككىزدىن 20 مىنۇت ئۆتكەندە جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكى ئايرودرومغا يېتىپ كېلىپ ئالما-ئاتا شەھىرىنىڭ 1 مىڭ 100 كىلومېتىردىن كۆپرەك شىمالغا جايلاشقان كۆكچىتاۋ ئوبلاستىغا زىيارەتكە بېرىشقا تەييارلاندى. قازاقىستان سوۋېتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى يېلرېوۋ بىزگە ھەمراھ بولدى. ئالاھەزەل ئىككى سائەتلىرىدىن كېيىن ئايروپىلان كۆكچىتاۋ ئوبلاستىنىڭ مەركىزى كۆكچىتاۋ شەھىرىگە قوندى. جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكىنى ئوبلاست سوۋېتىنىڭ رەئىسى جاپپار مۇتەللىپ ۋە ئۇنىڭ رەپىقىسى قاتارلىقلار قارشى ئالدى. چىرايلىق كىيىنگەن قازاق ئۆسمۈرلىرى جۇڭگولۇق مېھمانلارغا گۈل، نان، تۇز تەقدىم قىلدى.

چۈشتىن كېيىن ئوبلاستلىق ھۆكۈمەتنىڭ مەجلىسخانىسىدا 50 - 60 تەك ئادەم قاتناشقان قارشى ئېلىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى. ئوبلاست سوۋېتى رەئىسىنىڭ تونۇشتۇرۇشى ئارقىلىق بىز كۆكچىتاۋ ئوبلاستىنىڭ ئاساسلىق ئەھۋالى بىلەن تونۇشتۇق.

كۆكچىتاۋ ئوبلاستى قازاقىستاننىڭ شىمالىغا جايلاشقان بولۇپ، 1944-يىلى قۇرۇلغان. يەر مەيدانى 78 مىڭ كۋادرات كىلومېتىر، ئاھالىسى 670 مىڭ بولۇپ قازاقىستان ئومۇمىي نوپۇسىنىڭ ئاران 4 پىرسەنتىگە يېقىنلا ئىگە يىدۇ. ئوبلاستقا قاراشلىق 16 رايون، تۆت شەھەر، توققۇز بازار، 192 كەنت بار. بۇ ئوبلاست ئاھالىسىنىڭ يېرىمىنى قازاق ۋە رۇسلار ئىگە يىدۇ (بۇنىڭ ئىچىدە قازاقلارنىڭ نوپۇسى پۈتكۈل ئوبلاست نوپۇسىنىڭ 28.9 پىرسەنتىنى، پۈتۈن مەملىكەتتىكى قازاقلار ئومۇمىي نوپۇسىنىڭ 4 پىرسەنتىنى ئىگە يىدۇ) ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ئۇكرائىن، گېرمان، ئاق ئورۇس، تاتار، مولداۋىيان قاتارلىق مىللەتلەر بار ئىكەن. كۆكچىتاۋ ئوبلاستىنىڭ شەھەر ئاھالىسى ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 40 پىرسەنتىنى ئىگە يىدىغان بولۇپ، قازاقىستاندىكى نوپۇسنى شەھەرلەشتۈرۈش دەرىجىسى ئەڭ تۆۋەن ئوبلاستلارنىڭ بىرى ئىكەن.

كۆكچىتاۋ ئوبلاستىنىڭ يەر تۈزۈلۈشى كۆپىنچە ئېدىرلىق بولۇپ، تاغ كۆپ، تۈزلەڭلىكلەر دېڭىز يۈزىدىن بىرقەدەر يۇقىرى ئىكەن. ئۇنىڭ شەرقىي شىمال قىسمى غەربىي سىبىر تۈزلەڭلىكىنىڭ جەنۇبىي چېتىگە، غەربىي جەنۇبى بولسا سارى ئارقا ئېدىرلىقنىڭ شىمالىي قىسمىغا تۇتىشىدۇ، كۆكچىتاۋ ئوبلاستىنىڭ يەر ئۈستى ۋە يەر ئاستى سۇ بايلىق مەنبەسى ئىنتايىن مول بولۇپ، «سەكسەن كۆل ئوبلاستى» دېگەن چىرايلىق نامى بار. بۇ چوڭ-كىچىك كۆللەر داڭلىق گۈزەل مەنزىرىلەرنى بارلىققا كەلتۈرۈپ، كۆكچىتاۋ ئوبلاستىغا ھۆسن قاتتى. ساياھەتچىلىك ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتىمۇ ياخشى تەبىئىي شارائىت بىلەن تەمىنلىدى. بۇنىڭ ئىچىدە بوغرا باي كۆلى ئۆزىنىڭ چىرايلىق مەنزىرىسى بىلەن داڭلىق ساياھەت ئورنى ۋە كۆڭۈلدىكىدەك دەم ئېلىپ داۋالنىش رايونى بولۇپ قالدى.

كۆكچىتاۋ ئوبلاستىنىڭ كان مەھسۇلاتلىرىدىن ئالتۇن، رەڭلىك مېتال، كەم ئۇچرايدىغان مېتاللار ھەمدە بىناكارلىق قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى قاتارلىقلار بار. ئوبلاستنىڭ خەلق

ئىگىلىكىدە تېرىقچىلىق، چارۋىچىلىق، يېمەكلىكلەر سانائىتى ۋە كۆرسەتكۈچ ئەسۋابلار سانائىتى قاتارلىقلار مۇھىم ئورۇننى ئىگىلەيدۇ. بۇ ئوبلاستنىڭ ئاشلىق تېرىقچىلىقى ۋە چارۋىچىلىقى راۋاج تاپقاندىن كېيىن، ئاشلىق مەھسۇلات مىقدارى جۈمھۇرىيەت مەھسۇلاتىنىڭ 13.4 پىرسەنتىنى، كالا سۈتى 9.5 پىرسەنتىنى، گۆش 7 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. ئاشلىق زىرائەتلىرىدىن ئاساسلىقى يازغى بۇغداي، ئىقتىسادىي زىرائەتلەردىن ئاساسلىقى مايلىق زىغىر، كۆكتاتلاردىن ئاساسلىقى ياڭيۇ ۋە باشقا كۆكتاتلار تېرىلىدۇ.

بۇ ئوبلاستنىڭ سانائىتىگە ۋەتەن ئۇرۇشى دەۋرىدە ئاساس سېلىنغاندىن كېيىن، ۋاقىتتىكى مەخپىي كۆچۈرۈپ كېلىنگەن چوڭ قۇرۇلۇش زاۋۇتى ۋە ماشىنىسازلىق زاۋۇتى ھازىر چوڭ تىپتىكى ئېغىرلىق ئۆلچەش ئەسۋابلىرى زاۋۇتىغا ئايلاندى، ئىشلەپ چىقارغان ئاپتوماتىك ۋە يېرىم ئاپتوماتىك گىر، تارازىلار يىراق چەت ئەللەرگىچە سېتىلىۋېتىپتۇ. ئوكسىگېندا نەپەسلىنىش ئەسۋابى سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بويىچە مۇھىم ئورۇندا تۇرغاندىن كېيىن، چوڭراق تىپتىكى باشقا كارخانىلاردىن ئەسۋاب ياساش زاۋۇتى، پار قازان ماشىنىسازلىق زاۋۇتى، ئۆي جاھازىلىرى ئىشلەپچىقىرىش بىرلەشمە گەۋدىسى، فار-فۇر قاچىلار زاۋۇتى، توقۇلما كىيىملەر ۋە بۇيۇملار زاۋۇتى، سۈتچىلىك سانائىتى بىرلەشمە كارخانىسى، ئاشلىق يېمەكلىكلىرى ئىشلەپچىقىرىش بىرلەشمە كارخانىسى، گۆش پىششىقلاش بىرلەشمە زاۋۇتى، ئوبلاستلىق يەرلىك سانائەت ئىشلەپچىقىرىش بىرلەشمە كارخانىسى، كان ئېچىش، رۇدا تاللاش بىرلەشمە كارخانىسى قاتارلىقلار بار. بۇ ئوبلاستتىكى يېمەكلىكلەرنى پىششىقلاش سانائىتىنىڭ دائىرىسى نىسبەتەن چوڭ بولۇپ، مەھسۇلات قىممىتى ئوبلاستنىڭ سانائەت ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 40 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدىكەن.

كۆكچىتاۋ ئوبلاستى گەرچە قازاقىستاننىڭ چەت-ياقىسىغا جايلاشقان، ئاھالىسى كۆپ ئەمەس كىچىك بىر ئوبلاست بولسىمۇ، لېكىن ئۇ يەرلىك كىشىلەر ئۇ يەردە قازاق مىللىتى تارىخىدىكى كۆزگە كۆرۈنگەن شەخس ئابىلەيخان (1711 — 1781-يىللار) نىڭ تۇغۇلغانلىقى بىلەن پەخىرلىنىدىكەن. گەرچە ئۇ قازاقلارنىڭ ئوتتۇرايۇز خانى بولسىمۇ، لېكىن ئىقتىدار ۋە ئابروى تۈپەيلى قازاق يايلىقىدىكى ئۈچ يۈزلۈك ئىچىدە يۈكسەك ھۈرمەتكە سازاۋەر ئىكەن. جۇڭگو تارىخنامىلىرىدە يېزىلىشىچە، 18-ئەسىرنىڭ 50-يىللىرى چىڭ ھۆكۈمىتى جۇڭغارلارنى تىنچىتىۋاتقاندا، ئابىلەي ئاۋۋال ئەلچى ئەۋەتىپ چىڭ ھۆكۈمىتى بىلەن ئۇچراشقان. بۇنىڭ بىلەن ئىككى تەرەپنىڭ دوستانە بېرىش-كېلىش ۋە سودا مۇناسىۋىتى قانائەتلىنەرلىك تەرەققىياتقا ئېرىشكەن، بۇ قازاقىستان-جۇڭگو دوستلۇقى تارىخىدىكى قىزىقارلىق ھېكايە بولۇپ تارقالغان. بۈگۈنكى كۈندىمۇ كۆكچىتاۋ خەلقىنىڭ جۇڭگو خەلقىگە ئالاھىدە دوستلۇق مۇھەببىتى بار ئىكەن.

كۆكچىتاۋغا يېتىپ بارغان كۈنى چۈشتىن كېيىن ۋە ئۇنىڭ ئەتىسى جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكى بۇ ئوبلاستنىڭ ئىرتاۋ رايونىدىكى ئاخان سېرى خاتىرە جايى ۋە ۋەلىخانوۋ تارىخ مۇزېيىنى، ئىككى زاۋۇت، شوشىنىسكى شەھىرى بوراۋۇي كەنتىدىكى بىر توخۇ فېرمىسىنى

ئېكسكۇرسىيە قىلدۇق، گۈزەل ئورمان باغچىسىنى سەيلە قىلدۇق، كىشىنى قىزىقتۇرىدىغىنى شۇ بولدىكى، ئىككى كۈنلۈك ئېكسكۇرسىيە داۋامىدا بىزگە يېڭى توي قىلغان ياشلارنىڭ لېنىن ھەيكىلىگە گۈل تەقدىم قىلىۋاتقان كۆرۈنۈشلىرى ئۇچراپلا تۇردى، قارىغاندا، بۇ جەزمەن كۆپ يىللار مابەينىدە شەكىللەنگەن ئادەت ئىدى، مېنىڭ رەپىقەم تارتىنىپ تۇرغان يېڭى كېلىنگە خاتىرە بۇيۇمى تەقدىم قىلىۋىدى، كىشىلەر توپىدا قىزغىن چاۋاك ساداسى ياڭرىدى.

كۆكچىتاۋ ئوبلاستىغا زىيارەتكە بارغانىك ئىككىنچى كۈنى ھازىرغىچە ئېسىمدىن چىقمايدۇ، مېھمان ۋە ساھىبخانلار سۈرەتتەك گۈزەل ئورمانلىق چىمەنلىكىدە جەم بولۇشقاندۇق، بەزىلەر غزالانسا، بەزىلەر ناخشا-ئۇسسۇلغا چۈشكەن، كەيپىيات ئىنتايىن جانلىق ئىدى، مەن ئۆزۈمنى خۇددى شىنجاڭنىڭ تەڭرىتاغلىرىدىكى رەڭدار ئورمان يايلىقىدا تۇرۇۋاتقاندەك ھېس قىلىشقا باشلىدىم، ئۆزۈم بۇرۇن يازغان بىر شېئىرنىم ئېسىمگە چۈشتى.

.....

تىزما تاغلار سەن ئۈچۈن سېپىل
ئورمانلىقلار توق ۋە ئۆتكەل.
گىياھ-گۈللەر لباس مىسالى
دەريا-بەلباغ باغلاش ئۈچۈن بەل.

بۇ يەرلەرنىڭ ھاۋاسى خۇش بوي
شاماللىرى ئېيتىدۇ غەزەل.
رەڭدار بۇلۇت چاقنايدۇ كۆكتە
گۈللىرىدىن تامىدۇ ھەسەل.

يىگىتلىرى شۇڭقاردەك غەيۇر،
قىزلىرى گۈل-كۈلگەن ھەر مەھەل.
چارۋىچىنىڭ ماكانى يايلاق،
مەست قىلغۇدەك سۈرەتتۈر گۈزەل.

.....

ياشلارنىڭ تەسىرىدىن بولسا كېرەك، قولۇم قىچشقاندەك بولدى-دە، دومبىرادىن بىرنى ئېلىپ چىرىتىپ چېلىپ ناخشا توۋلاشقا باشلىدىم، ۋەكىللەر ئۆمىكىمىزدىكى يولداشلار «ئۆمەك باشلىقى» بولغان مېنىڭ ئىلھامىم كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، شادلىققا چۆمۈپ ئۇسسۇلغا چۈشكەن ئادەملەر سېپىگە ئارقا-ئارقىدىن قۇشۇلۇپ كەتتى.

گۈزەل كۆكچىتاۋ! سېنىڭ مەنزىرەڭ كىشىنى شۇنداق مەستخۇش قىلىدىكەن، سېنىڭ دوستلۇق مۇھەببىتىڭ كۆڭۈلدىن مەڭگۈ چىقمايدىكەن...

دوستلۇق كۈيى

قازاقستاندىكى بەش كۈنلۈك زىيارەت كۆزنى يۈمۈپ ئاچقۇچە ئۆتۈپ كەتتى. لېكىن پايانسىز قازاق يايلىقى ۋە خەلقنىڭ جۇڭگو خەلقىگە بولغان چوڭقۇر دوستلۇقى ۋەكىللەر ئۆمىكىمىزنىڭ ھەربىر ئەزاسىنىڭ قەلبىگە ئەبەدىيلىك ئورناپ قالدى.

خەير-خوش ئالما-ئاتا، ياخشى قال قازاقستان! بىز قايتا ئۇچرىشىشنى كۈتەيلى، مېنىڭ بۇ «دوستلۇق كۈيى» دېگەن شېئىرىم سىلەرنىڭ قىزغىن كۈتۈۋالغانلىقىڭلارغا ئېيتىلغان تەشەككۈرۈم بولۇپ قالسۇن.

.....
ئىككى ئەل جان دوست ئىدۇق كۆپ ئۇزاقتىن،
يىپەك يولى شۇ دوستلۇققا يارقىن ماسال.

.....
تۇتاشتۇر قارىغايلىق تاغلىرىمىز،
يايرىتار چارۋىمىزنى تۇتاش ئوتلاق.
قاندۇرار تەشنىلىقنى ئىلى سۈيى،
ئېرتىشنىڭ بېلىقلىرى بىزگە ئورتاق.

قوشناڭ تىنچ، سەنمۇ تىنچ دېگەن سۆز ھەق،
بۇ ئىنسان يۈرىكىدىن چىققان سادا.
قوشكېزەك تىنچلىق بىلەن دوستلۇق ھامان،
بۇنىڭسىز گۈللەنمەيدۇ چەكسىز دۇنيا.

سالاۋات ئۆتكەن ئىشقا، نشان پارلاق،
قول تۇتۇشۇپ ئىلگىرىلەيلى بولۇپ ئىناق.
ئەقەدە-دوستلۇقنىڭ چىن مەنىسى شۇ،
ياشايلى بولۇپ ھەمدەم، چىن ئىتتىپاق.

1993-يىلى ئەتىياز، ئۈرۈمچى

مەسئۇل مۇھەررىر ئارسلان

ئادىل تۇنياز

شائىرنىڭ ئىش كۈنلىرى

مەڭگۈ يىگىرمە ياش

كىردى بۈگۈن يىگىرمە ياشقا
ئۆمۈچۈكنىڭ تور توقۇشلىرى.
كىردى بۈگۈن يىگىرمە ياشقا
كوچىدىكى كىشىلەر توپى.
كىردى بۈگۈن يىگىرمە ياشقا
ئەڭ، ئەڭ يۇمران بۇ ماي قوڭغۇزى!

دەپ سالمىغىن خەققە قوڭغۇزۇم
سەھرالاردىن كەلگەن بىر شائىر
ئۈرۈمچىدە ئوغرى دەپ ھازىر.
ئەپقاچتىمەن گويا ئوغرىلاپ،
ساقلىغۇم بار ساندۇقتا سېنى.
قۇچىڭدا ياشاي بىر ئۆمۈر
كۆرسەتمىگىن ھېچكىمگە مېنى.

قۇشلار، قۇشلار
دېرىزەمنىڭ ئالدىغا چۈشۈپ،
ئۈركۈمەستىن دانلاڭلار بۈگۈن.
ھاراقكەشلەر، ياخشىمۇسىلەر
قەرز يېزىپ قويۇپ مەن ئۈچۈن

بىلەمسىلەر بۈگۈن قانداق كۈن؟

ئۇخلاپ قوپسام خانەم ئالدىغا
ئاپئاق-ئاپئاق يېغىۋاپتۇ قار.
پىۋا ئىچتىم سېنى تەبرىكلەپ،
پىۋا ئىچتى ئاپئاق-ئاپئاق قار.
ئوغرىلىقچە ئاق قارغا ئوخشاش
يىگىرمىگە كىرىۋاپسەن يار.
پىۋا ئىچتىم سېنى تەبرىكلەپ،
پىۋا ئىچتى ئاپئاق-ئاپئاق قار.

يۈگۈر، بازاردىن
گۈل ئەكەلگىن 11-ئاي،
مەي ئەكەلگىن 11-ئاي،
پاقلان سويغىن 11-ئاي.
كىچىككىنە تۈرۈپلا تېخى
يىگىرمىگە كىرىۋاپتۇ يار.
مۇشتەكتەك شۇ يارنى قۇتلۇقلاپ
پىۋا ئىچتىم قارنىڭ ئۈستىدە،
پىۋا ئىچتى ئاپئاق-ئاپئاق قار.

كۆل بويىدىكى كۆك قومۇشلۇق

يىگىنچۈك قانتىنىڭ سۈزۈك ئۈچى
 ھاۋارەڭ پارچىلايدۇ كۈن نۇرىنى،
 ئەينەكنىڭ خانىشىدەك سۇ يۈزىدە،
 بېلىق قىلىرىنى چاقنايدۇ خىرە.
 قومۇشلۇقنىڭ ئىچكىرىسىدە
 جىمجىتلىق تۇخۇملايدۇ
 ئاپئاق، يۇپۇمىلاق.
 سۇ قۇشلىرى چۈرۈقلەشەر
 تۇمشۇقنى سوزۇپ ئوماق.

قوينۇڭغا ئاللامسەن كۆك قومۇشلۇق،
 رېئاللىق تاشلىۋەتكەن بىرئادەمنى.
 تۇرمۇشنىڭ قەھرىمانى بولالمايمەن،
 شېئىرغا بويسۇندۇرغان ئىرادەمنى.

گۈڭۈمنىڭ ئەتراپىدا قارلىغاچلار
 يېشىللىق قىسايماقتا قاراڭغۇ، نەم.
 نازۇكمەن ئاۋايلاپ چاق، جېنىم پاشا،
 كۆڭلۈمنى بېسىۋالدى تېگى يوق غەم.

كۆك قومۇشنىڭ ئۈچىدا،
 كۈمۈش رەڭ ئېچىلغان
 بىر تال كېچە.

چىلاشقۇدەك ئىچىڭلار بۈگۈن.
 ئەي، سەككىز سوزۇق تاۋۇش،
 ئەي، 24 ئۈزۈك تاۋۇش،
 ئىختىيارى ئويناڭلار ئەمدى.
 بۈگۈن مېنىڭ ئۆيۈمدە مېھمان
 ئۇيغۇر تىلى تەتقىقاتچىسى.
 ئەي شەھەر خەلقى
 ئىشكىمنى ئېچىپ قويدۇم كەڭ
 كېلىپ مەشرەپ قىلىڭلار ئەمدى!

قاغىلىق،
 ئاي شەكىللىك قەسىر كەينىدە
 قوللىرىنى سوزۇپ بەك كىچىك
 ئۇخلىغاندۇ ئاي نۇرى ئېمىپ.
 ئېھ، ئۈكىلىرىم
 تۇخۇم تۇغۇپ بېرىدۇ كېچە
 سېۋەتلەرگە كېلىڭلار يىغىپ.
 قولىقىدىن يۆلەپ دادامنىڭ
 كەل، قۇتلۇقلاپ سەنمۇ جان ئانا،
 كىچىك بىر باغ سۈپۈرگە ئېلىپ.

كىچىك بىر قىزچاق
 ئويناۋېتىپ توساتتىن
 كىرىپ قالدى يىگىرمە ياشقا.

ئەنۋەر قۇتلۇق نەزەرى

بۇ يوللاردا ياتار مىڭ سېھىر

كۆيۈك

تۆكۈلىدۇ چىلەكلەپ مېھىر،
 ماڭماقتىسەن ئۇندا بىر ئۈزۈك.

بۇ يوللاردا ياتار مىڭ سېھىر،
 چەت-چېتىگە يەتمەيدۇ كۆزۈڭ.

مۇمكىن ئەمەس ئېغىزنى يىغىش،
ھۆركىرەيمىز گاھىدا شىردەك.

بەدبەشرە چىرايدا كۈلكە،
قاچان كېلەر بىزگە ئۆزگىرىش؟!
ھەر بىرىمىز قۇۋلۇقتا تۈلكە،
بىزدىن يىراق نومۇستىن ئۆلۈش...

غەيۋەت تارقاپ كەتتى ھاۋاغا،
داۋام قىلار كۈچەپ سۈمۈرۈش.
كېسەلمەنلەر موھتاج داۋاغا،
قاچان تۈگەر بۇ سەلبىي يۈرۈش؟

ئەگەر يېتىپ كەلسە تىنىقنىڭ،
نېلۈپەردەك تىترىشىم ئايان.
ساددا كۈلكەڭ، ئوتلۇق بېقىشنىڭ،
قېنى يوققۇ؟ يۈزلەندى قاين؟

غەيۋەت

تۆت-بەشىمىز جەم بولۇپ قالساق،
ۋۇجۇدۇمغا ئولشار تىترەك.
غەيۋەت ئوتى تۈتۈشىپ كېتىپ،
ئاللىكىمنى تالايمىز ئىتتەك.

مۇمكىن ئەمەس ئېتىراپ قىلىش،
ئۆزىمىزنى ئاق دەيمىز، بىردەك.

تايىماس تاھىر

شائىرغا تەبىر

كەچۈرۈڭلار، شۇڭا شائىر سۆزىنى،
قەھرى تۇتسا ھېچنېمىنى كۆرمەيدۇ.

شائىرلارنىڭ قەلىمىدۇر زۇلپىقار،
چاتقاللاردىن ئەل ئۈچۈن يول تۈزلەيدۇ.
شائىرلارنىڭ ئېتىقادى بىغۇبار،
مەنزىلىدىن مەڭگۈ ئۈمىد ئۈزمەيدۇ.

شائىر شۇنداق ئەل ئۈچۈنلا يارالغان،
ئەل-يۇرتسىز جەننەتكىمۇ كىرمەيدۇ.
شۇڭا شائىر ئۆلدى دېگەن سۆز يالغان،
ئەل ئۆلمىسە شائىر مەڭگۈ ئۆلمەيدۇ.

شائىرلارنىڭ دىلى لاۋا تۈندىكى،
جاھالەتنى كۈل قىلىشنى كۆزلەيدۇ.
شائىرلارنىڭ تىلى نۇردۇر كۈندىكى،
كائىناتنى ئىللىتىپ، دەپ سۆزلەيدۇ.

شائىرلارنىڭ خىيالىدۇر ھۇر ناھار،
ئۇندىن ئۆزگە ھېچبىر خىيال سۈرمەيدۇ.
شائىرلارنىڭ سۆيگۈنىدۇر نەۋ باھار،
زىمىستاننى ھەرگىز سۆيۈپ يۈرمەيدۇ.

شائىر ئۇنتار ھەتتا بەزى ئۆزىنى،
«مەن» دېگەنگە ئانچە كۆڭۈل بۆلمەيدۇ.

ئالىمجان ياسىن

بىر كۆزۈم تولۇن ئاي، بىر كۆزۈم قوياش،

يەر شارىدىكى مەن

مەن شۇنداق تۇرىمەن، شۇنداق سۈپەتتە،
ئالەمنى نۇرلارغا قىلىپ پەيۋەندە.
مېھرىمدىن باغلاردا ئېچىلدۈردۈم گۈل،
ياراتتىم ھەقىقەت، مۇھەببەت ھەمدە.

زېمىندا تىرىلدى مەندىن مەۋجۇدات،
ۋە بەردىم ئۇلارغا بەخت-سائادەت.
بىر كۆزۈم تولۇن ئاي، بىر كۆزۈم قوياش،
كۆزۈمدىن نۇرلىنار كۆزلەرمۇ پەقەت.

دېمەك مەن ئالەمگە بەردىم گۈزەللىك،
ئالەممۇ ھەم بەردى ماڭا ئەۋزەللىك.
شۇ قەدەر گۈزەلدۇر مېنىڭ ماكانىم،
(ياراتقان ئىگەمدە يوقتۇر سەۋەنلىك.)

ئىلھامجان ئابلىز

غزەللىر

1

خىيالىم قۇشلىرى بۇ دەم زىبا چېھرىڭدە خال بولمىش.
نە خالكى، غۇنچە لېۋىڭدىن ئۈزۈپ گۈللەر شامال بولمىش.
شامال قايرىپ لېچەك ھەريان دەققە ئەندىكىپ قالساڭ،
كۆڭۈل چاڭقاقلىقىم قورشاپ جاۋاب كۈتمەس سوئال بولمىش.
چۈشۈڭگە چۆل بولۇپ كىرسەم، بەرق ئۇرساڭ بولۇپ چوغلۇق،
تە ئەجىۋىپ ئىلكىدە تۇپراق قاراپ ھۆسنۈڭگە لال بولمىش.
سامان يولىدا سەيلەتسەك قىلىپ يۇلتۇز تاماشاسى،

ھايات

ھايات

پاك قانلاردىن ئېچىلغان چېچەك،
مىڭ ئازابتىن پۈنۈلگەن تۇمار.
كۆپ ئىزلاردىن تۈزۈلگەن كىتاب،
تۈگمەس ۋە بېسىلماس خۇمار.
سېنىڭدىكى چەكسىز ھېسىيات،
مېنىڭدىكى ئىستەك ئۇلۇغۋار.

تولۇن ئايمۇ جامالىغا بولۇپ ھەيران ھىلال بولمىش.
 زېمىن-ئاسمانغا شاھ سۇلتان بولۇپ تۇرساق مۇئەللىقتە ،
 رەشك ئەيلەپ ۋىناس ھەتتا ۋىسال پەيتى ھايال بولمىش.
 مەگەر مانان كۆلەڭگەڭگە كۆمۈپ قويسا ئەقىدەمنى ،
 ساداسىز تەلمۈرۈپ ھەريان پىقىرغا بەك ئۇۋال بولمىش.
 پىراقىڭ دەشتىدە يۈرسەم ساڭا يەتمەككە بوپ مەن زار ،
 ئايىڭ ئىزلىرى شۇل چاغ ئۈمىد تۇغقان نىھال بولمىش.

2

زۆھەل سەنكى كېچەنىڭ چەت-چېتىدە پارقراپ تۇرغان ،
 نۇرۇڭ يايلىغا قول سوزسام پىراقلاپ بارغىنىڭ بارغان .
 ئاداشماس ئارمىنىم بىرلە چۈشۈڭگە سۆرسەم يەلكەن ،
 سۆيۈپ ناخشاڭدا ماچتامنى ئۇزاپ كەتتىڭ ياساپ ئوكيان .
 سېنى قەلبىمدىكى يولدا تۇرۇپ كۈتتۈم ئەسىر تەنھا ،
 ئۈچۈپ كەلدىڭ ئىرا ئاتلاپ دەققەمگە بولۇپ شەيتان .
 خىيال قىلغاندا باغرىڭنى سۈكۈت ساھىلى چوغلاندى ،
 خىياللارنى تېرىپ ئالسام پۈتەتتى سەن ئۈچۈن ئاسمان .
 نە ئاسمان بىر قەدەھ مەيگە تولۇپ تۇرمامدۇ كەڭ ئالەم ،
 نىھايەت چوغلنىپ باقسام نۇرۇڭ زاھىر ، ئۈزۈڭ پىنھان .
 تۇغۇمنىڭ لەززىتى قايچاغ ئۆلۈمچە تاج ئاتا قىلغان ؟

سېنىڭ ئاسىيلىقىڭ بەرھەق ، ئۆلۈمدىن تىكلسەڭ ئارمان!
 قاراڭغۇ جاڭگىلىم ئىچرە قەدىناس گۈلخىنىم يانسا ،
 ماڭا دىل كەڭلىكى تالىق ، بېشارەت ئەيلىسە ئىنسان .

3

چۈشلىرىمگە قوغلىدى ئىلھام نوقۇپ ،
 چۈش ئارا كۆردۈم پەرىنى ئويغىنىپ .
 تۇيغۇلار ئوكيان ياساپ باغرىم ئارا ،
 مەۋج ئۇرار قۇتراتقۇ دولقۇن تولغىنىپ .
 پەپىلەر باغرىمنى پارلاق ئاي نۇرى ،
 ئېزىقىپ چەكسىزلىكىمدىن خورسىنىپ .
 چىرمىشىپ سوئاللىرىمغا كائىنات ،
 ئۈندىمەس ، ئۈندەشلىرىمدىن تۇغۇلۇپ .
 بولسا گەر مەندە ئازابنىڭ ساھىلى ،
 شادلىناتتىم ئۇندا تەكرار تۇنجۇقۇپ . . .
 ئېزىقىپ قالدىم بۇ تۈن سوئال بولۇپ ،
 قويدى كىم بېھوشلۇقۇمغا ئۈزۈتۈپ ؟

4

ئەزىز سەن بىباھا تۇپراق تۇغۇلماس ھېچ ئانا سەنسىز،
 خۇدامۇ بى ئامال ھەتتا، نە مەۋجۇتتۇر خۇدا سەنسىز،
 تەبەسسۇم ئەيلىسەڭ ھەر رەت بولۇر ماڭما جاھان ھەيھات!
 قۇياش زاھىر ئەمەس شەكسىز، قۇياشكى نە، زىيا سەنسىز،
 دىلىم مېھرىڭگە كۆي تۆكسە بولۇر چاك ئەۋجىدە ئاسمان،
 نە ئاسمان، كائىنات مۇردا، تارالماس ھېچ سادا سەنسىز،
 ماڭما ئارمان ئەمەس زىنھار مەدىنەمنى تاۋاپ ئەتمەك،
 نە بولغاي ئارمىنىم مەقبۇل، بىھاجەت قىلىڭاھ سەنسىز،
 يۈرىمەن گۈل قۇچاقتىدا، سۈرۈپ شاھلىق ھۇزۇرىنى،
 نە شاھ، يۈز ئۆرۈسە ئىلھام بولۇر بەرھەق گادا، سەنسىز.

ئەسقەر ياسىن

ئىككى شېئىر

دېرىزىدىن قاراش

گۈللەرنىڭ غولغا چۈشكەن يات ئىزدەك
 تەشۋىشلەر كۆڭلۈمنى ئېزەر بىتىنىم.

بۇلۇتلار بىر تۇتام ئالتۇن گۈل بەرگى،
 باقىمەن يىراققا — ئاسمان چېتىگە.
 بۇلۇتلار بىر-بىرلەپ يوقالدى كۆزدىن،
 شادلىقىم ئالماشتى تەمسىز سەزگۈگە.

بىراق مەن يىراققا باقىمەن ئويچان،
 باقىمەن ناتونۇش ئاسمان چېتىگە.
 كۆرۈنسە بىر جۈپ قول يىراقتىن غۇۋا،
 قايغۇمۇ ئالمىشار تاتلىق سەزگۈگە.

كىم چېكەر ئىشكىنى؟ كۈتتۈم بەك ئۇزاق،
 ئۆتىدۇ كۆپ ئادەم بۇ يەردىن جىمجىت،
 يىراقتىن سىلكىنىپ ئۆتەر بىر جۈپ قول،
 تۇتالماي مەن ئۇنى دەيمەن: ئاھ ئىست!

كېچە، سائەت ئون ئىككى

ئېھتىمال ئۇ قولمۇ ناتونۇش ماڭا
 مەقسەتسىز سىلكىنىپ قالغاندۇر بەلكىم.

بۆسۈلۈپ چېكىدىن يېرىلدى تۇيغۇ،
 كۆزۈمگە يۆگىشىپ ئۆرلىدى تۇمان.

چىراغنىڭ نۇرىمۇ،

بىلىمدىم سېنىڭ

جىلۋەڭمۇ، توساتتىن يورۇدى ئالەم.

قارىسام سائەتمۇ بوپتۇ ئون ئىككى.

تەڭرىمۇ ئۇيقۇغا كەتكەندۇ شۇ تاپ،

ئەسەر يوق بىزلەرگە ئۇيقۇدىن تېخى.

تىنىقلار چىقىلدى ئارقا-ئارقىدىن،

ئاڭلايمەن يارىمنىڭ مۇناجاتىنى.

نەقەدەر رايشىشەن ئەي جان، دىلكۆيەز،

كەرەشمە گۈلدە ئويغاتتىڭ مېنى.

بۆسۈلۈپ چىكىدىن يېرىلدى تۇيغۇ،

يوقاتتىم ھەم تاپتىم شۇندا ھەممىنى.

قانچىلىك گۈزەل ئېي، بۈگۈنكى كېچە،

سائەتمۇ ئون ئىككى بوپتۇ ئاخىرى.

پەرىلەر ئۇيقۇغا كەتكەندەك سەنمۇ

ئۇيقۇغا كەتكەيسەن قۇچاقلاپ مېنى.

كېچە، سائەت ئون ئىككى

ھەممىگە قادىرسەن كېچە دەرياسى،

ئېقىتنىڭ شادلىقنىڭ سەيلىگاھىنى.

مۇھەممەد سالم

سۆيگۈ ئېھراملىرى

بىباھا سۆيگۈ

ھاياتلىقتىن ئۈمىدىم سەن، ئاداققى مۇددىئا بەلكى،

شۇڭا قەلبىمدە ياندۇردۇڭ مۇھەببەتتىن لاۋا بەلكى.

ئۆزىنىڭ خۇلقىغا كۆكلەم ئالارمىش ئەندىزە سەندىن،

قۇياشمۇ چېھرىگە ئالغان سېنىڭدىن نۇر-زىيا بەلكى.

رەڭ ئالمىش تۇن چېچىڭدىن، تاڭ يۈزۈڭدىن، گۈل لېۋىڭدىن ھەم

بىلەركىم پۈتتىمۇ زەڭگەر كۆزۈڭدىن كۆك-ساما بەلكى.

نىگاھ ئۈزمەي سېنىڭدىن تۇن بويى ئايىمۇ چىقار بىدار،

سېنى كۆرمەككە چولپانمۇ تۇغار تاڭ ئالدىدا بەلكى.

ئىبا ھەمدە رەھىمدىللىك جۇلاسى چۈپ قاراڭغۇدا،

تارالغان ئەلگە سەندىن ئار-نومۇس ھەم چىن ۋاپا بەلكى،

سۆيۈلمەك ھەمدە سۆيۈمەكنى ئۆگەندىم مەن پەقەت سەندىن،

شۇڭا بەردى يۈرەك تارىم مۇھەببەت دەپ سادا بەلكى.

ئادا بولاي دېدى ئەركەك ھاياتلىقتىن ۋىسالنىڭىز،

ۋىسالغا بەرمىسەڭ ئىمكان بولار جاندىن جۇدا بەلكى.

زادى شۇنداق بۇ جاھان

ئامىتنىڭ كەلمەيدۇ دائىم، ھېچقاچان كەلگەن ئەمەس،
 كەلسمۇ ئۇ نەچچە ۋاقلىق، مەڭگۈ نەپ بەرگەن ئەمەس.
 مېھنىتنىڭ تەرىڭ بىلەن كەلگەن ساڭا قۇت ھەرقاچان،
 ئەجىرسىز راھەتنى ھېچ ئىنسان تېخى سۈرگەن ئەمەس.
 ئارمىنىڭ ئاشماس ئەمەلگە، بولسۇمۇ ھەرقانچە ئۆز،
 چۈشتە كۆرگەننى ئوڭدا ھېچ كىشى كۆرگەن ئەمەس.
 نۇر-زىيا بەرمەي بۆلەككە، كۈتمىگەن زىنھار جىلا،
 چۈنكى مەقسەت ھېچقاچان بەرمەي بەدەل كۈلگەن ئەمەس.
 گۈلنى كۆر، شەبنەمگە قانسا يۈز ئاچار خۇش ھىد چېچىپ،
 گەرچە ئاخىر سۈلسمۇ بۇ زادى ئۆزگەرگەن ئەمەس.
 ئۈمۈتلۈپ سۆيمەككە پەرۋانە چىراغنى ئايلىنار،
 ۋە لېكىن بىلسە چىراغ ئۇنىڭ ئۈچۈن كۆيگەن ئەمەس.
 لال بولۇپ قاتما، ئەزەلدىن زادى شۇنداق بۇ جاھان،
 ئەسلىدىن قىسمەت كىشىنىڭ رايىچە يۈرگەن ئەمەس.

سۇنماس ئەقىدە

رەھمىتىم چەكسىز ساڭا چۈنكى ئۆگەتتىڭ سەن ماڭا،
 ئادىمىلىككە قوشۇپ سۆيگۈ-مۇھەببەتنى يانا.
 ئارزۇلاپ سۆيمەككە ئەرزىسەن پۈتۈن، ئېيتچۇ قېنى،
 ئايمۇ ياكى پەرىمۇ، تۇغقان سېنى قانداق ئانا؟
 دەپ يېقىملىق جىلمىيىپ يەردىن نىگاھ تاشلاشلىرىڭ،
 كۈن ئۆگەنگەنمۇ سېنىڭدىن بۇ خۇلقنى، ئېيتقىنا.
 ئىككى مەڭزىڭ خۇددى ئوتقاش، ئۇ قۇياشنىڭ ئەكسىمۇ؟
 نە ئامال، بولدۇم ئۇنىڭغا بىر قاراپلا مەھلىيا.
 يۈلتۈزۈممۇ كۆزلىرىڭ، ئۇ زادى مەندىن ئاغمدى،
 بولسا شۇنداق مەن نېچۈن يەنە دەردكە مۇپتىلا؟
 ئەي نىگار، شۇنداقتمۇ سۇنماس ئەقىدەم تائەبەد،
 يەتكىلى ۋەسلىڭگە زارمەن ھەم تەقەززا مەن ساڭا.

كەلىمىنىڭ

گۈلباھار، گۈل مەشۇقۇم، كۆيدۈردى ھىجران، كەلىمىنىڭ،
 قالمىدى بەرمەككە بەرداش زەررە ئىمكان، كەلىمىنىڭ.
 ئۈزۈمدىم ئەمما ئۈمىدىنى شۇندىمۇ ۋەسلىڭنى دەپ،
 ۋە لېكىن كۆڭلۈڭدە بارمۇ ئۆزگە مېھمان، كەلىمىنىڭ.
 لەۋلىرىم تىترەپ تىنىمسىز ياد ئېتىپ ئىسىڭنىمۇ،
 پۈتسە شەنىڭگە تالايلاپ ناخشا-داستان، كەلىمىنىڭ.
 بىۋاپالىققا ئۆگەندىڭ سەن قاچاندىن، ئېيتقىنا،
 شۇ سەۋەب بولغاندىمۇ يا ئەھدى-پەيمان كەلىمىنىڭ.
 ئويلىرىمغا قويدى چەك ئەقلىم خىيال دەپ بولمىغۇر،
 ھەم سېنى ئەيىبلەمسەك بەردى پەرمان، كەلىمىنىڭ.
 سەن ئۈچۈن تۆككەن يېشىمدىن قالدى ئوكيان بەش بولۇپ،
 چاغلىدىڭمۇ كۆز يېشىمنى شۇنچە ئەرزان، كەلىمىنىڭ.
 تۇتتى ئالەمنى پىغانىم، تاغ ئېرىم بولدى سىماپ،
 تاشمۇ باغرىڭ، بولغىلى دەردىمگە دەرمان كەلىمىنىڭ.
 ئاھا! ساڭا سۆيگۈ بېرىپ ئالغانلىرىم شۇ بولدىمۇ؟
 كىم مۇھەببەتتە مېنىڭدەك دەردتە قالغان، كەلىمىنىڭ.
 نۇرلىرى ئۆچتى كۆزۈمنىڭ يوللىرىڭغا تەلمۈرۈپ،
 ئەرك سېنى كۆرمەكنى شۇنچە قىلسا ئارمان، كەلىمىنىڭ.

ۋەتەننىڭ سىرتىدا

سەيلە قىلسام، چۆمۈلۈپ ئالسام،
 يەنە ۋەتەن،
 سەدىقىگە بەرگەن نان بولساڭ،
 خۇرجۇنۇمغا سېلىپ ئەپكە تسەم.
 مەيلى جەننەت بولمىسا نىسپ،
 مەيلى ئۇدۇل دوزاخقا كە تسەم.
 ۋەتەن،
 ئوخشامدىكىن كەچكۈزدە ياپراق
 چۈشلىرىدە كۆرگەن كۆكلەمگە؟

ۋەتەن،
 ئوخشامدىكىن سەگۈنچە كىتىكى
 تاتلىق كۈلۈپ ياتقان بوۋاققا؟
 ئوخشامدىكىن خىلۋەتتە ياكى
 شىلدىرىلغان سۈزۈك بۇلاققا؟
 ۋەتەن،
 بوۋاق بولساڭ يېڭى كۆز ئاچقان،
 ئىسىم قويساڭ چاقىرىپ ئەزان.
 بۇلاق بولساڭ، يېگانە ئۈزۈم

ئوخشامدىكىن كۆزلىرىمگە ، ياق!
يۈرىكىمگە كۆمۈلگەن « سەن » گە ؟
ۋەتەن ،

قۇچاقلسام يېتەرمۇ قولۇم ،
سۆيۈپ ئۆتسە سېنى بار ئۆمرۈم .

ئەكبەر نىياز پەتتارى

سەھرايىم

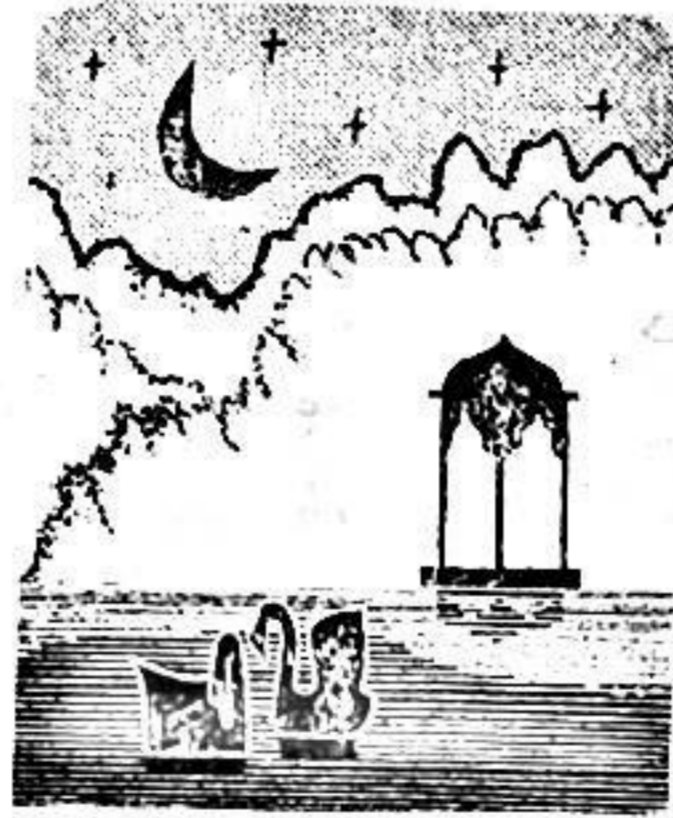
خىلۋەتتىكى يۇلغۇنلىرىڭغا
ئېيتىپ بەرسەم كېچىچە چۆچەك ؛
ھەسرەتلىرىم توزغاقتەك توزۇپ ،
مۇراد گۈلۈم ئاچارمۇ چېچەك !

باش باھارنىڭ يامغۇرى بولۇپ ،
سايلىرىڭنىڭ سىڭسەم تېشىغا .
باغلىرىڭنىڭ ئوسمىسى بولۇپ ،
قىزلىرىڭنىڭ قونسام قېشىغا .

كارىزلارنىڭ زەمزەملىرىنى
يۈرىكىمگە كېلەر باشلىغۇم .
ئۇپراتماستىن مەزمۇتلۇقۇمنى
تېرىكىڭدەك باردۇر ياشىغۇم .

بوۋام كەبى قېرى ئۈجمىلەر ،
بىر شاخ بولسام يىلتىزلىرىڭغا .
شېئىرلىرىم بەرسە مول ھوسۇل ،
ئوخشاپ ، سەھرا ، ئېتىزلىرىڭغا .

بۇ ساندىكى شېئىرلارنىڭ مەسئۇل مۇھەررىرى ئوسمانجان ساۋۇت ، مامۇت زايت

باھار پەنە كېلەدۇ

(پوۋېست) *

ئۆز ماكانىڭ ئالتۇن بۆشۈك

بۇ يىل يۈز بەرگەن تەبىئىي ئاپەت باغجىگدىلىكلەرنى ساراسىمىگە سېلىپ قويدى. ئەتىيازدىن بۇيان توختماي چىققان بوران بۇغداينىڭ ئۆسۈشىگە توسقۇنلۇق قىلغان بولسا، يېقىندىن بۇيان كەينى-كەينىدىن ياغقان مۆلدۈر بىلەن يامغۇر بۇغداينىڭ پىششىنى كەينىگە سۈرۈپ قويدى. بۇ كېلىشمە سىلىك دېھقان ئۈچۈن تولمۇ ئېغىر. مۇبادا تەبىئەت يەنە رەھىمسىزلىك قىلسا، بۇغداينىڭ يېڭى سورتلىرى تەس ماسلىشىدىغان بۇ شور تۇپراقلىق يۇرتتا ئاپەت يۈز بېرەتتى. «خۇدا، بىزگە ئوڭ كۆزۈڭدە بىر قاراپ قويارسەن!» بۇ مۇناجات ھەر بىر دېھقاننىڭ تىلىدا ۋە دىل قېتىدا تەكرارلىناتتى. خامان ئالغاندىن كېيىن توي قىلىشقا پۈتۈشكەن قىز-يىگىتلەرمۇ، تېرىغان بۇغدايلىرىنىڭ كىرىمى بىلەن ئۆيلىرىنى يېڭىلاپ سالىدىغانلارمۇ، ئوغۇللىرىغا ۋېلىسىپىت، قىزلىرىغا بىرەر كىيىملىك رەخت ئېلىپ بېرىشنى نىيەت قىلغانلارنىڭمۇ ئۈمىدلىك كۆزلىرى يەنىلا بۇغداي ئېتىزلىرىدا ئىدى.

بۈگۈن ئېتىزلىرىنى ئايلىنىپ كۆڭلى غەش ھالدا قايتقانلار توختاش بوۋاينىڭ ئۆيى ئالدىدىكى كۆل بويىغا توپلىشىپ قالدى. پاراڭ بۇغداي ئۈستىدە ئىدى. ھەممىدىن ئاۋۋال توختاش بوۋاي سۆز قاتتى:

* بېشى ئۆتكەن ساندا.

— ئەيسا ئاخۇنۇم جۈمە كۈنى مەسچىتتە قىيامەتنىڭ ئالامەتلىرىنى دەپ بەردىغۇ! سايۋا ئۈزۈم پىشمىغىلى قىرىق يىل بولدى. قىيامەتنىڭ ئالامەتلىرىدە، ئانىسى بالىسىغا دېدەك بولىدۇ دېيىلگەن. مانا شۇنداق بولۇۋاتىدىغۇ! كادىر دېگەنلەر بالىلىرىنى ئانىلىرىغا باقتۇرۇۋاتىمىدۇ! بېرىپ-بېرىپ زىرائەت پىشمايدۇ، جاھاننى ئاچارچىلىق قاپلايدۇ، شۇنىڭ بىلەن قىيامەت قايم بولىدۇ.

— مەن ئاڭلىغان ھەدىستە «جاھاننى ناھەقچىلىك قاپلايدۇ، شۇنىڭ بىلەن زېمىن چىداپ تۇرالماي يېرىلىدۇ، ئاندىن قىيامەت قايم بولىدۇ، قىيامەت كۈنى كۈن مەغرىبتىن چىقىدۇ» دېيىلگەن، — دېدى قاسىم دېھقان بېشىنى چايقاپ، — ئەممازە، ئاچارچىلىق بولىدۇ دېگەننى ئاڭلىمىغانىكەنمەن. كۈنۈ مەغرىبتىن چىقىدىغاندەك قىلمايدۇ، ناھەقچىلىكلەرگە قارىسام بۈگۈن-ئەتە قىيامەت قايم بولۇپ قالامدىكىن دەپ ئەنسىرەيمەن.

— توختى ھەر نېمە بولسىمۇ يوقالدى دېسەك، قاسىم ئاكام ئۇنىڭ ئورنىغا قالدۇمۇ-نېمە، «ناھەقچىلىك» دەپ قاقشاپ قاپسىزغۇ، باي ئاكا. ھەممىزنىڭ مال-بىساتىنى يىغساقمۇ سىزگە يەتمەيمىز، — ئوسمان توكچى كېلىپلا قاسىم دېھقاننىڭ سۆزىنىڭ يېلىگە تەپتى.

— ياق ئۇكام، — دېدى قاسىم دېھقان ئوسمانغا تەنە ئارىلاش ھىجىيىپ، — مەنلا ئەمەس ھەممەيلەن باي بولساق بولاتتى. دەپ باققىنا، سەن دۈمبە بېسىلغان پۇلۇنى يەپ ئولتۇرساڭ، يېنىڭدا بىرى زاغرا غاجاپ ئولتۇرسا، ئۇ ئېسىل تائام گېلىڭدىن ئۆتەمدۇ؟

— مەن دېگەن ئۇنىڭغا پۇلۇنى بېرىمەن، ھا... ھا...
— بۆلۈپ بەرگەن تائامنى ئادەم تازا مەززە قىلىپ، ئېچىلىپ ئولتۇرۇپ يېگىلى بولمايدۇ. ھەي، بۇ گەپلەرنى قويايلى، نەدىن كېلىشىڭ؟

— توك ئىدارىسىگە بېرىپ كەلدىم، — دېدى ئوسمان ۋېلىسىپتىنى تىرەپ قويۇپ.
— توك پۇلى يەنە ئۆسىدىكەن، دەپ ئاڭلىدىم، راستمۇ بۇ گەپ؟ — سورىدى توختاش بوۋاينىڭ يېنىدا ئولتۇرغان قىرىق ياشلاردىكى دېھقان ئوسمانغا تىكىلىپ قاراپ.
— ئۆسمەيدىغان ئىش بولامدۇ؟ سىزمۇ تۇخۇمنى ئۆتكەن يىلى بىر كويغا ئۈچ-تۆتتىن بېرەتتىڭىز، ئۆلۈشكۈن تۇخۇمغا بالا ئەۋەتسەم، ئۈچ كويغا سەككىز تۇخۇم بېرىپسىز، تۇخۇمنىڭ باھاسى ئۆسكەن يەردە توكنىڭ باھاسى ئۆسمەي قالامدۇ!

— مۇشۇ كادىر دېگەنلەرنىڭ مائاشى ئۆسسە، ھەممە نەرسە قىممەتلىشىپ كېتىدىكەن. ئاڭلىسام، كادىرلارغا يەنە بىر دەرىجە كەپتۈمىش. ئىبراھىم مۇئەللىمۇ بىر چاغلاردا ئاران ئەللىك كوي ئالاتتى. ئەمدى بولسا پۇلنى خالتىغا ئۆسىدىكەن.
— دەرىجەن دېگىنى نېمە دېگىنى ئۇ؟

— دەرىجەن ئەمەس، دەرىجە، توختاشكا. كادىرلارنىڭ مائاشىغا يەنە مائاش قوشۇلسا دەرىجە كەلدى دېگەن گەپ، — قاسىم دېھقان گەپ قىستۇردى.

— نېمىكىن دەپتىمەن، قۇرۇسۇن ئۇنداق دەرىجە، خۇدايىم ئاخىرەتتە بەرگىنى ھېساب.

— پۇل باسدىغان زاۋۇت كادىرنىڭ قولىدا، كادىر كادىرنىڭ قاياشى، ئۇلارنىڭ دېھقان خەق بىلەن نېمە كارى. مىڭبىر مۇشەققەتتە ئۈگۈت قىلىپ ساڭغا ئەكىرگەن بۇغداينى ئۇنداقكەن، بۇنداقكەن دەپ ئالغىلى ئۇنىماي تۇرۇۋېلىشى تېخى! — دېدى ئەتىدىن بېرى زۇۋان سۈرمەي تۇرغان ئىسىن كالا شالاڭ ساقىلىنى بارماقلىرى بىلەن تاراپ ئولتۇرۇپ.

— ئۇ دېگەنغۇ ئادەتتىكى ئىش. بۇ يىل كۆرسىلەر تېخى، بۇغداينىڭ ھالى شۇ. ئەنە، ئاۋۇنىڭ كۈنىمۇ ئوبدان كۈن.

ئەتراپتىكىلەر سەپكۈن يۈز دېھقاننىڭ سۆزىنى ئويلاشقا ئۈلگۈرمەيلا، ئۇ بېشى بىلەن ئىشارە قىلغان تەرەپكە قاراشتى. تار چىغىر يولدا ناسىر يېڭى بىلەن تەرلىرىنى سۈرتكەچ ئالدىراپ كېلىۋاتاتتى.

— ماۋۇ بەگگە تولا ماڭىدىغان بولۇپ قالدى. يەنە توخۇ ئوغرىلاپ يۈرمىگىدى-ھە! ئوسماننىڭ بۇ سۆزىگە قاسىم دېھقان جاۋاب بەردى:

— كونا ساماننى سورۇپ يۈرمە ئۇكا، ئۇ خاغلاردا قايسىبىرىمىز ئوغرىلىق قىلمىغان، ھېچ بولمىسا كۆكباش بولسىمۇ ئوغرىلاپ يېگەن، قورساق دېگەن يامان نەرسە.

— ئىبراھىم مۇئەللىم كۆندۈرۈۋاپتۇ ئۇ سوكانى. ئۇ مۇئەللىمۇ نەشنى بوش چەكمەيدىغان ئوخشايدۇ.

— ئوسمان ئۇكا، سەن تولىمۇ گۇمانخور بولۇپ كېتىپسەنغۇ، ئۇ مۇئەللىم ئەزەلدىن كەيپ قىلىپ باقمىغان تۇرسا، — قاسىم دېھقان ناسىرنىڭ يېقىنلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ سۆزىنى توختاتتى. كۆل بويىغا توپلاشقانلارنىڭ ناسىرنىڭ چىرايىدىكى ئۆزگىرىشكە قىزىقىشى ناسىرنىڭ كېلىپلا ئوسماننىڭ ياقىسىدىن ئېلىپ «سەن مۇتتەھەمنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ كۆرگۈلۈكۈمنى كۆرمىەن» دېگەن سۆزى بىلەن بىردىنلا ۋەھىمىگە ئۆزگەردى.

ئوسمان تېڭىرقاش ئىچىدە ناسىرنىڭ تومۇرلىرى كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان ئورۇق قوللىرىنى ياقىسىدىن ئاجرىتىشقا ئالدىرسا، ناسىر كۈتۈلمىگەندە- ئۇچراپ قالغان پاقىلانى ئىلكىدىن چىقىرىپ قويۇشقا كۆزى قىيمىغان بۆرىدەك ئۇنى تېخىمۇ مەھكەم بوغۇشقا تىرىشاتتى. ئەتراپتىكىلەر ناسىرنىڭ بارغانسېرى ئەسەبىلىشىۋاتقانلىقىغا، ئوسماننىڭ قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتۈپ ئۆزىنى تونۇتۇپ قويۇشقا ھازىرلانغانلىقىغا قاراپ، گاڭگىراپ قاراپ تۇرۇشنىڭ ئورۇنسىزلىقىنى تونۇپ يەتتى بولغاي، ئارىغا چۈشۈشتى. ئۇلار ناسىرنىڭ قولىنى ئاجرىتىپ، ئۇنى ئارىغا ئېلىپ بىر ئېغىزدىن سوراشقا باشلىدى:

— نېمە قىلغىنىڭ بۇ؟ نەشنى نېمانچە كۆپ چەكتىڭ؟

ئوسمان قولىنى ناسىرغا شىلتىپ تۇرۇپ دېدى:

— ھوي، توخۇ پوقى بەگى! ماڭا نېمىدەپ سالمىدەك چاپلىشىسەن؟ مەندە نېمەك

بار ئىدى؟ كۆپچىلىك، قاراڭلار ماۋۇ ئوسال سوكاننىڭ قىلغان ئىشىنى! مۇشۇ تۇرقۇم بېقىندىن تۈڭلۈك ئېچىۋەتسەم ئازلىق قىلدۇ.

— ئاچچىڭغا ھاي بەرگىن، ئوسمانجان... ھەي خۇدايىم بەگگى دېگەننى شۇنداقمۇ خۇيى سەت يارىتىدىكەن، — توختاش بوۋاي سۆزىنى توختىتىپ ئوسماننىڭ قولىدىن تارتتى، ناسر خىرقىراپ نەپەس ئېلىپ ئولتۇراتتى، قاسم دېھقان بىر نەرسىنى قىياس قىلدى بولغاي، سورىدى:

— ناسر، نېمە بولدۇڭ؟ سۆزۈڭ بولسا ئۇرۇشماي چىرايلىقچە دېمە مېن؟! ناسر تەلپىكىنىڭ قاسقىنىغا قىستۇرۇپ قويغان قالدۇق تاماكىسىنى تۇتاشتۇرۇپ ئارقا-ئارقىدىن شوراپ بولۇپ تاشلىدى-دە، تۈلۈمدىن توقماق چىققاندا كىلا سۆزلەپ كەتتى:

— ھەممىڭلار مېنى بەگگى دەپ كۆزۈڭلارغا ئىلمايسىلەر، مەن پۈتۈمنى چىشلەپ ناكى قىلغان ئىتقىمۇ بىر تال چالما ئاتقان بەندە ئەمەسمەن، ماۋۇ مۇتەھەم تۈۋرۈك قىلمەن دەپ تازا سۇلۇق ئىككى تۈپ تېرەكنى كېسىپ كېتىپتۇ. نەدە تۈۋرۈك ئېتىدۇ، ئەگرى جىگدە بىلەن تۈۋرۈك ئېتىپ تېرەكنى ئۆز ئۆيىگە ئەكىتىپتۇ. قاسم دېھقان ئالدىراپ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ سورىدى:

— ئۇكام، سېنىڭ بەش-ئالتە تۈپ ئۆرۈكتىن باشقا تېرىكنىڭ بولمىسا، ئوسمان قايسى تېرەكنى كەسسۇن؟ — توختىنىڭ تېرىكىنى!

ئوسمان غەزەپ بىلەن دېدى: — سېنىڭ نېمە كارىڭ، بەگگى! شۇجى كەس دېگەچكە كەستىم. سېنى بىر كىم ساقچى سايلاپ قويدىمۇ؟

— توۋا، نېمىشقا ئۇرۇشىدىغاندۇ دەپتەن. ئۆزۈڭنىڭ ئىشىنى بىلسەڭ بولمامدۇ، تەشكىل ئۆزى بىر نېمىنى ئويلاپ شۇنداق قىلغاندۇ ھەقاچان. — نېمىشقا كارىم بولمايدۇ؟ توختى بىلەن ئاغىنە تۇرسام، ئۇنىڭغا ھەممىڭلار ئۈچ، شۇڭمۇ ئۇ مەھەللىنى تاشلاپ كەتتى، ئۆلۈپ قالسا خۇش بولارسىلەر. ھەممەيلەن جىم بولۇپ قالدى، ئوسمان ناسرغا ئاللىپ:

— گېپىڭ بولسا، ئەنە ئابدۇغېنىكام كەلدى، شۇنىڭغا دېگىن، — دېدى كۆل بويىغا قاراپ كېلىۋاتقان ئابدۇغېنىغا قاراپ. ئاڭغىچە ئابدۇغېنى يېتىپ كېلىپ ماجراننىڭ سەۋەبىنى چالا-بۇلا ئاڭلاپ ناسرغا گۈلەيدى-دە:

— قايسى ھالىڭغا بۇنچە كاداڭلىق قىلسەن؟ سېنىڭ بۇ ئىشقا ئارىلىشىشقا نېمە ھەددىڭ. ماڭ يېرىپ كۆمچىڭنى كۆم! — دېدى. ناسر بەئەينى گېلىغا سۆڭەك تۈرۈپ قالغان مۇشۇكتەك بويىنى سوزۇپ «خەپ، خەپ» دېيەلدى.

— ئوسماننىڭ قىلغان ئىشىمۇ ئوسال ئىشكەن، ئابدۇغېناخۇن، توختىنى ھەممىدىن

قۇرۇق قويمايلى، ئىنساب بىلەنرەك ئىش قىلايلى، ھۆكۈمەت بار، سىياسەت ئېنىق، ئۇ بىچارىمۇ قايتىپ كېلەر، — دېدى قاسىم دېھقان ئابدۇغېنىغا.

— مۇنداق ئىش قاسىم ئاكا، ئوسماننىڭ بىر يىللىق ئىش ھەققىگە كەنت تېخى پۇل بەرمىدى. شۇجى ئەزالاردىن جەرىمانە يىغىلغاندا بىر ئاز پۇل بېرىپ بەرگەن، توختىدىكى جەرىمانە پۇلنى ئالايلى دېسەك ئۇ يوق، شۇڭا...

ناسىر ئابدۇغېنىنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ توۋلىدى:

— مەن ھۆكۈمەتكە ئەرز قىلىمەن!

— تېزىرەك بارغىن، ھۆكۈمەت سەندەك جېدەلخورلارنى تاپالماي قالدى. ساڭا چۈشەندۈرۈپ قوياي، ئەمدى بۇرۇنقىدەك كۆكەملىك قىلالمايسەن، ماڭ بارغىن، ئالتە دەرۋازا ئوچۇق، — ئابدۇغېنى كۈلۈپ تۇرۇپ دېدى.

ناسىر «خەپ» دېگىنىچە كېتىپ قالدى.

ئابدۇغېنى ئوسمان بىلەن كۆل بويىدىن يىراقلاشتى. ئارىدىكى ماجىرانىڭ سەۋەبىنى ئېنىق ئاڭقىرالماي تۇرغان تۇراخۇن ئەجەبلىنىپ دېدى:

— توۋا، ماۋۇ بەگى توختىنىڭ گېپىنى قىلىۋىدى، توختى ئېسىمگە كېلىپ قالدى. «مۈشۈكۈڭ يوقاپ كەتسىمۇ يوقلىنىدۇ» دېگەندەك، مەھەللىدە ئىزى ئۆچۈپ زەپمۇ يوقلاندى. سەپرا.

— ھەر نېمە قىلغانىلەن، بىزمۇ ئاشۇ بەگىچىلىك بولالمىدۇق. ئادەم دېگەن بىر-بىرىگە كۆيۈنمەسە نېمە بولغىنى. توختىنى يەردىن قۇرۇق قويغاننى ئاز دەپ، ئەمدى تېرەكلىرىدىنمۇ قۇرۇق قويساق قاملشامدۇ؟

— توختىنى قوشىپرىقتىكى مەسچىتتە تام ئېتىپ يۈرىدۇ دەپ ئاڭلىدىم، راستىمدۇ بۇ گەپ؟

توختاش بوۋاينىڭ سوئالىغا يەنە قاسىم دېھقان جاۋاب بەردى:

— بۇ گەپمۇ راست بولۇشى مۇمكىن توختاشكا، جان باقماق ئوڭاي ئەمەس.

ئۇلار بىر پەس تاغدىن-باغدىن پاراڭلىشىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن تارقىلىشتى. قاسىم دېھقان كېتىۋېتىپ توختىنىڭ غېرىبانە ئۆيىگە ئارىلاپ قاراپ قوياتتى.

* * *

توختىنىڭ قوشىپرىق مەھەللىدىكى مەسچىتتە تام سېلىپ يۈرگەنلىكى راست. ئەمما، سادىق كاۋاپچىغا شاگىرت بولۇپ تىجارەت قىلىۋاتقىنىمۇ يالغان ئەمەس ئىدى. ئۇ سادىق كاۋاپچىغا ئەگىشىپ قوشىپرىق يېزىسىدىكى بىر سودىگەرنىڭ ئۆيىگە كەلگەن ئىدى. شۇ يەردىكى مەسچىتنىڭ تېمى يېڭىدىن ئېتىلىۋاتاتتى، ئۇ سادىق كاۋاپچىدىن مەسچىت تېمىنى ئېتىپ بېرىش ئۈچۈن ئۈچ كۈنلۈك مۆھلەت سورىدى. سادىق كاۋاپچى

بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى قەشقەردىن ئېلىپ كەلگەن ماللىرىنى قاتناش بېكىتىدە ئۆيىگە ئەكىرىشىپ بەرگەن، ياۋاش، مۇلايىملىقىدىن باشقا ۋۇجۇدىدىن كۈچ تېمىپ تۇرغان توختىنى ئۆزىگە ھەمراھ قىلىۋالغانلىقىدىن سۆيۈنۈپ كەتتى. كېيىن ئۇ بۇ مەسچىتكە خۇدا يولىدا 15 پارچە بورا ئېلىپ كەلگەندە، توختىنىڭ مەسچىت تېمىنى شۇنداق چىرايلىق ئېتىپ بەرگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ قولىدىن ئىش كېلىدىغانلىقىنى بىلىپ يەتتى. شۇ ئىشتىن كېيىن ئۇ شەھەرنىڭ ئاۋات كوچىسىغا جايلاشقان بەش ئېغىزلىق ئۆيىنىڭ ئىچىدىكى پارچە-پۇرات نەرسىلەر قويۇلىدىغان ئۆيىدە يېتىپ-قويۇۋاتقان توختىغا ھويلىدىكى چاققانغا مېھمانخانىسىنى جابدۇپ بەردى. ئىككىلىنىپ تۇرغان توختىنى قولىدىن چىقىرىپ قويماسلىق ئۈچۈن، ئۇنىڭ تۇرمۇشىغا ئوبدان قارىغاندىن باشقا توختىنىڭ زاتىنى سۈرۈشتۈرۈپ «تۇغقانكەنمىز، مېنىڭمۇ ئانا جەمەتمە پاسارلاردىن» دەپ ئىزاھلاپ قويدى. توختى سادىق كاۋاپچىنىڭ ئائىلىسىدە كۆنۈپ قالدى. ئۇ ھەر كۈنى سەھەر ئورنىدىن تۇرۇپ، سادىق كاۋاپچى بىلەن مەسچىتكە كىرىپ ناماز ئوقۇغاندىن كېيىن، ئايال خوجاينى گۈلنارخانغا سۇ، ئوتۇن تەق قىلىپ بېرىپ، ماللارنى ھارۋىغا باسىدۇ. كېيىن ناشتا قىلىپ دۇكانغا بارىدۇ-دە، كەچ كىرگۈچە ئۆي بىلەن دۇكان ئارىلىقىدا قاتناپ پارچە-پۇرات ئىشلارنى قىلىدۇ. ئۇ تىنىم تاپماي ئىشلىگەنلىكىنىڭ پايدىسىنى خېلى كۆردى. گۈلنارخاننىڭ تىكىپ بەرگەن بىر قۇر كىيىمى كۆرۈمسىزلىشىپ كەتكەن بەستىگە بەكمۇ يارىشىپ، ئۇنىڭغا يېڭى ھۆسن قوشتى. سادىق كاۋاپچىنىڭ ئەتە يىگە گىلەم ئاستىغا پۇل تاشلاپ قويۇپ كۆزەتكەن سىنىقىدىن ئۆتۈپ، تۆت-بەش كۈندە ئۇ بېرىدىغان بەش-ئالتە يۈەن خىراجەتكىمۇ ئىگە بولدى. قارىغاندا، خۇدا ئۇنىڭ بېشىنى ئەمدى سىلايدىغاندەك ئىدى.

كەچ. توختى ئۆز ئىشىنى تۈگىتىپ بولۇپ، گۈلنارخاننىڭ تەلىپى بويىچە ھويلىغا چىرايلىق بىر ئوچاقمۇ سېلىۋەتكەنىدى. گۈلنارخان بولسا توختىنىڭ قولىغا سۇ قويۇپ بەرگەچ: «توختاخۇن، قوللىرى گۈل ئىكەن، ئوچاق ياساشنى قاچان ئۈگەنگەندىلە؟» دەپ ئۇنى ھەدەپ ماختىماقتا ئىدى. توختى بېشىنى كۆتۈرمەي ئۆز ئىززىتىنى ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم كامالغا يەتكۈزگەن بۇ سىپايە ئايال ئالدىدا قورۇنۇپ تۇراتتى. دۇكاندىن خۇشال ھالدا قايتقان سادىق كاۋاپ دەرۋازا ئالدىغا كېلىشىگە بۇنىڭدىن بەش كۈن ئىلگىرى توختىنى ئېلىپ كەتكىلى كەلگەن ئورۇق ئادەمنى كۆرۈپ ئەرۋاھى ئۇچتى:

— سېنى ئىككىنچى بۇ يەرگە كەلگۈچى بولما، دەپ جىكىلىگەندىمغۇ! — دېدى ئۇ ئاۋاققا گۈلىيىپ.

بۇ ئاۋاق ناسىر ئىدى. شۇ تاپتا ئۇ سادىق كاۋاپچىنىڭ سۆزلىرىگە پىسەنت قىلماي ئۇنىڭغا ئەدەب بىلەن سالام بەردى. سادىق كاۋاپچىنىڭ ئەرۋاھى ئۇچتى:

— نېمىدەپ كەلدىڭ؟ گەپ ئۆتمەيدىغان قېلىن بىر نېمىكە نغۇ بۇ!

ناسر بويىنى غازدەك سوزۇپ ھويلىغا قارىدى. كېيىن: —
 — ئىسمايىل بەگدىن بەك باي بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ، بۇنچە چوڭلۇق قىلمىسلا!
 ھەر ئىككىلىمىز خۇدانىڭ بەندىسى. ئۆلگەندە سەككىز مېتر خەسە بىلەنلا كېتىمىز.
 توختىنى چاقىرىپ بەرسىلە، گېپىم بار، دەپ بولۇپ كېتىمەن، — دېدى-دە، ئىشك
 ئالدىدىلا زۇڭزىيىپ ئولتۇردى.

سادىق كاۋاپچىنىڭ تازا ئاچچىقى كەلگەن بولسىمۇ، ناسرنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرۈپ،
 ئۇنى ئاسان كەتكۈزۈۋەتكىلى بولمايدىغانلىقىنى مۆلچەرلەپ زەردە بىلەن سورىدى:
 — ئىسمايىل نېمە؟

— ناسر باي.

— كۆر تېخى، بايمىش!

سادىق كاۋاپچى مەسخىرىلىك ھىجايىدى.

— يەنە توختاخۇنى يېزىغا چىللاپ كەلدىڭمۇ؟ تېز كەت، بولمىسا...

— سىلى ئۆتكەندە ماڭا بىكارغا ئازار بەردىلە، مەن توختىنىڭ مۇشۇ يەردە

تۇرغىنىغا خوش. ئاغىنە بولغاندىكىن كۆرۈشكىلى كەلمەمدىم؟

شۇ ئەسنادا، توختى ئۆيىدىن چىقىپ قالدى. ناسرنىڭ چىرايىدىكى پەرىشانلىققا
 قاراپ ئالدىراپ سورىدى:

— نېمە بولدۇڭ؟ بىرەر ئىش بولدىمۇ؟

— باشقا ئىش ئەمەس، مۇنداق ئىش، ئاداش. مۇئەللىم يەنە يېتىپ قالدى،

كېسلى خېلى ئېغىر. يەنە بىر ئىش، سەن بۇ يەردە تۇرار بولساڭ، ئۆيۈڭنىڭ زېمىنىغا
 يۈل تۆلەپ بەرمىسەڭ، قەرزگە بوغۇلۇپ كېتىدىكەن سەن. يەنە تېرەكلىرىڭنى كېسىپ،
 ئۆيۈڭگە جايلاپ قويۇپ كەلگىن. ئىككى تۈپ تېرىكىڭنى ئوسمان تۇۋرۇك قىلمەن دەپ
 كېسىپتۇ. شۇجىغا ئەھۋالنى دېسەم «قەرزگە ھېسابلاپ كەستۇق» دەپ ئاغزىمنى
 تۇۋاقلاپ قويدى.

— نېمە قەرزكەن ئۇ؟ — توختى ئالدىراپ سورىدى.

— نېمە قەرز بولاتتى، يەر تېرىماي شەھەرگە كىرىۋالغانلار ئۆيلۈك يېرى ئۈچۈن
 يۈل تۆلەيدىكەن ياكى ئۆيىنى چىقىۋېتىدىكەن، شۇ. مەن كېتەي.

ناسر شۇنداق دېدى-دە، كەينىگە ئۆرۈلۈپ ماڭدى.

— توختا، — توختى يانچۇقىدىن ئۈچ يۈەن ئېلىپ ناسرغا سۈنۈپ دېدى، —

مۇئەللىمگە بىر نەرسە ئالغۇچ بار. مەن دۈشەنبە كۈنى باراي.

سادىق كاۋاپچى ناسرنىڭ كەتكەنلىكىگە خوش بولۇپ توختىنى ئەگەشتۈرۈپ
 ھويلىغا كىرگەندە، سەۋزە توغراپ ئولتۇرغان گۈلنارخاننىڭ يۇمىلاق، ئاق سۈزۈك چىرايىدا
 بىر خىل رازىمەنلىك نۇرلىرى چاقناپ تۇراتتى.

تاھاق پىشىپ داستىخان تارتىلدى. توختى تولىمۇ ئوخشىغان پۇلۇنى ئىشتىھا بىلەن

يەپ ئولتۇرۇپ، خۇددى تۇلۇمدىن توقماق چىققان دەكلا سوراپ قالدى:

— ئۇستام، سىزنىڭ بىرمۇ بالىڭىز يوقكە نغۇ!

توختىنىڭ بۇ بالىلارچە سورىغان سوئالىدىن سادىق كاۋاپچى ئېغىزغا ئاپارغان ئاشنى ياندۇرۇپ قاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

— تۆت بالام بار، ئەمما، سىز بالىلارنى كۆرمىدىڭىز. ئۇلار ئانىسىنىڭ يېنىدا.

توختى گاڭگىراپ قالدى. يەنە سورىماقچىدى، ئەمما كۈلۈپ ئولتۇرغان گۈلنارخاننىڭ بىردىنلا جىمپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ قايتا ئېغىز ئاچمىدى. داستىخان يىغىلغاندىن كېيىن سادىق كاۋاپچى بېشىدىكى بادام دوپپىسىنى ئېلىپ تۇرۇپ سورىدى:

— ئۇكام، نەچچە تۈپ تېرىكنىڭ بار ئىدى؟

— كارغا كەلگۈدەك بولغانلىرىدىن يىگىرمە سەككىز تۈپ بار. قالغانلىرى تېخى

كىچىك.

— ئۆيۈڭنىڭ ياغاچلىرى قانداقراق؟

— يامان ئەمەس، بىرى ۋاسادەم، ئىككىسى ۋاساتاق.

— ئەگەر سېتىۋەتسەڭ، تۇغقانلىرىڭ قوشۇلامدۇ؟

— ئۇلارنىڭ مەن بىلەن كارى يوق.

— قارا ئۇكام، مەن ئويلاپ قالدىم. سېنى يېزىدىكىلەر بەكمۇ بوزەك قىلىپتۇ.

ھازىرقى جاھاننى كۆرۈۋاتسەن، يۇل بولسا خەققە بوزەك بولمايسەن، مەن خۇدا

يولىدا سېنى ئوقەتنىڭ يولىغا سېلىپ قويماي. ئۆيۈڭنى، دەل-دەرەخلىرىڭنى سېتىۋېتەيلى.

خالىساڭ ماڭا بەرگىن، ئىككىمىز دەسمايىنى قوشۇۋېتەيلى، پايدىنى تەڭ بۆلۈشمىز،

سەن ئاتۇشتىن مال ئەكەلگىلى تۇرساڭ، مەن ساتقىلى تۇرسام، قاراپ تۇر، ئىككى

يىلغا قالماي، ئاشۇ يېزىدىكىلەرگە ئۆزۈڭنى تازا كۆرسىتىپ قويسەن، قانداق دېدىم

ئۇكام؟

— ئۆيىنى ساتمىسام بولامدىكىن ئۇستام. ئاتا-ئانىمىڭ روھى قورۇنۇپ قالارمىكىن.

— ھى... ھى... ئۇكام، پۇل تېپىپ ئاتا-ئاناڭنىڭ روھىغا نەزىر-چىراغ قىلساڭ

بولمامدۇ؟ پۇل تاپماي «بەرسەڭ يەيمەن، ئۇرساڭ ئۆلمەن» دەپ ئولتۇرغانلار

قىيامەت كۈنى قارا يۈز بولۇپ قوپۇدۇ. بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: «بۇ دۇنيادا

تاپقان مال-دۇنيا قىيامەت كۈنى تۇلپار بولۇپ سېنى پىلسىراتتىن ئۆتكۈزىدۇ»، بۇ

ھەدىسى كۆپ ئاخۇنلار بىلمەيدۇ.

— توختاخۇن كىچىك بالا بولمىغاندىكىن ئۆزى بىلسۇن، ئاتا-ئانىسىدىن قالغان ئۆيىنى

بۇزۇشقا چىدىماس بەلكىم، — قاچا يۈيۈپ ئولتۇرغان گۈلنارخان گەپ قىستۇردى.

— سىلە نېمىنى بىلسىلە! ئايال خەق دېگەن ئەر خەقنىڭ ئىشىغا ئارىلاشمايدىغان،

ئاڭلىمىدىڭلىمۇ، كەنتتىكىلەر توختاخۇننى ئاق توپدا قويغىلى قوپۇپتۇ. مەن خۇدا يولىدا

ئۇنىڭ بېشىنى سىلاۋاتمەن، مېنىڭ مال-دۇنيالىرىم يېتىپ ئاشىدۇ.

گۈلنارخان جىمپىلا قالدى. توختى خوجايىنىغا ھېچقانداق ئىپادە بىلدۈرمەي قايىتىپ چىقىپ، تىنچ ئۆيدە بىر ھازا خىيال سۈرۈپ ئۇخلاپ قالغاندا، سادىق كاۋاپچىنىڭ يېنىدا تۈگۈلۈپ ياتقان گۈلنارخان كېچىنىڭ تۈن نىسپى بولغانلىقىنى ئۇنتۇپ خىيال سۈرەتتى. گۈلنارخان باشتا توختىنىڭ بۇ ئۆيگە كەلگەندىن بېرىقى بىر قاتار ئىشلىرىنى ئويلىدى. بۇنىڭدىن توختىغا بولغان ھۈرمەت تۇيغۇسىنىڭ بارغانسېرى ئېشىۋاتقانلىقىنى سەزدى. كېيىن توختىنىڭ بىرنەچچە سائەت ئىلگىرى سادىق كاۋاپچىدىن سورىغان سوئالنى ئېسىگە ئېلىپ بىر ھازا ئازابلاندى. ئۇ قانداقمۇ ئازابلانمىسۇن؟ گەرچە توختىنىڭ ئەقلى بۇ باياشاد ئائىلىدە ئەر-خوتۇن ئىككىسىدىن باشقا بىرمۇ كىچىك بالىنىڭ يوقلۇقىغا يەتكەن بولسىمۇ، ئۇ كېيىن چۈشىنىپ قالدۇ. ئۇنىڭ ئاتا-ئانىسىنىڭ مال-دۇنيا ئۈچۈن ئۇنى ئۆزىدىن 25 ياش چوڭ بولغان سادىق كاۋاپچىغا سېتىپ بەرگەنلىكىنى، يۈرىكىدە يىغلاپ كېلىپ، بۇ يەردىكى تىقىلىپ تۇرغان سەرەمجانلاردا قول ئىزى قالغان ياۋاش ئايالنى تۆت بالا بىلەن قوغلاپ چىقىرىپ، بۇ ئائىلىگە خوجايىن بولغانلىقىنى چۈشىنىپ قالدۇ. گۈلنارخان يېنىك تىن ئېلىپ يېتىپ خىيال سۈرەتتى. ئۇ ئاستا ئۆرۈلۈپ، بەھۇزۇر ئۇيقۇغا كەتكەن سادىق كاۋاپچىغا قارىدى. قۇلاق تۈۋىدە ئۇنىڭ ئۆيىنى سېتىش ھەققىدە توختىغا دېگەن سۆزلىرى قايتا جاراڭلىدى. سادىق كاۋاپچى ئۆز ئىلكىدىكى بەختنىڭ قوينىدا بەھۇزۇر ئۇخلايتتى. گۈلنارخان تۇرۇسقا قاراپ يېتىپ، خىيالىنى ئۈچ يىل ئىلگىرىكى ئىشلارغا يۆتكىدى.

ئۇ چاغلاردا گۈلنارخان ئۈچەي كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ ئوپىراتسىيە قىلىنغانىدى. شۇنىڭ بىلەن يىگىرمە ئىككى يېشىدىلا تۇغماس بولۇپ قالدى. تەقدىر ئۇنىڭغا كەلتۈرگەن كۈلپەتلەرنى ئاز دېگەندەك، بىر يىل ئۆتمەيلا يولدىشى ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈپ ئۇنى تۇل خوتۇن قىلىپ قويدى. ئۇنىڭ يولدىشىغا بولغان ئەقىدىسى، سۆيگۈسى يولدىشىنىڭ بالىغا بولغان كۈچلۈك تەلپۈنۈشى ۋە تەقەززاسىنىڭ قۇربانى بولدى. ئۇ بۇ پالاكەتلەر ئارىسىدا گاڭگىراپ يۈرۈپ كۆپ ئۆتمەيلا تۆت بالىنىڭ ئاتىسى بولغان سادىق كاۋاپچىغا نېسىپ بولۇپ قالدى. گەرچە بۇ ئىش ئۇنىڭغا خۇددى ياغاچقا تاڭغاندەك تۇيۇلغان بولسىمۇ، سادىق كاۋاپچىنىڭ ئائىلىسىدىكى توققۇزى تەل تۇرمۇش ئۇنى كۆندۈردى. گۈلنارخان بۇ ئۆيگە كەلگەندە، سادىق كاۋاپچى ئاتا مىراس كەسپى — كاۋاپچىلىقنى ئاللىقاچان تاشلاپ، خېلىلا كۆزگە كۆرۈنگەن سودىگەر بولۇپ قالغانىدى. ئارىدىن بىر يىل ئۆتۈپ، گۈلنارخان تەقدىرگە تەن بەرگەن قەلبىنى شەھەردە مانا مەن دەيدىغان چوڭچى ئاياللارمۇ بىر مەزگىل پۇل يىغمىسا كىيەلمەيدىغان ئېسىل رەختلەردىن قوش-قوش كىيىم كىيىپ شادلاندىغان بولسا، سادىق كاۋاپچىنىڭ قېرىلىقىنى يوشۇرۇپ تۇرىدىغان پارقىراق چىرايىغا، كىرىپكىلىرى بىلەن قوشۇلۇپ كەتكىلى ئازلا قالغان قويۇق قاشلىرىغا ئۆزىنىڭ بوۋاقلارنىڭكىدەك ئوماق، غۇبارسىز چېھرىنى بەخت نۇرلىرى بىلەن بېزەپ، ياشلىقنىڭ يالقۇنلۇق تەپتى ئۆچمىگەن كۆزلىرىنى خۇمارلاشتۇرۇپ قاراپ قويدىغان

بولدى. سادىق كاۋاپچىنىڭ بارا-بارا ئاشكارا بولۇۋاتقان ئۆزگىچە خۇيلىرىمۇ ئۇنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلالمىدى.

سادىق كاۋاپچىنىڭ ئۈشتۈمتۈت يۆتىلىشى گۈلنارخاننىڭ خىيال يىپىنى ئۈزۈۋەتتى. ئۇ يانغا ئۆرۈلۈپ ياتماقچى بولۇۋېدى، ئەمما سادىق كاۋاپچىنىڭ كۈچلۈك بىلەن كىلىرىگە يۆگىشىپ قالدى. ئۇ نېمىشقىدۇر ئېرىدىن تۇنجى قېتىم يىرگىنىپ كەتتى.

* * *

توختى سادىق كاۋاپچى بىلەن موتسېكىلىتقا مىنىپ ئارا ئۆستەڭ مەھەللىسىگە كەلگەندە كۈن غەربكە قىيىسا يىغاندى. توختى تاشلىنىپ قالغىنىغا سەككىز ئايدىن ئارتۇق بولغان ئۆيىگە كىرگەندە بىر ھازا تۇرۇپ قالدى. دېمىسىمۇ، ئۆي ئىچىنى چاشقانلار بولدى دېگۈچە ۋەيران قىلغاندى. ئورۇس ساندۇق ئۈستىدىكى باش قوناقلارنى يەپ، مەدەكلىرىنى بولسا ھەر تەرەپكە چېچىۋەتكەندى. خېمىر پارچىلىرى قېتىپ قالغان كاسا ئىچىگە يەتكۈچە ماياقلاپ قويغاندى، كىگىز بولسا تۈگۈلۈكتىن چۈشكەن توپا-چاڭلار ئارىسىدا ئۆز رەڭگىنى يوقاتقاندى. توختى ئۆي ئىچىدىكى بۇ مەينەتچىلىكنى كۆزۈم كۆرمىسۇن دېگەندەك ھەمراھىغا قارىدى. بۇ چاغدا سادىق كاۋاپچى يۈز-كۆزلىرىگە ئىلىشىپ قالغان ئۆمۈچۈك تورلىرىنى سۈرتۈۋېتىشنى ئۈنتۈپ، تورۇسقا قاراپ لىم ياغاچلارنى ساناۋاتاتتى. شۇ چاغدا تاشقىرىدا ناسىرنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى. ئىشك ئالدىدا ناسىر قولىدا بىر چىۋىقنى ئېلىپ موتسېكىلىتقا ئولشۇۋالغان بالىلارغا تەنبە بېرىپ تۇراتتى:

— ھوي چىۋىقلار، بوشراق ئولشۇۋالساڭلارچۇ! كىمىڭگەن دەمەن؟ كىمىڭ بولاتتى، توختى ئاكاڭنىڭ! بۈزۈپ قويۇشساڭ تۆلەپ بولالامسەن؟

ناسىر چۈكەندەك ئورۇق قوللىرىنى سوزۇپ توختى بىلەن كۆرۈشتى. سادىق كاۋاپچى «نەگە بارسام شۇ يەردىن ئۈنۈپ چىقىدىغۇ ماۋۇ بويۇنتۇرۇق» دەپ ئۆيىگە قاراپ ماڭغاندا، ئۇ ناسىرنىڭ كېتىۋېتىپ توختىغا نېمىلەرنىدۇر دېگەنلىكىنى كۆرۈپ «سىمبۇرۇت ئوغرى» دېگىنىچە ناسىرنى ئىچىدە تىللاپ قويدى.

دېگەندەك، ناسىر توختىنىڭ ئۆي ۋە تېرەكلىرىنى سادىق كاۋاپچىغا سېتىۋەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ بويۇن تومۇرلىرى كۆپۈپ، چىرايى تاتاردى:

— ئۆيىنى ساتما ئاداش، قاراپ تۇرۇپ پوق يېمە! مۇبادا شەھەردىن قايتىپ

كەلگۈڭ بولمىسا، كەنتكە پۇل تۆلەپ بېرىپ ئۆيۈڭنى ساقلاپ قال. ناسىرنىڭ سۆزىگە توختى ھېچقانداق ئىپادە بىلدۈرمىدى. ئۇلار مۇئەللىمنىڭ ئۆيىگە كەلگەندە، مۇئەللىم كارىۋاتتا يېنىچە يېتىپ كىتاب كۆرۈۋاتاتتى.

— قاراڭ مۇئەللىم، توختى ئۆيىنى سېتىۋېتىپتۇ. ئىبراھىم مۇئەللىم توختىغا نەزەر تاشلىدى. توختىنىڭ رەتلىك كىيىنىگە نىگىگە،

چىرايىنىڭ بىر ئاز ئاقارغانلىقىغا قاراپ سۆيۈندى. ئارىدا ناسىر ئىبراھىم مۇئەللىمنىڭ توختىنىڭ ئۆي ئىشى توغرىلۇق سۆز ئاچماي ئولتۇرغانلىقىغا قاراپ:

— بىر نېمە دېمەمسىز مۇئەللىم. ئۆي دېگەن ھامان لازىم، ماۋۇ دىئوۋەڭ ئاداش پۇلىنى دەپ ئۆيىنى ۋەيران قىلمىسۇن! پۇل دېگەن تۈگەيدۇ، — دېدى.

توختى پەس ئاۋازدا دېدى:

— پۇلى خەجلەپ تۈگەتمەيمەن، ئۈستام بىلەن بىرلىشىپ تىجارەت قىلىمەن. ئىبراھىم مۇئەللىم بېشىنى چايقاپ دېدى:

— تىجارەت قىلىشۇ ئانچە ئوڭاي ئەمەس توختى. مەن سەندىن سوراپ باقاي، راست گەپ قىل. مەھەللىگە قايتىپ كېلەمسەن ياكى كەلمەمسەن؟

— كەلمەيمەن.

— نېمىشقا؟ مەھەللىدىكىلەرگە يامانلاپ شۇنداق قىلامسەن؟

توختى ئېغىز يېرىپ بىر نېمە دېمىدى.

— ساقسىز بولۇپ قالمىغان بولسام، ھېلىغىچە يەر مەسىلەڭنى سۆزلىشەتتىم. ھېلىمۇ

بىر ئاز تەخىر قىلىپ تۇرغىن، قانداقلا بولمىسۇن، ئۆيىنى ساتما.

— ناۋاتتەك گەپ قىلدىلا مۇئەللىم. ئۆيىنى ساتقان ئەخمەقنىڭ ئىشى!

مۇئەللىم توختىغا بىر ھازا نەسەت قىلدى. توختى بىر پەس ئۈندىمەي ئولتۇرغاندىن

كېيىن:

— مۇئەللىم، خېلىلا جۈدەپ كېتىپسىز، دوختۇرخانىغا بېرىڭ، — دېدى.

— بېرىپ باقتىم. بۇ كېسەل ماڭا چاپلاشقىلى خېلى يىللار بولغان. ئەمدى دورا

كېلىشمەيدىغان بولدى. سەن ماڭا نەسەت قىلماي، كېيىمگە قۇلاق سال. ئۆيۈڭنى ساتماي ياغاچلىرىڭنى سات.

توختى يەنە ئۈندىمىدى.

سادىق كاۋاپچى توختىنىڭ روھى چۈشكەن ھالدا قايتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ،

ناسىرنى ئىچىدە بىر ھازا تىللاپ كەتتى. ئارىدىن بىر نەچچە كۈن ئۆتۈپ سادىق

كاۋاپچى توختىنىڭ قولىغا ئىككى مىڭ يۈەننى تۇتقۇزۇپ:

— ئۆيىنى ئەتىلا ئېچىپ ياغاچلارنى يۆتكەپ كېلەيلى، — دېگەن ئاخشىمى توختى

جىم ئولتۇردى. گۈلنارخان بولسا سەۋەبىنى ئۆزىمۇ دەرھال چۈشىنەلمەيدىغان بىر خىل

ھېسسىيات ئىچىدە توختىغا يەر تېگىدىن قاراپ ئولتۇراتتى. سادىق كاۋاپچى توختىنىڭ

نىيىتىنى چۈشەندى، شۇڭا:

— پۇل ئاز بولۇپ قالغان بولسا تىجارەت ئۈستىدە يۈرۈشتۈرەرمىز، ئۇكام، ئۆيىڭنى

ۋاقتىدا ئېچىپ يەرنى بىكار قىلىپ بەرمىسەك، قەرزىگە بوغۇلۇپ قالغۇدەكسىز، — دېدى.

توختى پۇلىنى قولىغا ئېلىپ يەنە سادىق كاۋاپچىغا سۈندى ۋە:

— بوپتۇ، ئۈستام، سىزدىن كەتسە ماڭا، مەندىن كەتسە سىزگە. پۇل سىزدە

مەزگىلىدە پەيدا بولغان ناسىرمۇ خېلى كارغا كەلدى. ئۇ بىرنەچچە قاتار تانغا ئارتىلغان ماللارنى مۇھاپىزەت قىلدى. دېمىسىمۇ، باشقا سودىگەرلەرگە قارىغاندا ئۇلارنىڭ ئالدىغا خېرىدارلار كۆپ توپلانغانىدى. گۈلنارخان چاققانلىق بىلەن خېرىدارلاردىن پۇل ئېلىپ ئۆلگۈرسە، توختى بۇرۇنقىدەك مېتىرنى قولىدا تىرتىپ ئەمەس، پىشقان سودىگەردەك ئويىنىپ تۇتاتتى. بىر چاغدا گۈلنارخان توختىنىڭ قولىنىڭ تىرتىپ چىرايىنىڭ ئۆگۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدى.

— نېمە بولدىلا توختاخۇن، بىر يەرلىرى ئاغرىمدۇ؟

— ياق، ھېچنېمە.

گۈلنارخان يەنە سورىماقچىدى، ئەمما ھېلىلا بىر كىيىملىك ئاق شىپۇڭ دۇخاۋا ئېلىپ قايتۇرۇلغان ئۈچ يۈەن پۇلنى ئالماي كېتىپ قالغان ئايالنى چاقىرىش بىلەن بولۇپ كېتىپ سورىمايلا قويدى. كەچ كىرىپ دۇكان يىغىلغاندا، ماللارنى ھارۋىغا بېسىۋاتقان ناسىر توختىدىن سوراپ قالدى:

— سەن كۆرمىدىڭ ئاداش، تۇرسۇن كۈرۈك، ئابدۇغېنى سېرىقلار باياتىن كەلگەنكەن، ئىچىنى ئېچىشتۈرۈپ تازا گەپ قىلىپ قويدۇم. تېخى مېنى كۆزگە ئىلىشماي، توختىغا سېتىلدىڭمۇ دەيدۇ. چوڭ گەپ قىلماڭلار، سىلەرمۇ ئىككى يىلدىن كېيىن سېتىلسىلەر، دېدىم. راست، يەنە زۈلەيخانمۇ كەلگەنىدى. ساڭا قاراپ ئىچى كۆيۈپ كەتتى. پۇشايىماننى بوش قىلمىدى ئەتمالىم.

رەختلەرنى قاتلاپ يىغىشتۇرۇۋاتقان گۈلنارخان «زۈلەيخان» دېگەن ئىسمىنى ئاڭلاپ ئويلىنىپ قالدى. توختى گۈلنارخان بىلەن ئۆيگە قايتىش ئالدىدا ناسىرغا بەش-يۈەن سۈنۈپ دەپتى:

— ئال ئاداش، خەجلى. گۆش ئېلىپ يە، تۈگۈنچەك ئالما يەنە.

ناسىر تارتىنىپ تۇرۇپ پۇلنى ئالدى-دە، كېتىپ قالدى. گۈلنارخان يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ خىيالغا پاتقان توختىغا پات-پات قاراپ قويۇپ تاماق ئېتىۋاتاتتى. ئۇ ناسىرنىڭ بايقى سۆزى بىلەن توختىنىڭ بۇ ھالىنى بىرلەشتۈرۈپ، توختىنىڭ دۇكاندىكى ئۇشتۇمتۇت ئۆزگىرىشىگە ھەمدە ئۆيىدىكى بۇنداق تىنچ ئولتۇرۇۋېلىشىغا ناسىر ئېيتقان زۈلەيخان دېگەن ئايالنىڭ سەۋەبچى ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغان ۋاقتىدا، يۈرىكىنىڭ ئۇشتۇمتۇت سىقىلغانلىقىنى سەزدى-دە، سورىدى:

— توختاخۇن، مەندىن يوشۇرىدىغان گەپلىرى يوقتۇ، زۈلەيخان دېگەن كىم؟ ئۇ بۇرۇن ئالغان خوتۇنلىرىمۇيا؟

توختى ھىجايغىنىچە بىردەم زۇۋان سۈرمەي ئولتۇرغاندىن كېيىن سۆزلەشكە باشلىدى.

توختى زۈلەيخان بىلەن ئۆتكەن تۇرمۇشىنى سۆزلەپ بولۇپ، بايا دۇكاندا ئۆزىدىن ئاق رەڭلىك شىپۇڭ دۇخاۋا سېتىۋېلىپ، ئۈچ يۈەن پۇلنى قالدۇرۇپ كەتكەن ئايالنىڭ

زۈلەيخان ئىكەنلىكىنى دەپ بەردى، گۈلنارخان ئوچاقتىكى ئوتقا تىكىلگىنىچە توختىنىڭ دېگەنلىرى بويىچە، چاچلىرى تېقىمدا ساڭگىلاپ تۇرىدىغان، قويۇق قاشلىرى، ئۆسكىلەڭ كىرىپىكلىرى ئارىسىدىكى كۆزلىرىدىن يېقىملىق نۇر يېغىپ تۇرىدىغان زۈلەيخاننى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەندە، ئۆزىنى تونۇر ئىچىگە كىرىپ قالغاندەك ئازابلىق ھېس قىلدى. تۈن كېچە، توختى ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۇخلىيالمىدى. راستىنى ئېيتقاندا، ئۇنىڭ يۈرىكى زۈلەيخاننىڭ شۇنچە كۆپ سودىگەرلەر ئىچىدىن ئۆزىنى تېپىپ، ئاق ياغلىق بولمىسىمۇ ئاق رەڭلىك رەخت سېتىۋېلىپ قالدۇرۇپ كەتكەن شادلىققا تەنتەنە قىلىپ گۈپۈلدەيتتى. بەلكىم زۈلەيخان پۇشايمان قىلغاندۇ! ئەپسۇس، توختىغا شادلىق ئاتا قىلغان بۇ كېچە، ئۇنىڭدەك ئۇخلىيالماي ئاۋارە بولۇۋاتقان گۈلنارخانغا يەتكۈچە ئازاب سوۋغا قىلغانىدى. ئۇ ۋۇجۇدىنى كۆيدۈرگەن ئاجايىپ كۈچلۈك ھېسسىيات ئىسكەنجىسىدە، ئۆزىنى دۇنيادىكى ئەڭ ئەشەددىي خىيانەتكار ھېس قىلاتتى، يەنە ئارقىدىنلا بۇ خىل ھېسسىياتنى قەلبىدىن قوغلاپ ئاچچىق تولغىناتتى.

* * *

كۆكلەم پەسلى — تەبىئەتنىڭ بۇ سېخى كۈنلىرىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتكەن كىشىلەر ئۈچۈن تېخىمۇ سۆيۈملۈك. گۈلنارخان ھويلىنىڭ كۈنگەي تەرىپىدىكى تەكچە ئۈستىگە قاتار تىزىلغان تەشتەكلەردىكى ئەمدىلا ياپراق چىقارغان گۈللەرگە قاراپ خىيال سۈرۈپ تۇراتتى. بۇ ئۇنىڭ سادىق كاۋاپچىنىڭ ئۆيىدىن تۆتىنچى قېتىم يامانلاپ كېلىشى ئىدى. بۇ تۆت قېتىملىق كۆڭۈلسىزلىكنىڭ ئىككىسى ئۇ سادىق كاۋاپچىغا ياتلىق بولغاندىن كېيىنكى بەش ئاي ئىچىدە يۈز بەرگەن بولسا، كېيىنكى ئىككىسى توختى بۇ ئۆيگە كەلگەندىن كېيىنكى بىر يىلدا بولدى. ئۇ ئازاب ئىچىدە ئۇخلىيالمىغان ئاشۇ كېچىدىن كېيىن تولىمۇ غەمكىن بولۇپ قالدى. بولۇپمۇ ئۇ سادىق كاۋاپچى ئۈرۈمچىدىن قايتىپ كېلىپلا توختىنى «ماللارنى ئەرزان سېتىۋېتىپسەن» دېگەن باھانە بىلەن ھارغۇچە تىللىغاندىن كېيىن توختىنىڭ تېگىشلىك پۇلىنى يېرىمنى بۆلۈۋالغاندا، ۋۇجۇدى ئوتقا چۈشۈپ كەتكەن قىلدەك تولغىنىپ كەتتى. ئۇ يولدىشىنىڭ پۇلى كۆپەيگەنسىرى بۇلۇڭ-پۇشقاقلاردا ئاياللار بىلەن ئېغىز-بۇرۇن يالشىپ يۈرىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ قالدى. گۈلنارخان تولىمۇ ئەپسۇسلىناتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ غۇنچىدەك بويىنى، ساپ كۆڭلىنى ئەللىك ياشلاردىن ھالقىغان سادىق كاۋاپچىنىڭ ھۇزۇرىغا تاپشۇرۇپ، قىممەتلىك ياشلىق ھاياتىدا چوڭ قۇربان بەرگەن بولسىمۇ، بىراق سادىق كاۋاپچىنىڭ قولىدىكى ئاشۇ پۇل ئۇنىڭ تەقدىرىگە تەن بېرىپ كېلىۋاتقان كۆڭلىنى پاراكەندە قىلىۋەتكەنىدى.

گۈلنارخان يۇمران گۈل ياپرىقىدىكى چاڭنى ئاۋايلاپ پۈۈلۈۋەتكەندىن كېيىن ئۆيگە كىرىپ كەتمەكچى بولۇپ مېڭىۋىدى، ئاسماندىن چۈشكەندەكلا ھويلىغا توختى كىرىپ

كەلدى. ئۇ ھەيران بولغانلىقتىن، كۆرۈشمىگىلى ئون كۈندىن ئارتۇق بولغان توختىدىن ئەھۋال سوراشنى ئۇنتۇدى. توختى كەسكىن كۆرۈنەتتى.

— مەن سىلنى قايتۇرۇپ كەتكىلى كەلدىم، خاپا بولمىسلا، ئۇستام ئەسلى ئۆزى كېلەي دېگەندى، مېجەزى يوق، — دېدى.

گۈلنارخان توختىنى ئۆيگە باشلاپ كىرگەندە، گۈلنارخاننىڭ ئاتا-ئانىسى تولىمۇ خۇشال بولۇشۇپ كەتتى. گۈلنارخان ئانىسىنىڭ توختى بىلەن كېتىش توغرىسىدا قىلغان نەسەتلىرىگە بىزار بولغان بولسىمۇ، يەنىلا قايتىپ كېتىشنى لايىق كۆردى. «تۆت يىلدىن بېرى يىغقان-تەرگىنىمنى بۇ ھازارۇلغا قالدۇرۇپ كەلگۈچە، ئوت قويۇپ كۈل قىلىۋەتسەممۇ بولىدىغۇ!» گۈلنارخان شۇلارنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ توختى مىنىپ كەلگەن موتسېكىلنىڭ كەينىگە ئولتۇردى. ئۇ يول بويى توختىغا دەرد تۆككەندىن باشقا نۇرغۇن ئەقىللەرنى ئۆگەتتى. ياۋاشلىق قىلىپ سادىق كاۋاپچىغا بوزەك بولماسلىقىنى تاپىلدى؛ توختى نېمە دېيىشنى بىلمەي كېتىۋاتاتتى. ئۇ كۆڭلىدە: «گۈلنارخان مېنى سىناۋاتىدۇ، ئۆز ئېرىنى ئەسكى دەيدىغان خوتۇن نەدە بار؟» دەپ ئويلايتتى. گۈلنارخان توختىغا چاپلىشىپ ئولتۇرۇپ:

— سىلنى دېمىسەم كەلمەيتتىم. ھېلىمۇ ئۇزۇن تۇرمايمەن. ئۆتكەنكى ھېساباتتا قاراپ تۇرۇپ سىلنى زىيانغا ئۇردى. بىر كېچە ئۇخلىيالمىدىم. نېمىشقىكىن سىلگە كۆڭلۈم بەك يېقىن تۇرىدۇ، مۇشۇ كۈنلەردە بىرنەچچە قېتىم چۈشۈمگە كىردىلە. بىراق، سىلى ماڭا ئىشەنمىدىلە، — دېدى.

بۇ قانداق سۆزلەر؟ توختى چۈشەنمەيتتى، گاڭگىرايتتى. توختى سادىق كاۋاپچىنىڭ بازار سىرتىدىكى ئۆستەك بويىغا سېلىنغان ئۆيىنىڭ تېمىنى سېلىشتا ھەقىقەتەن زور كۈچىدى. ئۇ بىر تەرەپتىن ئۆستىسىنىڭ رەنجىگەن كۆڭلىنى ئېچىشنى ئويلىسا، بىر تەرەپتىن توختاپ قالغىنىغا تۆت ئايدىن ئارتۇق بولغان تىجارەتنى تېزىرەك داۋاملاشتۇرۇش ئۈچۈن ئۆستىسىنىڭ كۆڭلىنى تىنىدۈرۈشىقا ئالدىرايتتى. دېمىسىمۇ، سادىق كاۋاپچى ئۈرۈمچىدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن موتسېكىلغا مىنىپ ئۇ يېزىدىن بۇ يېزىغا قاتناشتىن باشقا ھېچ ئىش قىلمىدى. توختىغا بولسا: «ھازىر مالنىڭ بازىرى كاسات، بىر مەزگىل مال ئەكەلمەيلى» دەپ قويدى. توختى بازىرى كاساتلاشقان بىر قىسىم كونا ماللارنى بىرنەچچە قېتىم بازارغا سېلىپ تۈزۈك سودا قىلالماي ھاردى. توختى بۈگۈن ئېتىلگەن تام تۇۋىگە قاش ياساپ بولۇپ، نامازدىگەر ۋاقتى بىلەن قايتىپ كەلدى. بۇ چاغدا سادىق كاۋاپچى ئۆيدە يوق بولۇپ، گۈلنارخان ئۆگەي قىزىغا كۆڭلەك تىكىپ ئولتۇراتتى. ئۇ توختىنىڭ ھارغىنلىقتىن ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن كۆزلىرىگە تىكىلگىنىدە، توختى ئورۇلۇپلا سىرتقا چىقىپ كەتتى. گۈلنارخان توختىنى تاماق يەۋېلىشقا توختىتىش ئۈچۈن ئىشىك ئالدىغىچە چىققان بولسىمۇ، توختىنىڭ قارىسىنىمۇ كۆرەلمىدى.

توختى بازارنىڭ ئاۋات كوچىلىرىدا بىر ھازا ئايلىنىپ يۈردى. بىر چاغدا ئۇ تار

كوچا دوقمۇشىغا كېلىپ بىردىنلا توختاپ قالدى. ئىشكى قىيا ئوچۇق تۇرغان ھويلىدا سادىق كاۋاپچىنىڭ موتسېكلتنىڭ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ بۇ ئۆينى ئوبدان بىلىدۇ، بۇ ئۆي تۈلۈمدەك سېمىز، گازىرچى تۈل ئايالنىڭ ئۆيى. توختى قانداقتۇر بىر ئىشنى كۆڭلىگە يۈكتى-دە، بىر پەس تۇرغاندىن كېيىن ئىككىلىنىپ قورۇغا كىردى. ئۇ ئۆيگە كىرىپ كەلگەندە، گازىرچى ئايال كارىۋاتتا يېنىچە يېتىپ تاماكا چېكىۋاتاتتى. توختى ئۆي ئىچىدە ئۇنىڭدىن باشقا ئادەم يوقلۇقىغا قاراپ داڭقىتىپ تۇرغاندا، ئىچكىرىكى ئۆيدىن ئەر-ئايالنىڭ كۈلكە ئاۋازى ئاڭلاندى. بۇ چاغدا گازىرچى ئايال ئېرىنىچە كىلىك بىلەن-ئورنىدىن تۇرۇپ ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى. كۆپ ئۆتمەي، ئۇ سادىق كاۋاپچى بىلەن بىرگە يېنىپ چىقتى. سادىق كاۋاپچى سوغۇق ھىجايغىنىچە:

— توپا دۆۋىلىنىپ بولدىمۇ؟ — دېدى.

توختى زۇۋان سۈرمەي بىر پەس تۇرغاندىن كېيىن:

— ئۈستام، ئۆتكەندە بۇ يەرگە كەلمەيمەن، دېگەندىڭىزغۇ! — دېدى. توختى يەنە ئېمىنىدۇر دېمەكچىدى، ئەمما، سادىق كاۋاپچىنىڭ چىرايدىكى جىددىي ئۆزگىرىشى كۆرۈپ زۇۋان سۈرمىدى. شۇ ئەسنادا سادىق كاۋاپچى:

— مېنىڭ ئىزىمنى ئىزلاپ يۈرمەي، كىنوغا كىرسەڭ كىرىپ ئۆيگە كەتكىن، مەن ساڭا ئەتە بىر خۇش خەۋەرنى دەپ بېرىمەن، مەن ھازىر قۇمباغ يېزىسىغا بارىمەن، ئىشكىنى ئوبدان تاقاپ يات، — دېدى.

توختى خۇددى چۈش يەۋالغاندەك پەرىشان ھالدا ئۆيدىن قايتىپ چىقتى. ئۇ خىلۋەت كوچىدا يېگانە كېتىۋېتىپ تولىمۇ ئەپسۇسلىناتتى.

توختى ئۆيگە كەلگەندە، گۈلنارخان ئۇنى كۈتۈپ ئولتۇراتتى. توختىنىڭ سۇلغۇن چىرايىنى كۆرۈپ، ئۇ داستىخان سېلىۋېتىپ دېدى:

— بەكمۇ جاپا تارتتىلا توختاخۇن، مېنىڭ گېيىمنى ئالمايلا، بۇ ئىنسابسىزنىڭ پۇلى كۆپ بولغاندىن كېيىن ئادەم سېلىپ قىلدۇرسۇن. ئون نەچچە كۈندىن بېرى ئاراممۇ ئالىدىلا...

توختى گۈلنارخاننىڭ سۆزىنى ئاڭلاشنى خالىمىغاندەك، بىر چىنە چايىنى ئىچىپلا، يېتىش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ ھۇجرىسىغا چىقىپ كەتتى. گۈلنارخان ھېچ نەرسىنى ئاڭقىرالماي تۇرۇپلا قالدى.

جىمى ھاياتلىق شېرىن ئۇيقۇغا كەتكەندە، توختى ئازابلىق خىياللار ئىلكىدە ئۇخلىيالماي ئاۋازە ئىدى. ئۇ خۇدانىڭ ئۆز قۇدرىتىگە باش قويدىغان سادىق كاۋاپچىدەك بەندىسىنىمۇ ئاشۇنداق يامان خۇيلارغا سالغانلىقىغا ھەيران بولاتتى. كۆز ئالدىدىكى قاراڭغۇلۇقتا سادىق كاۋاپچىنىڭ نۇرانبە چىرايى نامايان بولسا، قۇلاق تۈۋىدە گۈلنارخاننىڭ ئۆزىنى بىزار قىلىدىغان سۆزلىرى قايتا جاراڭلايتتى. ئاخىر ئۇ ئۆزىنى ئۇخلاشقا مەجبۇر قىلىش ئۈچۈن يوتقاننى بېشىغا پۈركىدى. ئەمما، ئىشكىنىڭ تولىمۇ يېنىك ئېچىلغانلىقىنى ئاڭلاپ

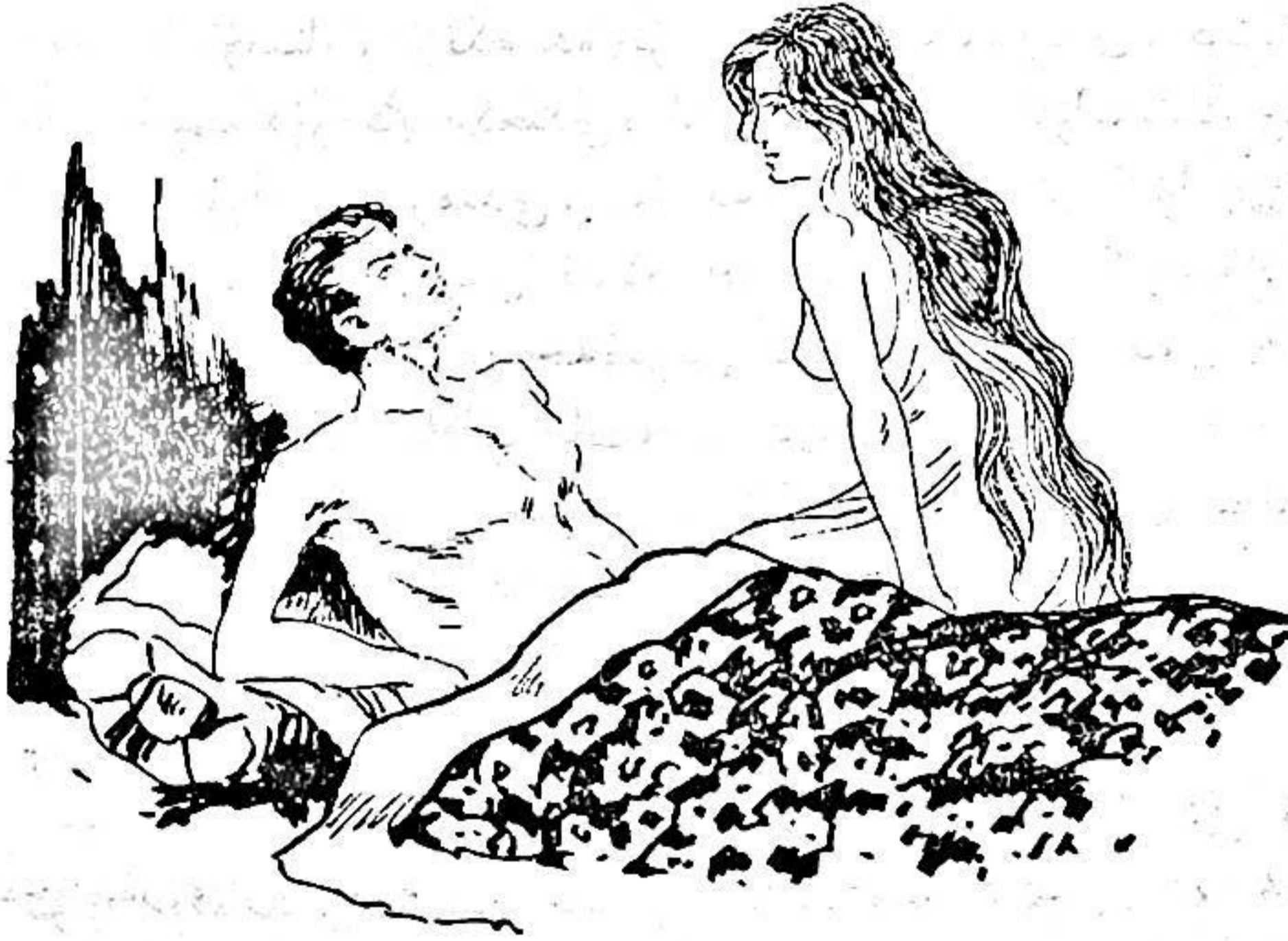
چۆچۈگىنىچە بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىدى. قورققىنىدىن تىلىنى چايناپ: — كىم... كىم بۇ؟ — دېگىنىچە چىراغنى ياندۇرۇش ئۈچۈن توكنىڭ يىپىنى ئىزلەشكە باشلىدى.

— بۇ مەن، توكنى ياندۇرمىسلا، — بۇ گۈلنارخاننىڭ ئاۋازى ئىدى. توختى جىددىلىك ئىچىدە تەمتىرەپ نېمە قىلارنى بىلمەي تۇرغاندا، ئىسسىق بىر قول ئۇنىڭ بەزگەكتەك تىترەپ تۇرغان دولىسىغا تەگدى. گۈلنارخان ئاستا سىلاشتۇرۇپ كېلىپ كارىۋاتنىڭ لېۋىگە ئولتۇرغانىدى. توختى ھودۇققىنىچە ياستۇقى ئاستىغا تىقىپ قويغان كۆڭلىكىنى ئىزدەۋاتقاندا، قولى ياستۇقنىڭ بۇرجىكىنى بېسىپ ئولتۇرغان گۈلنارخاننىڭ يۇمشاق ئىچ كۆڭلىكىگە تېگىپ كەتتى.

— نېمانداق بۇ كېچىدە چىقتىلا؟ مېنىڭ كۆڭلىكىم...

— ئاختۇرماي يېتىۋەرسە-

لە، قاراڭغۇ بولغاندىكىن، مېنى ساراڭ بوپتۇ دېسىلمۇ مەيلى، چىقىپ كەت دېسە- لىمۇ سىلىدىن رەنجىمەي- مەن، سىلىگە بىر گەپنى دەپ قويغىلى كىردىم. سىلى ئەتە- ئۆگۈندىن قالماي ماۋۇ ئىنسابسىز بە- لىمەن ھېسابلىشىپ پۇللىرىنى ئېلىۋالسىلا، تۈنۈگۈن مەن ئۇنىڭ ئاغىنىسى بىلەن دېيىشكەن گەپلىرىنى ئاڭلە- دىم. سىلىنى «تامنىڭ

سىرتقى قىسمى پۈتكەن ھامان ھەيدىۋېتىمەن، خېلى ئوبداندەك قىلاتتى، غەرەز ئوقمايدىغان جاھىلكەن» دەيدۇ. سىلى بىلمەيلا، ئۇ قارىماققا ئوبدان كۆرۈنگىنى بىلەن ئىچىدە زەھەر قاينايدىغان نېمە، كۆرۈپ تۇرۇۋاتىدىلا، پۇلى كۆپەيگەنسىرى ئۆزگىرىپ كېتىۋاتىدۇ.»

گۈلنارخاننىڭ ئاۋازى تىترەپ چىقاتتى. توختى مىدىرلاشقىمۇ قۇدرىتى يوقتەك جەينىكىنى ياستۇققا تىرىگەن ھالدا قېتىپلا قالغانىدى. شۇ تاپتا ئۇ ئۆزىنى كۆڭلەكسىز ھالدا تىكەنلىك چاتقال ئارىسىغا كىرىپ قالغاندەك سېزەتتى. ئۇ كەچتە كۆرگەنلىرىنى گۈلنارخانغا ئېيتىشقا تەمشەلدەيۈ، كېيىن زۇۋان سۈرمىدى. — چىقىپ كەتسىلە، گەپ بولسا ئەتە دېيىشەيلى، — توختىنىڭ ئاغزىدىن شۇ

سۆز شۇنچە تەستە چىقتى، چۈنكى، گۈلنارخان كىرىپ ئۇنىڭ يېنىغا ئولتۇرغاندىن بۇيان ئۇنىڭ بىلەن تەڭ ئۆيگە كىرىپ كېلىپ جىسمىنى تىترەتكەن يېقىملىق پۇراق ئۇنىڭ ئارىسالدىلىق، خىجىللىق ئىلكىدە دۈپۈلدەپ تۇرغان يۈرىكىنى سىقىپ قويغانىدى.

— چىقىپ كەتمەيمەن، تىللىسىلمۇ چىقىپ كەتمەيمەن... مەن... مەن بۇ نىجىستىن ئاجرىشىپ كېتىمەن.

دۇنيادا ھەرقانداق ئىشنى بىر مەزگىل بولسىمۇ يوشۇرۇپ قالغىلى بولىدۇ، ئەمما كۆڭۈلنىڭ غايىۋى كۈچىنى، ئۇنىڭ مەنزىلگە بېرىش ئۈچۈن قىلغان ئازابلىرىنى يوشۇرۇش بەك مۈشكۈل. ھاياتلىق ئىنسانغا مۇنداق ئاجىزلىقنى نېمىدەپ تېكىپ قويغان بولغىدى؟ گۈلنارخان ھەقىقەتەن توختىنى خېلىدىن بېرى ياخشى كۆرۈپ قالغانىدى. ئۇ ئۆتكەن كۈنلەر ئىچىدە ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ يۈرگەن بولسىمۇ، ئەمدىلىكتە بىر خىل غايىۋى كۈچ نېمىشىدۇر ئۇنىڭ كۆڭلىنى سادىق كاۋاپچىدىن قايتۇرۇپ توختىغا مەھكەم باغلاپ قويغانىدى. ئۇنىڭ سادىق كاۋاپچىغا بولغان كۈچلۈك نەپىتى ئۇنىڭ ئەكسىچە توختىغا ئىللىق سۆيگۈ مېھرىنى كۈچەيتىپ قويدى. شۇنداقسىمۇ، بىرقېتىم تىكىلىپ قاراشتىلا مەغلۇپ بولىدىغان توختىغا ئۇ قانداقمۇ كۆڭلىنى ئىزھار قىلالسۇن؟

توختى قانداقتۇر بىر غايىۋى كۈچنىڭ تۈرتكىسىدە يوتقانىنى ئېچىپ قويمىقچى بولغانىدى، لېكىن گۈلنارخاننىڭ ئوتقاشتەك قىزىق، يۇمشاق قوللىرى ئۇنىڭ دولىسىنى ئۈستۈمۈت سېلاپ ئۇنى توختىتىپ قويدى. شۇ ئەسنادا، توختى قاتتىق جىددىيلىك ئىچىدە نېمە قىلارنى بىلەلمەي قالغانىدى. تۇيۇقسىز گۈلنارخان خۇددى بىر نەرسىدىن قورققانداك چاققانلىق بىلەن ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلاپ توختىغا چاپلىشىپ ياتتى-دە، نازۇك قوللىرى بىلەن ئۇنىڭ بويىغا گىرە سالغان ھالدا بوغۇلۇپ تۇرۇپ دېدى:

— مەن... مەن ياتمەن، مۇشۇ يەردە... مەن بۇزۇق ئەمەس، پاك، جېنىم توختاخۇن، — ئۇ شۇنداق دېگىنىچە ياش يۇقى مەڭزىنى توختىنىڭ مەڭزىگە يېقىشقا باشلىدى. توختى «بۇزۇق رەسۋا، مەن ئۇستامنىڭ يۈزىگە قانداق قارايمەن؟» دېمەكچى بولاتتى، ئەمما بۇ سۆزنى ئۈنلۈك دېيىشكە تىلى بارمايتتى. كۆپ ئۆتمەي توختى ۋۇجۇدىدا دەھشەتلىك پارتلىغان ئىشقى ئىنتىلىشنىڭ كۈچىدە، گۈلنارخاننىڭ زىلۋا بېلىدىن تۇتۇپ ئۆزىگە تارتتى. خۇددى تۇتسىلا پارتلايدىغان ۋەھىملىك بومبىدەك تۇيۇلغان گۈلنارخان ئەمدى ئۇنىڭغا زۇلەيخان دەك سۆيۈملۈك تۇيۇلۇپ كەتتى. كېچە تىنچ ئىدى...

* * *

گۈلنارخان شۇنچە ئۇرۇنۇپمۇ توختىنى توسۇپ قالالمىدى. ئۇ سادىق كاۋاپچىنىڭ ئىككى كۈندىن بېرى توختىنى ئەگەشتۈرۈپ يېزىغا قاتراپ يۈرۈشىدىن قانداقتۇر بىر

شۇملۇقنى سەزگەندى. ئۇ قاتتىق ئۆكۈنەتتى. توختىنىڭ گالۋاڭلىق قىلىپ ئاشۇ غەپلەت باسقان كېچىدىكى نەسەتتىگە پىسەنت قىلماي يۈرۈشى گۈلنارخان ئۈچۈن راستتىنلا ھاز كەلدى. ئۇ مۇشۇ ئەنسىز كۈنلەردە، ئۆزىنى قىيناۋاتقان ئەلەمدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن بۇرۇنقى پىلانى بويىچە سادىق كاۋاپچىدىن خېتىنى ئېلىپ كەتمەكچى بولدى، ئەمما بىر خىل كۈچ ئۇنى بۇ ئۆيگە مەھكەم باغلاپ، سەۋر تانىسى بىلەن پۇتىنى چۈشەپ قويدى. ئۇنىڭغا ئەلەملىك سۈكۈت قىلىشتىن باشقا ئامال يوقتەك قىلاتتى. ئەمما، ئاخشامقى ئىش ئۇنى خېلى چۆچۈتۈپ قويدى.

ئاخشام سادىق كاۋاپچى توختى بىلەن بىر مەھەل بولغۇچە ئىنچىكە ھېسابات قىلىشتى. توختىغا تېگىشلىك بولغان ئۈچ مىڭ ئىككى يۈز يۈەننىڭ بەش يۈز يۈەننى ئۇ بۇرۇن توختىغا بەرگەن پارچە - پۇرات خىراجەت، كىيىم - كېچەكلەرگە ھېسابلاپ ئۆزىگە قايتۇرۇۋالدى. كېيىن توختىغا ئالتە يۈز سەكسەن يۈەن بېرىپ قالغان ئىككى مىڭ يۈەننى ئۆزىدە قالدۇردى. توختى بىر پەس ھەيران بولغان بولسىمۇ، كېيىن جىمپىلا قالدى. بۇ ئىش سادىق كاۋاپچىنىڭ كۆڭلىگە يوشۇرۇن پۈككەن پىلانىنىڭ تۇنجى قەدىمى ئىدى. ئۇ راستتىنلا خېلىدىن بېرى توختىنى كۆزدىن يىراق قىلىشنى ئويلىغانىدى. ئۇ دەسلەپتە توختىنى ئۆزىگە كۆندۈرۈش ئۈچۈن خېلى كۆپ تىرىشچانلىق كۆرسەتكەن بولسا، ئەمدى ئۇنىڭدىن ئارتۇقراق تىرىشچانلىق بىلەن توختىنى كەتكۈزۈۋېتىش ئۈچۈن ئاۋازە ئىدى. بۇ كۈتۈلمىگەن ئىشقا توختىنى ھەربىر سودىدا «پۇختا» بولماسلىقى ئەمەس، سادىق كاۋاپچىنىڭ سودىگەرچىلىكىنى تاشلاپ ئېقىپ يۈرۈپ پۇل تاپماقچى بولغان خالىس ئويىغا ماسلىشالمىغانلىقى ئاساسىي سەۋەب بولدى. چۈنكى، سادىق كاۋاپچى بۇرۇنقى تىجارىتىدىن زېرىككەن بولۇپ، ئەمدى كونا تەڭگە، ئالتۇن، ياقۇت، قاشتېشى دېگەندەك نەرسىلەرنى ئىزدەپ يۈرۈش ۋە تاپقانلىرىنى ھايىنىغا سېتىش بىلەن بەنت ئىدى. بۇ ئىشتا ئەلۋەتتە سەزگۈرلۈك، چاققانلىق بولغاندىن باشقا، باج ۋە قانۇنغا دۇچ كېلىپ قالغاندا بولسا ئۈستىلىق بىلەن چاندۇرماي تەڭگىپ ئۆتۈپ كېتىدىغان «سەنئەت» بولمىسا بولمايتتى.

گۈلنارخاننىڭ بۈگۈن ئۆيدە ئۆگەي قىزىنىڭ بېشىنى تاراپ ئولتۇرۇپ كۆڭلىدىن ئۆتكۈزگەن تالاي خىياللىرىنىڭ ۋە پەزىشان بولۇشنىڭ سەۋەبى سادىق كاۋاپچىنىڭ توختىنى ئانى تاپقانلىقى ئەمەس، بەلكى ئەتىگەندىلا «بىر يەردە ئىككى مىڭ يۈەنلىك تەڭگە بار، سىزگە ئېلىپ بېرىمى. قەشقەرگە ئاپارسىڭىزلا بەش يۈز يۈەن پايدا تېگىدۇ» دەپ ئەگەشتۈرۈپ چىقىپ كەتكەنلىكى ئىدى. گۈلنارخان تولىمۇ ئېت-تېت بولغان بولسىمۇ، ئۇلار قايتىپ كەلمىدى. پەقەت ئۇ ياستۇققا يۆلىنىپ يېتىپ غەپلەت ئىچىدە كۆرگەن قورقۇنچلۇق چۈشىدىن ئويغىنىپ كەتكەندىلا، سىرتتا مۇتسېكىلىنىڭ گۈركىرىگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. ئۇ توختى بىلەن سادىق كاۋاپچىنى كۆرۈپ بىر ئاز خاتىرجەملىك ئىدى. بىر پەستىن كېيىن توختى يېتىش ئۈچۈن ماڭغاندا سادىق كاۋاپچى گەپ ئاچتى.

— ئىش سىلامەت پۈتتى. قەشقەرگە ئەتە ماڭامسىز، ئۆگۈنمۇ، ئۆزىڭىز بىلىڭ. ھەسەن زەرگەرگە كۆرسىتىمەن دېمەڭ. ئۇ مۇتەھەم تەڭگىنىڭ قىممىتىنى بىلمەيدۇ. ئىشقىلىپ تېزىرەك بولۇڭ توختاخۇن. مەن يېقىندا ئىچكىرى ئۆلكىلەرگە ماڭمەن، — دېدى.

— ماقۇل ئۇستام، سىلىگە كۆپ جاپا سالدىم. ياخشىلىقلىرىنى ئۇنتۇپ قالمايمەن. خۇدايىم ئاز-تولا پايدا بەرسە... — توختى سۆزىنىڭ ئاخىرىنى يۇتۇۋەتتى-دە، چىقىپ كەتتى. گۈلنارخان ھېچ نەرسىنى ئاڭقىرالماي قالدى. كېيىن ئازراق سۈكۈت قىلغاندىن كېيىن نازلىنىپ دېدى:

— ئىچكىرى ئۆلكىلەرگە كەتسىڭىز مەن قانداق قىلىمەن، سىزنى كۆرگۈم كېلىپ... ھى... ھى... ئەقىلسۇن خوتۇن، ماڭا يېقىنراق كېلە، — گۈلنارخان كۆزلىرىنى خۇمالاشتۇرۇپ، يېنىچە ياتقان سادىق كاۋاپچىنىڭ يېنىغا سۈرۈلدى. سادىق كاۋاپچى بەھۇزۇر ئۇيقۇغا كەتكەن قىزىغا بىر قاراپ قويغاندىن كېيىن گۈلنارخاننى قۇچاقلاپ مەڭزىگە بىرنى سۆيدى ۋە تولىمۇ پەس ئاۋازدا دېدى:

— مەن ئىچكىرىگە نېمىشقا بارمەن! شۇنداق دەپ قويىمىسام، ماۋۇ دەلدۈش يېلىمدەك چاپلىشىۋالمامدۇ، تېزىرەك يوقالسۇن دەپ شۇنداق دەپ قويدۇم.

— راست دېدىڭىز. تېزىرەك كەتسۇن، تاماق ئېتىپ ھاردىم. خۇيمۇ جىق يەيدىكەن، — گۈلنارخان سۆزىنى توختىتىپ ئورنىدىن تۇردى. چاققانلىق بىلەن ئورۇن راستلىدى. ئىككىسى يېتىپ قېلىشتى. بىر چاغدا گۈلنارخان ھارغىنلىقتىن كۆزلىرى ئاللىقاچان ئۇيقۇغا ئېلىنغان سادىق كاۋاپچىنى نوقۇدى:

— ئۇخلىدىڭىزمۇ؟ ماياققا قارىڭا، توختىغا تەڭگە بەردىڭىزمۇ؟ يانچۇقىڭىزدا شۇنچە كۆپ پۇلىڭىز بولغاندىكىن، ئۆزىڭىز ئالىسىڭىز بولمامدۇ؟ ھېچ بولمىسا بىرەر كالىلەك پايدا قالاتتى.

— ھى... ھى... ھى... نادان خوتۇن. مېنى ئۇنچە دۆت چاغلىماڭلار. ئۇنىڭغا ئېلىپ بەرگەن تەڭگەم... ھى... ھى... ئۈچ يىل ئىلگىرى ئۆزۈم ئىككى يۈز كويغا ئېلىپ، يىگىرمە كويغۇم ساتالمىغان يالغان تەڭگە. غوجەك تاز مۇشۇ تەڭگە بىلەن مېنى تازا جايلىغانىدى. مەنمۇ ماۋۇ دەلدۈشنى چاندۇرماي جايلىدىم. بۇ تېخى ئاز بۇ دەلدۈشكە، سېلى ئاڭلىمىدىڭلار، ئۆتكەندە قاراسايدىكى چۆپقەتلەر ئىككى مىڭ سەككىز يۈز جىڭ يۇڭ ئەكىلىپ بەرگەندى. تۇردىمەت قارىمىغا ساتسام، باجچىلار ئاڭلاپ قايتۇ. مەن ئۇلارغا «ساتقىنىم ئاران ئىككى يۈز جىڭ يۇڭ ئىدى» دەپ تۇرسام، بۇ دەلدۈش ئىشنى ئاشكارا قىلىپ قويدى. شۇنىڭ بىلەن جەرىمانە قويۇپ شۇنچە پۇلنى ئېلىپ كەتتى، كاززاپلار.

— تازا ئوبدان قىلىپسىز. ئادەم دېگەن شۇنچىمۇ دۆت بولامدۇ؟ — گۈلنارخان شۇنداق دەپلا جىسىپ قالدى. كۆپ ئۆتمەي، ئۆيدىكى جىمجىتلىقنى سادىق كاۋاپچىنىڭ

خۇددى چالا بوغۇزلانغان كالىدەك خورەككە چۈشۈشى بۇزدى.

توختى تۈن نىسپى بولغۇچە نەرسە كېرەكلىرىنى يېغىشتۇرۇپ، سېرىتمىسى بۇزۇلۇپ كەتكەن سومكىسىغا قاچىلىدى. ئۇنىڭ بار-يوق مۈلكى مۇشۇ بىر سومكىغا پاتتى. ئۇنىڭ كۆڭلى يېرىم بولدى، ئۆز-ئۆزىگە خاپا بولدى. ئۇنىڭ نېمىگە ئاچچىقى كەلدى؟ سادىق كاۋاپچىنىڭ يۈزسىزلىكىگىمۇ؟ ياكى ئۇنىڭ تەڭگە ئېلىپ قايتىپ كەلگەندە يول ئۈستىدە دېگەن «مەن سىزگە يول ئۆگىتىپ قويدۇم، ئەمدى ئۆزىڭىزنىڭ جېنىنى بېقىڭ» دېگەن سۆزلىرىگىمۇ؟ ياق، ئۆزىگە ھەم گۈلنارخانغا، ئۆزىنىڭ دۆتلۈكىگە، گۈلنارخاننىڭ رەسۋالىقىغا، ئاشۇ بىر قىسىم ماللارنى سەۋەنلىكتە ئەرزان سېتىپ قويغاندىن كېيىن گۈلنارخاننىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشكەن ئاشۇ قورقۇنچلۇق كېچىدىن باشقا، سېمىز باجگېرنىڭ سوئالىغا جاۋاب بەرگۈچە بولغان جەرياننى يىغىپ كۆرسە، گۈلنارخاننىڭ «رەسۋالىقنى» ، ئۆزىنىڭ «بەگباشلىقنى» سادىق كاۋاپچى سېزىپ قالدى دەپ ئۆزىنى ئەيىبلەيتتى. قىسقىسى، ئۇ سادىق كاۋاپچىنىڭ مۇزدەك سوغۇق سۆزلىرىنى ھەر قېتىم ئاڭلىغاندا، ئاشۇ كېچىدىكى بەگباشلىقتا قىلىپ قويغان جىنايىتىنى ئويلاپ لام-جىم دېمەي تۇراتتى. ئۇ شۇ تاپتا سادىق كاۋاپچى ئاتىدارچىلىق قىلماي، تەڭگىلەرنى ئېلىپ بېرىش ئۇياقتا تۇرسۇن، بىر تىنىمۇ ھەق بەرمەي ھەيدىۋەتكەن بولسىمۇ بۇنى ئۆزى ئۈچۈن ھەق ھېسابلايتتى.

توختى كىيىملىرىنىمۇ سالماي كارىۋاتتا تۈگۈلۈپ ياتتى. يېزىدىن ئايرىلغاندىن تارتىپ، ئۆزىگە باشپاناھ بولغان بۇ بەختلىك ئائىلىدىن ئايرىلىش ئالدىدا تۇرغان مۇشۇ سائەتكىچە بولغان ئىشلارنى كۆز ئالدىدىن بىر قېتىم ئۆتكۈزدى. دەسلەپتە، يېزىدىن ئابدۇغېنىنى، ئاندىن گۈلنارخاننى تىللىدى. كېيىن ئۆزىنى تىللىدى. ئۇ مۇشۇ تۇرقدا ئۆزىنى ئۆزى ۋەيران قىلغانلىقىنى تۇنجى قېتىم ھېس قىلدى. دەل شۇ چاغدا ئىشك قىيا ئېچىلىپ، بىر كۆلەڭگە كىرىپ كەلدى. توختى بېشىنى ئىتتىك كۆتۈرۈپ:

— كىم؟ — دېدى.

— مەن، پەسرەك گەپ قىلسىلا، مەن گۈلنارخان.

— چىقىپ كەت! — توختى نېمىشقىدۇر ئۆزىنى توختىتالماي ۋارقىردى.

— خۇدا ھەققى، پەس گەپ قىلسىلا، مەن ھازىرلا چىقىپ كېتەي، توكنى

ياندۇرمىسىلا.

توختى گۈلنارخاننىڭ سۆزىگە پىسەنت قىلماي توكنى ياندۇرۇپ، قولىدا چوڭ بىر سومكا كۆتۈرۈپ تۇرغان گۈلنارخانغا تىكىلدى. ئۇنى تىللىماقچى بولغانىدى، ئەمما گۈلنارخاننىڭ كۆزىدىن يامغۇردەك تۆكۈلۈۋاتقان ياشنى كۆرۈپ زۇۋان سۈرمەي قاراپ تۇردى. گۈلنارخان بېشىنى سۈرتۈپ جوزا ئۈستىدە تۇرغان سومكىغا قارىدى، پەس ئاۋازدا دېدى:

— قوپسىلا، سومكىنى ئېلىپ مەن بىلەن ماڭسىلا، چاققان بولسىلا.

— مېنى قانداق قىلسەن؟ ماڭ، چىقىپ كەت! ئۇستامنى چاقىرىمەن ھېلى، قانجۇق، — توختى ئورنىدىن تۇرۇپ گۈلنارخانغا دېۋەيلەپ كەلدى. گۈلنارخان يېشىنى سۈرتۈپ ئۈلگۈرەلمىدى. قولىدىكى سومكا يەرگە چۈشۈپ كەتتى. يىغىدىن بوغۇلۇپ تۇرۇپ دېدى:

— جېنىم توختاخۇن، دېۋەڭلىك قىلمىسلا، سىلى ئالدىدىلا. جا تەڭگىنى ئالدىلا. مانا پۇل... پۇل... بۇ... بۇ خېلى كۆپ پۇل. بىز بىللە كېتەيلى، يىراققا... يىراققا كېتەيلى... — ئۇ سۆزىنى داۋاملاشتۇرالمىدى تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ توختىنىڭ پۇتىغا ئېسىلدى. ئۇنىڭ ئېتىكىدىن سىيرىلىپ يەرگە چۈشكەن بەش باغلام پۇل چۈۈۈلۈپ كەتتى. توختى بۇنچە كۆپ پۇلنى تۇنجى قېتىم سادىق كاۋاپچى بىلەن قەشقەرگە مالغا بارغاندىلا كۆرگەنىدى. گۈلنارخان يېشىنى كۆتۈرۈپ، ئۈندىمەي تۇرغان توختىغا تىكىلدى. توختى پۇلدىن كۆزىنى يۆتكەپ دېدى:

— ھارام... ھارام پۇل.

— ياق... ھارام ئەمەس، ھالال... سىلىنىڭ پۇللىرى، سىلى كەلگەندىن بېرى تاپقان پۇل. تام ئەتكەن، مال ساتقان...

توختىنىڭ قوشۇمىسى تۈرۈلدى. گۈلنارخاننى ئىتتەردى-دە، سومكىسىنى ئېلىپ تاشقىرىغا قاراپ ماڭدى. گۈلنارخان چەبدەسلىك بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ ماڭغانىدى، توختى كەينىگە يېنىپ ئۇنى قاتتىق سىلكىشەپ يەرگە يىقىتتۇ. گۈلنارخان خېلى ئۇرۇنۇپتۇ ئورنىدىن تۇرالمىدى. بىر قولىدا بېقىنىنى تۇتقىنىچە، يەنە بىر قولىدا يەردە چېچىلىپ ياتقان پۇللارنى كۆرسىتىپ:

— ئەمىسە... پۇلنى... ماۋۇ پۇلنى ئېلىۋالسلا، مەن قالاي. مەن سىلىنى ئىزدەيمەن، — دېدى ھاسىراپ.

— ياق، مەن كەلمەيمەن، ئۆلگۈچە كەلمەيمەن! — توختى سۆزىنى توختىتىپلا چىقىپ كەتتى. ئارىدىن خېلى ۋاقىت ئۆتۈپ گۈلنارخان تەستە ئورنىدىن تۇردى. ئازاب ئىلكىدە ھويلىغا قارىدى. قولىغا يىراقتىن ئاڭلانغان ئەزان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئالدىراپ ئولتۇردى-دە، چېچىلىپ ياتقان پۇللارنى يىغىشتۇردى. كېيىن ئۇ سومكىنى ئېلىپ ئۆيىگە كىرىۋېتىپ كۆزىدىن تاراملاپ ئېقىۋاتقان يېشىنى سۈرتكىنىچە پىچىرلىدى: «جېنىم توختاخۇن، ئۇنداق دېمىسە»

(داۋامى كېيىنكى ساندا)

مەسئۇل مۇھەررىر ئالىمجان ئىسمائىل

ئاچامنىڭ چىپى

(ھېكايە)

مەن يېقىندا يۇرتقا تۇغقان
يوقلاپ بارغانىدىم. بارغان
كۈننىڭ ئەتىسىلا چايچىلىق باشلىدى.
ئىپ كەتتى. بىزنىڭ بۇ يۇرتتىن

چىقىپ كەتكىنىگە ئۇزۇن بولغانلار جاننى
ئالغانغا ئېلىپ قويۇپ يەپ يېرىلىپ كېتىشتىن
قورقمايدىغان قەتئىي ئىرادىگە كېلەلگەندىلا
ئاندىن يۇرتقا بارسا بولىدۇ. مەن مۇشۇنداق
ئىرادىگە كېلەلگەنلىكىم ئۈچۈن
يۇرتتا يېرىم ئاي تۇرۇپ، يېرىم ئاي چاي
ئىچىپ، يۇرتتىن ئايرىلغان كۈنى بىر قانچە
قېتىم ئۇھ دەۋىتىپ، ئاندىن مېنى تونۇمايدى-
غان باشقا بىر يۇرتقا بېرىپ بىر قانچە
كۈن دەم ئېلىپ، قانغۇدەك ئۇخلاپ پۈت-قو-
لۇمغا ماغدۇر كىرگەندىن كېيىن ئۆيۈمگە
يېنىپ كەلدىم. شۇ چاغدا مەن بىر
تۇرۇپ، ھۈرمەت-ئىززەتلەنگەنلىكىمگە خۇشال
بولسام، بىر تۇرۇپ، بۇ قېتىمقى چايچىلىقتىن
تىنىچ-ئامان قۇتۇلۇپ چىققىنىمغا شۈكۈرى
قىلدىم. قاراملىق دېگەنمۇ ياش ۋاقتىدا
ئاقىدىغان ئىشكەن، مېنىڭ بۇ قېتىم يۇرتتىن
تىنىچ-ئامان، ساق-سالامەت قايتىپ كېلە-
لىكىنىمگە مۇشۇ ياشلىقىم بەرداشلىق
بېرەلدىمكىن دەپ قالدۇم.

مەن يۇرتقا بارغاندىن كېيىن كۈنىگە

تۆت-بەش ئۆيدە، بەزىدە يەتتە-سەككىز
ئۆيدىمۇ چاي ئىچتۇق. قويى بارلار قوي
ئۆلتۈردى، ئوغلىقى بارلار ئوغلاق ئۆلتۈردى،
كۈندە گۆش، ھەممە ئۆيدە گۆش...
لەغمەن، گاگپەن، چۈچۈرە دېگەنلەرنى
يالۋۇرۇپ، بۇيرۇتۇپمۇ ئەتتۈرەلمىدۇق.

— سىلدىك مېھمانغا ئۇنداق تائاملارنى
قىلساق قانداق بولىدۇ؟ يا سىلە كۈندە
كېلىپ تۇرمىسىلا، گاگپەن، چۈچۈرە دېگەننىڭ
گېپىنى قىلمىسىلا، ئۇنىمۇ مېھماننىڭ ئالدىغا
ئېلىپ چىققىلى بولامدۇ؟ سىلەر ئۈرۈمچىدىن
كەلگەنلەر گاگپەننىڭ گېپىنى قىلىپ
كېتىدىكەنسىلەر، قايسى بىر ئاتا-بوۋاڭلاردىن
قىلىپ قالغاندەك... — دېگەن گەپ
ھەممەيلەننىڭ ئاغزىدىن بىردەكلا چىقۇۋات-
قان.

ئەتە-ئۆگۈن ماڭمەن دەپ تۇرغان
كۈنلەرنىڭ بىردە ۋاقىچىراق تۇرۇپ يۈزۈمنى
يۇيۇۋاتاتتىم، ھامماچام دەرۋازىدىن سۆزلە-
گەنچە كىرىپ كەلدى:

— ئۇكام، سىز مانا — ئەنە دەپ،

— گاڭپە نىڭ گېپىنى قىلماڭا. سىز دەپ تۈرۈۋالسىڭىز ئۇنى ھەرگىز ئالدىڭىزغا ئېلىپ چىقمايتتىم، گەپ يورغىلاتماي بۈگۈنكى نەق گەپنى قىلماڭا؟

— ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ بۇ ئىسسىقتا پۈتۈن بىر قوينىڭ گۆشىنى قانداق ساقلىغىلى بولىدۇ؟ يا سىزنىڭ توڭلاتقۇڭىز بولمىسا؟

— ئۇكام توڭلاتقۇ-پوڭلاتقۇ دېگىنىڭىزنى قويۇڭ، سىلەر شەھەرلىكلەر شۇنداق قىلىپ كېتىدىكەنسىلەر. مەن سىزنىڭ قورسىقىڭىزغا كىرىپ چىققۇدەك بولسام، شۇ

ھامماچامنىڭ بىر قويى ئۆزىگە قالسىكەن دەپ مېنى ئاياۋاتسىز-ھە؟ بۇ كۆڭلىڭىزگە مىڭ مەرتىۋە رەھمەت، سىز تېخى قانچىلىك قوي، ئوغلاق يېدىڭىز؟ مەن سىزگە دەپ

قوياي، سىزنىڭ ئۈرۈمچىدىكى بىزنىڭ يۇرتلۇق ئاغىنىڭىز بۇلتۇر كەلگەندىچۇ 28 كۈندە 73 ئوغلاق، 12 پاقلىنى يەپ، قايتىدىغان ۋاقتىدا بىر ئوغلاق بىلەن ئىككى

پاقلىنىڭ گۆشىنى ئېلىپ كەتتى. مەن قوينى ئۆلتۈرۈپ بولدۇم، بۈگۈن بارمىسىڭىز بولمايدۇ. ئەگەر قورسىقىم توق دېسىڭىز، ئۆزىڭىز بىلىسىز، بىزنىڭ بۇ يۇرتتا گۆش

يېشىپ بېرىدىغان نى-نى نوچىلار بار. سىزنىڭ كۆزىڭىز كۆرسىلا بولدى، ئاغىنىڭىز-دىن جىق باشلاپ بېرىڭ. شۇنداق بولسۇن، چۈشكە خىجىللىقتا قالسىڭىز ئاخشاملىققا

تەييارلايلى. كەچلىك تاماققىمۇ بولمايدۇ دېسىڭىز تېخىمۇ كەچراق قىلايلى، كەچلىك تامىقىڭىزنى دېشىپ قويغان يەردە يەپ

بىردەم بازار ئايلىنىڭ. بىزنىڭ بۇ يەردىمۇ ھازىر كەچلىك بازار تازا قىزىدىغان بولدى. قورسىقىڭىلارنى بىر ئاز بوشتىپ

مېنى ئون نەچچە كۈندىن بۇيان ساقلايتتىمىز، كېتىدىغان ۋاقتىڭىزمۇ يېقىنلاپ قالدى. بۈگۈن قانداقلا بولمىسۇن يا چۈشتە، يا كەچتە بىزنىڭ ئۆيگە بارمىسىڭىز بولمايدۇ. مېنى تۇل خوتۇن دەپ ئانچە ئاياپمۇ

كەتتەڭ. بالىلىرىمنىڭ ھەممىسىنىڭ ھال-ئەھ-ۋالى ياخشى، بىر قوينى سىزگە ئاتا پ ساقلىغىلى نەچچە ئاي بولدى. سىزنى

كېلىدىكەن دەپ خەۋەر ئاڭلىغاندىن بۇيان نېقىپ كېلىۋاتمەن. ئەتىگەن قاسساپ نېقىپ قوينى سويۇڭلار دەپ پىچاق سۈرگەندىم

كېيىن مەن بۇ يەرگە ماڭدىم. ئەمدى كەينىگە سۈرىسىڭىز بولمايدۇ. قېنى، گېپىڭىزنى ئوچۇق قىلىڭ.

بېشىمنىڭ ئىچىمۇ قاتتى، تېشىمۇ قاتتى، «يوق بولسا قاتتىقچىلىق، بار بولسا قېتىقچىلىق» بولىدىغانلىقىنى مانا ئەمدى بىلىپ ئۆلتۈرمىەن.

— ھامما ئاچا، بۈگۈن يەنە نەچچە كۈندىن بۇيان دەپ كېلىۋاتقانلاردىن تۆت، بەش كىشىگە ماقۇل دەپ قويغانىم، نېمىشقا ئالدىدىن دېشىمە يلا قوينى ئۆلتۈرۈۋەتتىڭىز؟

— ھوي ئۇكام، دېشىمەي دېگىنىڭىز نېمە دېگىنىڭىز؟ سىز كەلگىلى 12، 13 كۈن بولدى، كۈندە دەۋاتقىنىم ھېساب ئەمەسمۇ؟

— ئۇغۇ ھېساب، مەن قوينى ئۆلتۈرۈش-نى دەيمىنا!

— شۇنداق قىلمىسام مەن سىزنى ئۆيگە ئاپىرالمىدىغان ئوخشايمەن.

— تەچچە قېتىم باردىمغۇ؟ پولۇ، گاڭپەن، سۈتلۈك چاي بىلەن قاتلىما نايلىرىڭىزنى يېدىمغۇ؟

بارساڭلارمۇ بولىدۇ. ئەمەسە گەپ شۇنداق بولسۇن، — مېنىڭ يەنە بىرەر سەۋەب كۆرسىتىشىمدىن قورققاندىكى ھامماچام قانداق سۆزلەپ كىرگەن بولسا شۇنداق سۆزلىگىنە. چە كەينىڭمۇ قاراپ قويماي چىقىپ كەتتى. — بىزنىڭ بۇ يۇرتتا بىر ئادەت بار. يىراق جايلاردىن كەلگەن مېھماننى شۇ مېھمانغا ساھىبخان بولغان ئاساسىي ئۆي ئىگىسى شۇ كۈنلا ياكى ئەتىسى قوي ئۆلتۈرۈپ ھەممە يىراق-يېقىن ئۇرۇق-تۇغقانلىرىنى چاقىرىپ، تۇغقىنىم كەپتىكەن، ھەر قايسىڭلار بىلەن يۈز كۆرۈشسۇن دېگەنتۇق، دەيدۇ. بۇ ئەمەلىيەتتە چايچىلىقنىڭ باشلىنىشىنىڭ سەپەرۋەرلىكى. شۇنىڭ بىلەن چايچىلىق باشلىنىپ كېتىدۇ. ئەتسىدىن باشلاپ ئالدى بىلەن ئۆز جەمەتىدىكى يۈز تاپقان كاتتىلىرى چاقىرىشقا باشلايدۇ. كاتتىلار چاقىرىپ بولغۇچە ھەر كۈنى خۇددى ھېيتلىغاندەك بەش، ئالتە ھەتتا يەتتە، سەككىز ئۆيدە چاي ئىچىلىدۇ. ئۇرۇق-تۇغقان، قان، قۇلۇم-قوشنىلاردىن بىرى ئاساسلىق چاقىرغۇچى بولسا، سىز شۇ يەرگە بارغاندا، ئۇنىڭ قۇلۇم-قوشنىلىرىمۇ ئۆز مەھەللىسىگە كېلىپ قالغان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ چاقىرغانلىقى ئۈچۈن بىر ئۆيدىكى چاي ئۈچ، تۆت ئۆيگىچە كېڭىيىپ كېتىپ، ئەتە-گەنلىكى چۈشلۈكىنى، چۈشلۈكى كەچلىكىنى ئارقىغا سۈرۈپ، بەزىدە يېرىم كېچىگىچە مېھماندارچىلىق تۈگىمەي قالىدۇ. بۇنداق ئەھۋالدا، بىر ياخشى يېرى، ئاساسلىق

مېھمان ۋە ئۇنىڭ بىلەن دائىم بىللە بولىدىغانلارنىڭ قانچىلىك يېيىشنى زورلاپ كەتمەيدۇ. «كۆزى كۆرسە، ئېغىز تەگ-سە» بولدى قىلىدۇ.

مېھمان ۋە ساھىبخاننىڭ ھەر مەھەللىدە بىللە قوشۇلۇپ گۆش يېيىش پېرىدىغان ئادەملىرى چىقىپ تۇرىدۇ. ئەگەر ئۇلار بىرىنچى ئۆيدە قوشۇلۇپ، بىردەمدە داستىخاننى سۈپۈرۈپ قويسۇمۇ ئىككى، ئۈچ ئۆيدە ئۇلارمۇ پەسكويغا چۈشىدۇ-دە، ئاساسلىق مېھمانلار بىلەن «كۆزى كۆرۈپ، ئېغىز تېگىش» ئۆلتۈرۈشۈپ بېرىدۇ. كېيىنكى ئۆيلەردە يەنە يېڭى مېھمانلار قوشۇلىدۇ. ئۇلار خېلى كۈچەپ يېسىمۇ سانى ئاز بولغانلىقى ئۈچۈن، داستىخاننى سۈپۈرەلمەيدۇ. ئۆي ئىگىسىمۇ ئۇلارنىڭ يەپ كېتەلمەيدىغانلىقىنى پەملەپ، نۇرغۇن تەكەللۈپ-تىن كېيىن «يېيىشىمىدىڭلار مېھمانلار، ئاشقۇچىلىك بىر نەرسىمۇ ئەمەس ئىدى، ھەشقاللا رەھمەت» دەپ قالغان گۆشنى چىپتىگە ① يۆگەپ ئېلىپ چىقىپ كېتىدۇ. ئاندىن ئۈگرە ئاش، ياكى تونۇردىن ھېلىلا ئالغان قاتلىما ناننى شورپىغا ماسلاشتۇرۇپ ئېلىپ كىرىدۇ. بۇنىڭدىمۇ يۇقىرىقىدەك رەسمىيەت ئۆتۈلۈپ، قورسىقى توق مېھمانلارنىڭ ئالدىغا قويۇلغان ئۈگرە ئاش ياكى شورپا بىر قوشۇق ئېغىز تەگكۈزۈشتىن كېيىن ئېلىپ چىقىپ كېتىلىدۇ. لېكىن مەن ئىچمەيمەن دېگەنگە ئۇنىمايدۇ. لېكىن ئۇلار ئۆزلىرى يېمىگەن، ئىچمىگەن بىلەن

① چىپتى — نېپىز يېقىلغان بىر خىل نان. بىزنىڭ يۇرتتا ھەرقانداق ئۆيدە گۆشنى لىگەندە ئەمەس، ئۈچ ياكى بەش چىپتىنى بىر قىلىپ گۆشنى ئۇنىڭ ئۈستىگە قويۇپ ئېلىپ چىقىدۇ. مېھمانلار ئۇنىڭغا گۆشنى يۆگەپ يەيدۇ.

ئاتايدىكەن. ئىككىنچى باسقۇچ مەيلى چۈشتە ياكى كەچتە بولسۇن، خېلى ئۇزۇن داۋام قىلىدىكەن.

ھامماچام چاقىرغان كۈنى بىزنىڭ دەل ئىككى قېتىم بىر باسقۇچلۇق، ئىككى قېتىم ئىككى باسقۇچلۇق مېھمان بولىدىغان كۈنىمىز ئىدى. شۇڭا مەن ئەتىگەندىن كەچكىچە دەككە - دۈككىدە يۈردۈم. چۈنكى ئۇنىڭغا ئازراق قورساق ئېلىپ قويمىسام بولمايتتى. شۇنىڭ ئۈچۈنمىكىن ئىمكان قەدەر تاماقتىن ئۆزۈمنى تارتىپ، ھاراقنىمۇ ئاز ئىچىپ، قورسىقىمنى ئىقتىساد قىلىپمۇ قاملاشتۇرالمىدىم. بۇ ئارىلىقتا كەچلىك تاماقتىن كېيىن ھامما-چام ئۈچ قېتىم كۈيۈۈڭلىنى ئېۋەتىپ، تۆتىنچى قېتىم ئۆزى كېلىپ، بىز ئاخىرقى قېتىم مېھمان بولغان ئۆيگە سۆزلىگەنچە كىرىپ كېلىپ،

— ئەمىسە ماڭدىڭلار-ھە؟ مەن بېرىپ تۇراي، ئەمدى يەنە بىر يەرگە كىرىۋالماڭلار، — دەپ ئالدىرىتىپ سۆزلىگەن-چە چىقىپ كەتتى.

بىز ئۇنى دەپ، بۇنى دەپ يەنە 10 — 15 مىنۇتنى ئۆتكۈزۈپ، ئاندىن ھامماچامنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدۇق.

مەن ئەزەلدىن ھاراقنى كۆپ ئىچمەي-مەن، نىزىقاپ خەقنى قاقشىتىپمۇ كەتمەي-مەن. ئۆزۈمنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ بىر قانچە رومكا ئىچىپ، باشقىلارنىڭ سالاسىغىمۇ قارىماي توختىۋالمەن. ئۇ كۈنى ھامماچامنىڭ ئۆيىگە بارىدىغان بولغانلىقىم ئۈچۈن تېخىمۇ ئاز ئىچكەن ئىدىم. لېكىن يولدا كېتىۋاتقاندا يەنىلا مەستتە كىلا بوشاپ كېتىۋاتتىم. نېمە بولىدۇم؟ بۈگۈن ھاراقنى شۇنچە ئاز

يېڭىدىن قوشۇلغان مېھمانلارنىڭ ئالدىغا قويۇلغان ئۈگرە ئاشنى، ياكى چىنىنىڭ گىرۋىكىدىن ئۈستۈن كۆتۈرۈلگىچە قاتلىما چىلانغان شورپىنى ئىچىپ بولغۇچە پاراڭ بىلەن كۈتۈپ تۇرىدۇ. ئەگەر ياز، كۈز كۈنلىرى بولسا ئۇنىڭغا ئۇلاپلا، ئۆرۈك، قوغۇن، تاۋۇز، ئۈزۈم، شاپتۇل دېگەندەك مۈبلەرنى ئېلىپ كېلىپ، ئاندىن دۇئا بىلەن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشىدۇ.

يۇقىرىدا دېيىلگەن يېڭىدىن قوشۇلۇپ تۇرىدىغان مېھمانلارنىڭ بەزىلىرى ساھىبخان تەرىپىدىن ئېلىپ بېرىلسۇمۇ، كۆپلىرى پالانى ئەپەندى ياكى پالانى ئاخۇنىنى پالانى يەردىن كەپتۇ دەپ ئاڭلاپ كۆرۈشۈپ كېلەيلى دەپ تۇرساق بۈگۈن پالانىچىنىڭ ئۆيىگە كېلىدىكەن دېدى. شۇڭا كۆرۈشۈپ چىقايلى دەپ كىردۇق دەپ كىرىدۇ. بۇنداقلار تۆر ياكى پەگادىمۇ ئولتۇرۇپ كەتمەيدۇ، گۆشكە ئۈلگۈرسە، گۆشكە ئېغىز تىگىدۇ. گۆش تۈگىسە، ئاشقا ئېغىز تېگىدۇ، ئۇنىڭغىمۇ ئۈلگۈزەلمىسە، بىر توغرام چىپتى ياكى نانغا ئېغىز تېگىدۇ.

يېقىنقى يىللاردىن بۇيان كادىرلار ئارىسىدا يەنە بىر خىل مېھماندارچىلىق پەيدا بولدى. ئۇلار كادىرلار، مويسىپىنتلار ۋە ئۇرۇق-تۇغقانلارنى بىرلەشتۈرۈپ چاقىرغان مېھماندارچىلىقتا يۇقىرىدىكى رەسمىيەتلەرنى ئۆتەپ بولغاندىن كېيىن، مويسىپىنتلار، ئۇرۇق-تۇغقانلار تاراپ بولغاندا ئۆزلىرىگە لازىملىق ئادەملەرنى ئېلىپ قېلىپ، قورۇمىلار-نى قورۇپ، ھاراق-پىۋىلارنى كەلتۈرۈپ مېھماندارچىلىقنى يېڭىباشتىن داۋاملاشتۇرىدۇ-كەن، ئۇلار بۇنى ئىككىنچى باسقۇچ دەپ

— ئەمەت جۈرىن، ھەممەيلەن كېلىۋاتقانتىغۇ؟ قېنى ئۇلار، — دېدى ئۇمۇ ھەيران بولۇپ.
بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھامماچام يېرىلغىلى تۇردى:

— مەن مېھمان كۆپ كېلىدۇ، دەپ بىر قوينىڭ گۆشىنىڭ ھەممىسىنى قازانغا سالغاندىن تاشقىرى ئۆپكە-ھېسىپلىرىنىمۇ قويۇپ تەييارلاپ قويسام، ئۆيگە پاتمايدۇ دەپ ھويلىغا سىم تارتىپ شۇنچە ئورۇننى راسلىسام بۇ نېمە قىلغىنىڭلار؟ بۇ گۆشنى قىلمەن؟ مەن سەمەتكە، ئۇكامنى ئويۇڭدە ئۇزاق تۇتۇۋالماي بۇرۇنراق قويۇۋەت، باشقا مېھمانلارنى قاچۇرۇپ قويما، ئۆزۈڭ باشلاپ كەل، دەپ شۇنچە چېكىسەم تېخى ئۆزۈم يوق. ئۇنىڭ ئۆزى قېنى؟

— ھامماچا، چېچىلماي تۇرۇڭ ئۇلارمۇ كېلىپ قالار.

— ھازىر نېكەم بولدى، ئەمدى قاچان كېلىدۇ؟

— بەلكى ئۇلارمۇ كېلىپ قالار، —

ئولتۇرۇپ قوللىرىمنى يۇيۇۋېتىپ شۇنداق دېدىم مەن ھامماچامنىڭ كۆڭلىنى تىنچلاز-دۇرماقچى بولۇپ، ھامماچام جىددىيلەشكەن-دىن بۇ ئارىلىقتا ئىككى قېتىم سىرتقى دەرۋازىغا قارىغىلى چىقتى. كېيىنكى قېتىم قايتىپ كىرگەندىن كېيىن تېخىمۇ چېچىلىپ سۆزلىدى. ئاندىن كېيىن بىردىنلا ئەقىل تاپقاندەك:

— ئۇكام، مېڭىڭ، گۆش يەيدىغانغا ئادەم تېپىپ كېلىڭ! — دېدى ماڭا بۇيرۇق بېرىپ.

ئىچسەممۇ ئەجەپ بوشاپ كەتتىم، دېگەن-لەرنى ئويلىدىم. تىنماي كېكىرىپ، قورسە-قىمىنىڭ چىڭقىلىشىدىن، ھەي، مەن ھاراقىتىن ئەمەس، تاماقتىن مەست بولۇپ قالغان ئوخشايمەن جۇمۇ، دېگەنلەرنى كۆڭلۈمدىن ئۆتكۈزدۈم.

بىز مېھمان بولۇپ چىققان ئۆي بىلەن ھامماچامنىڭ ئۆيىنىڭ ئارىلىقى ئانچە يىراق ئەمەس ئىدى. مەن پاراڭ بىلەن بولۇپ كەينىمگە قارىماي، بىر قانچە ئاساسلىق ھەمراھ بولغۇچىلار بىلەن مېڭۇپىرىتىمەن. ھامماچامنىڭ ئۆيىگە بارغاندا ئاران ئالتە ئەر بىلەن تۆت ئايال قاپتۇق. ھامماچام ھەممە ئادەم تولۇق كۆپ كېلىدۇ، ئۆيگە پاتمايدۇ، دەپ ئويلاپ، ھويلىسىغا سىم تارتقۇزۇپ 100 ۋاتلىق چوڭ لامپۇچكىدىن ئىككىنى ئاستۇرۇپ، 30 — 40 كىشىلىك ئورۇن تەييارلاپ، كىگىز، كۆرپىلەرنى ئەرلەر، ئاياللار بويىچە ئايرىپ سالدۇرۇپ، ئىشىكتە بىزگە قاراپ تۇرغان ئىكەن. بىز كىرگەندىن كېيىن دەسلەپتە خۇش بولۇپ كېتىپ:

— ئاخىر سىلەرنى ئەكەلدىم-ھە ئۇكام، — دېگىنىچە ھويلىنىڭ سىرتقى ئىشىكىگە بىردەم قاراپ تۇرغاندىن كېيىن بىردىنلا ئۆگۈپ، — ئۇكام، قالغان مېھمانلار قېنى؟ — دەپلا سۆزلەپ كەتتى.

مەنمۇ يېنىمدىكىلەردىن «قالغانلار قېنى؟» دەپ سورىسام ئۇلارمۇ بىر-بىرىدىن سورۇشۇپ «قالغانلار قېنى؟» دېيىشىپ كەتتى.

ئارىمىزدىكى ناھىيىنىڭ مەسئۇللىرىدىن بىرى:

ئۈستىدە ئىككى توپ ئادەم ئىككى سىمىناپ تۈۋرۈكىدىكى چىراغ ئاستىدا ھە-ھە دېيىشكىنچە قىزىق قارت ئويناۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ئىدىم. مەن چىقسام ئۇلار تازا قىزىپ ئويناۋېتىپتۇ. بىردەم قاراپ تۇرغاچ ساناپ باقسام ئىككى جايدا 12، 13دەك ئادەم بار ئىكەن. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىر توپقا ئېگىشىپ بىردەم قاراپ تۇرغاندىن كېيىن، ئويناپ تۇرغان قولى ئاياغلىشىپ، بىرى قارتنى شىلماقچى بولۇپ تۇرۇشىغا ئۈلگۈرتۈپ:

— ئاغىنىلەر، خاپا بولمىساڭلار ئازراق بىر ئىش بار ئىدى. شۇنى قىلىشىپ بەرگەن بولساڭلار، — دېدىم.

ئۇلار بىردەكلا بېشىنى كۆتۈرۈشۈپ: — ھوي، سىلىمدىلە؟ ئىش بولسا قىلىشىپ بەرمەمدىغان، ئەتە قىلىشىپ بەرسەك بولمامدۇ؟ بۈگۈن كەچ بولۇپ كەتتى، — دېيىشتى.

— ياق، ئەتىگە قالسا بولمايدۇ. پەقەت يېرىم سائەتتىلا تۈگەيدۇ، — دېدىم.

ئۇلار ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى. لېكىن ئىككىنچى توپتىكىلەرگە بېرىپ بۇ گەپنى تەكرارلىسام ئۇلار دەسلەپتە ئاڭلىماس بولۇپ ئولتۇرۇۋالدى، كېيىن يەنە تەكرار-لىغاندىن كېيىن بىر قانچىسى دەرھال ئورنىدىن تۇردى. لېكىن مېنى تونۇمايدىغان بالىلاردىن بىر نەچچىسى:

— بىزنىڭ ئۆيىمىز يىراقراق، بەك كەچ قالساق بولمايدۇ، ئەگەر ئىشلىرى بولسا ئەتە قىلىشىپ بېرەيلى! — دېگىنىچە بېشىنى ئىچىگە تىقىپ، يېنىدا تۇرغۇزۇپ قويۇلغان ۋېلسپىتىلىرىگە

— ھامماچا، بۇنداق كەچ بولغاندا نەدىن ئادەم تاپمەن، بولۇشىچە يەيلى. قالغىنىنى ئەتە سوغۇق گۆش پېتى يېمە-دۇق، — دېدىم ئۇنىڭغا يالۋۇرغاندەك ئۆزۈمنى ئامالسىز كۆرسىتىپ.

— سىلە ئەتىگەندىن كەچكىچە يەپ، تېخى ئىككىنچى باسقۇچلۇق ئولتۇرۇش-مۇ قىلىپ قورسىقىڭلارنى تويغۇزۇۋالغان تۇرساڭلار، قانچىلىك يېيەلەيتىڭلار؟ بىرمۇ يېڭى مېھمان بولمىسا، تۇرۇڭ، نەدىن تاپسىڭىز تېپىڭ، گۆش بىلەن ئۆپكە-ھېسىپنى بۈگۈن تۈگەتمىسىڭىز، ھازىرلا ئاچامغا ئۈستىڭىزدىن ئەرز قىلىمەن، — دېدى ئۇ قوللىرىنى شىلتىپ، قولۇمدىن تارتىپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ كىچىككىنىمۇ بوشايدىغان ئەلپازى يوق ئىدى.

مەن بېشىمنى قاشلاپ: «بولدۇ، تېپىپ كېلەي» دەپ ئامالسىز سىرتقا ماڭدىم، شۇنداق قىلسام بولدى قىلامدىكىن دېسەم، نەدىكىنى، بوشايدىغاندەك ئە-مەس. مەن ئورنىمدىن تۇرۇشۇمغا ماڭا ھەمراھ بولغان ناھىيە مەسئۇلى:

— مەن تېپىپ كىرەي، — دەپ ئورنىدىن دەس تۇرۇۋىدى ھامماچام:

— ياق، ئۆزى تېپىپ كىرىدۇ، يەمىچە سىزمۇ قاچاي دەمسىز؟ سىزنىڭمۇ قورسىقىڭىز توق بولغاندىن كېيىن شۇ باھانە بىلەن قېچىپ كېتىپ ئۇخلىۋالغۇڭلار كېلىۋاتىدۇ-ھە، — دەپلا ئۇنى كۈچ بىلەن بېسىپ ئولتۇرغۇزۇپ قويدى. شۇ ئارىلىقتا كۆڭلۈمگە بىر پىلان كەلدى-دە، بولدى. مەن تېپىپ كىرەي، دەپ چىقىپ كەتتىم.

بىز ھامماچامنىڭ ئۆيىگە ماڭغاندا يول

مىنگىنچە كېتىپ قالدى.

ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىزنىڭ مەھەللىلىك بىرى ئۇلار ئۈچۈن خىجىل بولغاندەك:

— قاراپ باقسىلا، ئەگەر ئادەم يېتىشمەسە، ئاۋۇ يەردە يەنە قارت ئوينا-
ۋاتقانلار بار، شۇلارنى چاقىرىپ كېلەيمۇ
يا؟ — دېدى جاۋاب كۈتۈپ.

مەن ساناپ باقسام ئۈندەك ئادەم
بويۇم. كۆڭلۈمدە بۇ يېڭى مېھمانلار ھامماچام-
نىڭ گۆش يېيىش ۋەزىپىسىنى تاماملايدىغۇ
دېگەننى پەرەز قىلىپ:

— بولدى، سىلەر يېتىشىمۇ قالارسىلەر،
ئەمسە ماڭا ئەگىشىپ مېڭىڭلار، —
دېدىم-دە، ئۇدۇل ھامماچامنىڭ ئۆيىگە
باشلاپ كىردىم.

ھامماچام ياكى خۇش بولۇشنى ياكى
خاپا بولۇشنى بىلمەي بىردەم داڭقىتىپ
تۇرۇپ كېتىپ، چىرايىنىمۇ ئاچماي:

— ئولتۇرۇڭلار، ئۆكلىرىم، ئولتۇرۇڭلار، —
دەپ ئۇلارنى ئولتۇرغۇزدى.

ھېلىقى بىزنىڭ مەھەللىلىك تۇرسۇن:
— ئىش بار دېگەن ئىدىلىغۇ؟ ئىشنى
قىلىۋېتىپ ئاندىن ئولتۇرمايلىمۇ؟ — دەپ
ماڭا قارىدى.

— ئىش دېگەن مۇشۇ. ھېكىم ئاخۇن،
مېھمانلارنىڭ قولىغا سۇ بەر، — دېدىم
مەن ھامماچامنىڭ كۈيۈغلىنى بۇيرۇپ.

مەن باشلاپ كىرگەن «مېھمان» دىن
بىرى ئاستا قوپۇپ قاچماقچى بولۇۋاتاتتى.
— ئولتۇرۇڭ، گۆش يەپ بولۇپ ئاندىن
ئىشلەيمىز، — دەپ ئۇنى ئولتۇرغۇزۇپ
قويدۇم.

شۇ ئارىلىقتا ھامماچام گەپ-سۆز

قىلماي سان-سېنى بويىچە ئايرىپ پىشۇرۇل-
غان بىر قوينىڭ گۆشىنى، كەينىدىن
ئۆپكە-ھېسىپلىرىنى چىپتىلەرگە بۆلۈپ،
ئەرلەرگە تۆت يەرگە، ئاياللارغا ئىككى
يەرگە قويدى.

— قېنى مېھمانلار، گۆش، ھېسىپلارغا
باقايلى. بولۇپمۇ يېڭى كەلگەن مېھمانلار
تارتىنماي كۆپرەك ئېلىڭلار، — دەپ سۈيلەپ
تۇردۇم. ئۆزۈممۇ ئارىلاپ-ئارىلاپ قول
تەگكۈزۈپ قويدۇم.

سېمىزلىكىمدىن بەدەشقان قۇرۇپ ياكى
تىزلىنىپ ئولتۇرالمى قىمىرلاپ تۇرۇشۇمغا
ھامماچام ئىچكەركى ئۆيدىن چىقىپ ماڭا،
مايەرگە كېلىڭ، دەپ ئىشارەت قىلدى.
مەن گەپ ئاڭلايدىغان بولدۇم-دە،
دېگەن ئەندىشە بىلەن ئىچكەركى ئۆيگە
كىرىشىمگە، چىرايىنى يۈرۈشۈرۈپ بوش ئاۋاز
بىلەن:

— بۇ نېمە قىلغىنىڭىز؟ مېھمان چاقىرىپ
كىرىڭ دېسەم ساپلا كوچىدىكى قىمارۋازلارنى
چاقىرىپ كىرىپسىزغۇ؟ توۋا خۇدايىم ما
بالىنىڭ قىلىقىنى... — دەپ قايناپ كەتتى.
— ئۇلار قىمارۋاز ئەمەس، قارت
ئويناۋاتقانلار ئىكەن.

شۇ دەم يۈزۈمگە سەل كۈلكە يۈگۈرگىنى-
نى ھامماچام كۆرۈپ قالدى بولغاي:

— يەنە كۈلۈۋاتسىزغۇ؟ قەستەنگە
شۇنداق قىلدىڭىز ھە ئۇكام، سىلەر كادىر
خەقىنىڭغۇ ئوڭى كۆپ ئەمەس. شۇنچە
يوغان يەردىن كېلىپ قىلىپ يۈرگەن
ئىشكىزنى قارىمامدىغان... ئەمدى گەپ
قىلغاننىڭ پايدىسى يوق. بولىدىغىنى بولۇپ
بولدى، مەن سىزنى ناھىيدىكى مەسئۇللار-

بولمىسا ئەرته مەن دەي.
 — مېنىڭ نېمە گېپىم بولىدۇ. شۇ سىزنىڭ
 يۈزىڭىزنى دەپ قىلغان گەپ بۇ، — دېدى
 ئۇ ئەمدى بولدى قىلىدىغان قىياپەت بىلەن.
 بىز ئەمدى مېھمانلارنىڭ ئالدىغا چىقساق
 بىر نەچچە پارچە چىپتىدىن باشقا گۆشمۇ، -
 ئۆپكە - ھېسىپمۇ تۈگەپ، ئەرلەر ئالدىدىكى
 داستىخان قۇرۇپ قاپتۇ. ئاياللار ئالدىدىكى
 داستىخاندا ئۆپكە - ھېسىپ تۈگەپ، خېلى
 گۆش قالغان ئىكەن. ئۇلار ئۇ گۆشنىمۇ
 بىردىن - ئىككىدىن چىپتىگە يۈگەپ زەللە
 قىلىشىۋېدى، ئۇمۇ تۈگىدى. ۋاقتىمۇ خېلى
 كەچ بولۇپ قالغان ئىدى. ھامماچام ئانچە
 چىرايىنى ئاچمايراق:

— ئىنىم كەپتىكەن، تۇغقانلار بىلەن
 يۈز كۆرۈشسۇن، دېگەنتۇق. داستىخاننىمىز
 سەل غورىگىل بولۇپ قالدى. ئىنىمىزنىڭ
 بۇنچە كۆپ «ئاغىنلىرى» نىڭ بارلىقىنى
 بىلمەي بىر قويللا ئۆلتۈرۈپتۇق، بۇنى بىلگەن
 بولساق قويدىن ئىككىنى ئۆلتۈرەركە نىمىز.
 شۇنداق بولسا رەنجەي يېنىشالا، —
 دېدى - دە، ماڭا قاراپ، قانداق؟ سىزنىمۇ
 گەپتە چىقۇۋالدىمۇ، دېگەندەك چىرايىغا بىر
 ئاز كۈلكە يۈگۈرتتى. ھەممەيەن دۇئا
 قىلىپ، رەھمەت ئېيتىشىپ، ئورۇنلىرىدىن
 تۇرۇشتى. بىز كوچىغا چىقىپ تازا كۈلۈشتۇق.
 ئەتسى بۇ ئىش پۈتۈن ناھىيىگە پۇر كېتىپتۇ.

نى، ئاغىنىڭىزنى چاقىرامدىكىن دەپ شۇنچە
 قىلسام تېپىپ كىرگەن ئادەملىرىڭىزنى
 قارىمامدىغان! — دېدى ماڭا كايىش
 ئارىلاش كۈلۈپ.

— ھەي ھامماچا، ئۆزىڭىز كىمنى
 چاقىرسىڭىز مەيلى، گۆش يەيدىغان ئادەم
 تېپىپ كىرىڭ دېمىدىڭىزمۇ؟

— مەن شۇنداق دېدىمما؟

— ھە شۇنداق دېدىڭىز!

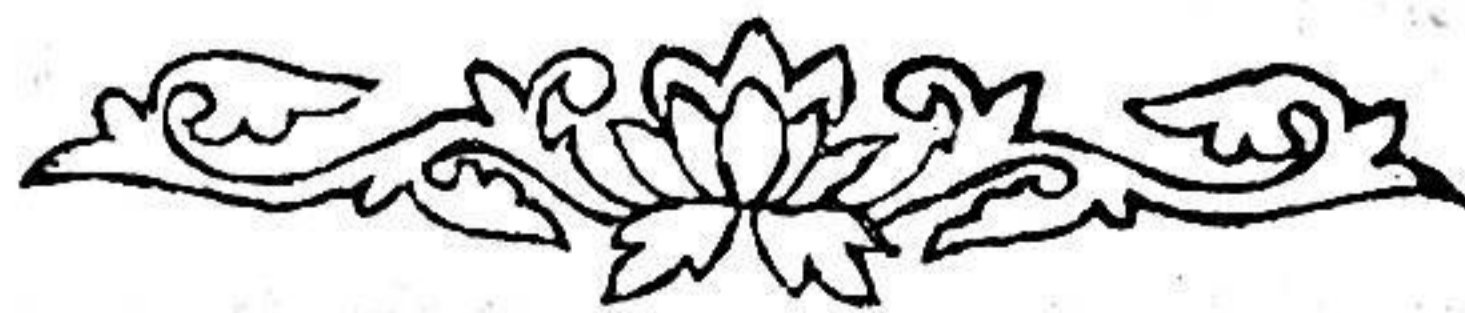
— ئۇكام ھېلىقى ماۋجۇشى ئاتىمىز ئادەم
 كۆپ ئوقۇغانچە دۆتلىشىپ كېتىدۇ دېگەنمۇ؟
 مەن بىردىن شۇنداق ئاڭلىغان ئىدىم.
 — شۇنداق دېگەن.

— راستكەن جۇمۇ. سىزمۇ ئوقۇغانچە
 دۆتلىشىپ كېتىپسىز. ئادەم تېپىپ كىرىڭ
 دېسەم قىمارۋازلارنى تېپىپ كېرەمتىڭىز؟
 — قىمارۋازلار گۆش يېمەمدۇ؟

— بولدى، چاقچىقىڭىزنى قويۇڭا.
 ئەتگەندىن بېرى بىرگە يۈرگەنلەر قېنى؟
 — ئۇلار قورسىقى توق بولغاندىن
 كېيىن ئۆيلىرىگە كېتىپ قاپتۇ. ھېرىپ قالغان
 ئوخشايدۇ، مەنمۇ ئوقماي قاپتىمەن.

— بىز ئىشلەپ ھارمىساق ئۇلار
 يېگەنگەمۇ ھېرىپ قالاتمۇ؟ توۋا خۇدايىم
 ما زامانىڭ ئادەملىرىنى.

— ناھىيىدىكىلەرنى چاقىرىپ تائامدىن
 كېيىن دەيدىغان بىرەر گېپىڭىز بارمىتى؟

ئا. ئابدۇقادىر

بۆرە ئىت

(ھېكايە)

ئىكەنغۇ ئۇ، كا شاڭجاڭنىڭ بىر ئاغىنىسى
تاغدىن ئالغاچ كەپتىكەن. ئۆزىمۇ بۆرىگىلا
ئوخشاپ تۇرمامدۇ؟ — كۆۋرۈك بېشىدىكى
قارا سۆگەت سايىسىدە موخۇر كا سېتىپ
ئولتۇرغان تەمبەل بىر ئادەم ئۇلارنىڭ
سۆزىگە قوشۇمچە قىلدى.

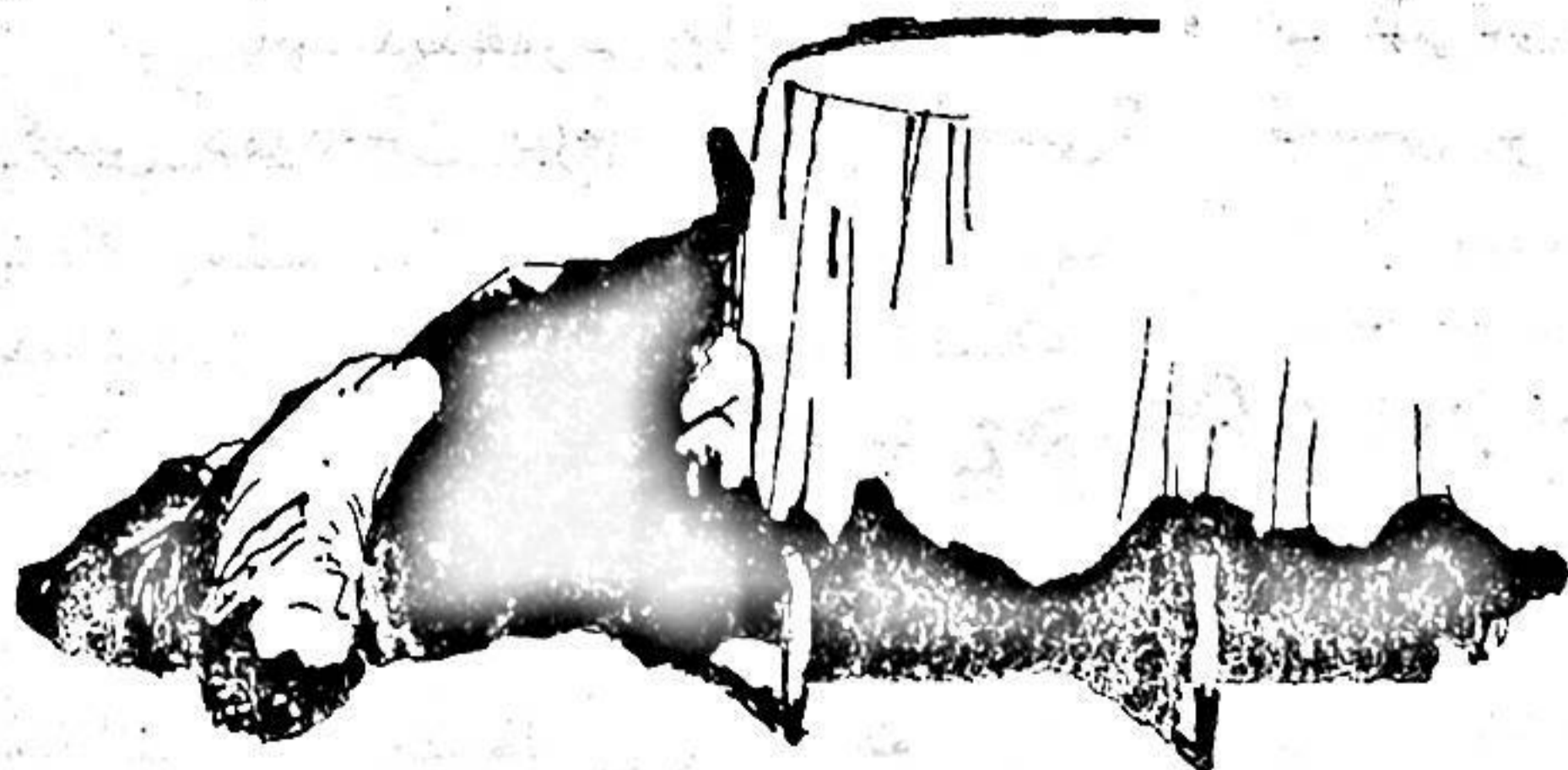
تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى تەستە
پۈتتۈرگەن كامىل يېزىلىق مائارىپ گۈرۈپ-
پىسىنىڭ ھۈرمەتكە سازاۋەر باشلىقى بولغان
دادىسىنىڭ «ۋايىغا يەتكۈچە ئوقۇتۇش»
خىيالىنى يوققا چىقىرىپ، ئالىي مەكتەپكە
ئۆتەلمىدى. ئىككىنچى يىلى ئۇ شەرەپ

كامىل بازار ئىچىگە كىرىپ كەلگەندە
موتسىكلتنىڭ سۈرئىتىنى ئاستىلىتىپ، يول
ياقسىدىكىلەرگە مەغرۇرلانغان نەزەردە
قاراپ قويدى. بازارنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدىن
كېسىپ ئۆتىدىغان چوڭ ئۆستەڭنىڭ تۆمۈر
رېشاتكىسىغا قونۇپ ئولتۇرغانلار يېپىڭى
موتسىكلتتا كېرىلىپ ئولتۇرغان مۇئاۋىن پىزا
باشلىقى بىلەن ئۇنىڭ يېنىدىكى بۆرە ئىتىغا
ھەۋەس بىلەن قارىشىپ قالدى.

— ئەجەب قاملاشقان ئىت ئىكەن-ھە؟—
دېدى تۆمۈر رېشاتكا ئۈستىدە مۈكچىيىپ ئولتۇرۇپ
پىنەك چىكىۋاتقان ۋىجىك بىر ئادەم پىيالىدەك
يوغان ئېچىلغان كۆزلىرىنى
ئىتتىن ئۈزەلمەي.

— ئىت ئەمەس بۆرە
جۈمۈ، بۆرە، — دەپ نارا-
زىلىق بىلەن ئۇنىڭغا قارد-
دى تور دوپپا كىيگەن
ياش بىر بالا.

— بۆرىنىڭ كۈچۈكى

ھازىر پىشىدۇ، ئۇسسۇغانلا-ھە؟ توڭلاتقۇغا
پىۋا سېلىپ قويغانتىم، سوۋۇغانمىكىن؟
— پىۋا تۈگىگە نىدىغۇ؟ — سوئال
نەزەرى بىلەن ئايالغا قارىدى كامىل.
— مەي چاڭجاڭ بىر يەشك پىۋا
ئە كىرىپتىكەن ھېلى، — دىلبەرنىڭ يۈزى
قىزىپ كەتتى.

— بۇ ئاداشزە، بىردەم ساقلاپ تۇر-
ماي، قېنى ئۆزى؟ — كامىل بارماقلىرى
بىلەن ئۆسكىلەڭ قارا چاچلىرىنى تاراۋىتىپ
ئىچكىرىكى ئۆيگە ماڭدى.

— سىلنى ئازراق ساقلاپ باقتى، —
شۇنداق دەۋىتىپ دىلبەرنىڭ يۈرىكى بىردىنلا
ئېغىپ، توقاچتەك قىزىل لەۋلىرى تاتىرىپ
كەتتى. ئۇ قولىدىكى لەغمەن پىلتىسىنى
ئاستا خىتغا كۈچەپ ئۈرۈۋىتىپ ئاۋازىنى ئەتەي
كۆتۈرۈپ ئېيتتى، — كەچقۇرۇن بىر دەم پاراڭ-
لىشىپ ئولتۇرۇشامىز دەپ چىقىپ كەتتى...

دىلبەرنىڭ سۆزىنى تاشقىرىقى ھويلىدە-
كى تاراق-تۇرۇق ۋە بۆرە ئىتنىڭ خىرقىراپ
خىرىس قىلغان ئاۋازى ئۈزۈپ قويدى.

كامىل ئىشككە چىقتى. ئۈستىگە ساقچى
فورمىسى كىيگەن ياش يىگىت — يېزىلىق
پەيچۈسونىڭ سىياسىي يېتەكچىسى ئابلىز
بۆرە ئىتنىڭ يېشىل كۆزلىرىگە قورقۇمىراپ
قاراپ تۇراتتى.

— بۆرە، ماڭ كىرىپ كەت، —
كامىلنىڭ زەردىلىك بۇيرۇقى بىلەن بۆرە
ئىت بېشىنى سېلىپ ئىچكىرىگە كىرىپ
كەتتى، — ھە نېمە گەپ؟

— كا شياڭجاڭ، ھېلىقى كېرىم
ھاجىنىڭ ئوتتۇز قوينى ئوغرىلىغان ئوغرىلار
تۇتۇلۇپتىكەن، ھە راست، قوي ئىگىسى

بىلەن ھەربىي سەپكە قوبۇل قىلىندى.
ئۈچ يىللىق ھەربىي مەجبۇرىيەتنى تولۇق
ئادا قىلىپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن
دەسلەپ يېزىنىڭ قوغداش كادىرى بولدى.
تۆت يىلدىن كېيىن ئۇ 30 نەچچە مىڭ
نوپۇسلۇق بۇ چوڭ يېزىنىڭ قوغداش خىزمە-
تىگە مەسئۇل رەھبىرى بولۇپ قالدى.

كىچىكىدىن تارتىپ ئىتقا ئامراق كامىل
ئىلگىرى ھەربىي سەپتە بىللە تۇرغان
دوستلىرىغا ئېيتىپ تاغدىن بىر كۈچۈك
ئەكەلدۈرگە نىدى. دىڭگىيىپ تۇرىدىغان
بىر جۈپ قۇلىقى، ياپپىشىل نۇرلۇق كۆزلىرى،
پارقىراق، سارغۇچ بوز رەڭگى بىلەن
ئادەتتىكى كۈچۈكلەردىن ئالاھىدە پەرقلىنىپ
تۇرىدىغان بۇ جانىۋارغا ئۇ «بۆرە ئىت»
دەپ ئىسىم قويدى ۋە ئىخلاس بىلەن بېقىپ
چوڭ قىلدى.

بۇ يىل تومۇز بالدۇرلا كېلىپ، ئادەتتىمۇ
ھاۋاسى قۇرغاق بۇ يېزىدىكى ھەممە
جانلىقلار ئىسسىققا چىدىماي كەتتى. ئۇرۇق-
ئەۋلادىدىن تاغدا ياشاپ كەلگەن بۆرە
ئىت بۇ ھاۋادىن بىزار بولغاندەك دائىملا
غىڭشىپ يۈرىدىغان بولۇپ قالدى. ئىتنىڭ
بۇ تىنچسىزلىنىشىدىن ئەنسىرەپ قالغان كامىل
بۈگۈن ئۇنى مۆتىكىلىتنىڭ ئارقىسىدا ئولتۇرغۇ-
زۇپ سەگىتىپ قايتىشى ئىدى. بۇ چاغدا
ئۇنىڭ ئايالى دىلبەر ئۆيدە كەچلىك تاماققا
تۇتۇنغانىدى.

— كەللىمۇ، — دېدى دىلبەر يولدىشىغا
ناز بىلەن قىيا بېقىپ، — ئىشتىن چۈشەي
دەپ تۇرسام ئىككى خوتۇن بالىلىرىنى
كۆتۈرۈپ كىرىپ قېلىشتى. شۇلارنىڭ ئوكۇلىنى
ئۈرۈۋىتىپ كەلگۈچە كېچىكىپ قالدىم. تاماق

بولۇشىغىمۇ پايدىسىز، شۇنداق قىلساق مەي شۇجىمۇ رازى بولىدۇ، مەخدۇم قارىيىھاجىمنىڭ ئۆيىدىكى بىر نەچچە قېتىملىق كاتتىلار بىلەن بولغان ئۇچرىشىشتىن خەۋىرىم بولمىسا كاشكى... كامىل شۇلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈۋېتىپ تاشقىرىقى ئۆيىنىڭ بوسۇغىسىدا ئالدى ئىككى پۇتغا تايىنىپ يېرىم ئۆرە تۇرغان بۆرە ئىتنىڭ ئۈستىدىن ئاتلاپ ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

... ئولتۇرۇش باشلاندى. كامىلنىڭ ئايالى دىلبەر ئۇلارغا زاكۇسكىلارنى تەييارلاپ بېرىپ، مېھمانخانىنىڭ ئىچكىرىسىدىكى ياتاق ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

— مۇنداق ئىچسە بەك پەيزى بولىدۇ جۇمۇ، — دېدى ياپما قاپاق، ئاق سېرىق مەمەت چاڭجاڭ چىنىگە قۇيۇلغان پۇتقا ئىككى دانە تۇخۇمنى چىقىپ تۆكۈپ تۇرۇپ، — ئۆتكەندە-ھە، كا شياڭجاڭ مانا مۇشۇنداق تۇخۇم چىقىپ ھەر بىرىمىز ئون شېشە پۇتا ئىچىمۇ ھېچنېمە بولماپتۇق.

— نېمە كا شياڭجاڭ، كا شياڭجاڭ؟ — دېدى كامىل قولىنى سىلكىپ، — سەن بىلەن بىز دېگەن 10—15 يىللىق قەدىناس ئاغىنىلەر-دىن تۇرساق، «كامىل» دەۋەرسەڭ بولمام-دۇ-ھە؟ شۇنداقمۇ غو سوجاڭ، مەنمۇ سېنى «مەي چاڭجاڭ» دەيمۇيا؟

— ماقۇل، ماقۇل، ئادەمنى تولا خىجىل قىلمىغىنا ئاداش، سېنىڭ ماڭا ئوخشاش بىر تايىنى يوق زاۋۇتنىڭ باشلىقىنى دوست بىلىپ كەلگىنىڭمۇ يېتىپ ئاشىدۇ جۇمۇ، خوشتۇر قېنى.

— خوش غو سوجاڭ.

— سىڭسۇن كا شياڭجاڭ.

ئۇلارنى يامانىار بازىرىدا قوي سېتىۋاتقان يېرىدىن تۇتۇۋېلىپ ئەكىتىكەن. پەيچۇسوغا سولاپ قويۇپ تۇردۇق. ناھىيىگە ئاپىرىپ بېرەمدۇكىن، سوجاڭ سوراپ كەل دېگەن... — ھە، ھە، تۇتۇلدىما، ئاناڭنى... — كامىل ئاچچىقى بىلەن تىللىدى، — نەلىك نېمەركەن؟

— ئاۋاتتېرىقلىق ئۈچ ئاكا-ئۇكا ئىكەن. مەخدۇم قارىيىھاجىمنىڭ تاغىسىنىڭ نەۋرىلىرى، دەمدۇ؟

— نېمە؟ — كامىل چۆچۈپ كەتتى-دە، بىردىنلا يۈرىكى تىترەپ، دېمى تۇتۇلدى، — مۇنداق بولسۇن، — دېدى ئۇ بىر ئازدىن كېيىن ھوشىنى يىغىپ، — غوپۇر سوجاڭنى ئېلىپ بىزنىڭكىگە كەلگىن، ئولتۇرۇپ مەسلە-ھە تىلشەيلى. ئاۋۇ... ئۈچەيلەن ھازىرچە سولاقلق تۇرۇپ تۇرسۇن. تېزىرەك بولغىن-ھە، بولمىسا مېنىڭ ھارۋامنى مىنىپلا بارە، — كامىل يانچۇقىدىن موتسىكىلنىڭ ئاچقۇچىنى ئېلىپ ئابلىزغا بەردى-دە، يەنە جېكىلەپ ئېيتتى، — ئىتتىكرەك كېلىڭلار جۇمۇ!

مەخدۇم قارىيىھاجىم، — ئويلايتتى ئۇ — ئۇنى غوپۇر سوجاڭمۇ بىلمەي قالامدۇ؟ ئۇ، دېگەن پۈتۈن ناھىيىگىلا ئەمەس، ھەتتا ۋىلايەتكىمۇ مەشھۇر بولغان كاتتا باي، ئارىلاپ-ئارىلاپ ئۇنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا پەيدا بولۇپ قالدىغان ھېلىقى ئىمپورت قىلىنغان كىچىك ماشىنىنى مۇشۇ ۋىلايەت تەۋەسىدىكى ئىككى كۆزى ساق ئادەمنىڭ قايسىبىرى تونۇمايدۇ؟ يىتكەن مال تېپىلغاندىن كېيىن بولدى ئەمەسمۇ؟ ناھىيىگە مەلۇم قىلىشنىڭ نېمە ھاجىتى... بۇ ئىش يېزىمىزنىڭ بۇ يىل «سىياسىي قانۇن خىزمىتىدىكى ئىلغار يېزا»

بۇ جانئۆار، بىر نەچچە كۈندىن كېيىن قايتىپ كەلسەكمۇ شۇ جايدا شۇ پېتى تۇرغان، ئۆيگە بىرەر يات چۈشۈنمۇ يولاتمايدۇ جۈمۈ بۇ ئىت.

مەمەت چاڭجاڭ بىردەم خۇشامەتكۈيلۈك بىلەن كامىلغا قارىسا، بىردەم رازىمەنلىك بىلەن بۆرە ئىتقا قاراپ ئىچ-ئىچىدىن كۈلۈمسىرەيتتى. بۆرە ئىت مەمەتنىڭ كۆزلىرىدىكى مەسخىرە ئىپادىسىنى ئېنىق سەزگەن بولسىمۇ، خوجايىنىڭ بارا-بارا نۇرىنى يوقىتىۋاتقان ئىپادىسىز كۆزلىرىگە قاراپ زۇۋان سۈرمەي تۇرىۋەردى.

— كاشياڭجاڭ، بۇ ئىتقا ئادەتتىكى نەرسىلەرنى يېگۈزمەسلا-ھە؟

— مەن نېمە يېسەم، ئۇمۇ شۇنى يەيدۇ، مەن بولمىسام خوتۇنمۇ شۇنداق قىلىدۇ، بىزنىڭ ئاغزىمىز تەگمىگەن نەرسىنى ئۇمۇ يېمەيدۇ.

كامىل سۆزىنى ئىسپاتلىماقچى بولغاندەك ئالدىدىكى تەخسىدىن بىر پارچە گۆشنى ئېلىپ ئىتنىڭ ئالدىغا تاشلىدى، بىراق ئىت بۇنى كۆرمىگەندەكلا جىم تۇرىۋەردى. كامىل ئالدىدىكى تەخسىدىن يەنە بىر پارچە گۆشنى ئېلىپ، ئۆزى بىر چىشلەم يېگەندىن كېيىن ئىتقا قاراپ ئاتقانىدى، ئۇ ئېتىلغان پېتى گۆشنى كاپىدە چىشلەپ تۈتۈپ ئىككى يالماپلا يۈتۈۋەتتى.

— ۋاھ، ئەجەب چاققانكەن-ھە؟! — دېيىشتى ئۈچ مېھمان بىر ئېغىزدىن ئۇنى ماختىشىپ.

— خوشتۇر، قېنى غوسوجاڭ ئۆزلىرىد-گە... — دەپ خام تۇخۇم ئىلەشتۈرۈلگەن بىر چىنە پېۋىنى غوپۇر سوجاڭغا ئىككى

—

— ھەي ئابلىز، سەنزە قىز بالىچىلىكمۇ بولالمايدىكەن سەن جۈمۈ، — دېدى ساقىيلىق قىلىۋاتقان مەمەت چاڭجاڭ ئابلىزغا قاراپ، — ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ھېلىقى خانىمچاقلىرى بارغۇ، پىۋا تۇرماق ئاقنىمۇ قارا چاي ئىچكەندەك ئىچىۋېتىدىكەن دەيمەن-ھە، كامىل، ھېلىقى كۈنى...

كامىل خەۋپسىزىگەندەك ئىتنىڭ بۇرۇلۇپ مەمەتكە ئالايىدى. مەمەت شۇئان ئارتۇق سۆزلەپ قويغىنىنى سېزىپ، گېپىنىڭ ئاخىرىنى يۈتۈۋەتتى.

ھېلىدىن-ھېلى ئىگىسىدىن كۆزىنى ئۈزمەي تاپسىدا يېرىم ئۆرە ھالەتتە تۇرغان بۆرە ئىت يايپىشىل كۆزلىرىنى ئىگىسىدىن مەمەتكە ئاغدۇرۇپ نېمىنىدۇر سەزگەندەك تىكلەندى. بىراق، كۆزلىرى كامىلنىڭ ھېچبىر ئىپادىسىز كۆزلىرى بىلەن قايتا ئۇچراشقاندىن كېيىن بوششىپ لاس-دە زوڭزايىدى.

— كاشياڭجاڭ، بۇ بۆرە ئىتتە، بەك نوچى چوڭ بوپتۇ جۈمۈ، ساپ بۆرە نەسل-دىن ئوخشىمامدۇ؟ — سورىدى كۆتەكتەك مەزمۇت، بەستلىك ئۈستىخىنىغا ساقچى فورمىسى تار كېلىپ قالغان غوپۇر سوجاڭ.

— بىر ئاغىنەم «بۆرە كۈچۈكى» دەپ تاغدىن ئالغاچ كەپتىكەن، ئىت بېقىپ يۈرگەندىن كۆرە بېقىپ قويايتىم-دېسە، بىر يەرگە كېتىپ قالسام ئۆي-ۋاقتى قوغداپ تۇرۇۋاتىدۇ. بۇ بولمىسا خوتۇن بىلەن شۇنچە ئۆيىنى ئوڭچە تاشلاپ ماڭغىلى بولامدۇ؟

— راست، كامىل بىلەن بىر يەرگە مېڭىپ قالساق، ئۆيىنىڭ بوسۇغىسىدا قالغان

1- سائى كىتاب تور بېكەتى
www.uighurkitap.com

— غو سوجاڭ، كاشياڭ... جاڭ، ياق- ياق، كاشياڭجاڭ ئەمەس، مېنىڭ كا...مىل ئاغىنەم مەست بولغان ئوخشايدۇ، — دېدى بىر كەمدە مەمەت قوللىرىنى ھەرەڭ-سەرەڭ سوزۇپ-يى-غىپ، — مەست بولمىسا ئۇخلامدۇ-ھە؟ مەست بولغان ئوخشايدۇ. بىزمۇ، ھە... كېتەيلى، ئۇنىڭ ئۈچۈن مەن سە...لەرنى ئۈزۈپ قويماي.

— ھەي ئۇكا، قۇيە پىۋاڭنى، ئىچىمىز تېخى، ئىچىمىز-ھە، ئابلىز؟

— سوجاڭ، بەك كەچ بولۇپ كەتتى. سىلمۇ ئۆيگە كەتمەي بىزنىڭ ياتاققا قونۇپ قالسىلا، قايتايلى، — دېدى ئابلىز غوپۇرغا يېقىنراق سۈرۈلۈپ.

— قۇيە ئابلىز، كېتىمىز، بېرىپ سېنىڭ ياتقىڭدا ئىچمەن تېخى، — غوپۇر سوجاڭ دەلدۈگۈنۈپ ئورنىدىن تۇردى.

— ماقۇل سوجاڭ، كېتىلى-كېتىلى، ياتاققا بېرىپ ئاندىن... مەمەت ئىككىلەننى ئۈزۈپ قويۇپ كىرگەندە، مېھمانخاننىڭ بوسۇغىسىدا تىككىدە ئولتۇرغان بۆرە ئىت يېشىل نۇرلۇق بىر جۈپ كۆزىنى ئاۋۋال ئۇنىڭغا تىكىپ، ئاندىن ئىتتىكى ئىگىسىگە قارىدى. كامىل شۇ تۇرقى غەرق مەست ھالدا ئۇخلاپ ياتاتتى. مەمەت ئىتنىڭ ئالدىدىن سەل ئەيمىنىپەرەك ئۆتۈپ كامىلنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە ئۇنى دەسلەپتە ئاۋايلاپراق، كېيىن قاتتىق-قاتتىق تۈرتۈپ بېقىپ، ئۇنىڭ راستتىنلا «ئەرشكە چىقىپ كەتكەن» لىكىگە جەزم قىلدى-دە، يېنىك بىرنى تىنىپ ئىچكىرىكى ياتاق ئۆيگە قاراپ ماڭدى.

قوللاپ ئۇزاتتى مەمەت.

— ئابلىز بىرەرنى بولسىمۇ ئىچىپ قويمامسىز ئۇكام؟ — دېدى غوپۇر سوجاڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئابلىزغا قاراپ، — قىز بالىلار چېغىدا ئىچىپ يۈرمىشقۇ؟ قويۇڭا شۇنداق... — زەھمەت سوجاڭ، پەقەت ئىچىپ باقماپتىكەنمەن. ئەمدى... — ئابلىز دۇدۇقلاپ نېمە دېيىشنى بىلەلمەي قالدى. تۇرقىدىن قاتتىق خىجىلچىلىق چىقىپ تۇراتتى. — بولدىلا غو سوجاڭ، ئۆزىمىز ئىچە-ۋېرەيلىمىز، — دېدى كامىل ئابلىزنىڭ ئەپتىگە مەنسىتمەستىن نەزەر تاشلاپ قويۇپ، — زورلىمىسىلا بۇنداق... — خوش قېنى كا شياڭجاڭ، ئىشلىرىمىز ئوڭۇشلۇق بولغانلىقى ئۈچۈن! — خوش غو سوجاڭ، خىزمەتتىكى نەتىجىمىز ئۈچۈن! — خوشتۇر قېنى!!

بۇلۇڭدا توختاۋسىز ئايلىنىۋاتقان «خانتەڭرى» ماركىلىق شامالدىرغۇچىنىڭ قۇۋۋىتى دېمىقپ كەتكەن ئۆيىنىڭ ھاۋاسىنى ھېچ سوۋۇتالمايتتى. چېكىلىۋاتقان چەت ئەل تاماكىلىرىنىڭ تۈتۈنى بىلەن ئۆي ئىچى كۆكۈچ تۇمانغا توشماقتا ئىدى.

تۈن نىسپىدىن ئۆتكەن بولۇپ، شۇ تاپتا ئىككىنچى يەشىكتىكى پىۋا ئەمدى يېرىملاشقاندى. ئىچى سىقىلىپ، ئەسنىكىنى ئاران بېسىپ ئولتۇرغان ئابلىز ساقىيلىق قىلىۋاتقان مەمەتنىڭ ئۆزى ئىچمەي، پىۋا بىلەن خام تۇخۇم ئىلەشتۈرۈلگەن چىنىنى باشقا ئىككىلەنگە تەڭلەۋېرىشىدىن ئەجەب-لەندى.

بارغىنىچە كامىلىنىڭ كېكىردىكىدىن ئېلىپ،
بىرلا سىلكىپ كىرىپلۇدىن يەرگە چۆرۈپ
تاشلىۋەتتى!

تاشقىرىدىكى پاتىپاراقچىلىقتىن چۆچۈگەن
دىلبەر روباشكىسىنى تەتۈر كىيگىنىچە
مېھمانخانغا چىقىپ ھوشىدىن كەتكىلى تاس
قالدى. ئاللىبۇرۇن ھويلا تېمىدىن ئىرغىپ
ئارتىلىپ سىرتقا چىقىپ بولغان بۆرە ئىت
ئارقىسىغا نەپرەت بىلەن قاراپ قويدى-دە،
ئايال خوجاينىنىڭ ئېچىنىشلىق سەت چىرقى-
رىغان ئاۋازىغا جاۋابەن قان يۇقى تۇمشۇق-
نى ئېگىز كۆتۈرۈپ يۈرەكنى ۋەھىمگە
سالغۇدەك ئېچىنىشلىق ئاۋازدا ياندۇرۇپ-ياندۇ-
رۇپ ھۇۋلىدى. يۇلتۇزلۇق ئاسماندا ئېسىلىپ
تۇرغان تولۇن ئايغا قاراپ بىر پەس
تۈرۈۋېتىپ، ئاندىن بىردىن تۈگۈلدى-دە،
خۇددى كىرىپتىن ئېتىلغان يا ئوقىدەك
شۇڭغۇپ جاڭگالغا كىرىپ كەتتى. ئۇنىڭ
يارىلانغان تۇمشۇقىدىن ئاققان قان جاڭگالغا
تۇتىشىپ كەتكەن سەھرا يولىغا سىڭىپ
قالدى.

كۆزلىرىدىن يېشىل ئۇچقۇن چاچرىتىپ،
ئەلەم بىلەن تولغىنىپ غىڭشىۋاتقان ئىت
ئىگىسىنىڭ بۇيرۇقىنى كۈتۈپ تۇرغاندا ياتاق
ئۆيىنىڭ چىرىغى بىر قېتىم يېنىپ يەنە
ئۆچتى.

چىراغ ئۆچۈرۈلۈپ ياتاق ئۆيىدىن نازلىق
پىچىرلاشلار كېلىشكە باشلىغاندا بۆرە ئىت
خۇددى ئۆزىنىڭ ئار-نومۇسى دەپسەندە
قىلىنىۋاتقاندا ئەلەم ئىچىدە تولغىنىپ،
بار ئاۋازى بىلەن ھۇۋلىۋەتتى.

بۇ دەھشەتلىك سادادىن ئېسەنگىرەپ
كۆزىنى يېرىم-يارتا ئاچقان كامىل بۆرە
ئىتنىڭ قىپقىزىل قان تولغان كۆزلىرىنى
ئۆزىگە قاداپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قولغا
چىققان بىر پۇت بۇتۇلكىسىنى ئۇنىڭغا قارىتىپ
ئاتتى. ئىگىسىدىن «ئال!» دېگەن بىر
ئېغىز بۇيرۇقنىلا كۈتۈپ تۇرغان بۆرە ئىت
بۇ كۈتۈلمىگەن زەربىدىن ئۆزىنى قاچۇرالمى-
دى. بوتۇلكا نەق ئۇنىڭ تۇمشۇقىغا تەگدى،
بۆرە ئىت ئەلەم بىلەن تولغاندى، لېكىن
قاچمىدى، ئۇ خىرىلىدىغان ھالدا ئېتىلىپ

مەسئۇل مۇھەررىر ئالىمجان ئىسمائىل

ئەخمەت خېۋەر

بىر سىتە

(ھېكايە)

بولسا مەنزىلگە كېلىپ قالغىنىنى تۇيمايلا قالدۇ. ھەمراھ دېگەننىڭ پۇللا ئەمەس ئۆزىنىڭمۇ لازىملىقىنى بۈگۈن تازا بىلدىم. ئەمدى بىرەر يولۇچى ئۇچراپ قالسا كىرامۇ ئالماي سېلىۋالاي دېگەننى كۆڭلۈمگە يۈكۈپ قويدۇم. ئەتىگەندە يېگەن تاماق سەل ئوشۇق كەتتىكىن، قورسىقىم بىردەم-بىردەم مۇجۇپ ئاغرىپ، تولا ھاجەتكە توختاپ يولۇم ھېچلا ئاۋۇمدى. شۇڭا دائىم مېڭىپ تۇرغان بۇ يول بۈگۈن باشقىچە ئۇزۇن بىلىنىپ كەتتى. كۈن چۈش بولغاندا يول ياقىسىدىكى بىر مەھەللىگە كېلىپ، ئېرىق بويىدا توختىدىم. رادىياتورغا سۇ قويۇپ، باش كۆزلىرىمنى يۇيۇپ بولۇپ، ئەمدى ماڭاي دەپ تۇرۇشۇمغا، ماشىنىمنىڭ يېنىدا 25 — 26 ياشلاردىكى قەددى-قامىتى كېلىشكەن چىرايلىققىنا بىر چوكان پەيدا بولدى، قاراقاش، ئاق يۈزلۈك بۇ چوكان تارتىنىقىغا يېنىمغا كېلىپ:

— ئۇستام، ئالدىمىزدىكى ناھىيە بازىرىغىچە سېلىۋالغان بولسىڭىز، — دېدى. بۇ ساھىبجامال چوكان قەلبىمنى دولقۇنلىتىۋەتتى. دەرھال ئىشكىنى ئېچىپ

شوپۇر دېگەننىڭ يولىدا جاپاسىمۇ، رىزقىمۇ جىق بولىدىكەن. ئاتام رەھمەتلىك ماڭا كۆپتىن-كۆپ دۇئا قىلغانىدىكىن، جاپا تارتساممۇ قولۇمدىكى شۇ رولنىڭ بەرىكىتىدىن كۈنۈمنى بىر ئوبدان ئېلىۋاتە-مەن. ھەر دائىم رولنىڭ ئالدىغا ئولتۇرۇشۇمغا-لا بىرى كېلىپ، ۋاي ئۇستام، كىرانى قانچە ئالسىڭىز مەيلى، جىددى ئىشىم بار ئىدى، پالانى يەرگىچە سېلىۋالغان بولسىڭىز، دەپ خۇشامەت قىلىپ كېتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن يانچۇققا 10 — 20 كوي كىرىپ تۇرىدۇ. يېمەك-ئىچمەككە كېتىدىغان ئۇششاق-چۈش-شەك چىقىملىرىمۇ يەنە شۇ سېخى ھەمراھ-تىن بولىدۇ.

ئالدىمغا كەلگۈچىلەر جىددى ئىشى چىقىپ قالغان، ئاپتوبۇسقا ئۈلگۈرەلمەي قالغانلار بولغاچقا قانچىلىك كىرا دېسەم شۇنچىلىكىنى ئايمانماي بېرىۋېرىدۇ. بولۇپمۇ ياقا يۇرتلۇق سەھرا ئىنقىلابى دېگىنىڭدىن ئوشۇقۇمۇ بېرىۋېتىدۇ. بۈگۈن ئەتىگەن شەھەرلىكلىكى بىلىنىپ تۇرغان بېخىل بىرى بىلەن باھادا كېلىشەلمەي ھەمراھسىز قالدىم. شوپۇر دېگەن يېنىدا ھەمراھى

بەردىم. ھەر كۈنى مۇشۇنداق ھەمراھ بىلەن سەپەر قىلىشقا توغرا كەلسە ئالەمنىڭ ئۇ چېتىگىمۇ كېتىۋەرگەن بولاتتىم. تۇرۇپلا ئۇ شەھەرلىكىمدۇ، يېزىلىقىمدۇ، دېگەننى ئويلاپ قالدىم. توم، ئۇزۇن ئۆرۈمە چېچىغا، كۆتۈرۈۋالغان قارا بېرىزىنت سومكىسىغا قاراپ سەھراالقىمىكىن، دېدىم. لېكىن ئۇنىڭ كىيىنىشلىرى شەھەرلىكلەرگە ئوخشاپراق كېتەتتى.

— ئىسىمىڭىز نېمە؟ — دېدىمەن سۆز باشلاپ.
— تۇراخان.

مەن سەل جىمىپ قالدىم. مەن ئۇنى رازىيە گۈل، چىمەنگۈل دېگەنگە ئوخشاش چىرايلىق ئىسمى بار چوكانىمىكىن دەپ ئويلاپتەكەنمەن. ئەگەر ئۇ مېنىڭ ئايالىم بولۇپ قالغان بولسا ئىسمىنى يۆتكەۋەتكەن بولاتتىم.

— ئۆيىڭىز ناھىيە بازىرىدىمۇ؟ — دېدىمەن.

— ياق، ئارقىمىزدا قالغان مەھەللىدە، ناھىيە بازىرىدا ئاكام بار، ئاپتوبۇسقا كېچىكىپ قايتىمەن.

— نېمە ئىش قىلىسىز؟ — دېھقان. دېھقان بولغاندىن كېيىن ئېتىزدا ئىشلەيمەن شۇ.

— تۇرقىڭىز دېھقانغا ئوخشمايدىكەن. — قانداق دەيسىز. ياماق كىيىملەر بىلەن يۈرسەك دېھقانغا ئوخشايتتۇقمۇ؟

— ياق، ئۇنداق دېمەكچى ئەمەسمەن. سىزنى مۇئەللىمىكىن دەپتەنمەن.

— مۇئەللىمچىلىك بىزگە نېسىپ بولمىدى. — ئېرىڭىز باردۇ؟ — بار، سىزگە ئوخشاش شوپۇر، ئۆزىمىزنىڭ ماشىنىسىنى ھەيدەيدۇ.

— مۇنداق دەك، خېلى باي ئوخشە-

مامىسىلەر؟ — ئانچە ئەمەس.

— باي بولغاندىكىن يول كىراسىغا 30 كوي بېرەرسىز؟

— نېمىلەرنى دەۋاتىسىز، ئاپتوبۇستا ماڭساق يەتتە كويلۇق يول بۇ.

— مېنىڭ ماشىنام ئاپتوبۇسقا ئوخشمايدۇ. — نېمىلا بولسا ئىنساپ بىلەن بىر نېمە دەك.

— ھېلىمۇ ئىنساپ بىلەن شۇنچىلىك دېدىم.

— ئىنساپ بىلەن دېمىگەن بولسىڭىز 60 كوي دەيتتىڭىزمۇ؟

— نەچچىلا دېسەك بىزنىڭ دېگىنىمىز ھېساب-تە.

— بوپتۇ، ئون كوي بېرەي.

— ئۈنەش كوي بېرىڭ ئەمەس.

— ئاپتوبۇسنىڭكىدىن بىر ھەسسە ئارتۇق تۆلەمدىمەن؟

— ئەلۋەتتە شۇنداق بولىدۇ.

— بولدى، ماشىنىڭىزنى توختىتىڭ! مۇشۇ يەردىلا چۈشۈپ قالاي.

— ئەخمەق بولماڭ، مەھەللىڭىزدىن 10 — 20 كىلومېتىر ئۇزاپ كەتتىڭىز.

— باشقا ماشىنا توسۇپ ماڭمەن.

— بايكەن دېسەم پۇلغا خوپلا ئامراق-كەنسىز جۇمۇ، خاتىرجەم بولۇڭ، پۇل ئالمايمەن.

— مۇۋاپىق دېسىڭىز مەنمۇ ئانچە بېخىل ئەمەس.

— ئىشىڭىز ئالدىراش بولسا ئەللىك كوي دېسەممۇ بېرەتتىڭىز، — دېدىم. قورسىقىم يەنە تولغاپ ئاغرىپ كەتتى. ماشىنىنى توختىتىشقا مەجبۇر بولدۇم. بىر ھازا ئولتۇرۇپ يەنە مېڭىپ كەتتىم.

— سىز بۇرۇن بۇ يولدا مۇشۇنداق

— ئىشقىلىپ بىز بىر-بىرىمىزگە ئىشىنىمىز.
— ھازىرچە ئېرىڭىزگە ئىشىنىپ تۇرۇڭ.
بىز بىردەم كۆڭۈل ئاچايلى.
— تېتىقىسىز گەپنى قىلماڭا، ئايالىڭىز باردۇ.

— بار، ئايالىم بىلەن پات-پات بىرگە بولالمىغاچقا سىزدەكلەرگە ھاجىتىمىز چۈشۈپ قالىدۇ.

بۇ سەھىرالىق بوش ئەمەستەك قىلاتتى. ھە دېگەندە مېنى گەپتە ئوسال قىلىپ، ھېچلا تۇتۇق بەرمەي تۇراتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە يەنە قورسىقىم ئاغرىپ كېتىپ ماشىنىنى توختىتىشقا مەجبۇر بولدۇم. قورسىقىمنىڭ ئاغرىقى سەل-پەل ياخشىلانغاندا ماشىنىغا چىقتىم.

— بىر قارارغا كېلىپ بولىدىڭىزمۇ؟ — دېدىمەن.

— نېمە قارار ئۇ، — دېدى چوكان ئەندىكىپ.

— نېمە بولماقچى، كۆڭۈل خۇشى قىلىدىغان ئىشچۇ؟

— سىزنى خېلى دۇرۇس ئادەممىكىن دەپتىكەنمەن، نېمىلەرنى دەپ يۈرىسىز.

— بۇ سايدا دۇرۇس ئادەم بىلەن دۇرۇس ئەمەس ئادەم ئوخشاش. ئەمدى قۇرۇق گەپ مۇشۇ يەرگىچە بولسۇن.

مەن چوكاننى بوينىدىن قۇچاقلاپ تارتتىم. شۇ پەيتتە يۈزۈمگە چاڭلا قىلىپ بىر شاپىلاق تەگدى، كۆزلىرىمدىن ئوت چاقناپ كەتتى.

— ھەي سەھىرالىق تومپاي! يۈزى ئېچىلمىغان قىزىمدىڭ سەن ئۈنچىلىك قىلىپ، ئاغزىدىن ئانىنىڭ سۈتى پۇراپ تۇرغان قىزلارمۇ مۇنچىلىك قىلمىغان.

— مەن ئۇلارغا ئوخشىمايمەن، ئاسمان-دىن چۈشكەن پەرىشتىمىدىڭ سەن، بۈگۈن مېنىڭ دېگىنىم دېگەن، كىرامۇ ئالماي

يۈك ماشىنىدا مېڭىپ باققانمۇ؟

— ياق، بىز ئۇ مەھەللىدىكىلەر بازارغا بارماقچى بولساق كىرا تۆلەپ ئۈزۈن يوللۇق ئاپتوبۇسقا ئولتۇرىمىز.

— بىزدەك شوپۇرلارنىڭ كۈنى مۇشۇنداق قاتتىق.

— بەلكىم شۇنداقتۇ، يول ئازابى گۈر ئازاۋى دەيدۇ ئەمەسمۇ.

— بەزىدە سىزدەك خېنىملار ھەمراھ بولغاندا يول ئازابى بىلىنمەيدۇ.

ئۇ مېنىڭ گېپىمنى ئاڭلاپ جىمپلا كەتتى. شۇنىڭ بىلەن سۆھبەت ئۈزۈلۈپ قالدى.

— جىمپ كەتتىڭىزغۇ، گەپ قىلغاچ ئولتۇرمامسىز.

— نېمە دەيمەن، دېگۈدەك گەپ بولمىسا.

— سىزنى قىزىق-قىزىق گەپلەرنى قىلىپ بېرىدۇ، كۆڭلۈمنى خۇش قىلىدۇ، دەپ سېلىۋالغانمەن.

— ئادەمنى خىجىل قىلىدىغان گەپلەرنى قىلىدىكەنسىز.

— يول دېگەندە كۆڭلىمىزنى خۇش قىلىپ ماڭمىساق ئاسانلا زېرىكىپ قالمىز، قارىغاندا شوپۇرغا ھەمراھ بولۇپ مۇنداق ئۈزۈن سەپەرگە چىقىمىغان ئوخشايسىز.

— ئېرىم بىلەن ماڭغان.

— ئېرىڭىز سىزنى ئېلىپ ماڭغىنىغا تازا پۇشايمان قىلغاندۇ.

— نېمىشقا؟

— باشقا ئاياللارنى ماشىنىغا سېلىپ-ۋالمىغىنىغا پۇشايمان قىلىدۇ-دە.

— مېنىڭ ئېرىم ئۇنداق ئادەم ئەمەس.

— ناۋادا سىز شوپۇر بولۇپ قالغان بولسىڭىز، بىر ئەر بىلەن بىر ئايال ئۇچراپ قالسا ئىككىلەنمەي ئەرنى سېلىپ ماڭاتتىڭىز.

ئېرىڭىزمۇ شوپۇر بولغاندىكىن مۇنداق ئىشلاردىن خالىي ئەمەس.

ماشىنىغا سېلىۋالغىنىم قېنى.

— مانا پۇلۇڭنى ئالمامسەن، — ئۇ ئۈنەش يۈەننى ئورۇندۇققا تاشلىدى.
— قوشلاپ ھەق تۆلەي دەمسەن، بوپتۇ پۇلنىمۇ ئېلىپ تۇراي، يەنە 15 نى چىقار.
— پۇلدىن قورقۇتماقچىمۇ سەن مېنى؟
مانا ئال، — ئۇ يەنە ئون كۈنلۈكتىن ئىككىنى ئورۇندۇققا تاشلىدى. مەن پۇللارنى يانچۇقۇمغا سېلىپ، يەنە ئايالغا تاشلاندىم. ئۇ تەبىئەت قىلىپ تۇرغانىكەن، چاققانلىق بىلەن يەرگە چۈشۈپ قولغا ياپىلاق بىر تاشنى ئالدى. قاش قەلىمى بىلەن ماشىنىنىڭ نومۇرىنى ھېلىقى ياپىلاق تاشقا يېزىۋالدى.

— بىلىپ قوي، ئاكام ناھىيە بازىرىدا، سەن بېرىپ ئالدىدىن ئۆتىدىغان تەكشۈرۈش پونكىتىنىڭ ساقچىسى، ئەگەر يەنە ئەسكەرلىك قىلىدىغان بولساڭ مەن سېنىڭ بىلەن شۇ جايغا بېرىپ سۆزلىشىمەن.
— ئەگەر سېنى مۇشۇ سايدا تاشلى-ۋېتىپ كەتسەم كىم بىلەن شۆزلىشىسەن؟
— ماشىنىڭنىڭ نومۇرىنى يېزىۋالدىم. خۇدانىڭ دەرگاھىغا كەتمەڭلا كۈنلەرنىڭ بىرىدە سۆزلىشىۋالسىز، ئەگەر تىنچ ماڭساڭ بۇ ئىشلارنى ئۇ يەرگە بارغاندا تىلغا ئېلىپ يۈرمەيمەن.

مەن سەل بوشاپ قالدىم.

بۇ بوش سەھرا ئالدى ئەمەسكەن. چۈنكى، مەن ئالدى بىلەن شۇ قاتناش پونكىتىغا بېرىپ تىزىمغا ئالدۇرىمەن. يەنە كېلىپ بۇ يولدا دائىم مېڭىپ تۇرىمەن.
— چاقچاق قىلىپ قويسام قىلىقلىرىنى كۆرۈڭ بۇنىڭ، سېنىڭدەك تېزەك دەسسەپ يۈرىدىغان تومپايىلارغا ئۈنچىلىك قىلىپ كەتمەيمىز ھوي، — دېدىمەن ئۇتتۇرغىنىم-نى چاندۇرماسلىق ئۈچۈن.

ئۇ يەنە ماشىنىغا چىقتى. ئەمدى ھەر ئىككىمىز گەپ-سۆز قىلىشماي جىمجىت

ماڭدۇق. بۈگۈن بىر سەھرا ئالدىدا ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدىم. ئېھتىمال ئۇ ئوقۇتقۇچى ياكى شۇ قاتناش ساقچىسىنىڭ ئايالى بولۇشى مۇمكىن. سەھرا ئالدىدا چوكانلارنىڭ ئىچىدىن بۇندىقى ئاسان چىقمايدۇ. ئون نەچچە كىلومېتىر مېڭىپلا قورسىقىم مۇجۇپ قاتتىق ئاغرىپ كەتتى. بۇ قېتىم ھاجەت قىلىشۇ كار قىلىمدى. ئاخىر بولماي يول ياقىسىدىكى شېغىللىق يەردە تۈگۈلۈپ يېتىپ قالدىم. ئاغرىق توختاش ئۇياقتا تۇرسۇن بارغانچە كۈچىيىپ كېتىۋاتاتتى شۇ ھالدا يېرىم سائەتچە ياتتىم.

— سېنىڭ مەقسىتىڭ نېمە؟ — دېدى چوكان يېنىمغا كېلىپ.

— قورسىقىم قاتتىق ئاغرىپ كېتىۋاتىدۇ. — يالغان. شۇنداق قىلىپ مېنى يالۋۇرتماقچىسەن.

— ئشەنمىسىڭىز ماشىنىغا توسۇپ مېڭىپ تۇرۇڭ، مانا سىز بەرگەن پۇل، — دېدىمەن ئىنجىقلاپ تۇرۇپ، ئۇ پۇلنى ئالدى. ئارقامدىن بىر ماشىنا كەلدى. چوكان ماشىنىغا قول كۆتۈرۈپ توختاشقا ئىشارە قىلدى. شوپۇر مېنىڭ تونۇشۇم ئىكەن. ئۇ توختاش ئۇياقتا تۇرسۇن:

— ياشاپ كەت بارات! — دەپ چاقچاق قىلىپ ئۆتۈپ كەتتى. خىيالدا ئۇ مېنى كۆڭۈل ئېچىۋاتىدۇ دېگەن چىغى. شۇنىڭدىن كېيىن بىر نەچچە ماشىنا ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ ھەممىسىنى توسىدى، بەزىلەر چوكانغا كۆزىنى قىسىپ قويۇپ، بەزىلەر كۈلۈپ قويۇپ كېتىپ قالدى. بىر ئەر كىشى مۇنداق غىڭ سايدا سوزۇلۇپ يېتىۋالسا ئايال كىشىگە ماشىنىغا توختامدۇ.

سەن ماڭامسەن، ماڭامسەن؟ — دېدى چوكان غەزەپلىنىپ.

— مىدىرلىغۇچىلىكىم يوق، — دېدىمەن

مۇھاكىمە ۋە تەقىرىز

مۇھەممەت ئىمىن جاپپار

ئەل قەم ئەختەمنىڭ ئىجادىي پائالىيىتى ئۈستىدە ئىزدىنىش

ئەل قەم ئەختەم ئۇيغۇر ھازىرقى زامان شېئىرىيىتى ساھەسىدە مۇئەييەن تەسىرگە ئىگە شائىر. ئۇ ئۇزاق مۇددەتلىك ئىجادىي پائالىيىتى ۋە ئەدەبىي ئىجادىيەت ئىشلىرىغا رەھبەرلىك قىلىش ئەمەلىيىتى جەريانىدا خەلق ئەدەبىيات-سەنئەت ئىشلىرىغا بەلگىلىك ھەسسە قوشتى.

ئەل قەم ئەختەمنىڭ ئاساسلىق ئىجادىي پائالىيىتى شېئىرىيەت بولۇپ، ئۇنىڭ «ئۈمىد دولقۇنلىرى» (1951-يىلى ئالما-ئاتىدا نەشر قىلىنغان)، «كۈرەش دولقۇنلىرى» (1957-يىلى بېيجىڭ مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان) ۋە «يېڭىش دولقۇنلىرى» (1986-يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان) قاتارلىق توپلاملىرى بار.

ئەل قەم ئەختەمنىڭ پۈتكۈل ئىجادىي ھاياتىغا نەزەر ئاغدۇرىدىغان بولساق، ئۇنىڭ ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانغان ۋاقتىنى مۇنداق تۆت دەۋىر — باسقۇچقا بۆلۈشكە بولىدۇ: بىرىنچىسى، 1940-يىلدىن 1950-يىلغىچە بولغان دەۋىر، ئىككىنچىسى، 1950-يىلدىن 1966-يىلغىچە بولغان دەۋىر، ئۈچىنچىسى، 1966-يىلدىن 1976-يىلغىچە بولغان دەۋىر، تۆتىنچىسى، 1976-يىلدىن تاكى ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە بولغان يىللار. ئۇنىڭ «ئۈمىد دولقۇنلىرى»، «كۈرەش دولقۇنلىرى» توپلاملىرىغا كىرگۈزۈلگەن، ئازادلىقتىن بۇرۇن ۋە ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە يېزىلغان بىر قاتار شېئىرلىرىدا ئەمگەكچى خەلقنىڭ دەرد-ئەلەملىرى، زۇلۇمغا بولغان قارشىلىق، ئەركىنلىك، ھۈرلۈككە بولغان تەلپۈنۈشلىرى كۈچلۈك ئەكس ئەتتۈرۈلگەن. مىسال ئۈچۈن ئۇنىڭ 1945-يىلى يېزىلغان «سىڭلىمغا» ناملىق شېئىرىدىكى مۇنۇ مىسرالارنى كۆرۈپ باقايلى:

غەمكىن ھەم مۈڭلۈك مىسكىن سىڭلىم سەن،

تۇتقۇن بوپ ياتتىڭ يېشىڭنى تۆكۈپ،
 مەن دەيمەن ساڭا سىڭلىم كۆيۈنۈپ،
 بەخت تۇرىدۇ سېنىڭدىن مۆكۈپ،
 ئاھ دەپ يىغلايسەن، قاراپ ئاسمانغا،
 كۆرۈنمەس ساڭا، تۇمان ئارا ئاي؛
 سۈرۈلمەيدۇ ھېچ كۆكتىكى بۇلۇت
 ياكى ئامەتلەر ئاچمايدۇ چىراي
 زەپ بولدۇڭ سىڭلىم، جىگرىم-باغرىم،
 ھەسرەتكە ياتتىڭ، تاپماستىن ئىلاج؛
 مېنىڭ دىلىمدا ئۆچمەس شوئارىم
 كىيسەن بىر كۈن بەختتىن سەن تاج.

1949-يىلى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلۇپ، جۇڭگودىكى ھەر مىللەت خەلقى «ئۈچ چوڭ تاغ» نىڭ ئاسارىتىدىن قۇتۇلدى. شائىر ئەلقەم ئەختەم ئۆز قەلەمداشلىرى قاتارىدا ئازادلىقتىن سۆيۈنۈپ ئۇنىڭغا قىزغىن تەنتەنە قىلدى، بۇ زور غەلبىنىڭ كاپالەتچىسى جۇڭگو كومپارتىيىسىنى، ماۋزېدۇڭنى زوق-شوخ بىلەن كۈيلىدى. ئۇنىڭ 1950-يىلىدىن 1966-يىلىغىچە بولغان ئارىلىقتا يازغان شېئىرلىرى ئاساسەن سىياسىي لىرىكىلار ۋە مەدھىيەلەردىن ئىبارەت بولۇپ، ئاز بىر قىسمى تەبىئەت، مۇھەببەت لىرىكىلىرى ئىگىلەيدۇ. ئۇنىڭ 1950-يىلى يازغان «ئاتقاندا تاڭ» ناملىق شېئىرىدىكى مۇنۇ مىسرالارنى كۆرۈپ باقايلى:

داھىي ماۋزېدۇڭ قىلغاندا جاكا
 سۈرۈلۈپ بۇلۇت يۈز ئاچتى ئاسمان.
 بېيجىڭغا شۇدەم تىكلەنگەندە تۇغ،
 جۇڭخۇا ئېلىگە ياغدى شەرەپشان.
 شائىر 1952-يىلى «بېيجىڭ» ناملىق شېئىرىدا:
 بېيجىڭ جان دىلىم بېيجىڭ كۆز نۇرۇم،
 بېيجىڭ مۇقەددەس بىزنىڭ تەختىمىز.
 بېيجىڭدا سۆزۈم بېيجىڭدا كۆڭلۈم،
 بېيجىڭدا دوستۇم بىزنىڭ بەختىمىز.
 دەپ يازغان بولسا، 1963-يىلى يازغان «ۋەتەن» ناملىق شېئىرىدا:
 ئۇلۇغ جۇڭگو ئانا ۋەتىنىم
 دىلدىن-يۈرەكتىن سۆيىمەن ھامان.
 سەن چىن مېھرىبان كۆيىمەن ساڭا،
 سېنىڭ يولۇڭدا پىدا قىلىپ جان.

دەپ يازدى.

شۇنىمۇ ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى، ئەلقەم ئەختەم ئىجادىي ھاياتىنىڭ ئىككىنچى باسقۇچىنىڭ (1950-يىلدىن 1966-يىلغىچە) ئالدىنقى ئالتە يىلدا بىر قەدەر كۆپ شېئىر يازدى، كېيىنكى ئون يىلدا، يەنى 1957-يىلدىن 1966-يىلغىچە بىر قانچە پارچە شېئىر، ل. مۇتەللىپ ھەققىدە ئەسلىمە ھەم باشقىلار بىلەن بىرلىشىپ «يىراقتىكى ئۇچقۇنلار» ناملىق كىنو سىنارىيىسىنى يازدى، چۈنكى ئۇ بۇ يىللاردا كۆپىنچە ش ئۇ ئا ر يىزىق ئۆزگەرتىش كومىتېتى، ش ئۇ ئا ر مائارىپ نازارىتى ۋە ش ئۇ ئا ر يازغۇچىلار جەمئىيىتىدىكى سىياسىي، كەسپىي، مەمۇرىي ئىشلار بىلەن بەنت بولۇپ كەتتى.

1966-يىل مايدىن 1976-يىل ئۆكتەبىرگىچە بولغان 10 يىلدا «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» نىڭ زىيانكەشلىكى تۈپەيلىدىن ئېلىمىزدىكى زور بىر تۈركۈم قەلەم ئىگىلىرى قاتارىدا قەلەمنى توختىتىپ قويۇشقا مەجبۇر بولدى. شۇ يىللاردا ئۇ «زەپ ئەلەم چەكتىم بۈگۈن»، «دەر ماڭا تارىم شۇ دەم»، «دىلدا شۇ زات» قاتارلىق شېئىرلىرىنى يېزىپ، ئۆزىنىڭ «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» قا بولغان كۈچلۈك نارازىلىقىنى ئىپادىلىدى.

مەدەنىيەت مۇستەبىتچىلىكىگە خاتىمە بېرىلگەن يىللاردا يېڭى باھاردىن چەكسىز سۆيۈنگەن ئەلقەم ئەختەم ئۆزىنىڭ ئاجىزلاپ قالغىنىغا قارىماي، قايتىدىن قولغا قەلەم ئېلىپ بىر قاتار شېئىرلارنى يېزىپ، «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» ئۈستىدىن شىكايەت قىلدى، «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» نى بىر يوللا تارمار قىلغان كوممۇنىستىك پارتىيىنى قىزغىن مەدەھىيلىدى.

* * *

ئەلقەم ئەختەمنىڭ شېئىرلىرى ئۆزىگە خاس شەكىلگە ئىگە. شائىر ئۆزىنىڭ پۈتكۈل شېئىر ئىجادىيىتىدە بارماق ۋەزىنىنىڭ بەش بوغۇملۇق سەككىز مىسرالىق شەكلىدىن پايدىلانغان (ھەر بىر مىراسى بەش بوغۇمدىن، ھەر بىر كۈبلىتى سەككىز مىرادىن شەكىللىنىدۇ، بۇ ھالدا تۆتىنچى ۋە سەككىزىنچى مىسرالار قاپىيىلىشىدۇ، ئەگەر ھەر ئىككى مىسرا جۈپلەپ بىر مىسراغا ئايلاندۇرۇلسا، ھەر بىر مىراسى ئون بوغۇملۇق، تۆت مىسرالىق شېئىر شەكىلگە كېلىدۇ، شۇنداق ئەھۋالدىمۇ شېئىرىي رىتىم بۇزۇلماي ئاھاڭدارلىق ساقلىنىپ قېلىۋېرىدۇ). مەسىلەن:

- داھىي ماۋزېدۇڭ (a) / قىلغاندا جاكا (b)
- سۈرۈلۈپ بۇلۇت (C) / يۈز ئاچتى ئاسمان (b)
- بېيجىڭغا شۈدەم (a) / تىكلەنگەندە تۇغ (b)
- جۇڭخۇا ئىلىگە (C) / ياغدى شەرەپشان (d)

.....

- مەن مېڭىپ ئۆتتۈم (a) / دەريا بويىدىن (b)
- كەچقۇرۇن شامدا (C) / ئايدىڭ ئاخشامدا (d)
- ئېچىلىپ-يايراپ (a) / خوش بولدى كۆڭلۈم (d)
- ئاڭلا سەن دوستۇم (C) / مۇڭ يوق ناخشامدا (d)

.....

- » ئۆتمۈشتە كۈنلەر (a) سۈرلۈك تۈن بولۇپ (d)
- تۇراتتى دائىم (C) / مېنىڭ ئالدىمدا (d)
- ئۈرۈپ يانچىلغان (a) / قانچە-قانچە جان (d)
- ئۇلار تېخى بار (C) / مېنىڭ يادىمدا (d)

.....

بۇ خىل شېئىرىي شەكىل ئۆزىنىڭ ئاددىيلىقى، ئاھاڭدارلىقى بىلەن كىشىلەر تەرىپىدىن ئاسان قوبۇل قىلىنغاچقا، ئۇنىڭ شېئىرلىرى ناخشا قىلىپ ئوقۇلدى، بالىلار ئوقۇشلۇقلىرىغا كىرگۈزۈلدى.

شائىر ئۆز شېئىرلىرىنىڭ ئاددىي، يەڭگىل، ئاھاڭدار بولۇشىغا ئېتىبار بېرىپلا قالماستىن، ئانا تىلىنىڭ ساپلىقىنى ساقلاش جەھەتتىمۇ باشتىن-ئاياغ چىڭ تۇردى، ئۇنىڭ شېئىرلىرىنىڭ شۇ قەدەر چۈشىنىشلىك، راۋان بولۇشىدىكى ئاساسلىق سەۋەب تىلىنىڭ ساپلىقىدىن ئىبارەت.

شائىرنىڭ تەبىئەت لىرىكىلىرى، مۇھەببەت لىرىكىلىرىدەمۇ ئوبرازلىق تىل ئارقىلىق چوڭقۇر ئىدىيىۋى مەزمۇن ئىپادىلەپ بېرىلگەن. مىسال ئۈچۈن تۆۋەندىكى مىسرالارنى كۆرۈپ باقايلى:

مەنزىلگە ماڭدىم يوللارنى باستىم
 تاغنىڭ باغرىدا قىرلارغا قاراپ.
 ئالدىمدا شامال ئۈستۈمدە بولۇت
 كۈننى قاپلىغان چۈشمە يىتتى ئاپتاپ.
 يوللار بەك ئۇزۇن مېڭىشمۇ قىيىن،
 سوغدا دالادا ئېدىرلار ئارا.
 كۈنلەر كۆڭۈلسىز نەپەس ئېلىش تەس،
 ئالدىمدا تۇمان سۈرلۈك قاپقارا.

.....

نۇرلىنىپ ھەم گۈللىنىپ كۈلدى ھايات كەلگەندە ياز،
 دەل-دەرەخ كىمخاپ كىيىپ شوخ تولغىنىپ قىلماقتا ناز؛
 كەڭ ئېتىز-گۈلشەن ئېتىزغا قارىدىم سۆيۈندى دىل،
 قاقتى تورغايلار قانات سايىراشلىرى ئەجەبمۇ ساز.

ئوينىشىپ ئەركىن ئۈزۈپ ئۆردەكلىرىم خۇش ياپىردى ،
 كۆللىرىم بولدى ئاۋات ياز مەزگىلى كەلگەندە غاز .
 كەڭ ئېتىزنىڭ باغرىدا ئۆملۈك ھايات تەنتەنسى
 بوز ئېچىپ باشلاندى توي دېھقانلىرىم چالغاندا ساز .
 ياز كېلىپ توي باشلىنىپ ، بارلىق ھايات بولغاندا خۇش ،
 دېدى بوز يەرلەر ماڭا باغرىمدىكى سۇ تېخى ئاز .
 قارىدىم ، راست بۇ يەرلەر سۇغا بەك قانمايدىكەن ،
 دەيدىكەن بوز : ئارمىنىم دېھقانلىرىم ئۆستەڭنى قاز .
 چاپتى ئۆستەڭنى دېھقانلار كۈلدى بوز سۇغا قېنىپ ،
 دېدى ئىلھام : قېنى شائىر بۇ يېڭى گۈلشەننى ياز .

* * *

« كۈن ئىللىتىدۇ ، ئاي يورۇتىدۇ . » كۈن بىلەن ئايدىن ئىبارەت بۇ مۆجىزاتلار ئىنسانىيەت نەزەرىدە ئەڭ ئۇلۇغ ، ئەڭ خاسىيەتلىكتۇر . ئەپسۇسكى ئاينىڭمۇ دېغى بار . شائىر ئىنسانغۇ ، ئۇمۇ ئەلۋەتتە بەزى « داغ » لاردىن خالىي ئەمەس ، سېلىشتۇرغۇچە پەرقنى بىلگىلى بولمايدۇ . يولداش ئەلqەم ئەختەمنى يېتۈك شائىرلارغا سېلىشتۇرغاندا ، ئۇنىڭ يېتەرسىزلىكى ئىجادىيەت تېمىسىنىڭ تارلىقى ، مەزمۇن جەھەتتىكى تەكرارلىق ، شېئىرىي پىكىردىكى تېپىزلىك ، شېئىرىي شەكىلدىكى قاتمىللىق قاتارلىق جەھەتلەردە ئىپادىلىنىدۇ .

بۇ پىكىرىمىزنىڭ دەلىلى سۈپىتىدە شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن 1986-يىلى نەشر قىلىنغان « يېڭىش دولقۇنلىرى » نى تىلغا ئېلىشقا بولىدۇ . « يېڭىش دولقۇنلىرى » توپلىمىغا جەمئىي 48 پارچە شېئىر كىرگۈزۈلگەن بولۇپ ، بۇنىڭ ئىككى پارچىسى « سائادەتخان » ، « ئالۋاستى » قاتارلىق داستان ، 11 پارچىسى ئاساسەن « تاڭ » ، « تاڭ ئاتتى » ، « تاڭ ئاتقاندا » ، « كومپارتىيىگە » ، « بېيجىڭ » ، « ۋەتەن » ، « ئاتىغاندا تاڭ » ، « ئاتقاندا تاڭ » ، « ئۇلۇغ پارتىيە » قاتارلىق تەكرار شېئىرلاردىن ئىبارەت .

* * *

يۇقىرىدا شائىر ئەلqەم ئەختەمنىڭ ئىجادىي پائالىيىتى ئۈستىدە بەزى مۇلاھىزىلەرنى يۈرگۈزدۈدۇ . شائىر ئەلqەم ئەختەم ئازادلىقتىن بۇرۇن ۋە ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە ئۇيغۇر ھازىرقى زامان شېئىرىيىتىنىڭ مەيدانغا كېلىشى ۋە تەرەققىياتى ئۈچۈن مۇھىم ئاساس سېلىپ بەرگۈچىلەرنىڭ بىرى بولدى . كېيىنكى دەۋرلەردە سۈيىكتىپ ۋە ئويىپىكتىپ سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن يىرىك ھەم نادىر ئەسەرلەرنى يارىتالمىدى . شائىرنىڭ ئۇيغۇر ھازىرقى زامان شېئىرىيىتىنىڭ دۇنياغا كېلىش يولىدا قوشقان تۆھپىلىرى تارىخ بېتىدە مەڭگۈ ساقلىنىدۇ ، ئۇ ئورۇنداپ كېتەلمىگەن ۋەزىپىلەرنى ئۇنىڭ ئىزىنى باسقۇچلار جەزمەن ئورۇندايدۇ .

مەسئۇل مۇھەررىر سارەم ئىبراھىم

بارىجان زەپەر

« دەرۋازىۋەن » نىڭ خاسىيىتى

ھېلھەم ئېسىمدە، مېنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 4-يىللىقىدا ئوقۇۋاتقان، ئەدەبىياتقا نىسبەتەن سەبىي قەلبىمدە ئەمدىلەن ئىشتىياق قوزغىلىۋاتقان چاغلىرىم ئىدى. ئەدەبىي ژۇرناللارنى ئاجايىپ ھېرىسمەنلىك ئىلكىدە ئوقۇيتتۇم. شۇ چاغلاردا « شىنجاڭ ئەدەبىيات-سەنئىتى » (ھازىرقى « تارىم » ژۇرنىلى) نىڭ 1977-يىللىق 1-سانىدا ئېلان قىلىنغان غوپۇر نۇرنىڭ « جۈزۈڭلى مەڭگۈ ھايات » ناملىق ئەدەبىي خاتىرىسى كۈچلۈك دىققىتىمنى قوزغىغانىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ يېزا-بازار كارخانىلىرىدىكى تېخنىكا يېڭىلاش تېما قىلىنغان « مۆجىزە » (« شىنجاڭ ئەدەبىيات-سەنئىتى » نىڭ 1979-يىللىق 2-سانىدا ئېلان قىلىنغان)، تاشيول ئىشچىلىرىنىڭ جەڭگىۋار ھاياتى تەسۋىرلەنگەن « يول » (« شىنجاڭ ئەدەبىيات-سەنئىتى » نىڭ 1980-يىللىق 4-سانىدا ئېلان قىلىنغان) ناملىق ھېكايىلىرىنى ۋە قانۇن ئېڭى، قانۇننى ئومۇملاشتۇرۇشنىڭ مۇھىملىقى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن « جىنايەت » (« ئاممىۋى مەدەنىيەت » ژۇرنىلىنىڭ 1980-يىللىق 3-سانىدا ئېلان قىلىنغان) ناملىق دراممىسىنى ئوقۇپ، ئاپتوردا بەدىئىي ئەدەبىياتقا بولغان ئىنتىلىش بىلەن يالقۇنلاۋاتقان قىزغىن بىر يۈرەكنىڭ بارلىقىنى تونۇپ يەتكەندىم. ئارىدىن ئون نەچچە يىل ئۆتكەن بۈگۈنكى كۈندە، مەن يەنە غوپۇر نۇرنىڭ « تارىم » ژۇرنىلىنىڭ 1994-يىللىق 11-سانىدا ئېلان قىلىنغان « دەرۋازىۋەن » ناملىق ھېكايىسىنى ئوقۇشقا مۇۋەپپەقىيەت بولدۇم. ئۇنىڭ ئەدەبىيات ئىشقىدا لاۋۇلدىغان يۈرىكى ھېلھەم يېنىۋېتىپتۇ. ئۇ سەبىيلەرنى تەربىيەلەش، ئىلىم-مەرىپەت تارقىتىشتە ئاجايىپ خاسىيەتلىك ئىشلار بىلەن ھەمىشە ئالدىراش يۈرىسىمۇ، بەدىئىي ئەدەبىياتنى ئۈنۈملۈك يېتىلدۈرۈپتۇ.

پارس خەلقىنىڭ ئۇلۇغ مۇتەپەككۈر شائىرى شەيخ سەئىدى: « ئۈچ نەرسىنىڭ ئاساسى مۇستەھكەم ئەمەس: تىجارەتسىز مال، بەس-مۇنازىرىسىز ئىلىم، سىياسەت-قانۇنى بولمىغان دۆلەت » دەپ ئېيتقاندى. بۇنىڭدىن قانۇن-تۈزۈمنىڭ دۆلەتنىڭ تەقدىرى بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىنتايىن مۇھىم ئامىل ئىكەنلىكىنى كۆرۈۋالماق تەس ئەمەس. غوپۇر نۇر « دەرۋازىۋەن » ناملىق ھېكايىسىدە دەل. ئەنە شۇ مۇقەددەس قانۇن ئېڭىنى تېما قىلىپ تۇرۇپ، جەمئىيىتىمىزدىكى « ھوقۇقنى قانۇننىڭ ئۈستىگە قويىدىغان » بىر

قىسىم كىشىلەرنىڭ رەزىل قىلمىشلىرىنى ئەپچىللىك بىلەن ئېچىپ تاشلىغان... بۇ ھېكايىنى پېرسوناژلار ئوبرازىنى يارىتىش يېقىدىن خېلىلا مۇۋەپپەقىيەتلىك چىققان، دېيىشكە بولىدۇ. ھېكايىدە ئاساسەن بىر ئىدارىدىكى خوجۇلۇق بۆلۈم مەسئۇلى ھەسەن، قوغداش بۆلۈمىنىڭ باشلىقى ئالىم، يەنى «مەن»، دەرۋازىۋەن رەخم، ئىدارە باشلىقى نىياز ۋە ھەسەننىڭ ئوغلى قۇدرەت قاتارلىق بىر قانچە شەخسنىڭ ئوبرازى يارىتىلغان. بۇنىڭ ئىچىدە ھەسەن ۋە رەخم ئوبرازلىرى ئەسەر ۋەقەلىكىنىڭ تەرەققىياتىدا مۇھىم ئورۇن تۇتىدۇ.

ھەسەن دىلى زەھەر، شەخسىيەتچى، ھوقۇقپەرەس شەخس. ئۇ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا نومۇسنى قايرىپ قويۇپ، ئۈستازى رەھىمبۇللا ئەپەندىنى كۈرەش قاينىغا ئىتتىرىپ، ئۇنىڭ ناھەق ئۆلۈشىگە سەۋەبچى بولغان بولسا، ئەمدىلىكتە ئۆزىنىڭ ئاشۇ رەزىل تەبىئىتىدىن يانماستىن، ئومۇمىي مال-مۈلكى ئۈچۈن جان كۆيدۈرۈپ مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلىۋاتقان رەخمگە ھە دېگەندە قارا چاپلاپ، ئۇنىڭ ئۈستىدىن يۇقىرىغا ئەرز بېرىپ، پىتنە-ئىغۋا تارقىتىپ ئارام بەرمەيدۇ. ئۇنى ئامال قىلىپ ئىشتىن بوشىتىۋېتىشكە، كۆزدىن يوقىتىشقا ئۇرۇنىدۇ... ئۇنىڭ مەقسىتى نېمە؟ ئۇنىڭ مەقسىتى خوجۇلۇق بۆلۈم مەسئۇللىقىدىن ئىبارەت قولايلىقتىن پايدىلىنىپ، ئوغلى بىلەن شېرىكلىشىپ ئىدارىنىڭ پولات-ياغاچ ماتېرىياللىرىنى ئوغرىلاپ، ئۆز چۆنتىكىنى تولدۇرۇش. ئۇنىڭ نەزەرىدە ئاشۇ بىنورمال ھەرىكەتلىرىنى ئۈزۈمەي داۋاملاشتۇرالىشى نورمال ئىش ھېسابلىنىدۇ. ھېچكىم ئۇنىڭ يولىنى توسماسلىقى، ئۇنىڭغا پۈتلىكاشاڭ بولماسلىقى كېرەك. مانا بۇ ئۇنىڭ ئازغۇن، ناپاك خاراكتېرىنىڭ ئىپادىسى. بۇ تەرىپى ھېكايىدە ناھايىتى ئەپچىل ئېچىپ بېرىلگەن.

ھەسەن «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا باشقىلارغا قالپاق كىيدۈرۈپ، يالا چاپلاپ ئادەتلىنىپ كەتكەچكە، چوئىلىدا توختىمايدىغان، تۇتامى يوق بىر تالاي گۇناھلارنى رەخمىنىڭ ئۈستىگە توقۇپ، ئۇنى قانۇن ئورۇنلىرىغا تۇتۇپ بەرمەكچى بولىدۇ. بۇ بىر تەرەپتىن، ئۇنىڭ رەزىللىكىنى ئېچىپ بەرسە، يەنە بىر تەرەپتىن، ئۇنىڭ خاراكتېرىدىكى چاكىنا، زەئىپ ئامىللارنىمۇ ئىپادىلەپ بېرىدۇ... ئاخىرىدا ھەسەتنىڭ رەخم ئۈستىدىن يۇقىرىغا يازغان ماتېرىياللىرى تەكشۈرۈلۈپ، پاكىتقا ئۇيغۇن بولمىغانلىقى ئۈچۈن رەت قىلىنىدۇ. ئەكسىچە تۆھمەت چاپلىغۇچى ھەسەننىڭ قانۇنى جاۋابكارلىقى سۈرۈشتە قىلىنىشقا بۇيرۇلىدۇ. بۇ چاغدا يىقىلغاق چېلىشقا تويماپتۇ، دېگەندەك، ئۇ يېڭى كەلگەن يۇقىرى رەھبەرلىكنى ئىزدەپ، پىتنە-پاسات تېرىشقا ماڭىدۇ. بۇ ئۇنىڭ رەزىللىكىگە يانداشقان ئۆزگىرىشىنى خالىمايدىغان، سەمىمىيەتسىز خاراكتېرىنىڭ ئىسپاتى.

ھېكايىدىكى يەنە بىر پېرسوناژ — دەرۋازىۋەن رەخم ھەققانىيەتچى، ئادىل، مىننەتسىز بىر يىگىت. ئەسەردىكى پۈتكۈل دراماتىك توقۇنۇش مۇشۇ دەرۋازىۋەن يىگىتى چۆرىدىگەن ھالدا يۈز بېرىدۇ. ئۇ ھەسەننىڭ ئوغرىلىقلىرىنى كۆرمىگەنگە سالسا، ئۇنىڭ

بىلەن ھەپلەشمە، تىنچ، دىشۋارسىز ئۆتۈشمۇ مۇمكىن، لېكىن ئۇنداق قىلىشقا ئۇنىڭ ۋىجدانى يول قويمايدۇ. ئۇنىڭدا كۈچلۈك قانۇن-تۈزۈمنى ئىجرا قىلىش تۇيغۇسى، شۇنداقلا دۆلەت، كوللېكتىپ مەنپەئەتنى جان تىكىپ قوغدايدىغان ئالىيجاناب بىر روھ بار. شۇڭا ئۇ ناتوغرا ئىشلارنى كۆرسە، كۆكرەك كېرىپ چىقىپ تۇرسىدۇ، چەكلەيدۇ. شۇنچە ئاۋارىچىلىكلەرگە ئۇچرىسىمۇ چېكىنمەيدۇ. ئۇنىڭ خاراكتېرىدىكى قەتئىيلىك، ھەققانىيلىق ۋە ئادالەت روھى بىزگە شۇنچە چىن، شۇنچە يېقىن تۇيۇلىدۇ، شۇنداقلا قەلب تارىمىزدا كۈچلۈك بىر تەسىر پەيدا قىلىدۇ. رەخمىمىزگە خۇددى قانۇن دەرۋازىسىنى قوغداۋاتقان، قانۇننىڭ ئىززەت-ھۆرمىتىنى قوغداش ئۈچۈن پوستتا تۇرغان قەيسەر بىر جەڭچىدەك بىلىنىدۇ. ئۇنىڭ يەنە بىر سۆيۈملۈك يېرى شۇكى، ئۇ ئىككى ئادەم نۆۋەتلىشىپ قاراشقا تېگىشلىك ئىدارە دەرۋازىسىغا ئۆزى يالغۇز قارايدۇ. تېخى ئۇنىڭ تېنى ئاجىز، مەجرۇھ بولسىمۇ ۋايسىمايدۇ، ئىدارىدىن ئارتۇق ھەق تەلەپ قىلمايدۇ. ئۇنىڭ مانا مۇشۇنداق ئېسىل پەزىلىتى ھېكايىدە ھەسەننىڭ شەخسىيەتچى، رەزىل خاراكتېرى بىلەن كۈچلۈك سېلىشتۇرما قىلىنغان.

ھېكايىدىكى باشقا پېرسوناژلار ئوبرازلىرىمۇ لايىقىدا، تەبىئىي يارىتىلغان بولۇپ، بەدىئىي ئەدەبىياتنىڭ پېرسوناژلار خاراكتېرىنى چىن، ھەقىقىي يارىتىش قانۇنىيىتىگە ئۇيغۇن. ئاپتور ھېكايىسىدە بۈگۈنكى جەمئىيىتىمىزدىكى كۆپچىلىك كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان مۇھىم تېما — قانۇن-تۈزۈم تېمىسىنى ماھىرلىق بىلەن يورۇتۇپ بەرگەن. يېڭىچە بەدىئىي تەپەككۈر يولى بىلەن رېئال تۇرمۇشنى ئىنچىكە كۆزىتىپ، ئۇنى تاۋلاپ ۋە ئومۇملاشتۇرۇپ، قىسقىغىنا بىر ھېكايە ئارقىلىق كەڭ، چوڭقۇر ئىجتىمائىي مەزمۇننى كىتابخانلار ئالدىغا قويغان. جەمئىيىتىمىزدە قانۇننى كۆزگە ئىلمايدىغان، ھوقۇق، بايلىق ئارقىلىق قانۇننى دەپسەندە قىلىدىغان، قانۇننىڭ ئىززەت-ھۆرمىتىنى چۈشۈرىدىغان ئادەملەر ھەققە تەنمۇ مەۋجۇت. «دەرۋازىۋەن» نى دەل ئاشۇنداق كىشىلەر ئۈچۈن بىر دەرسلىك، بىر خاسىيەتلىك دورا دەپسەك مۇبالىغە بولمايدۇ.

«دەرۋازىۋەن» ھېكايىسىدىكى مۇھىت تەسۋىرلىرى ئىخچام، ئوبرازلىق بولۇپ، ئاپتور ئارتۇقچە يېزىشتىن ساقلىنغان. قوللىنىلغان تىل توغرا، ئېنىق، تەسىرلىك، بولۇپمۇ پېرسوناژلار دېئالوگلىرى ئاددىي ھەم جانلىق، شۇنداقلا راۋان. شۇڭا كىشىنى خېلىلا جەلپ قىلىدۇ. بۇ ئاپتورنىڭ بەلگىلىك بەدىئىي دىققەت ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

يېغىنچاقلىغاندا، «دەرۋازىۋەن» ياخشى يېزىلغان ھېكايە. بۇ ھېكايە بۈگۈنكى ئىجتىمائىي رېئاللىقىمىزدا قانۇننى قوغداش، قانۇن ئېڭىنى تۇرغۇزۇشتا مەلۇم ئەھمىيەتكە ئىگە. ئاپتورنىڭ ئۆتكۈر كۆزىتىش ئىقتىدارى ئارقىلىق تېخىمۇ ياخشى، ئەھمىيەتلىك ئەسەرلەرنى يارىتىشىغا تىلەكداشمەن.

مەسئۇل مۇھەررىر ئەنۋەر ئابدۇرېھىم

== ماقالىلەر ==

ۋېن لىپىڭ

« ئاساسىي مۇقامنى جارى قىلدۇرۇپ، كۆپ خىللاشتۇرۇشنى تەشەببۇس قىلىش » توغرىسىدا

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى مەدەنىيەت خىزمىتىگە دائىر فاڭجېن، سىياسەتلىرىنى، ئەدەبىيات-سەنئەتنى خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش، سوتسىيالىزم ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇشتىن ئىبارەت يۆنىلىشنى، بارچە گۈللەر تەكشى ئېچىلىش، ھەممە ئېقىملار بەس-بەستە سايراش فاڭجېننى، قەدىمكى بۈگۈنكى ئۈچۈن، چەت ئەلنىڭكىنى جۇڭگو ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش، كۈندىن يېڭىنى يارىتىش فاڭجېننى، ئاساسىي مۇقامنى جارى قىلدۇرۇپ، كۆپ خىللاشتۇرۇشنى تەشەببۇس قىلىش فاڭجېننى، باشقۇرۇش تۈزۈلمىسىنى ئىسلاھ قىلىپ، ئىجادىيەتنى گۈللەندۈرۈشتىن ئىبارەت سىياسەتنى تۈزۈپ چىقتى. بۇ بېيجىڭ تىياتىرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان مىللىي سەنئىتىمىزنى راۋاجلاندۇرۇش ۋە گۈللەندۈرۈشىمىزنىڭ يېتەكچى ئىدىيىسى.

يۇقىرىقى سۆز يولداش جياڭ زېمىننىڭ « مېي لەنفاڭ، جۇشىنفاڭلار تۇغۇلغانلىقىنىڭ 100 يىللىقىنى خاتىرىلەش يۈزىسىدىن 1994-يىلى 27-دېكابىر جۇڭنەنخەيدىكى خۇەيرېنتاڭ زالىدا ئۆتكۈزۈلگەن سۆھبەت يىغىنىدا سۆزلىگەن سۆزى » دىن ئېلىنغان. يولداش جياڭ زېمىن بۇ سۆزىدە « ئاساسىي مۇقامنى جارى قىلدۇرۇپ، كۆپ خىللاشتۇرۇشنى تەشەببۇس قىلىش » نى ئوچۇق ۋە تەنتەنلىك ھالدا پارتىيىنىڭ مۇھىم مەدەنىيەت فاڭجېنى قاتارىغا كىرگۈزدى. بۇ، ئەدەبىيات-سەنئەت ئەمەلىيىتىنىڭ بولۇپمۇ يېڭى دەۋردىكى ئەدەبىيات-سەنئەت ئەمەلىيىتىنىڭ، ئىلمىي يوسۇندا يەكۈنلىنىشى، پارتىيىنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت توغرىسىدىكى فاڭجېن-سىياسەتلىرىنىڭ يېڭى پەللىگە كۆتۈرۈلۈشى، شۇنداقلا ئېلىمىزنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت تۇرمۇشىدىكى زور ئىش.

« ئاساسىي مۇقامنى جارى قىلدۇرۇپ، كۆپ خىللاشتۇرۇشنى تەشەببۇس قىلىش » فاڭجېننىڭ ئوتتۇرىغا قويۇلۇشى دەۋرىنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەتكە قويغان تەلپىنى ئەكس ئەتتۈردى، ئۇ يەنە ئەدەبىيات-سەنئەتنىڭ تەرەققىيات قانۇنىيىتىگە ئاڭلىق تەتبىق

قىلىنىش بولدى.

ھەر بىر دەۋر، ھەر بىر جەمئىيەتنىڭ تارىخى تەرەققىياتىنىڭ ئۆزىگە خاس ئاساسىي ئېقىمى ۋە بۇ ئاساسىي ئېقىمنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان دەۋر روھى، شۇنىڭدەك ئىدىئولوگىيە ساھەسىنىڭ ئاساسىي مۇقامى بولىدۇ. ئىلغار ئەدەبىيات-سەنئەتلا بولىدىكەن، ھامان دەۋر روھىنى تىرىشىپ ئەكس ئەتتۈرىدۇ ۋە دەۋرنىڭ ئاساسىي مۇقامىنى روشەن ئىپادىلەيدۇ. لۇشۈن: «ئەدەبىيات-سەنئەت خەلق روھىدىن چاقىنغان نۇر، شۇنداقلا خەلق روھىنى ئالغا يېتەكلەيدىغان مەشئەل» دېگەندى. بۇ سۆزدە ئىلغار ئەدەبىيات-سەنئەتنىڭ مەنئى خۇسۇسىيەتلىرى چوڭقۇر يىغىنچاقلىغان. ئېلىمىزدە يېڭى ئەدەبىيات-سەنئەت بارلىققا كەلگەندىن بۇيان، باشتىن-ئاياغ خەلقنىڭ يۈرەك ساداسىنى ئاڭلىق ئەكس ئەتتۈرۈپ، دەۋرنىڭ تەرەققىيات تەلپىنى ئىپادىلەشنى ئۆزىنىڭ مۇقەددەس بۇرچى قىلىپ كەلدى. لۇشۈن ۋەكىللىكىدىكى ئىنقىلابىي ئەدەبىلەر ۋە سەنئەتكارلار مىللىي ئازادلىق ۋە مىللىي گۈللىنىش ئىشلىرىغا ئۆز قەلىمىنى تەقدىم قىلىپلا قالماستىن، بەلكى ئۆز ھاياتىنى ۋە ئىسسىق قانلىرىنىمۇ تەقدىم قىلدى. دەۋرنىڭ ئاساسىي مۇقامىنى جارى قىلدۇرۇش ئەدەبىيات-سەنئەتكە تېڭىلغان ئارتۇق ۋەزىپە بولماستىن، بەلكى دەۋرنىڭ ئېھتىياجى، شۇنداقلا ئەدەبىيات-سەنئەتنىڭ گۈللەپ-ياشىنىشىنىڭ ئېھتىياجى. ئەدەبىيات-سەنئەت دەۋردىن ئايرىلالمايدۇ، دەۋرنىڭ تەلپىدىن ۋە خەلقنىڭ يۈرەك ساداسىدىن ئايرىلىپ قالدىكەن، تۈگىشىدۇ. جۇڭگو ۋە چەت ئەللەردىكى قەدىمدىن ھازىرغىچە بولغان سانسىز پاكىتلار بۇ نۇقتىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

دېمەك، ھازىرقى ئەھۋالدا «ئاساسىي مۇقامى جارى قىلدۇرۇپ، كۆپ خىللاشتۇرۇشنى تەشەببۇس قىلىش» تېخىمۇ ئالاھىدە تارىخىي ئارقا كۆرۈنۈشكە ئىگە.

پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى تارىخىي تەجرىبىلەرنى ئىلمىي يوسۇندا يەكۈنلەپ، جۇڭگونىڭ ئەھۋالىنى ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدىگەن ھالدا تەھلىل قىلىپ، دۆلىتىمىز يەنىلا سوتسىيالىزىمنىڭ تۆۋەن باسقۇچىدا، يەنى ئىشلەپچىقىرىش كۈچى بىر قەدەر قالاق، تاۋار ئىگىلىكى تېخى تەرەققىي تاپمىغان «تۆۋەن باسقۇچ» تا تۇرماقتا، «كۆپ خىل شەكىلدىكى ئومۇمىي مۈلۈكچىلىك مەۋجۇت بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ھەر خىل غەيرىي ئومۇم مۈلۈكچىلىكىدىكى ئىگىلىكمۇ مەۋجۇت بولۇپ تۇرماقتا» دەپ ئوچۇق كۆرسەتتى. بىر نەچچە يىلدىن بۇيان ئىسلاھاتنىڭ ئۈزلۈكسىز چوڭقۇرلىشىشىغا ئەگىشىپ، ئومۇم مۈلۈكچىلىكىدىكى ئىگىلىك راۋاجلىنىپلا قالماستىن، بەلكى يەككە ئىگىلىك، مۇستەقىل مەبلەغ سېلىنغان ئىگىلىك ۋە چەت ئەللەر مەبلەغ سالغان كارخانىلار قاتارلىق ھەر خىل غەيرىي ئومۇم مۈلۈكچىلىكىدىكى ئىگىلىكمۇ ئۇچقاندەك راۋاجلانماقتا. «مۇئەييەن مەدەنىيەت — مەلۇم ئىجتىمائىي، سىياسىي ۋە ئىقتىسادنىڭ ئاڭ جەھەتتىكى ئىنكاسى». ئىقتىسادىي تەركىبىنىڭ كۆپ خىللىقى مۇقەررەر يوسۇندا ئىدىئولوگىيە ساھەسىدە ئەكس ئېتىپ، ئىدىيە ۋە

مەدەنىيەت جەھەتتە مۇرەككەپلىكىنى پەيدا قىلىدۇ. بىز ئىشكنىڭ سىرتقا ئېچىۋېتىلىشىگە ئەگىشىپ، غەربتىكى تەرەققىي تاپقان ئەللەرنىڭ ئىلغار پەن-تېخنىكىسىنى ۋە پايدىلىق مەدەنىيەت نەتىجىلىرىنى كىرگۈزدۈك، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، غەربنىڭ نۇرغۇن چىرىك ئىدىيىلىرىمۇ كىردى. بەزىلەر، سوتسىيالىزىمنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدا كۆپ خىل ئىگىلىك تەركىبى مەۋجۇت بولغانىكەن، ئۇنداقتا ئىدىئولوگىيە ساھاسىدە كۆپ مەركەزلىك ئىدىيە، مەدەنىيەتنى يولغا قويساق بولامدۇ؟ دېيىشتى. بۇنىڭ جاۋابى ناھايىتى ئېنىقكى، ئېلىمىزنىڭ ئىگىلىكى ئومۇم مۈلۈكچىلىك ئاساسىي گەۋدە، باشقا ئىقتىسادىي تەركىبلەر ئومۇم مۈلۈكچىلىكنىڭ تولۇقلىمىسى قىلىنغان ئىگىلىك بولغاچقا، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت بىر-بىرى بىلەن ئۈزەڭگە سوقۇشتۇرىدىغان كۆپ مەركەزلىك مۇناسىۋەت ئەمەس. دېمەك، ئومۇم مۈلۈكچىلىك ئېلىمىز سوتسىيالىستىك ئىگىلىكنىڭ ئاساسى بولغانىكەن، ئۇنداقتا مەنئى ساھەدە كۆپ مەركەزنى تەكىتلەستىن، سوتسىيالىزم ئىدىيىسىنى يېتتەكچى ئورۇندا تۇرغۇزۇش كېرەك. بىراق، شۇنى سەگەكلىك بىلەن كۆرۈشمىز كېرەككى، بىز ئومۇم مۈلۈكچىلىكىدىكى ئىگىلىكنى ئۈنۈملۈك تەرەققىي قىلدۇرمىساق ۋە زورايتىمىساق، ئىدىئولوگىيە ساھەسىدە كۈچلۈك تەدبىر قوللىنىپ، سوتسىيالىستىك مەنئى ئىشلەپچىقىرىشنى گۈللەندۈرۈپ، ھەر خىل چىرىك ئىدىيىلەرنىڭ سوتسىيالىزىمنىڭ ئىدىيە بازىسىنى چىرىتىشىنى توسىمىساق، كۆپ مەركەز بارلىققا كېلىدۇ، ھەتتا كاپىتالىزىمنىڭ ئىدىيە سىستېمىسى سوتسىيالىزىمنىڭ ئىدىيە سىستېمىسىنىڭ ئورنىنى ئىگىلەيدۇ. غەربتىكى بەزى «ستراتېگىيە ئالىملىرى» كىشىلىك قارشى، قىممەت قارشىنى سىڭدۈرۈش ئارقىلىق جۇڭگولۇقلارنىڭ غايىسىنى ۋە ئەقىدىسىنى پارچىلايمىز، دەپ تەكرار داۋراڭ سېلىپ كەلدى، مەملىكەت ئىچىدىمۇ بەزىلەر ئاشكارا ماقالە ئېلان قىلىپ، «سەرخىللەر مەدەنىيىتى» بىلەن «ئاممىۋى مەدەنىيەت» نى، بىرلىشىپ، «ئاساسىي مەدەنىيەت» نى، يەنى سوتسىيالىستىك مەدەنىيەتنى يوقىتىشقا چاقىردى. ھازىر ھەقىقەتەن يېڭى ئەھۋال كېلىپ چىقتى، ئىقتىساد، مەدەنىيەت ۋە زىيىتى ئىلگىرىكىگە زادى ئوخشىمايدۇ. خەلقئارا سوتسىيالىزم ھەرىكىتى تۇرغۇن ھالەتتە تۇرماقتا. سوتسىيالىستىك ئىدىئولوگىيە قاتتىق خىرىسقا دۈچ كەلمەكتە. مۇشۇنداق ئەھۋالدا، قانداق قىلغاندا ماركسىزىمنىڭ ئىدىيە، مەدەنىيەت ساھەسىدىكى يېتتەكچىلىك ئورنىغا كاپالەتلىك قىلغىلى، قانداق قىلغاندا سوتسىيالىستىك مەدەنىيەتنىڭ ھەر خىل پىكىر ئېقىملىرىنىڭ ھۈجۇمى ئىچىدە ساغلام يېتىلىشىگە كاپالەتلىك قىلغىلى بولىدۇ؟ دېمەك، «ئاساسىي مۇقامنى جارى قىلدۇرۇپ، كۆپ خىللاشتۇرۇشنى تەشەببۇس قىلىش» مۇشۇنداق يېڭى ئەھۋالغا قارىتا ئوتتۇرىغا قويۇلغان ئىنتايىن مۇھىم تەدبىر.

ئاساسىي مۇقامنى جارى قىلدۇرۇش دېگەنلىك مەخسۇس زور تېمىلارنى، ھازىرقى تېمىلارنىلا تۇتۇش دېگەنلىكمۇ؟ تېمى مەسىلىسى كارايتى چاغلىق مەسىلە ئەمەس. بىز كىشىلەرنىڭ ئەتراپىدىكى ئۇششاق-چۈششەك ئىشلارنى، كونا ئىشلارنى يېزىشنى

قۇۋۋەتلىمەيمىز. يولداش دېڭ شياۋپىڭ: « بىزنىڭ ئەدەبىيات-سەنئىتىمىز سوتسىيالىستىك يېڭى ئادەملەرنى تەسۋىرلەش ۋە يېتىشتۈرۈش جەھەتتە تېخىمۇ زور تىرىشچانلىقلارنى كۆرسىتىپ، تېخىمۇ مول مۇۋەپپەقىيەتلەرنى قولغا كەلتۈرۈشى لازىم. تۆتتىن زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىدا ئىگىلىك ياراتقۇچىلارنىڭ ئوبرازىنى يارىتىشى، ئۇلارنىڭ ئىنقىلابىي غايە ۋە ئىلمىي پوزىتسىيىگە، ئالىيجاناب خىسلەتكە ۋە ئىجاد قىلىش ئىقتىدارىغا، كەڭ نەزەر دائىرىگە ۋە ئەمەلىيەتچىل روھقا ئىگە يېپيىڭى قىياپىتىنى ئىپادىلىشى كېرەك» دەپ كۆرسەتتى. يولداش جياڭ زېمىنمۇ: « ئالغا ئىنتىلىشكە ئۈندەيدىغان، مەزمۇنى ساغلام، بولۇپمۇ ئىسلاھات، ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىشنى ۋە زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى مەدھىيەلەيدىغان، بەدىئىي جەلپ قىلىش كۈچىگە ئىگە مەنئىي مەھسۇلاتلارنى ئىجاد قىلىشقا ئىلھاملاندۇرۇش» كېرەك، دەپ كۆرسەتتى. شۇڭا، بىز زور تېمىلارنى ۋە ھازىرقى زامان تېمىلىرىنى يېزىشقا يۈكسەك دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىشىمىز كېرەك. بىراق، بۇ ئىجادىيەت تېمىسىنى مەلۇم دائىرىدە چەكلەپ قويغانلىق ئەمەس. بىزنىڭ چۈشەنچىمىزچە، ئاساسىي مۇقامنى جارى قىلدۇرۇشنىڭ ئاچقۇچى نېمىنى يېزىشتا ئەمەس، بەلكى بەدىئىي ئوبراز ئارقىلىق قانداق ئىدىيىۋى ھېسسىياتنى ئىپادىلەشتە. زور تېما، ھازىرقى ۋە بۈگۈنكى زامان تېمىلىرى دەۋر روھىنى ئىپادىلەپ بېرەلەيدۇ، باشقا تېمىلارمۇ دەۋر روھىنى ئىپادىلەپ بېرەلەيدۇ. ئوخشاش تېما ھەر خىل سەنئەتكارنىڭ پىششىقلىشى ئارقىلىق ئوخشاش بولمىغان ئىدىيىۋى ھېسسىياتنى ئىپادىلىشى مۇمكىن. ئەدەبىيات-سەنئەت تارىخىدا مۇنداق مىساللار ئاز ئەمەس. يولداش جياڭ زېمىن 1992-يىلى: « ۋەتەنپەرۋەرلىك، سوتسىيالىزم ۋە كوللېكتىۋىزم جەمئىيىتىمىزنىڭ ئاساسىي مۇقامى بولۇشى كېرەك» دەپ كۆرسەتكەندى. يولداش جياڭ زېمىن ئۆتكەن يىلى يەنە: « ئاساسىي مۇقامنى جارى قىلدۇرىمىز دەيدىكەنمىز، جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش نەزەرىيىسى ۋە پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشىيەننىڭ يېتەكچىلىكىدە، ۋەتەنپەرۋەرلىك، كوللېكتىۋىزملىق ۋە سوتسىيالىزمغا پايدىلىق بولغانلىكى ئىدىيە ۋە روھى، ئىسلاھات، ئىشكىنى ئېچىۋېتىشكە ۋە زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىغا پايدىلىق بولغانلىكى ئىدىيە ۋە روھى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا، ئىجتىمائىي تەرەققىياتقا، خەلقنىڭ بەخت-سائادىتىگە پايدىلىق بولغانلىكى ئىدىيە ۋە روھى، ھالال ئەمگىكى بىلەن باياشات تۇرمۇشقا ئېرىشىشكە پايدىلىق بولغانلىكى ئىدىيە ۋە روھىنى زور كۈچ بىلەن تەشەببۇس قىلىشىمىز كېرەك» دەپ كۆرسەتتى. دېمەك، مەسىلە ناھايىتى ئوچۇق ئوتتۇرىغا قويۇلدى. « ئاساسىي مۇقامنى جارى قىلدۇرۇپ، كۆپ خىللاشتۇرۇشنى تەشەببۇس قىلىش» دېگەنلىك ھەرگىزمۇ ئەدەبىيات-سەنئەت ئىجادىيىتىگە تېما، مەزمۇن، شەكىل، ئۇسلۇب جەھەتتە چەكلىمە قويغانلىق ئەمەس. ئۇ يازغۇچىلارنى دەۋر روھىنى زور كۈچ بىلەن ئەكس ئەتتۈرۈشكە ئىلھاملاندۇرۇپلا قالماستىن، بەلكى تېما، مەزمۇن، شەكىل، ئۇسلۇبىنىڭ ھەر خىل بولۇشىنى تەشەببۇس قىلدۇرۇپمۇ يەنە ئەدەبىيات-سەنئەت ئىجادىيىتىنىڭ توغرا يۆنىلىشىنى گەۋدىلەندۈرۈپلا

قالماستىن، كەڭ يولىنىمۇ گەۋدىلەندۈرىدۇ.

بەزىلەر، ئاساسىي مۇقامنى تەشەببۇس قىلغانلىق — پىلانلىق ئىگىلىك دەۋرىدىكى كونا يولغا قايتقانلىق، ئەدەبىيات-سەنئەتكە «ئەمەلدارلارنىڭ ئىرادىسى» بويىچە ئارىلاشقانلىق، دېيىشمەكتە. مۇنداق دېيىش ئاساسسىز. بىزنىڭ سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكىنى زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇۋاتقانلىقىمىز بازار ئارقىلىق ئالماشتۇرۇش پىرىنسىپىنى ھەممە ساھەگىچە كېڭەيتىدىغانلىقىمىزدىن دېرەك بەرمەيدۇ. ئەگەر سەنئەت ئىشلەپچىقىرىشنى بازار ئارقىلىق تەڭشەش يولغا قويۇلسا، ئۇچاغدا ستىخىلىك، تەرتىپسىز ۋەزىيەت كېلىپ چىقىدۇ-دە، مەدەنىيەت بىلەن ئىقتىساد ئارىلىشىپ كېتىدۇ. ئىقتىسادىي ساھەدە ماكرولۇق باشقۇرۇشنى ئېلىپ بارىمىز دەۋاتىمىز. مۇنداق ئەھۋالدا، مەنئىي ئىشلەپچىقىرىش ساھەسىدە پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ يېتەكچىلىك رولىنى قانداقمۇ ئەمەلدىن قالدۇرغىلى بولسۇن؟ مەيلى تەرەققىي تاپقان دۆلەتلەر بولسۇن ياكى تەرەققىي قىلىۋاتقان دۆلەتلەر بولسۇن، مەنئىي مەھسۇلاتلارنى ئىشلەپچىقىرىش ۋە تارقىتىشتا، بەزىلىرىنى تەشەببۇس قىلىدۇ، بەزىلىرىگە قارشى تۇرىدۇ، ھەممىسىنىلا بولۇشىغا قويۇۋەتمەيدۇ. ماركس ۋە ئېنگېلس: «ھۆكۈمران سىنىپلارنىڭ ئىدىيىسى — ھەر بىر دەۋردە ھۆكۈمران ئورۇندا تۇرىدىغان ئىدىيە» دېگەندى. بۇ نۇقتىنى ئىنكار قىلىش ساختىپەزلىك بولىدۇ. فرانسىيىنىڭ بىر سابىق رەھبىرى ئۆزىنىڭ سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش پروگراممىسى ئۈستىدە توختالغاندا، ئۆز كۆز قارىشىنى قىلچە يوشۇرماستىن: «بىزنىڭ جەمئىيىتىمىز شەخسلىكىنى ئازاد قىلىشنى ئۆزىنىڭ نىشانى قىلىدۇ، كولىكتىۋىزىملىق جەمئىيەت قۇرۇلمىسى ئۈنۈمدارلىق تەلپىگە ئۇيغۇن كەلمەيلا قالماستىن، بەلكى خەلقىمىزنىڭ ئارزۇسىغىمۇ ئۇيغۇن كەلمەيدۇ» دېگەن. ئۇ تۈزگەن دۆلەت سىياسىتىمۇ كولىكتىۋىزىمدىن ئىبارەت بۇ «مەركەز» نى ئاشكارا چەتكە قاققان. بۇ ئۇلارنىڭ كاپىتالىستىك جەمئىيىتىنىڭ خاراكتېرىگە ئۇيغۇن كېلىدۇ. دۆلىتىمىز سوتسىيالىستىك دۆلەت. بىزنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت ساھەسىدە ئاساسىي مۇقامنى تەشەببۇس قىلىشىمىز كىشىلەرنى بەدئىي جەلپ قىلىش كۈچىگە باي ئەسەرلەر ئارقىلىق دەۋر روھىنى ئەكس ئەتتۈرۈشكە، ۋە تەنپەنرەزلىك، كولىكتىۋىزىملىق، سوتسىيالىستىك ئىدىيە بازىسىنى كېڭەيتىشكە ئىلھاملاندۇرۇشتىن ئىبارەت. بىز ئاساسىي مۇقامنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى قەدىرلەيمىز، ئاساسىي مۇقامدىن باشقا يەنە ئاساسىي مۇقامغا ماس كېلىدىغان سادالارنىمۇ قارشى ئالىمىز. بۇ تەدبىرلەر ئىجتىمائىي تەرەققىياتقا ۋە ئەدەبىيات-سەنئەتنىڭ گۈللىنىشىگە پايدىلىق، ھەرگىزمۇ سولدىن چىقىپ ئەدەبىيات-سەنئەت ئىجادىيىتىگە قوپاللىق بىلەن ئارىلاشقانلىق ئەمەس.

1989-يىلى كۈزدە مەركىزىي كومىتېت تەشۋىقات بۆلۈمى ئاساسىي مۇقام بويىچە مۇھاكىمە يىغىنى ئاچقاندىن بۇيان، «ئاساسىي مۇقامنى جارى قىلدۇرۇپ، كۆپ خىللاشتۇرۇشنى تەشەببۇس قىلىش» تىن ئىبارەت بۇ شوئار، ئەمەلىيەتتە، ئاكتىپ،

روشن ئۈنۈم ھاسىل قىلدى. ئەدىب ۋە سەنئەتكارلار « بەش بىر قۇرۇلۇشى » نى ئاساس قىلىپ، ئەدەبىيات-سەنئەت ئىجادىيىتىنىڭ ئومۇميۈزلۈك يۈكسىلىشىنى ئىلگىرى سۈرۈپ، ۋەتەنپەرۋەرلىك، كوللېكتىۋىزىملىق ۋە سوتسىيالىستىك ئىدىيە ئۇرغۇپ تۇرغان ياخشى ئەسەرلەرنى بارلىققا كەلتۈردى. ھازىر بىزنىڭ ئالدىمىزدىكى جىددىي ۋەزىپە ئىجادىيەت ساپاسىنى ئۆستۈرۈپ، ئاجىز ھالقىلارنى تۈگىتىپ، دەۋر روھىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان تېخىمۇ كۆپ ياخشى ئەسەرلەرنى يارىتىشتىن ئىبارەت. جايلاردىكى يولداشلار بۇ نىشاننى ئىشقا ئاشۇرۇش يولىدا نۇرغۇن خىزمەتلەرنى ئىشلىدى. مەسىلەن، ئىجادىيەت پىلانلىرىنى تۈزدى، ئىجادىيەت تېمىلىرىنى بېكىتتى، ئەدىب ۋە سەنئەتكارلارنى تۇرمۇش بازىلىرىغا ئىگە قىلدى، ئىجادىيەت مۇھاكىمە يىغىنلىرىنى ئاچتى. بىزنىڭ قارىشىمىزچە، ھازىر زور كۈچ سەرپ قىلىپ، چوڭقۇر قاتلاملىق مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش ئالاھىدە زورۇر.

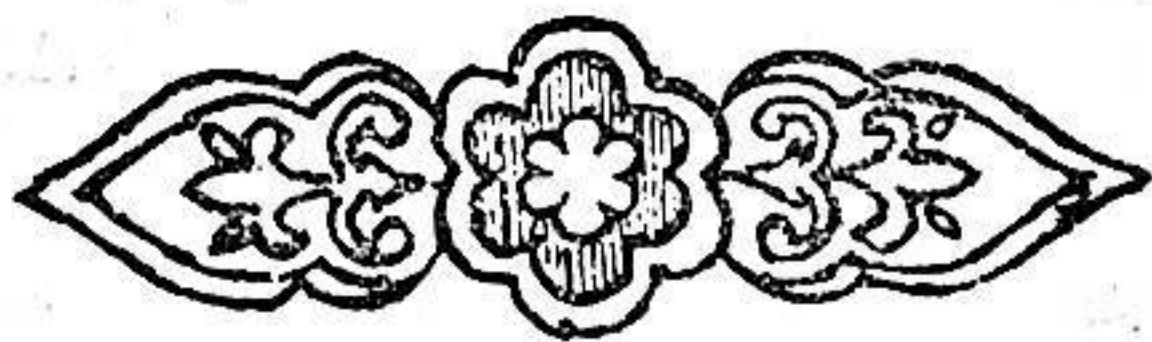
1. يولداش جياڭ زېمىن يېقىندا مەركىزىي ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ 5-قېتىملىق يىغىنىدا: « توغرا دۇنيا قاراشى ۋە كىشىلىك قاراشنى تىكلەش، مەيلى ئۆتمۈش، ھازىر ياكى كەلگۈسىدە بولسۇن، ھەر بىر كادىر ۋە پارتىيە ئەزاسى ئۈچۈن ئېيتقاندا، بىرىنچى دەرىجىلىك مۇھىم مەسىلە » دەپ كۆرسەتتى. بۇ سۆز ئەدەبىيات-سەنئەت مەت ساھەسىگە تامامەن ئۇيغۇن كېلىدۇ. سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات-سەنئەتنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن ئىدىيە ۋە بەدىئىي سەۋىيىسى يۇقىرى ئەدەبىيات-سەنئەت مەت قوشۇنى بولۇشى كېرەك. بىر مەزگىلدىن بۇيان، كىشىلەر ئىدىيە جەھەتتە ناھايىتى جانلىنىپ كەتتى ۋە زور داۋالغۇشمۇ يۈز بەردى. « كۆز قاراشنى يېڭىلاش » جەريانىدا، بەزىلەر ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەش پىرىنسىپىدا چىڭ تۇرغان بولسا، يەنە بەزىلەر ماركسىزمنىڭ تۈپ پىرىنسىپلىرىنى، جۈملىدىن ماركسىزمنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت نۇقتىئىنەزەرلىرىگە دائىر تۈپ پىرىنسىپلىرىنى كونا كۆز قاراش قاتارىدا ئىنكار قىلدى. ئەدىبلەر ۋە سەنئەتكارلار ئىنسان روھىنىڭ ئىنتىزىمى بولۇشى كېرەكمۇ-يوق، ئىنقىلابىي غايە ۋە ئەقىدىگە ئىگە بولۇشى كېرەكمۇ-يوق، دېگەن مەسىلىلەردە ئەدەبىيات-سەنئەت ساھەسىدىكىلەرنىڭ كۆز قارىشى ھەر خىل بولدى. « غايە »، « ئەقىدە »، « بۇرچ » قاتارلىق مەسىلىلەر توغرىسىدىكى مەسئۇلىيەتلەر گېزىتلەردىمۇ پات-پات كۆرۈلۈپ تۇردى. شۇنىڭ ئۈچۈن، دۇنيا قاراش قۇرۇلۇشىنى چوقۇم ئەمەلىيلەشتۈرۈش، ئەدەبىيات-سەنئەت خادىملىرىنىڭ مەيدان، نۇقتىئىنەزەر، ئۇسۇل جەھەتتىكى مەسىلىلەرنى ھەل قىلىۋېلىشىغا، تۇرمۇشنى توغرا نۇقتىئىنەزەر بويىچە كۆزىتىشىگە، ئىنكاس قىلىشىغا ۋە بىنايان دېڭىزدا رولى توغرا تۇتۇپ مېڭىشىغا ياردەم بېرىش كېرەك. ھازىر بۇ مەسىلىلەرنى تولۇق ھەل بولۇپ كەتتى، دېگىلى بولمايدۇ.

2. ئەدەبىيات-سەنئەت تۈزۈلمىسىمۇ ئەدەبىيات-سەنئەت ئىجادىيىتىگە تەسىر كۆرسىتىدىغان زور مەسىلە. ئەنئەنىۋى ئەدەبىيات-سەنئەت تۈزۈلمىسىدە ئورگانلار

كېلەگىسىز، ئىش ئاز، ئادەم كۆپ بولۇش، باشقۇرۇش جانلىق بولماسلىق، داشقازاننىڭ تامىقىنى يېيىشتەك ئىللەتلەر ساقلىنىپ كەلدى. يېقىنقى بىر مەزگىلدىن بۇيان بەزى تارماقلاردا باشقۇرۇش قالايمىقان بولۇش، ئىنتىزام بوشىشىپ كېتىش، تەقسىمات ئادىل بولماسلىق، ئىقتىسادىي ئۈنۈمگە ھەددىدىن زىيادە بېرىلىپ كېتىشتەك يېڭى ئەھۋال كېلىپ چىقتى. ھازىر بەدىئىي ئىشلەپچىقىرىشنىڭ پۈت-قولنى چۈشەپ تۇرۇۋاتقان نەرسە ئىقتىساد مەسىلىسى. بەزى چاكنى، تېتىقسىز نەرسىلەر يۇقىرى پايدا قوغلىشىش تۈپەيلىدىن يامراپ، مەدەنىيەت بازارلىرىدىكى بازىرى ئىتتىك ماللارغا ئايلىنىپ قالدى. ئاساسىي مۇقامنى تەشەببۇس قىلىدىغان بەزى سۈپەتلىك نەرسىلەرنىڭ بولسا، ئىقتىسادىي ئارقا تېرىكى بولمىغاچقا، ئىجاد قىلىنىش ۋە تارقىلىش جەريانى ناھايىتى قىيىن بولماقتا. يېقىندىن بۇيان، بەزى تازىماقلار ئەدەبىيات-سەنئەت ئىجادىيىتىگە دائىر بەزى تۈرلەرگە مالىيە جەھەتتىن ئالاھىدە ئېتىبار بەردى، بۇنىڭدا بىر قىسىم مەسىلە ھەل بولغان بولسىمۇ، لېكىن كۆپ ساندىكى كىشىلەرنىڭ مەسىلىسى ھەل بولمىدى. بىزنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت تۈزۈلمە ئىسلاھاتىمىز كەڭ ئەدەبىيات-سەنئەت خادىملىرىنىڭ ئاكتىپلىقىنى ۋە ئىجادچانلىقىنى قوزغاشقا، ئەسەرلەرنىڭ ۋە ئىختىساس ئىگىلىرىنىڭ كۆپلەپ مەيدانغا كېلىشىگە، سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات-سەنئەت ئىشلىرىنى گۈللەندۈرۈشكە پايدىلىق بولۇشى، ئىسلاھات ئېلىپ بارغانسېرى ئەدەبىيات-سەنئەت شۇنچە تاۋارلىشىپ كېتىدىغان ئەھۋال يۈز بەرمەسلىكى كېرەك. بىزنىڭ قارشىمىزچە، ئەدەبىيات-سەنئەت تۈزۈلمىسى ئەدەبىيات-سەنئەت ئىجادىيىتىنى بوغۇپ تۇرۇۋاتقان ناھايىتى مۇھىم ھالقا. ئەدەبىيات-سەنئەت تۈزۈلمىمىزنى يەنىمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈپ، ئۇنى ھەم سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكىنىڭ تەرەققىياتىغا ئۇيغۇنلاشتۇرۇشىمىز، ھەم زور كۆپ ساندىكى ئەدەبىيات-سەنئەت خادىملىرىنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتىكى غەم-ئەندىشلىرىنى تۈگىتىپ، ئۇلارنى سەنئەت ئەمەلىيىتىگە تولۇق ئاتلىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىپ، ئاساسىي مۇقام بويىچە ئىش قىلىپ، خەلق ياخشى كۆرىدىغان، دەۋرگە مۇناسىپ نادىر ئەسەرلەرنى يارىتىشىمىز كېرەك.

(« ئەدەبىيات-سەنئەت گېزىتى » نىڭ 1995-يىلى 20-نۆۋەتتە بىر ساندىن)

ساتتار ئابدۇللا تەرجىمىسى

تەھرىر ھەيئەتلىرى يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى

ژۇرنىلىنىڭ يېقىندىن بۇيانقى نەتىجىلىرىنى قىزغىنلىق بىلەن مۇئەييەنلەشتۈردى. تەھرىر ھەيئەتلىرى بىردەك مۇنداق دەپ قاراشتى: «تارىم» — ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا يېتەكچىلىك رول ئويناۋاتقان نوپۇزلۇق ئانا ژۇرنال. شۇڭا ئۇ تەشەببۇسكارلىق، باشلامچىلىق بىلەن ئەدەبىياتىمىزنىڭ تەرەققىياتىغا ئىزچىل ھالدا كۈچلۈك تۈرتكە بولۇشى، ئۆزىنىڭ يېتەكچىلىك رولىنى تېخىمۇ ئوبدان جارى قىلدۇرۇشى كېرەك. بىز ھازىر كەسكىن رىقابەت دەۋرىدە ياشاۋاتىمىز. «تارىم» مۇ رىقابەتكە يۈزلىنىپ، ئۆزىنىڭ رىقابەت ئىقتىدارىنى ئۈزلۈكسىز يېتىلدۈرۈشى، كىتابخانلار ئارىسىغا، تۆۋەنگە، رېئال تۇرمۇشقا، ئەمەلىيەتكە يۈزلىنىپ، سۈپەتلىك ئەسەرلەر كەم بولۇشتەك ھالەتنى ئۆزگەرتىشكە تىرىشىشى؛ جەمئىيەتتىكى ھەرقايسى تەرەپلەرنىڭ قوللىشىنى تىرىشىپ قولغا كەلتۈرۈپ، ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقنى پەيدىنپەي يېڭىپ، ئەدەبىياتنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈردى. دىغان ھەر خىل پائالىيەتلەرنى ئاكتىپ قانات يايدۇرۇشى لازىم. ھازىرغىچە بىزدە بىرەر رومان دۆلەت مۇكاپاتىغا ئېرىشىپ

1995-يىلى 1-دېكابىردا «تارىم» ژۇرنىلىنىڭ تەھرىر ھەيئەتلىرى يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى. يىغىندا ئالدى بىلەن «تارىم» ژۇرنىلىنىڭ باش مۇھەررىرى مەھمەت شاۋۋدۇن تەھرىر ھەيئەتلىرىگە ژۇرنالنىڭ 1995-يىللىق خىزمىتىدىن دوكلات بەردى ھەمدە ژۇرنالنىڭ 1996-يىللىق خىزمەت پىلانىنى ئوتتۇرىغا قويدى. 1995-يىللىق «تارىم» ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن بەش پارچە ئەسەر ۋە «تارىم» ژۇرنىلىنى ئۆزلىرىنىڭ سۈپەتلىك ئەسەرلىرى بىلەن ئۈزۈمەي تەمىنلەپ، «تارىم» ژۇرنىلىنىڭ مۇنەۋۋەر ئاپتور مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن بەش ئاپتورمۇ يىغىننىڭ مۇزاكىرىسىگە قويۇلدى. تەھرىر ھەيئەتلىرى يىغىن جەريانىدا «تارىم» ژۇرنىلىنىڭ خىزمىتىنى تېخىمۇ ئۈنۈملۈك ئىشلەش، «تارىم» ژۇرنىلىنىڭ سۈپىتىنى تېخىمۇ ئۆستۈرۈش مەسلىسىنى چۆرىدىگەن ھالدا بەس-بەس بىلەن پىكىر بايان قىلىپ، ئۆزلىرىنىڭ ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتىغا، تەقدىرىگە بولغان يۈكسەك مەسئۇلىيەتچانلىق روھىنى ئىپادىلىدى. ئۇلار ئالدى بىلەن «تارىم»

باقمىدى. « تارىم » ژۇرنىلى ھەرقايسى نەشرىياتلار تەرىپىدىن نەشرگە تەييارلانغان نادىر رومانلاردىن پارچىلارنى بېرىش ئارقىلىق رومان ئىجادىيىتىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈشى كېرەك. يازغۇچىلارنىڭ ساپاسى ئۆسسە، ئىجادىيەتنىڭمۇ ساپاسى ئۆسىدۇ. شۇڭا، يەنىلا دادىللىق بىلەن يېزىشنى، ئىدىيىنى ئازاد قىلىشنى تەكىتلەش-كە توغرا كېلىدۇ. يازغۇچىلارنى تۇرمۇشقا چۈكۈشكە، ئىسلاھاتنىڭ قاينام-تاشقىنلىق ئالدىنقى سېپىگە بېرىشقا ئىلھاملاندۇرۇش جەھەتتە « تارىم » مۇ ئۆزىنىڭ تېگىشلىك رولىنى جارى قىلدۇرۇشى لازىم. يازغۇ-چىلىرىمىزنىڭ 40 يىل جەريانىدا ئىجاد قىلغان نەمۇنىلىك ئەسەرلىرىنى ژۇرنالدا

قايتا ئېلان قىلىش ئەدەبىياتىمىزنىڭ تەرەققىياتىغا، ئىز باسارلارنى يېتىلدۈرۈشكە پايدىلىق. تەھرىر ھەيئەتلىرىنىڭ رولىنى ئۈنۈملۈك جارى قىلدۇرۇپ، بەزى چىكىش، مۇرەككەپ، ھەل قىلىش تەس بولغان مەسىلىلەرنى تەھرىر ھەيئەتلەر بىلەن بىرلىكتە ھەل قىلغاندا، « تارىم » نىڭ خىزمىتىنى تېخىمۇ جانلاندۇرغىلى بولىدۇ. بۇنىڭدىن كېيىن « بەش بىر قۇرۇلۇشى » قاتارلىق ھالقىلىق مەسىلىلەردە ئاپتونوم رايونلۇق يازغۇچىلار جەمئىيىتى بىلەن « تارىم » ئوتتۇرىغا كۆپرەك چىقىپ، يېڭى تۆھپە يارىتىشى كېرەك.

(ئۆز خەۋىرىمىز)

(بېشى 143-بەتتە)

ئۆزۈممۇ ئاران ئاڭلىغۇدەك زەئىپ ئاۋازدا، ئۇ پۈتۈن بەدىنىمدىن تەر قۇيۇلۇپ كەتكەن-نى كۆرۈپ گېپىمگە سەل ئىشەندى بولغاي، دېلىغۇل بولۇپ پىشانەمنى تۈتۈپ باقتى. — سوقۇرئۇچەي بولۇپ قالغاندەك تۇرىمەن، — دېدىمەن ئىنجىقلاپ تۇرۇپ، — ئەمدى قانداق قىلىمىز، راستلا سوقۇرئۇچەي بولۇپ قالغان بولسىڭىز دەرھال دوختۇرغا بېرىشىڭىز كېرەك، بولمىسا ئۇچەي يېرىلىپ كېتىپ قالسا... — ئۇ سوقۇرئۇچەي يېرىلىپ كەتسە ئۆلسەن دېمەكچى بولۇپ يالتىيىپ قالدى. بۇ ئاقۋەتنى ئويلاپ پۈتۈن بەدىنىم شۈركۈنۈپ كەتتى. ئۈچ بالام، ئايالىم كۆز ئالدىمغا كەلگەندەك بولدى. — تېزدىن بىر ئامال قىلىڭ... —

دى. ئۆزى رولىنىڭ ئالدىدا ئولتۇردى. — سىز نېمە قىلماقچى؟ — سىزنى دوختۇرخانىغا ئاپىراي دەيمەن، ئۆلسىڭىزمۇ ئاشۇ يەردە ئۆلەرسىز. — ماشىنىنى ھەيدىيەلەمسىز؟ — ئېرىم ئانچە-مۇنچە ئۆگىتىپ قويغان. ئاستا ھەيدەپ ماڭارمەن. ئۇ ماشىنىنى ئوت ئالدۇرۇپ، خوتقا سالدى. ماشىنا بىر ئالدىغا، بىر ئارقىغا سىلكىنىپ مېڭىپ كەتتى. ئاستا بولسىمۇ بىرىنچى خوتتىلا ماڭسكەن دەپ تۇراتتىم. بىراق ئۇ 2-، 3-خوتلارغىمۇ سېلىپ بىر ئوبدانلا كېتىۋاتاتتى. مەن بۈگۈن پەرىشتىگە يولۇققان ئوخشايمەن. ئۇ مۇشۇ تۆمۈرىمۇ بويىسۇندۇردى. مېنىمۇ بويىسۇندۇردى. ھايا-تىمىنمۇ ساقلاپ قالماقچى.

دېدىمەن جىددىيلىشىپ.

چوكان مېنى يۆلەپ كەپنىڭگە چىقار-

مەسئۇل مۇھەررىر رۇزىيە ھەممەت جۈمە

ژۇرنىلىمىزغا ئېلان بېرىشىڭلارنى قىزغىن قارشى ئالىمىز

ھۆرمەتلىك كىتابخان، ژۇرنىلىمىز يېڭى يىلىڭىزنى قۇتۇقلايدۇ. سىز بىلىسىز، ژۇرنىلىمىز مەملىكەت ئىچى ۋە چەت ئەللەرگە ئاشكارا تارقىتىلىدىغان تراژى كۆپ، تارقىلىش دائىرىسى كەڭ، تەسىرى چوڭ ئايلىق ئەدەبىي ژۇرنال. ژۇرنىلىمىز يېڭى يىلدىن باشلاپ ئېلان كەسىپىنىمۇ يولغا قويۇپ، سىزنى ئەۋزەل ئېلان مۇنبىرى بىلەن تەمىنلەيدۇ. ژۇرنىلىمىز دۆلەت، كوللېكتىپ، يەككە ئىگىلىكتىكى سودا-سانائەت كارخانىلىرى، يېزا-بازار كارخانىلىرى ۋە بىرلەشمە مەبلەغلىق كارخانىلارنىڭ مەھسۇلاتلىرىنىڭ مەملىكەت ئىچى ۋە چەت ئەل بازارلىرىدا كەڭ بازار تېپىشى ئۈچۈن ئەڭ ياخشى تەشۋىقات ھەم ئۈچۈر ئالماشتۇرۇش سورۇنى بولۇپ، سىز ئۈچۈن قىزغىن مۇلازىمەت قىلىدۇ. ژۇرنىلىمىزغا ھەر خىل مەزمۇندىكى رەسىملىك ۋە يېزىق ئېلانلىرىنى بېرىشكە بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە شەخسلەرنىڭ ھەر خىل مەزمۇندىكى رەسىملىك ھەم يېزىق ئېلانلىرىمۇ ۋە كالتەن بېجىرىلىدۇ. كارخانا ئورۇنلىرى، كارخانىچىلار ۋە شەخسلەرنىڭ ژۇرنىلىمىزغا ئېلان بېرىشىنى قىزغىن قارشى ئالىمىز.

«تارىم» ژۇرنىلى ئېلان بۆلۈمى

ئالاقلاشقۇچى: قىيۇم تۇرسۇن. تېلېفون: 4516214
ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي دوستلۇق يولى 22-نومۇر.
ئېلان كەسىپى رۇخسەت نامىسى: 新工商广字 01005419 号
ھېساب ئاچقان بانكا: ئۈرۈمچى شەھەرلىك قۇرۇلۇش بانكىسى نۇرلۇق يول باشقارمىسى
ھېسابات نومۇرى: 511261098

本刊欢迎刊登广告

尊敬的读者朋友，首先祝贺您新年欢乐！

您知道本刊是国内外公开发行的。发行量大，发行范围广，影响较大的大型文学月刊。本刊从新年开始开展刊登广告业务，为您刊登广告开辟广阔天地。本刊愿成为全民，集体，个体工商企业。乡镇企业和合资企业产品在国内外拓宽市场。进行宣传和交流信息的园地并热情为您服务。本刊将刊登各种内容，图文并茂的广告。代办个人各种内容图文并茂的广告。欢迎各企业，企业家和个人在本刊刊登广告。

«塔里木»杂志广告部

联系人：克尤木。吐尔逊

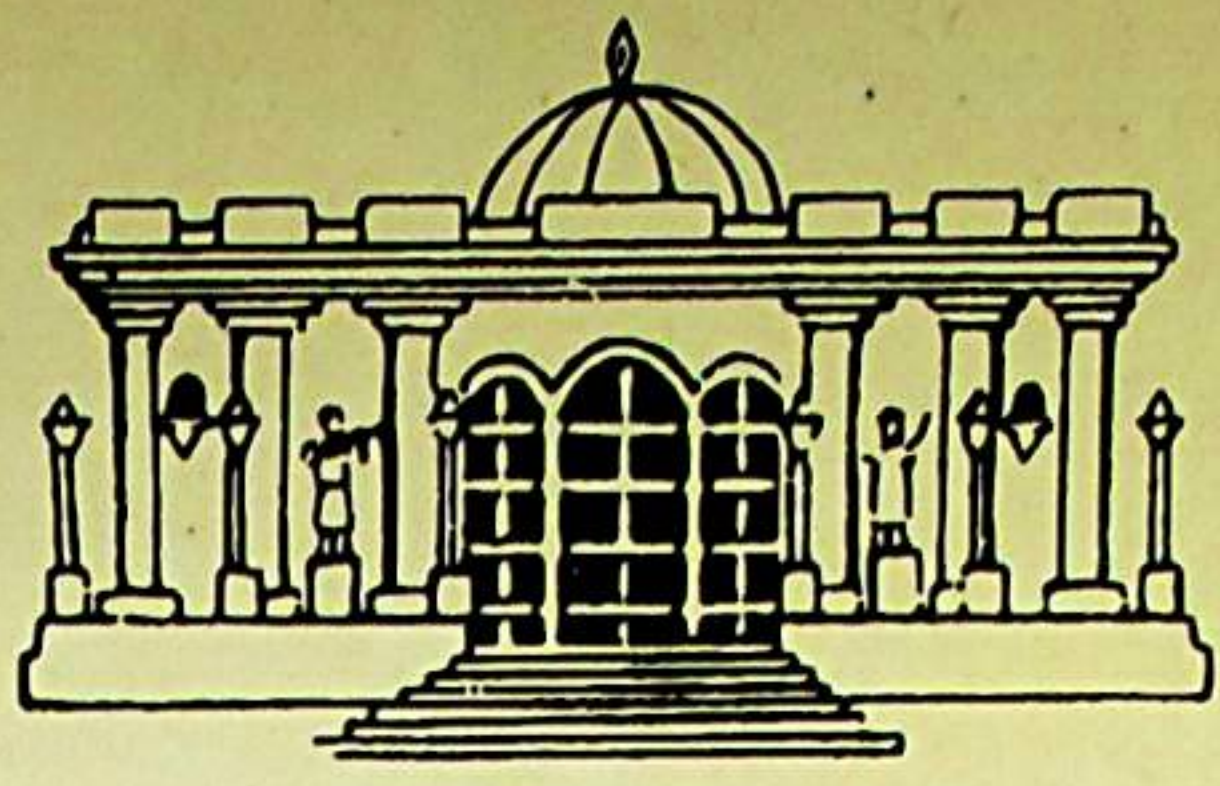
电话：4516214

地址：乌鲁木齐市友好南路 22 号

广告业务许可证：新工商广字 01005419 号

开户银行：乌鲁木齐市建设银行光明路分理处

帐号：511261098

《塔里木》文学月刊(维吾尔文) TARIMA MONTHLY LITERATURE JOURNAL
IN UIGHUR LANGUAGE

تارىم

编 辑: 《塔里木》编辑部
出 版: 新疆人民出版社
排 版: 《博格达》 电子排版中心
正文印刷: 乌鲁木齐市印刷厂
封面印刷: 《新疆日报》社印刷厂
发 行: 乌鲁木齐市邮局
国外发行: 中国国际图书贸
易总公司
订阅、零售: 各地邮局所

1996-يىلى 1-سان (419-سان). 46-يىلى نەشرى.
تۈزگۈچى: «تارىم» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى.
ئۈرۈمچى جەنۇبىي دوستلۇق يولى 22-قورۇ، تېلېفون نومۇرى: 4516214
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى. «بۇغدا» ئېلېكترونلۇق
مەتبەئە مەركىزىدە تىزىلدى. ئۈرۈمچى شەھەرلىك باسما زاۋۇتىدا
بېسىلدى. مۇقاۋىسى «شىنجاڭ گېزىتى» باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى.
ئۈرۈمچى پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلدى.
چۈڭگۈ كىتاب سودىسى باش شىركىتى چەت ئەللەرگە تارقىتىدۇ.
مەملىكەت بويىچە ھەممە جايلاردىكى پوچتا ئىدارىلىرى مۇشتىرى قوبۇل قىلىنىدۇ.

国际标准刊号: ISSN 1002-9044
国内统一刊号: CN 65-1010/1
国外代号: M 4461
邮发代号: 58—66 定价 4.00 元

خەلقئارالىق ئۆلچەملىك ژۇرنال نومۇرى:
مەملىكەت بويىچە بىر تۇتاش ژۇرنال نومۇرى:
چەت ئەللەرگە تارقىتىش ۋە كالىت نومۇرى: M 4461
پوچتا ۋە كالىت نومۇرى: 58-66، باسما ناۋاق: 10، باھاسى 4.00 يۈەن

پوچتا نومۇرى: 830000 邮政编码
广告许可证: 新工商广字 01005419 号